

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**SÂİB-İ TEBRİZÎ DİVANI ŞERHİ'NİN
İNCELENMESİ**

Emrullah Yakut

2501040438

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. A. Azmi Bilgin

İSTANBUL 2007

ÖZ

Osmanlı şiirini anlamak için her zaman başvurulan kaynaklar arasında yer alan şerhler modern edebî çalışmaların kökenlerini bilmemiz açısından da önemi haiz tarihî belgelerdir. Bu çalışmada Osmanlı şiirinin 17. yüzyıl sonrası şairlerini mazmunlara yaklaşım biçimleri bakımından etkilemiş Sâib-i Tebrizî (ö. 1087/1676?)'nin şiirlerine yapılmış şerh ele alınmıştır. 18. yüzyılda yaşamış olan Osmanlı şarihlerinden Nusret Efendi'nin Şerh-i Dîvân-ı Sâib adlı eseri, çalışmamızın konusunu teşkil etmiştir. Birinci bölümde, ulaşabildiğimiz kaynaklardan yararlanarak, şarihin hayatı, şarih kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmamızın ikinci bölümünde Nusret Efendi'nin kaleme aldığı Şerh-i Dîvân-ı Sâib'in metin kısmı latinize edilmiş, ayrıca Sâib'in gazelleri günümüz Türkçesine çevrilerek dipnotlarda aktarılmıştır. Üçüncü bölümünde şerh metni esas alınarak Nusret Efendi'nin şerh usulünü de anlamamıza yardım edecek olan bir şerh sözlüğü hazırlanmıştır.

ABSTRACT

The interpretations (sharh), which are always points of reference in order to understand the Ottoman poem, are also of great importance for knowing the roots of modern literary studies. In this study I have analyzed the interpretation (sharh) written on the poems of Sâib, who had influence on the post-17th century Ottoman poets in their approaches to (mazmun)s. In this regard, Şerh-i Dîvân-ı Sâib (Interpretation of the Diwan of Sâib) by the valuable Ottoman poet Nusret Efendi, who lived in the 18th century, has constituted the main axis of our study. In the first part, information on Nusret Efendi's life, his personality as an interpreter and his works is given using enough number of resources on him. In the second part of our study, the text of the Nusret Efendi's Interpretation has been transliterated and Sâib's lyrics (ghazal) are given in the endnotes. In the third part, I added a dictionary for the interpretation that will facilitate our understanding of the method of the interpreter, based on Nusret Efendi's text.

ÖNSÖZ

Türk şiir tarihinde şerhlerin yeri, bilimsel kıstaslarla tayin ve tespit edildiğinde çalışmaların sadece edebî sahada değil diğer ilmî disiplinlerde de aydınlatıcı olacağı kanaatindeyiz. Osmanlı dönemi Türk şiir geleneğinde önemli bir yeri olan Sebk-i Hindî akımının Türk şiirine tesirleri konusunda çok da tatmin edici çalışmaların yapılmadığı söylenebilir.

Şerhi, kendisinden sonraki edebiyat araştırmalarına kaynak olabilecek nitelikte olan Nusret Efendi, şerhe konu ettiği metinleri tasavvufî şerh geleneğine sadık kalacak mahiyette ele almıştır. Çözümlemeleri çok güç olan bu Hint tarzı şiirini şerhe koyulabilmesi için bir şarih'in ileri derecede şiir bilgisine sahip olması gerekir. İşte Nusret Efendi'nin böyle bir şiir bilgisine sahip olmasının yanı sıra şiir söylemek düzeyinde şiire hakim bir kimse olduğu da anlaşılmaktadır.

Çalışmamızda Ebubekir Nusret bin Abdullah Harputî'nin *Divân-ı Sâib'e* yaptığı şerh esas alınmıştır. Bu eser Muhammed Latif tarafından istinsah edilmiş olup Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Bölümü'nde (nr:3377) bulunmaktadır.

Şerhi, çalışmamızda kapsamlı biçimde ele alınan Nusret Efendi'nin, tasavvufî şerh geleneğine mensup olduğu için eserinde büyük ölçüde ayet, hadis ve darb-ı mesellerden faydalandığı görülmektedir. Metin kısmından anlaşılacağı gibi Nusret Efendi beyitleri şerh ederken daha çok mistik bir bakış açısını tercih etmiştir. Bu yaklaşım bazen metnin kendisini gölgede bırakacak kadar ileri boyutlara varmaktadır.

Sâib-i Tebrizî'nin şiirlerinin iyi anlaşılmasının Sebk-i Hindî hakkında bir fikre varılmasında katkıları olacağını düşünüyoruz. Bu düşünce bizi Sâib'in şiirlerine yönlendirmiştir. Çalışmamızda Farsça beyitleri, günümüz Türkçesine çevirerek bu

konuda çalışacak günümüz edebiyat araştırmacılarına da kolaylık sağlamak amaçlanmıştır.

Sebk-i Hindî akımının Türk şiirine tesiri de düşünöldüğünde bu akımın gereğince anlaşılması gerekliliğı derhal ortaya çıkar. Üçüncü bölümdeki sözlük çalışması Sebk-i Hindî etkisi görölen Türk şairlerini daha iyi değerlendirmek için başvurulacak bir veri niteliğindedir.

Çalışma boyunca değerli görüşlerinden istifade ettiğim değerli hocam Prof. Dr. A. Azmi Bilgin'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ (ABSTRACT).....	II
ÖN SÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	V
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	VI
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NUSRET EFENDİ’NİN HAYATI, ESERLERİ ve ŞARİH KİŞİLİĞİ

Hayatı.....	11
Eserleri.....	12
Şârih kişiliği	13

İKİNCİ BÖLÜM

ŞERH-İ DÎVÂN-I SÂİB METNİ.....	16
--------------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞERHİN DÎVÂN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ.....	252
SONUÇ.....	259
BİBLİYOGRAFYA.....	260

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	E, A	ط	Ṫ
ب	B	ظ	Ż
ت	T	ع	‘
ث	<u>S</u>	غ	Ġ
ج	C	ف	F
ح	Ĥ	ق	É
خ	Ĥ	ك	K
د	D	گ	G
ذ	<u>Z</u>	ل	L
ر	R	م	M
ز	R	ن	N
س	S	و	V, Û, U
ش	Ş	ه	H
ص	Ş̇	ي	Y, İ
ض	Ž		

KISALTMALAR

a.g.e:	adı geçen eser
a.y.:	aynı yer
c.:	cilt
h.ş.:	hicrî Őemsî
müst.:	müstensih
s.:	sayfa
sy.:	sayı
t.y.:	tarihsiz

GİRİŞ

Klasik Türk Şiirinde şerhler, konu olarak da aldıkları metinler kadar önemli eserler olagelmışlerdir. Hatta bazı şerhlerin, şerhettikleri ana metinden bağımsız olarak bahse konu olduklarını söyleyebiliriz. Sûdî'nin *Şerh-i Dîvân-ı Hâfız* ve İsmail Rüşuhî Ankaravî'nin *Şerh-i Mesnevi*'si bu tür şerhlerin en önemli örneklerindendir.

Arapça bir sözcük olan 'şerh'in lugat manası "açma, ayırma; bütünü parçalara ayırma ve açık anlatma"dır. Edebiyatta ise; bir edebî eseri veya bir risaleyi kelime kelime izah ederek, içinde bulundurduğu bütün dil, sanat ve estetik özellikleri ile o eserin daha iyi anlaşılmasını sağlama çabasıdır.¹

Şerhle ilişkili olarak tahlil, tenkid, tefsir ve haşiye gibi kavramları da sayabiliriz. Klasik metin şerhinde izlenen temel yol kelimelerin açıklanmasıdır. Yani metnin bir bütün olarak ele alınması, genel kompozisyon, plan gibi yönlerden incelenmesi şerhte kullanılan bir yöntem değildir. Metin tahlili ise şerhe göre daha yenidir ve şerhle benzeşen ve ondan ayrılan yönleri vardır. Tahlilde de güdülen temel amaç şerhte olduğu gibi bilgilendirme değildir. Ancak tahlil, şerhe göre daha bütüne yöneliktir ve tahlil edenin yorumu daha belirgindir. A. N. Tarlan'ın "*Şeyhî Divânı'nı Tedkîk*" adlı çalışması Cumhuriyet döneminde yapılan ilk metin tahlili örneklerinden sayılabilir. Tenkîd (ilm-i nakd), Klasik edebiyat terminolojisinde şiirin iyisini kötüsünden ayırmak için kullanılmıştır. Metni tanıtmaya işlevi yönünden şerh ve tahlille benzeşen tenkîdin asıl amacı; metnin estetik yönden değerlendirilmesi, başarılı olanla olmayanın, sıradan olanla farklı olanın ayrılması ve seçilmesidir.² A. N. Tarlan, metin şerhinin edebî bir tenkîd olmadığını ifade ederek; şerhin metni anlama ve anlatma, tenkîdin ise metni duyma ve ona estetik bir değer biçme işi olduğunu belirtmiştir.³

¹ Muhammed Nur Doğan, *Eski Şiirin Bahçesinde*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2002, s. 9.

² Mine Mengi, *Dîvân Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s. 75-79.

³ A. N. Tarlan, "Metinler Şerhine Dair", *Edebiyat Meseleleri*, İstanbul 1981, s. 192.

Şerhle ilişkili bir diğer kavram olan “tefsir” terimi *Kur’an-ı Kerîm*’deki âyetlerin anlamlarını açıklamak için kullanılır. Tefsir sözcüğü çeşitli ilim dallarında yazılan eserlerde şerhin yerine de kullanılmıştır. “Haşiye” ise bir metin veya şerhte geçen ayet, hadis veya özel isimler için sayfa kenarında yapılan kısa açıklamalardır. Şerhten farklı olarak daha kısadır ve eserin bütününe değil, genellikle bir ibareye açıklık getirir.⁴

Yekta Saraç’ın belirttiğine göre Kâtip Çelebi, aslında her yazarın eserini şerhe ihtiyaç duyulmadan anlaşılacak biçimde yazmayı gözetir. Ancak şu üç sebepten dolayı metnin şerhi ihtiyacı ortaya çıkar:

- 1- Yazar düşünce ve ifadede üstün kabiliyetli olabilir, ama okuyucular yazarla aynı seviyede olmayabilir,
- 2- Zaten bilindiği ve açık olduğu düşüncesiyle veya başka bir ilim dalını ilgilendirdiği için bazı ön bilgilerin verilmesi ihtiyacı duyulabilir,
- 3- Lâfzın birden çok anlama gelecek biçimde mecazlı ve kinayeli bir usulla yazılmış olabilir.⁵

İlk bakıldığında şerhe konu olan metnin gramatikal çözümlenmesi gibi görünen bu eserleri aslında ilmî bir tenkit ve tecessüs çalışmaları da kabul edebiliriz. Ancak “eleştiri daha çok metin dışı bilgilerle yapılırken şerh metin içi bir çalışmadır.”⁶ Şerhlerin yazılış amacı bazı metinlerde anlaşılması güç ya da açıklama gerektiren noktaları aydınlatmaktır. Örneğin “X. yüzyılda edebî tenkit ile ilgili eserlerin yazılmaya başlanmasından sonra edebî sanatlar için verilen şiir örneklerinin anlaşılmasındaki güçlük nedeniyle genellikle şerh edildiği görülmektedir.”⁷ Buna ek olarak, “şerhin amacı metnin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Bunu da kendine güvenen ve o metni başkalarından daha iyi anladığına inanan bilgili kişiler yapar. Bir metni açıklayan kişi, o metni bir kısım kişilerden veya herkesten daha iyi anladığını

⁴ ayrıntılı bilgi için bk. M. A. Yekta Saraç, “Şerhler”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. II, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., s. 121.

⁵ a.g.e., s. 123

⁶ Azmi Bilgin, *Eski Türk Edebiyatında Şerh, Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni: Bildiriler*, c. I, Kayseri 2001, s. 169-173

⁷ Azmi Bilgin, a.g.e., s. 169-170.

ortaya koymuş olur.”⁸ Ali Nihad Tarlan’a göre “metinler şerhi” “...kendi âleminde hususî formülleri, tedkîke muhtaç mevzuları olması lâzım gelen bir disiplindir.”⁹ Şerhlerde, şârihin şahsî tercihleri de metnin çözümlenmesinde belirleyici unsurların başında gelir. Dolayısıyla “şârih, konusunu beğenip hoşlandığı bir metnin güzelliklerini, anlam inceliklerini başkalarıyla paylaşmak isteyen kişidir.”¹⁰

Şerhler multi-disipliner çalışmalar olarak da ele alınabilecek çalışmalardır. “Şerhte metin birçok açıdan yaklaşılarak anlaşılmaya ve anlatılmaya çalışılır. Şerh müşterek İslam kültürünün, geleneğinin bir ürünüdür.”¹¹ Bu anlamda şerhler yazıldığı dönemin sadece edebî değil sosyal yönlerini de inceleyen tarihsel metinler olarak da değerlendirilebilir.

Şerhlerin, edebî eserleri konu alsa bile, edebî kıstaslar ve kurallar çerçevesinde metne yaklaştığı pek sık raslanan bir durum değildir. Eserlerin içerik ve gayeleri, biçimin önünde gelir ve metinde sözün nasıl söylendiği ile değil, ne söylendiği ile ilgilenilir.¹² Bu geleneksel yaklaşım metnin edebî değerinin anlaşılmasında bazı araştırmacılar tarafından yetersiz görülmüş ve bir metnin anlaşılması yönündeki çalışmalarda izlenecek yöntem konusunda yeni yaklaşımları da gündeme getirmiştir. Cem Dilçin’in bu konudaki önerisi şudur: “Dîvân şirinin sadece eski ve alışlagelmiş yöntemle açıklanması yani şerh edilmesi, o ürünlerin yapısal açıdan taşıdıkları pek çok özelliğin görülmemesine neden olmaktadır. Divan şiiri açıklanırken yapısal yöntemin olanaklarından da yararlanılmalıdır.”¹³

Günümüzde bir metni incelemede izlenecek yolu ve dikkat edilecek hususları Âmil Çelebioğlu’nun altı maddede topladığı belirtilmektedir:

- 1- Kelimelerin lûgat mânâsı;
- 2- Kelimelerin ıstılâh mânâsı;

⁸ a. e., s. 170.

⁹ Ali Nihad Tarlan, s. 192

¹⁰ Azmi Bilgin, s. 171.

¹¹ Yekta Saraç, “Dîvân Tahlilleri Üzerine”, *İlmî Araştırmalar*, sy. 8, İstanbul 1999, s. 211.

¹² Yekta Saraç, “Şerhler”, s. 125

¹³ Cem Dilçin, “Fuzûlî’nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi”, *Türkoloji Dergisi*, c. IX, Ankara 1991, s. 43-98

- 3- Beyitlerdeki mecâz, kinâye, tevriye ve gibi sanatların tesbiti;
- 4- Kelimelerin metinde tesadüfen bulunmayıp, beyit içinde yüklendiği özel bir fonksiyonun olabileceğinin düşünülmesi ve kelimenin yüklendiği hususî görevin bulunması;
- 5- Kelimeler arasında bağlantı kurulması;
- 6- Çeşitli devir ve seviyedeki şairlerin eserlerini karşılaştırmak sûretiyle mukayese yoluna gidilmesi.¹⁴

Şerhleri teknik açıdan klasik ve tasavvufî olarak ikiye ayırmak mümkündür. “Klasik devir şiir metni şerhlerine bakıldığında en çok filolojik yaklaşımların ağır bastığı görülür. Bu tip şerhlerde öncelikle metin verilir. Sonra kelimeler ve kavramlar çok zaman dil bilgisi ağırlıklı olarak şerhine göre uzun veya kısa bir şekilde açıklanır. Onlarda saklı olan anlam dünyası ortaya çıkarılmaya çalışılır. Daha önce bu konuda ileri sürülmüş fikirler varsa, onlar zikredilir, tercihlerde bulunulur. Telmihler dünyası açıklanır...”¹⁵

- Tasavvufî şerhlerde ise, şiirin nâzır olduğu tasavvufî dünya anlatılırken;
- 1- Açıklamalarda tasavvufî terminoloji yoğun bir şekilde kullanılır,
 - 2- Ayet-hadis iktibasları ve tasavvuf kaynaklarından alıntılar yapılır,
 - 3- Hadis, fıkıh, kelâm, hikmet, ilm-i tencîm, tıb, kimya, ilm-i tabir-i rüyâ ve ebced-muamma gibi çeşitli ilimlerden istifade edilir,
 - 4- Şerhlerin bir çoğunda şârihin, sözkonusu eseri neden şerh ettiğini açıklayan “sebeb-i teşrîh” bölümü bulunur,
 - 5- Sık sık üç dilde manzum iktibaslar yapılır,
 - 6- Şârihler kendi şiirlerinden de alıntı yaparlar,
 - 7- Kazıyye, mefhum, darb-ı mesel, kelâm-ı kibar adıyla takdim edilen çok sayıda kalıp ifade kullanılır,
 - 8- Şairin hayatıyla ilgili bir takım bilgilerden yola çıkılarak şiirin manası anlaşılmaya çalışılır,

¹⁴ bk. Emine Yeniterzi, “Metin Şerhiyle İlgili Görüşler”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 5, Konya 1999, s. 59-60

¹⁵ Tunca Kortantamer, “Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, sy. 8, İzmir 1994, s. 1-10

9- Manzumeyle alâkalı veya alâkasız bir çok konu muhakeme edilerek tenkîde tâbî tutulur.¹⁶

İlk Türkçe şerhler Arapça ve Farsça metinler için yapılmıştır. Bu nedenle ilk şerhlerin daha çok çeviri amaçlı yapıldığı söylenebilir. İlk şerhler İbni Fâriz, Mevlâna, Hâfız ve Urfî gibi önde gelen şairlerin şiirlerine yapılmıştır. Bunların dışında, tasavvuf erbâbının bedî endişelerden çok, tasavvufî düşünceyi öğretmek ve yaymak maksadıyla yazmış olduğu şathiyyâne ve karmaşık remizlerle örülü eserleri de şerhe konu olmuştur.

Türk Edebiyatında bilinen ilk şerh Gülşehrî (1250-1335) tarafından Mevlâna'nın Mesnevî'sinden bazı hikâyeler için yapılmıştır. Gülşehrî, tercüme ettiği hikayeleri aynen tercüme etmeyip, onlara kendinden bir şeyler katmış ve tasarruflarda bulunmuştur.

Türkçe şiirleri şerh edilen ilk şair Yunus Emre (ö.1320-21), ilk şârih ise Şeyhzâde Mehmed Efendi'dir (ö. 1544). Yunus Emre'nin meşhur şathiyyesi Şeyhzâde'nin yanı sıra Niyazî-i Mısrî (ö. 1694), İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1725) ve Ali Nakşibendî tarafından şerh edilmiştir. Abdülhay Celvetî, İ. Hakkı Bursevî ve Şeyhülislâm Feyzullah Efendi tarafından şerhedilen Hacı Bayram-ı Velî de Yunus Emre'nin yanı sıra en çok şerhedilen şairlerden biridir. XVI. yüzyılın önde gelen tasavvufî şârihleri arasında Şemseddin Sivasî (ö. 1597), Âynezâde Muhammed Şemseddin Efendi (ö. 1689), "Hazret-i Şârih" lâkabıyla tanınan İsmail Rusûhî Dede (ö. 1630) ve Kütahyalı Azbî Baba (ö. 1747) sayılabilir. İ. Hakkı Bursevî, Süleyman Zâtî Efendi (ö. 1738), Hasan Sezaî Efendî (ö. 1744), Salâhaddîn-i Uşşâkî (ö. 1782), XVII. yüzyılın şârihleri arasındadır. XIX. yüzyılda ise Müridzâde Mustafa Aczî Ağa (ö. 1882), Harîrizâde Mehmed Kemâleddin Efendi (ö. 1882), Selânikli Şeyh Ali Urfî Efendi (ö. 1887), Cabbarzâde Arif Bey, Seyyid Ali Şermî, Süleymaniyeli Nâcim Abdurrahman Efendî (ö. 1894) şârihler öne çıkmaktadır.¹⁷

¹⁶ Ömür Ceylan, "Edebî Şerh Geleneğimiz İçerisinde Tasavvufî Şiir Şerhleri", *Türkler*, Ankara 2002, c. V, s. 894-895

¹⁷ ayrıntılı bilgi için bk. *a. e.*, s. 892-894

XIX. yüzyılda yazılan ve tezimizin de konusu olan Nusret Efendi'nin kaleme aldığı *Şerh-i Dîvân-ı Sâib*, klasik şerh tekniğinden farklı olarak tasavvufî yaklaşımları merkeze alan bir yöntemi takip etmiştir. Bildiğimiz kadarıyla Sâib-i Tebrizî üzerine yapılan şerhlerden ilki Nusret Efendi'ye aittir. Nusret Efendi, şerhinde, ele aldığı her beyti önce Türkçe'ye çevirmiş, beyitleri ayet, hadis, tasavvufî yorumlar ve bazen de darb-ı mesellerle açıklama yoluna gitmiştir. Şerhinde kendi şiirlerine de yer verdiği görülmektedir. İnsanlara nasihatlerde bulunur, hatta şairin bazı ifadelerini İslâm ahkâm ve edebine aykırı bulur ve Şîîliğinden ötürü Sâib'i eleştirir. Zaman zaman konudan uzaklaşır ve bir çok yerde toplumdaki bozulmadan yakını. Nusret Efendi'nin şerh tekniğiyle ilgili bu tesbitler tezimizin “Şârih Kişiliği” başlığı altında biraz daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Harputlu Nusret Efendi'nin, divanını şerhe konu ettiği Sâib-i Tebrizî (ö. 1669) Azerbaycan asıllıdır. Gençliğinin ilk çağında hac için Mekke ve Medine'ye gitmiş, oradan döndükten sonra Osmanlı ülkesinin çeşitli vilâyetlerini dolaşmıştır. Safevî Şahı I. Abbas'tan çekindiği için İsfahan'ı terkederek Hindistan'a hareket etmiştir. Afganistan ve Hindistan'da büyük hüsn-i kabul görmüştür. II. Abbas'ın Kandahar'ı ele geçirdiği dönemde “melikü's-şuarâ” ünvanını almıştır. Şah Süleyman devrini de idrak eden Sâib, bu hükümdarın cülûsu münasebetiyle yazdığı bir kaside nedeniyle gözden düşmüş ve bu hâl ölümüne kadar devam etmiştir. Şiirlerinden nargile ve tütün tiryakisi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸ Sâib'in mazum eserleri 120 bin beyitten fazladır. Gazellerindeki beyit sayısı 4-23 arasında değişmektedir. Türkçe gazelleri de bulunan Sâib-i Tebrizî Sebk-i Hindî'nin en önemli temsilcilerinden sayılır.

Yaygın kullanılan ismiyle Sebk-i Hindî'nin ismi üzerinde bir ittifak yoktur. Emîrî-yi Fîrûzkûhî bu isimlendirmenin galât-ı meşhur olduğunu, Safevîler döneminde şiir ve edebiyat merkezinin İsfahan olması sebebiyle o dönemde ortaya çıkan bu tarzın temsilcilerinin bir çoğunun bu şehirde yetiştiğini ve henüz

¹⁸ Zeynelâbidin Mu'temen, *Güzîde-i Eş'âr-i Sâib*, Neşr-i Bünyâd, Tahran 1348 hş., s. 5-69

Hindistan'a gitmeden önce bu uslûpta eserler ortaya vermeye başladıklarını, dolayısıyla "Sebk-i İsfahanî" tabirinin daha doğru olacağını öne sürmüştür.¹⁹ Abdulvehhâb-ı Nûrânî-yi Visâl'e göre ise Safevîlerin dinî ve siyasî baskılarından kaçan İranlı şairlerin Hindistan'a göçü ile onların Hindû ve Sanskritçe yazılmış eserlerle tanışmış olmaları sonucu Hind uslûbu canlanmış ve günümüzde bulunduğu şekli almıştır. Sebk-i Hindî'de görülen mana inceliği ve letafet gibi unsurların, Hind felsefesiyle İran düşüncesinin karışımı olduğunu belirten Visâl, Sebk-i Hindî adlandırmasının isabetli olduğu görüşündedir.²⁰

Sebk-i Hindî'nin en belirgin özellikleri Kamer Aryân tarafından şöyle sıralanır:

1- Realist söyleyiş: Eskilerin gazellerinde kapalı ve renksiz bir aşk vardı. Bu devir şâirleri bunu, günlük yaşantıdan ve gerçekçi tecrübelerden yararlanmak suretiyle değiştirdiler.

Örnek: "*Biz bir kapıdan ayak çektik mi çektik! Ümidimizi kestiğimiz her kişiden kesildik. Gönül güvercin değil ki uçup uçup konsun. Bir çatının kenarından uçtuk ki uçtuk! Kendi avına korku salmak baştan hata idi. Şimdi bizi korkuttun ya, ürktük ki ne ürktük!*".²¹ (Vahşî)

2- Hayalcilik unsuru: Bu, her ne kadar Sebk-i Hindî'ye has olmayıp şiirin cevherlerinden biri olsa da bu dönem şâirlerinin hayal kurmaya düşkünlüğü şiirlerine özel bir renk katmıştır.

Örnek: "*(Belli ki sevgili) bugün artık bu çölden geçmiştir. (Çünkü) yolun nabzı atıyor ve sahranın sînesi sıcak*".²² (Sâib)

¹⁹ Emîrî-yi Fîrûzkûhî, *Külliyyât-ı Sâib-i Tebrizî*, İntişârât-ı Kitap-fürûşî-i Hayyam, Tahran 1957, s.4-5.

²⁰ Halil Toker, "Sebk-i Hindî", *İlmî Araştırmalar*, sy. 2, İstanbul 1996, s. 141-142

²¹ ما چون ز دری پای کشیدیم کشیدیم

امید ز هر کس که بریدیم بریدیم

دل نیست کبو تر که چو بر خاست نشیند

از گوشه با می که پریدیم پریدیم

رم دادن صید خود از آغاز غلط بود

(Vahşî) حالا که ماندی و رمیدیم رمیدیم

²² که گذشته است ازین بادیه دیگر کامروز

(Sâib) نیض ره می طید و سینه صحرا گرم است

3- İstiâre ve teşbihlerde garâbet ve mübalağa: Bu garabet arayışı ve mübalağa, teşbih unsurunu seçerken sıradan zihinlerin günlük olağan durumlardan kurguladığı şeylerden uzak durmaya dikkat etmesine dayanır.

Örnek: “*Rahat gönlünle sabır ve kararımı sorma. İsmimin zayıflığı, yüzük taşıını sapana koyuyor*”.²³ (Sâib)

4- Temsîl sanatına çokça başvurulması: Atasözlerinden istifâde önceki şairler arasında da yaygındı. Fakat bu devirde, bu usul, sadece ifrata kaymakla kalmamış, aynı zamanda bir şiir tekniği olarak benimsenip şiire renk ve yenilik katmıştır.

Örnek: “*İnsan, yaşlandıkça, hürs gençleşiyor. Uyku, seher vaktinde daha ağırlaşıyor*”.²⁴ (Sâib)

5- Konuşma dilindeki sözcüklerin kullanılması: Eskilerin şiirlerin de bu tür lafızlara çok az ve hüner göstermek amacıyla kullanılırdı. Ancak bu dönem şairleri bunu daha sık olarak ve zorunluluk sonucunda kullanmışlardır.

Örnek: “*Varlık ve yokluk bir kumaşandır. Elbise olan pamuk, kefen de olur*”.²⁵

6- Çevredeki eşyalardan ve günlük tecrübelerden ilham alma: Bu özellik Sebki-İraki’de de rastlanan bir durumdu. Ancak Sebki-İraki’de şiir tekniğinin bir türü olan bu durum; Safevîler döneminde, yine onların vasıtasıyla avâmın hayatının şiirde yankı bulmasının bir sonucu olarak Sebki-Hindî şiirinde zarûret hâlini almıştır.

Örnek: “*Zâlim karşısında acz göstermeyi uygun görme. Kebabın göz yaşları ateşi artırır*”.²⁶ (Sâib)

7- Garip iddialar öne sürme: Şair, garip iddialarını daha ileri götürür. Bunu yaparken de daha önce kullanılmış mazmunları tekrarlamaktan kaçınır.

Örnek: “*Nergis senin gözünden söz açınca saba ağzına vurup susturdu. Şimdi dış ağrısıyla kalemden besleniyor*”.²⁷ (Ganî-i Keşmîrî)

²³ دل آسوه ای داری میرس از صبر و آرامم
(Sâib) نگین را در فلاخن می نهد بیتا بی نامم

²⁴ آدمی پیر چو شد حرص جوان می گر د د
(Sâib) خواب در وقت سحر گاه گران می گر د د

²⁵ موجود و عدم زیك قماشند
(Fakîrullâh Lâhûrî) آن پنبه که جامه شد کفن شد

²⁶ اظهار عجز در بر ظالم روا مدار
(Sâib) اشك كنياب مایه طغیان آتش است

²⁷ نر گس از چشم تو دم زد برد هانش زد صبا
(Ganî-i Keşmîrî) درد دندان دارد اکنون می خورد آب از قلم

8- Yoğun bir karamsarlık duygusu: Bu duygu, o devrin getirdiği hayal kırıklığı ve beklentilerin boşa çıkmasından kaynaklanmaktadır.

Örnek: “Benim kimsesizliğimin hayali, ona vefayı hatırlattı. Mum yerine kalbini çıkarıp mezarımın üstünde yaktı”.²⁸ (Nâsır Ali Serhendî)

9- Halk hikmetinin revaç bulması: Halk hikmeti, dünyanın geçiciliğini bilerek gereksiz hırs ve gururdan kaçınmak diye özetlenebilir.

Örnek: “Medrese ehlinde coşkun gönülden haber yok. Gönülleri sinek gibi ki-tap içinde ölüyor”.²⁹ (Siyâdet-i Pencâbî)

10- Şahsî duyguların anlatılması: Sebki Irakî üslûbunda olduğu gibi bu dönem şâirleri de, hanımları, çocukları ve kendilerini ilgilendiren şahsî duygularını dile getirmişlerdir. Feyzî'nin üç yaşındaki bebeğinin ölümünü anlattığı keder dolu mersiyesi, Örfî'nin yalancı arkadaşlarını eleştirdiği şikayetnâmesi gibi.

11- Alışılmış Vezinlerin Kullanılması: Bu dönemde, eski şâirlerin, klasik şiirin musikisini oluşturan alışılmış vezinleri kullanılmıştır.

12- Yerleşik gramer kurallarına uymamak: Bu hal, bazen şâirlerin söyleyişlerini düşük, garip, anlaşılmaz yapmıştır.

Örnek: “Karıncam olsam da kendi anlayışım var. Eğer Süleyman'ın mülkü benim olsaydı bağışlayacaktım”.³⁰ (Kelim-i Kâşânî)³¹

Şerhe konu olan şâir her ne kadar Sebki Hindî şiirinin bir mümessili olsa da, bu tezin ana konusu Sebki Hindî şiirinin incelenmesi olmadığından bu konuda bu kadar bilgiyle yetiniyoruz.

Tez metninin hazırlanmasında Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi bölümünde 3377 numara ile kayıtlı bulunan 1210 istinsah tarihli yazma nüsha esas alınmıştır. Yine Süleymaniye Kütüphanesi Hâfid Efendi Bölümü'nde yer

²⁸ خیال بی کسی من وفا بیانش داد
(Nâsır Ali Serhendî) بجای شمع دل آورد ویر مزارم سوخت

²⁹ خیر ز زنده دلی نیست اهل مدرسه را
(Siyâdet-i Pencâbî) که دل بسان مگس در کتاب می میرد

³⁰ گرچه مورم ولی آن حوصله با خود دارم
(Kelim-i Kâşânî) که ببخشم بود ار ملک سلیمان با من

³¹ Kâmer Aryân, “Vijegîhâ ve Menşe'-i Peydâyiş-i Sebki Meşhûr Be-Hindî der-Seyr-i Tahavvül-i Şi'r-i Fârsî”, *Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyât ve Ulûm-i İnsânî-i Meşhed*, sy. 2, Meşhed 1973, s. 361-397.

alan 368 numaralı 1210 istinsah tarihli nüshadan da istifade edilmiştir. Ayrıca Topkapı Müzesi Kütüphanesinde *Şerh-i Gazeliyât-ı Sâib* isimli müellif hattı bir eser bulunmasına rağmen uzun süredir devam eden tadilat ve taşınma nedeniyle bu esere ulaşamadı. Bu sebeple bu nüshanın çalışmaya konu olan divan şerhiyle aynı olup olmadığı hususunda kesin bir şey söyleyemiyoruz.

Bu çalışmanın birinci bölümünde şârihin hayatı, eserleri ve şârih kişiliği ele alınmıştır. İkinci bölümde eserin metni transkripsiyon alfabesiyle aktarılmış, her beyit günümüz Türkçesine çevrilerek dipnotta verilmiştir. Farsça kelimelerin okunuşunda Türkçe telaffuzlar esas alınmıştır. Son bölümde ise şârihin kavramlara yaklaşımını ortaya koyabilecek bir tanımlar sözlüğü oluşturulmuştur. Bu sözlük, tümüyle metin esas alınarak harzırlanması dolayısıyla, doğrudan şârihin bu kelimelere verdiği anlamları içerdiği için ayrı bir önem taşımaktadır.

- BİRİNCİ BÖLÜM-

NUSRET EFENDİ’NİN HAYATI, ESERLERİ ve ŞARİH KİŞİLİĞİ

1-Hayati

Aslen Harputlu olan Nusret Efendi’nin tam adı Ebubekir Nusret b. Abdullah el-Harputî olup Çankalzâde diye de tanındığı belirtilmektedir.³² Nusret Efendi’nin doğum tarihi bilinmemektedir. Dönemin bilginlerinden Sıbğatullah Efendi ve diğer bazı ilim adamlarıyla tanıştı. Çocukluk yılları Harput’ta geçen Nusret Efendi’nin önce İran’a gittiği daha sonra İstanbul’a geldiği bilinmektedir. İstanbul’a sonradan geldiğini ve burada 30 yıldan fazla yaşadığını *Osmanlı Müellifleri* adlı eserin yazarı Bursalı Mehmet Tahir, Nusret Efendi’nin şifalı bitkiler alanında yazmış olduğu başka bir eserine dayanarak aktarmaktadır.³³ Nuruosmaniye Kütüphanesi’nde hâfız-ı kütüplük vazifesinde bulunan Nusret Efendi, zamanının önde gelen şahsiyetlerinden biridir. Bu hususta *Osmanlı Müellifleri* yazarı şöyle demektedir: “Edebîyat-ı Fârisiyyeye vukuf-ı tâmmı var idi.”³⁴ Hâfız-ı kütüplüğün yanında tedris ile de meşgul olan Nusret Efendi’nin hangi alanlarda tedris ettiğine dair bir bilgi mevcut değildir.³⁵ Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler yazan şârih, üzerinde çalıştığımız şerhinde zaman zaman kendi beyitlerine de yer vermiştir. Nusret Efendi’nin şairliğini Mehmet Süreyya *Sicill-i Osmânî* adlı eserinde: “elsine-i selâsede şairdir.”³⁶ diyerek desteklemektedir. Nusret Efendi resmî ilimleri Dağistanî Ali Efendi’den; tasavvuf ve manevî ilimleri ise Mustafa el-Kübrâ Kudsi’den tahsil etmiştir.³⁷

³² *Tezkirelere Göre Dîvân Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Haz.: H. İpekten, Yorum Matbaası, Ankara, s. 227.

³³ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, Matbaa-i Âmire, c. III, s. 240.

³⁴ a. g. e., a. y.

³⁵ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, c. IV, Heppenheim-Bergstrasse 1971, s. 554.

³⁶ a. e., a. y.

³⁷ Bursalı Mehmet Tahir, c. III, s. 240.

Ölüm tarihi *Osmanlı Müellifleri*'nde h.1210 / m.1796, *Sicill-i Osmanî*, *Hâtimetü'l-Eş'âr* ve Şemseddin Sâmî'nin *Kâmûsu'l-A'lâm* adlı eserinde 1208 olarak kaydedilmiştir.³⁸ Nusret Efendi'nin kabri Eyüp'teki Kaşgârî Dergâhı'ndadır.³⁹

2-Eserleri

Nusret Efendi'nin şüphesiz en önemli eseri, üzerinde yüksek lisans tezi yaptığımız, 17. yüzyılda yaşamış olan Türk asıllı İranlı şair Sâib-i Tebrîzî'nin gazellerine yazmış olduğu şerhtir. Önce elif redifli gazelleri şerheden Nusret Efendi daha sonra da Sâib'in bütün divanından seçmiş olduğu gazelleri şerh etmiştir.⁴⁰ Sâib-i Tebrîzî'nin dîvânına yaptığı şerhin tez için esas aldığımız nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Bölümü'nde 3377 numara ile kayıtlıdır. Nüshanın istinsah tarihi 1210'dur. Şerh metni için siyah beyitler için kırmızı mürekkebe kullanılmış, ta'lik hatla yazılmıştır. Diğer bir nüsha da yine Süleymaniye Kütüphanesinde Hâfid Efendi Bölümü'nde 368 numara, 1210 istinsah tarihiyle kayıtlıdır. Ayrıca Topkapı Müzesi Kütüphanesinde *Şerh-i Gazeliyât-ı Sâib* isimli müellif hattı bir eser bulunmasına rağmen uzun süredir devam eden tadilat ve taşınma nedeniyle bu esere ulaşılamadı. Bu eserin çalışmaya konu olan dîvân şerhiyle aynı olup olmadığı hususunda kesin bir şey söyleyemiyoruz.

Nusret Efendi'nin şerh çalışmaları arasında Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi (nr. 714) ve Hamîdiye (nr. 1139) bölümlerinde *Şerh-i Ba'z-ı Gazeliyât-ı Sâib*; Lala İsmail Bölümü'nde (nr. 161) *Şerh-i Tâiyye-i Sâib-i Tebrizî* ve *Sâib Divanı'ndan Elif Kafiyeli Bazı Gazellerin Şerhi* (Lala Efendi, nr. 528) adlarıyla küçük hacimli şerhleri de bulunmaktadır.

Bunların dışında tıp ilmiyle de ilgilenen Nusret Efendi şifalı bitkilere dair bir kitap yazmıştır. "*Mâ Hazar*" adlı bu eserin çeşitli yazma nüshalarından bu eser daha

³⁸ Mehmet Süreyya, c. IV, s. 554.; Fatim Efendi, *Hâtimetü'l-Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Rauf Yekta Bölümü, nr. 310, s. 407-408; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, İstanbul 1316, Mehran Matbaası, c. VI, s. 4578.

³⁹ Bursalı Mehmet Tahir, c. III, s. 240.

⁴⁰ *Şerh-i Dîvân-ı Sâib*, 1b/5

sonra basılmıştır (İstanbul 1331). Bursalı Mehmet Tahir, “kimyagerlikle de uğraşan Nusret Efendi’nin “mücerred hayru’ n-nâs men yenfeu’ n-nâs” sırrına mazhar olmak için ruhanî ve cismanî kendince tecrübe edilmiş olan ilaçları bir mecmuada topladığını”⁴¹ belirtmektedir. *Nusret Efendi Mecmuası* adıyla meşhur olan bu eser⁴²; *Risale-i Nusret, Tıb ve Havas Mecmuası, Kitâb-ı Risâle-i Nusret Efendi* ve “*Mâ-Hazar fi’t-tıb*” isimleriyle de anılmıştır.

Nusret Efendi ayrıca Safevî’nin “*Hetk-i Esrâr*” adlı eserini özetlemiş olup bu kitabın iki nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi (nr.162) ve Hamidiye (nr.192) bölümlerinde bulunmaktadır. Arapça kaleme alınan bu ihtisârın adı “*Mûlahhas min Tefsîri Keşfi’l-Esrâr*”dır.

Nusret Efendi’nin Türkçe, Arapça ve Farsça şiirlerinin yer aldığı bir de divanı vardır. Dîvânın bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde.⁴³ diğeri bir nüshası ise Tire Kütüphanesi (nr. 808)’nde yer almaktadır. Nusret Efendi’nin kendi el yazısıyla müsveddelerinden oluşan orjinal bir nüsha ise “*Dîvânçe-i Nusret*” adıyla İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi(nr. TY. Nr. 551)’ndedir.⁴⁴

3-Şârih Kişiliği

Hayatına dair elimizde pek fazla bilgi bulunmayan Nusret Efendi’nin şahsiyetini belirleyen en önemli unsurun tasavvuf olduğunu söyleyebiliriz. Dinî hükümlere özellikle Ehl-i Sünnet ekolüne son derece bağlı olduğu anlaşılan Nusret Efendi, şerhinde yer yer Şîf öğretisini şiddetli bir şekilde eleştirmektedir. Şârih, döneminde gördüğü siyasi ve sosyal çarpıklıklara da zaman zaman konu dışına çıkarak değinmekte, bu çarpıklığın sebebini, toplumun ve bireylerin dinle olan

⁴¹ Aynur Koçak, “Hoca Nusret Efendi ve Dîvânı”, *Dünü ve Bugünüyle Harput - Sempozyum: 24-27 Eylül 1998 Elazığ*, Elazığ 1999, c. I, s. 471.

⁴² Bursalı Mehmet Tahir, c. III, s. 240.

⁴³ Fehmi Ethem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazma Eserler Kataloğu*, c. II, İstanbul 1961, s. 215.

⁴⁴ Aynur Koçak, c. I, s. 471.

ilişkilerinin zayıflamasına bağlamaktadır.⁴⁵ Tasavvuf büyüklerine derin bir saygısı olduğu görülen Nusret Efendi'nin Şeyhü'l-Ekber olarak da tanınan Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin sufi öğretisinin tesirlerini eserlerinde müşahede etmek mümkündür.⁴⁶ Öyle ki bazen tasavvufî bakış açısı metinlerin şerhinde birincil derecede tayin edici etken olmuştur.

Nusret Efendi, şerhinde beyti öncelikle nesre çevirir, daha sonra bu beyit içerisinde şerhe gerek gördüğü bir tabir veya mazmun varsa onu ele alır, daha sonra beytin açıklamasını yapar. Klâsik şerhlerde gördüğümüz, her kelimenin tek tek anlamlarının verilmesi yoluna başvurmaz. Şerhte sık sık kendi Türkçe⁴⁷, Arapça⁴⁸ ve Farsça⁴⁹ beyitlerinden de yararlanır. Bazen şerhin ötesine de geçerek adeta münekkit edasıyla şairi edebî ve hatta itikadî yönden eleştirir.⁵⁰

Devrinin tıp ilmiyle de şifalı bitkiler kitabı kaleme alacak kadar yakından alakadar olan Nusret Efendi Sebki Hindî gibi çetin mazmunları barındıran bir şiir tarzını inceleme arzusu dikkate değer bir özelliğidir. Eser modern ilmî kıstaslara vurulduğunda her ne kadar sistematik bir metodoloji takip etmiyor gibi görünse de dikkatle incelendiğinde kendi içerisinde bir yöntem takip ettiğini söyleyebiliriz. Bu yöntem bazen şarihî kişisel şerh usulüyle birleşerek şahsî bir şerh tecrübesini de andırmaktadır.

Eserde göze çarpan bir diğer husus da şarihî bağlı olduğu Sünnî öğretiye bağlılığını izhar etmesi ve bu öğretiye aykırı beyitleri gördüğünde bunlarla ilgili okuyucuyu uyarmasıdır. Bunun sebebi, şerhine konu ettiği şairin Şiilik öğretisine mensup olmasıdır. Bunu bir tür şarihane politik bir duruş olarak da değerlendirebiliriz. Bu tutumundan dolayı şarihî yorum metodunu tek yanlı bir bakış açısına indirmediği de

⁴⁵ Nusret Efendi, *Şerh-i Dîvân-ı Sâib*, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi, nr. 3377, s. 155b

⁴⁶ *a.g.e.*, s. 19b.

⁴⁷ *a.g.e.*, s. 74b.

⁴⁸ *a.g.e.*, s. 19b.

⁴⁹ *a.g.e.*, s. 162b.

⁵⁰ *a.g.e.*, s. 50b.

söylenbilir. Bütün bunlara rağmen bu şerhi, edebiyatımıza filolojik bir çalışmanın ötesinde tarihî ve devrin sosyal şartlarını gösteren bir vesika olarak değerlendirmemiz mümkündür.

İKİNCİ BÖLÜM ŞERH-İ DİVAN-I SAİB

Gazel 1

(2a)

Der taleb süstî çü erbâb-ı heves kerden çerâ
Râh-ı dūrî pîş dârî rû be pes kerden çerâ⁵¹

(14) Talebde erbâb-ı heves gibi za'iflik itmek niçün? Önünde bir (15) ba'îd yol tutarsın, yüzi eñseye itmek niçün? Şūfiyân-ı (2b) (1) 'Acem beyninde taleb ta'bîri sülûke maḥşûş Mevlâ-yı müte'ali talebe (2) itlâk iderler. Ve ma'lûmdur ki Allâh'ı talebden murâd rızâsını talebdir. (3) Ve heves ta'allukı ve infisâli serîf olan irâdeden 'ibâretidir. Râh-ı (4) dūrdan murâd tarîḳ-ı âhîret ve bu tarîḳa muḥâlif her neye iltifât (5) olunur ise yüzini gerü çevirüp envâc-ı muḥâtaralara (6) ta'arruzdur ki ednâsı akḫrânından gerü ḳalmaḳdır.

Şükr-i devlet sâye ber bî-sâyegân efkendenest
İn hümâ-yi ḥoş-nişîn râ der ḳafes kerden çerâ⁵²

(9) Devletin şükri sâyesizler üzre sâye bırakmaḳdır. Bu ḥoş (10) nişîn olan hümâyı ḳafesde ḥabs itmek niçün? Hümâ-yı ḥoş-nişînden (11) murâd devletdir ki bir alay derdmenân ve bî-kesân anî (12) sâyesinde râḫat iderler. Ammâ ḥabs idüp devletini kendine ḳaşr (13) idenlere göre naşîḫat buyurdılar ki bu ḥuşûş 'âḳil kârı degildir (14) ve ḥaberde vârid oldı ki ḫalḳın cümlesi Allâh'm 'iyâlidir (15) ve o ḫalḳdan Rabbü'l-'âlemîne muḥabbetlüsi 'iyâline ḫayırılısıdır. (3a)

⁵¹ Talepte neden heves ehli gibi zayıflık gösteriyorsun? Uzun bir yola çıkmışsın, halâ neden geriye bakıyorsun?

⁵² Devletin şükri sâyesizler üzre sâye bırakmaktır. Bu göçmen hümâyı kafeste hapsetmek niçin?

Der ḥarāb-ābād-ı dünyā-yı denī çün ‘ankebūd

Tār u pūd-ı zindegī rā dām-ı heves kerden çerā⁵³

Dünyā ḥarābābādında ‘ankebūd gibi tār u pūd-ı (3) ḥayātı dām-ı heves itmek niçün? Ya‘ni eşref-i sermāye-i beşer olan (4) ‘ömri bunda kalacak tecemmülāt-ı fāniyyeye telef itmek maḥz-ı denāat (5) ve āsar-ı nekbet ve sermāye-i ḥasret olacağında şübhe yoḡdur.

Der reh-i dūrī ki mī-bāyed nefes deryūze kerd

‘Ömr şarf-ı pūç-gūyī çün ceres kerden çerā⁵⁴

Bir uzaḡ yolda ki nefes dilenciligi (8) itmek gerekdir ‘ömri bī-hūde söylecilige ceres gibi şarf itmek (9) niçün? Siyyemā nefes daḡı maḥsūb ola ve belki tekvināt-ı ezkarīn (10) rūḡı maḡāmında olan cevher-i ‘azīzi bi‘l-külliyeye hevāya şarf (11) itmek ‘aḡıbet-endīşān-ı tarīḡ ‘indinde kebā‘irdendir.

Cüstcū-yi cevherī kez dest bīrūn mī-reved

Hemçü ḡavvāşān be-cān-ı bī-nefes kerden çerā⁵⁵

Bir cevheri ḡaleb ki o cevher saña mülāzım olmayup (14) elbetde elinden çıkar ḡavvāşlar gibi nefessiz cānla istemek niçün? (15) ‘Avām ve ḡavāşīn maḡām-ı ibtilāsı ve maḡzar-ı ‘illet-i ‘ummānı budur. (3b) (1) Zīrā mevti inḡār taşavvur olunmaz ve ‘ömri olduḡca vefāt idenleri (2) ne şūretde defn iderler cümleñin ma‘lūmı ve e‘izzā eşyāsını bile (3) defn itseler kendine fā‘idesi olmayacağı muḡaḡḡaḡ iken (4) irād ve cāh ve ḡāne ḡaydında ḡaḡarāt-ı mühlikeye ta‘arruḡ itmede (5) ḡavvāşa beñzer ki bilā-nefes deryāya ḡavş idüp (6) çıkardığı cevheri elinden alacakların bilür iken ednā (7) pāye-i māye-i dünyā için bu muḡaḡarayı irtikāb ider. Ḳaldı ki bu (8) ta‘zīr-i belīg ehl-

⁵³ Dünya virânesinde örümcek gibi hayat ipliğini heves tuzağı yapmak niçin?

⁵⁴ Nefes dilenciligi etmek gereken bir uzun yolculukta, ömrü çan gibi boş sözle tüketmek niçin?

⁵⁵ Elinden çıkacağı mukadder olan bir cevheri, dalğıçlar misali nefessiz canla istemek niçin?

i İmāna mahşūşdur. Yoksa mi‘āda ikrārı (9) olmayanlara bu naşîhat ‘abeşdir. Zîrâ harîfîñ cennet ve na‘îmi dünyâda (10) tamām olur.

Mî-şevved feryād-res feryād çün gerded temām
Baḥl der feryād bā feryād-res kerdem çerā⁵⁶

Feryād ve du‘ā çünki tamām olup (12) kemālin buldı bi-‘aynihî o feryād feryād-res olur. Bu maẓmūn ḥaḳîḳati (13) üzre iz‘ān olunduğdan şonra feryād-rese feryād-da (14) baḥl itmek niçün, hemān istiṭā‘atñ kadar feryād eyle (15) tā nefesñ rūḥ bulup senñ feryādñ saña feryād-res oluncaya dek. (4a) (1) Merḥūm bu maẓmūnla insānñ nefesinden ḥalk olunan melā‘ikeye (2) işāret ider ki ehl-i keşfñ evā‘il-i ḥāllerinde müşāhede itdikleri (3) ma‘nālardandır. ‘Aḳla ba‘īd ve ḥaḳîḳate ḳarīb bir maẓmūndur ve (4) şerī‘at-i ğarrādan şevāhid-i keşiresi vardır.

Mītevān tā medd-i āhī ez peşimānī keşīd
Levh-i dil rā taḥta-i müşk-i heves kerdem çerā⁵⁷

Nedāmetden bir medd-i āh çekmek imkānda oldukça levḥ-i (7) ḳalbi müşk-i hevese taḥta itmek niçün? Zîrā bu nedāmet, geçen (8) eyyām-ı ğafelātı ḥālā eyyām-ı intibāhñdaki a‘māl ve ezḳār ile ma‘mūr (9) olan eyyāmñ şūretine ifrāğ idüp ḥazā‘in-i himmetñ nefā‘is-i (10) uḥreviyye ile māl-ā-māl olmasına sebep olur ki semere-i nedāmet budur.

Vaḥşet-ābād cihān rā menzilī der kār nīst
Aşiyān āmāde der künc-i ḳafes kerdem çerā⁵⁸

⁵⁶ Feryad tamamlanıp kemāle erdiğinde, feryadın kendisi meded olur. (Hal böyleyken) imdat istemek için feryad etmekte cimrilik göstermek niçin?

⁵⁷ Pişmanlıktan bir āh meddi çekmek imkānda oldukça kalp levhasını heves miskine tahta yapmak niçin?

⁵⁸ Vahşet-abad olan cihanda hiçbir konak işe yaramaz. Kafes köşesinde yuva hazırlamak niçin?

Konak ve hâne ve menzil, vahşet-âbâd olan (13) cihânda işe yaramaz. Zîrâ müfârağat bedîhîdir. Böyle olunca (14) kafes köşesinde âşiyân müheyyâ itmek niçün? Evvelâ dünyâ (15) ervâh-ı ‘unşuriyyenin̄ kafesidir. Şonra bu kafesde hâne tedârik (4b) (1) itmek kafesini iki kat itmeden farkı yokdur. Bi-ğamdi’llâhi te‘âlâ bu eşyanın̄ (2) fikrinde olduğımı bilmem.

Tirkeş pür-tîr ez rengîn libâs şüd hedef
Hemçü tıflân câme-i rengîn heves kerden çerâ⁵⁹

Hedef rengîn (4) libâs olmadan tirkeş pür tîr oldu. Etfâl gibi rengîn câmeye (5) heves itmek ve tîr-i enzâr-ı maḥlûkâta hedef olmak niçün? (6) Īrân’da nişâne itdikleri tablaları rengîn ve münakkaş iderler (7) ve filvâki’ bu hâlet sū-i nazara ta‘arruz olduğundan mâ ‘adâ (8) fuḡarâya eziyyet olmak ihtimâliyle ḥişâl-i ḥamîdeden degildir. Kaba (9) giymek sünnet-i şerîfidir.

Nefs-i bed-kirdâr Şâ’ib ḡabil-i ta’lîm nîst
Īn seg-i dîvâne râ çendîn meres kerden çerâ⁶⁰

Ey Şâ’ib, bed fa‘âl olan (11) nefis ḡabil-i ta’lîm degildir. Bu dîvâne köpege bu kadar bir meres niçün? (12) Gūyâ bu ḡazelindeki ebyâtın̄ her birini seg nefse bir meres taşavvur idüb(13) aşl bed olunca terbiye ḡabûl itmedigini cünûna ḡaml eyledi ki ḡudurmuş (14) dimekdir ve nefsin̄ kendi kendinden olmayınca taşradan terbiyenin̄ (15) fâ’idesi yokdur.

⁵⁹ Hedef rengin libası daha giymeden, sadak okla doldu. Çocuklar gibi renkli elbiseye heves etmek (ve dolayısıyla mahlukatın bakış oklarına hedef olmak) niçin?

⁶⁰ Ey Sa’ib, kötü huylu nefis eğitilmeye müsa’it değildir. Bu kuduz köpeğe bu kadar tasma takmak niçin?

Gazel 2

Nīst der ʔālī⁶¹ ʔudūm-ı mihmān īn hāne rā

(5a) Sīl ber dāred meger ez hāk īn vīrāne rā⁶¹

Bu hānenīn ʔālī⁶¹inde (2) müsāfir gelmek yokdur. Meger bu vīrāneyi sīl hākden ref eyleye. Gūyā (3) müsāfirin ʔudūmünden hāne şāhibinīn ikrāmını ve taʔīmini murād (4) idüp ikinci mışra⁶²da sīle hūsni-zannın rabṭ eyledi. Hānedən (5) murādı hāne-i bedendir ve müsāfirden murādı vāridāt-ı ilāhiyye olup (6) anların vürūduna ʔadem-i isti⁶³dādın ve taḫşīrātı hāne ʔālī⁶¹ine (7) isnād itdikden şonra sīl-i bī-zinhār mānendi olan ʔışḫ-ı (8) ḫaḫīḫiden temennā-yı iltifāt ki bu vīrāneyi hākden ref (9) idecek mihmān budur.

Şūd cihān der ʔeşm-i men ez reften-i cānān siyāh

Bürd bā ḫod mihmān-ı men ʔerāğ-ı hāne rā⁶²

Cānānīn gitmesinden (11) cihān benim gözime siyāh oldu. Benim müsāfirim hānenīn ʔerāğını (12) kendü ile bile götürdi ve beni ʔaranlıkda ʔodı. Murādı mecāzda (13) müfāraḫat-ı cānānīn ʔaşīḫa īrāş itdigi ḫāletlerin baʔzısını (14) beyāndır ve bi-ʔayniḫi bu mażmūn vāḫī⁶³dir. Beyt:

Behişt-i sīneden (15) ol ḫūrī gitdi

Durur ʔeşmim velākin nūrı gitdi. (5b) (1)

Bī-suḫen der kūze-i leb-beste dāred ḫāmuşī

Ger şerāb-ı bī-ḫumārī hest īn mey-hāne rā⁶³

⁶¹ Bu viraneyi sel yerle bir etmeden, bu hanenin talihinde misafir ağırlamak yoktur.

⁶² Cananın gitmesiyle dünya gözüme kapkaranlık oldu. Benim misafirim evin mumunu kendisiyle birlikte götürdü.

⁶³ Eğer bu meyhanede baş ağrısı vermeyen bir şarap varsa, sözsüz sessizliğin ağzı bağlı testisindedir.

Bilā-kelām sükūt ağzı bağlu kũzede dutar, eger (3) bu mey-hānenĩñ humārsız bir bādesi var ise. Siyyemā o sükūt dağı (4) zıkrı'llāha muķārın ola. Ricālu'llāhdan abdālin şürũt-ı erba'asından (5) biri şamtdır. Hattā şāhib-i sükūt şamtınĩñ derece-i kemālin andan (6) fehmi ider ki hātırına her ne huķũr ider ise hudemāsi ber ķā'ide kelāmını (7) işidũp emrine imtişāl iderler ve suāl olunsa şimdi (8) efendimiz böyle tenbĩh itdi dirler. Mādām bu 'alāmeti bulmadıķca (9) sükũtũ tām degildir ve şarāb-ı bĩ-humār sükũtuñ ağzı bağlu destisindedir (10) demek ta'bĩrāt-ı şā'irānelerindedir ve şarābından bir ķatresin rihte-i (11) sāđar-ı beyān eyledik. Bāķĩsin āna kıyaş idũp kimseye söyleme.

İn ki kerdem ĥorde-i cān şarf-ı ĩn bĩ-hāşılān
Mĩfeşāndem der zemĩn-i şũre ķāş ĩn dāne rā⁶⁴

Bu cān naķdini ki bu bĩ-hāşıllara ve ķadrini (14) bilmezlere şarf itdim, ķāşki bu dāneyi zemĩn-i şũreye saķaydım. (15) Zĩrā bu şũretde yalnız bitmedũ deyũ bir zemĩn-i ķābil tedārikinde olur idim. (6a) (1) Ammā bĩ-hāşıllara şarf itdigimden sitem-i ķātil bitdi. Murādı ĥikemiyyāt-ı bed'ĩyyesinin (2) ĥalk kıymetini bilmedikden şonra dağlı u ta'arruz itmelerinden şikāyetdir.

Pençe-i mũşkil-gũşā hergiz nemĩ ũfted ze-kār
Hest der ĥuşķĩ gũşāyiş-i bĩş dest-i şāne rā⁶⁵

Mũşkiller feth idici el aşlā mu'attal (5) olmaz. Maĥall-i 'ibret budur ki tarāķ eli ķurıdıkda gũşāyiş dağı (6) ziyāde olur. Gũyā yaş āđacdan tarāķ yapıldıkda dişleri gāyet (7) şıķ görünũr. Ammā ķurıdıkda aķılır. Gũyā mũşkiller fethine meşgũl (8) olan el ķurusa bile işden ķalmaz dimiş oldu.

Āb der istādegĩ ez serv dāred feyz-i bĩş

⁶⁴ Bu kadir kıymet bilmezlere sarf ettiğim bu can nakdini keşke çorak toprağa saķsaydım.

⁶⁵ Mũşkiller ačan el asla iştēn geri kalmaz. Tarak kuruduğunda dişleri daha çok aķılır.

Çeşm-i hayrân kadr dāned cilve-i mestāne rā⁶⁶

(10) Şu tevaḳḳuf hālinde servden feyzi ziyāde dutar. Zīrā cārī olsa (11) servin şūreti olduğu üzre ‘aks itmez. Bu taḳdīrce müteḥayyir göz (12) bilür cilve-i mestānenin kadrini. Zīrā in‘ikās-ı tām olmaya maḥall-i müsta‘id (13) bulunur. Ma‘lūm ola ki bu maẓmūnun taḥtında deryālar mürekkeb olsa (14) vaşfinda ve tafşilinde ḳāşırır. Yokşa ne şunun servden (15) ḥaberi ve servin şuda bir eşeri vardır. Beyt:
Gören göz görmeyen kör (6b) (1) hep mu‘ammā
Naşīb-i ādemiyyet ‘ilm-i esmā

Dil ne-gīred yek nefes der sīne-i germem ḳarār
Tābe-i tefsīde ze ḥod dūr dāred dāne rā⁶⁷

(3) Gönül sīnemde bir nefes ḳarār ḥutmaz. Ḳızmış tābe, dāneyi kendinden uzak (4) dutar. Ya‘ni ḥarāretten sıçrar. Ḳalbinin sīnesinde ‘adem-i ḳarārında (5) mübālağa eyledi.

Hest zūr-ı mey kilīd-i ḥāne key in ḳufl rā
Ez birūn ger muḥtesib bended der-i mey-ḥāne rā⁶⁸

Bu kilīdin ḥāne key (7) miftāhı bāde zūrıdır? Eger muḥtesib ḥaşradan mey-ḥāne ḳapısını (8) bağlar ise. Vāḳı‘ā zāhirde mey-ḥānelere yasaḳ dutdurmaḳ nādir (9) vāḳı‘ olur. Meger mey-ḥānede bāde olmaya. Ammā merḥūmun murādı (10) aḥvāl-i ḫā‘ifeye işāretidir ki ‘ışḳ-ı ḥaḳīḳī derūn-ı ḳalbden (11) zūhūr idüp gāḥice esrār-ı ilāhiyyeyi keşf ider. İster ise (12) aḥvāle ḥabīr olmayanlar ḥaşradan māni‘ olsunlar. Zararı yoḳdur. (13) Merḥūm temşiliyye irād eyledi.

⁶⁶ Su durgun iken serviden feyzi daha çok alır. Mestane edanın kadrini hayram göz bilir.

⁶⁷ Gönül, yanan sinemde bir nefes karar kılmaz. Kızmış tava daneyi kendinden uzak tutar.

⁶⁸ Muhtesib eğer meyhane kapısını kapatırsa şarabın onu açmaya gücü yeter mi?

Nĭst Şā'ib der terāzū-yı şu'üreş seng kem
Her ki der yek pelle dāred Ka'be vü büt-ḥāne rā⁶⁹

(15) Ey Şā'ib, her kim Ka'be ile büt-ḥāneyi bir pellede tutar ise anıñ (7a) (1) terāzū-yı şu'ürunda eksik taş yoḡdur. Zīrā Mevlā-yı müte'āle (2) nisbet esmā beyinde tefāzül taşavvur olunmaz. Meşelā Mu'izz ismi (3) Muẓill isisminden eşref dinilmez. Bu taḡdırce esmānıñ meẓāhiri (4) daḡı böyledir dise gerek. Her çend bu vech şaḡīḡ ise de (5) böyle ta'bīrlar edebe muḡil ve istimā'ından ḡulūbe nefret ḡāşıl olur (6) edālardır ve herkes bu tevcīhe ḡādir olamaz. Merḡūm eytmese ḡoş (7) olur idi.

⁶⁹ Ey Sāib, her kim Ka'be ve puthaneyi aynı rütbede tutar ise, şuurunun terazisinde eksik taş yoktur.

Gazel 3

Ger şafdilî hest şerābest der ĩncā
Ver sūhte hest kebābest der ĩncā⁷⁰

Eger bunda bir şāf gönüllü, ğıll u ğışdan (9) bir ħalāş olmuş var ise şarābdır, ya'ni kıymetini bil ve eger bunda (10) bir yanmış var ise kebābdır. Ħāline merĥamet idüp üzerine (11) münāsib sulardan dök.

Sālim kesī ez baĥr-i cihān çün be der āyed
Şürest eger çeşm-i ĥabābest der ĩncā⁷¹

Çeşm-i şūr Fārsī'de (13) işābet iden 'ayne dirler ve şūr ma' nāsında baĥre göre tuzluluk (14) mülāĥazasıyla buyurur ki bir kimse baĥr-ı cihānda sālim bir muşibete (15) uğramamış niçe çıksun? Zīrā bunda eger ĥabābīn çeşmi ise de (7b) (1) şürdur ve 'adem-i selāmet merrātıyla der-kārdır.

Bīdār-dilī nīst kez ū dil büğşāyed
Tā çeşm nemek-sūd be ĥābest der ĩncā⁷²

Nemek-sūd başdırma dimekdir. Ma' nā böyle olur ki çeşm bu 'ālemde (4) uyku ile başdırma oldukça bir yaĥaza-i ħalb şāĥibi yoĥdur ki (5) andan gönül açıla. Ya'ni fütūĥ-ı ħalbe nā'il olmak ve anīn şāĥibini (6) görmek, uykusuz göze tevaĥĥuf ider.

Sevdā-yı men ez sāġar-ı ser-şār şüd efzūn
Ħuşkest eger rīşe der ābest der ĩncā⁷³

⁷⁰ Eğer burda bir saf gönüllü var ise o da şaraptır. Ve eğer bir yanmış var ise, kebaptır.

⁷¹ Bir kimse cihan denizinden nasıl sağ salim çıksın? Çünkü burda kabarcığın gözü bile tuzludur, uğursuzdur.

⁷² Göz bu alemde uyku ile pastırma oldukça bir kalbi uyanık yoktur ki ondan gönül açıla.

(8) Benim sevdām sāğar-ı ser-şārdan ziyāde oldu. İşde bu maqāmdadır (9) ki eger kök şuda ise kurıdır. Çünkü sevdānīn (10) mizācı bārid-yābisdir ve sevdāya nisbet bāde hār-raṭb (11) dimek mümkündür ve tamām ʿilācıdır. Ammā kanı yaqdığı cihetden (12) sevdāyı müzdād idince luğaz şekline dāhil oldu ki kaṅgı (13) kökdür ki şuda olduca yābis olur? Cevābı sevdādır, bāde (14) ile ziyāde olur dimekdir.

Ez mey-kede çün hām ber āyem ki baṭ-ı mey
Ez germī-yi hengāme kebābest der ĩncā⁷⁴

Bir büyük bādiyeye şarābı tıldurup (8a) (1) üzerine kadehleri bıraķınca kaṅların şudaki üzdigi şūretde (2) olduğıçün kadehe baṭ-ı mey dirler. Merhūm buyurur ki ben mey-kedede (3) ne gūne hām ıķayım ki meclisīn harāretinden bunda baṭ-ı mey (4) kebāb olur. Benim pūhte olmaya o kaṅadar istiʿdādım yoķ mıdır?

Ez halka-i mātem-zedegān kīst ber āyed
Peymāne-i mey çeşm-i pūr-ābest der ĩncā⁷⁵

Mātem-zedeler halkasından ve anların vaşfindan kimdir (7) hurūc eyleye? Hattā mey peymānesi bunda çeşm-i pūr-ābdır. Yaʿni meclis-i (8) bāde, feraḥ ve neşātdan ʿibaret iken peymāneyi ağlar göz (9) taşavvur itdigin gibi halka-i mātem-zedegān olur ve kezālik (10) ʿālemin her kaṅgı müferraḥ meclisini dīde-i ʿibretle temāşā eylesen (11) āşār ve işārāt-ı kederden mecrūḥ ve mahlūṭ bulursın.

Pīş-i ki berem şekve-i ĩn baht-ı girān-hāb
Bīdāri-yi devlet heme hābest der ĩncā⁷⁶

⁷³ Benim sevdām ağzına kadar dolu kadehten ziyade oldu. Bu makamda, eğer kök şuda ise kurudur.

⁷⁴ Mey ördeğinin (kadeh) bile meclisin hararetinden kebap olduğı bu meyhaneden ben nasıl ıķ ıķayım?

⁷⁵ Matem-zedeler halkasından kim ıķabilir ki? Öyleki şarap kadehi dahi burda gözü yaş doludur.

Bu ağır uyukulu bahtın şikâyetini kimin (14) önüne iletelim? Bunda devlet uyanıklığı cümle uykudur. (15) Ya'ni bir âdem bahtından şikâyeti devletlülere eydüp anlardan (8b) (1) istimdâd ider. Anlar ise refâhiyyet galebesinden şüretâ bîdâr (2) iseler de ma'nâda uykudadırlar. Karîne fuqarânın şikâyetlerine işgâ (3) itmedikleridir.

Ez deşt-i 'alâyıķ be hâzer bāş ki in hār
Ser-pençe-i şāhın u 'uķābest der incā⁷⁷

'Alâyıķ şahrāsından hâzerlü ol ki bu hār (5) bunda şāhın ve 'uķābın ser-pençesidir ki bir kerre giriftār olanlardan (6) hālāş olmuşı gāyet nādir ve helākı muķarrerdir. Te'emmül ile ķahveden (7) ve tütünden birini terkde olan şu'ubeti ķande ķaldı ki māl ü cāh (8) ve evlād u 'iyāl ola meger cezbe ināyet oluna.

Mā ez tu be peygām-ı durūġım tesellī
İnest hāḫāyī ki şevābest der incā⁷⁸

(10) Bir yalan hāber ile mütesellī oluruz. İşde budur bunda o hāḫā ki (11) şevāb ola. Ya'ni bir derdmendın ķalbine bā'is-i inşirāh olacaķ (12) yalan sebeb-i keder olacaķ hāberden 'uşşāķ 'inde evlādır.

Mecmū'a-i şūfī büved ez ġayr-ı Hudā pāk
Hūn-ı dü cihān sürhī-yi bābest der incā⁷⁹

⁷⁶ Bu ağır uyukulu bahtın şikâyetini kimin önüne götüreyim? Burda devlet uyanıklığı büsbütün uykudur.

⁷⁷ Alakalar sahrasından sakın, çünkü bu diken şahin ve kartalın güçlü pençesidir.

⁷⁸ Biz senden gelen bir yalan haberle avunuruz. Bu bir hatadır ki burda sevaptır.

⁷⁹ Bütün sufiler Tanrının gayrısından, masivadan arınmıştır. İki âlemin kanı burda, kitap bâblarındaki kırmızı (yazılar) gibidir.

Şūfīnīn mecmu‘ası Hudānīn ğayrından pākıdır. (15) İki ‘ālemin̄ı kanı bunda sürhī-yi bābdır. Ya‘ni kaza ve kadere teslimde (9a) (1) ana nisbet nā-ħaħ dökülen kanlar, kitāblarda bāb-ı fülān kelimesin (2) kırmızı yazmak kadar müferriħ görünür.

Her kūh-ı taħammül ki küned ‘aql ser-encām
Çün rīg-i revān pā-be-rikābest der ĩncā⁸⁰

Her taħammül (4) dağı ki ‘aql tedārik idüp tecelliyāt-ı ilāhiyyede şebāt için müheyyā (5) eyleye rīg-i revān gibi bu ‘ışık maķāmında pā-be-rikāb ve her ānda müsāfirdir. (6) Murādı āyet-i kerīmeye iřāretidir ki “veterā’l-cibāle teħsebhā cāmidetun ve hiye (7) temurru merra’s-sihāb. Vallāhu ‘azīm.”⁸¹ İnsānīn ħālinden a‘ceb ‘ālemde bir ħāl (8) ħalk olunmamışdır. Bir řā‘ife Mevlā-yı müte‘ālīn̄ cibāl ħaķķında buyurdığı (9) bu āyet-i kerīmede kıyāmet aħvāline řarf ider ve vāķī‘ oldığına (10) faķīrīn̄ yakīnim ħāřıldır. Ve bir řā‘ife dağı ħālā “ve hiye temurru merra’s-sihāb” (11) vaşındadır deyü ħalk-ı cedīd mefhūmıyla istidlāl ider ve bir (12) cedīdu’l-başar dağı gelüp hem kıyāmete taħřıřı ve hem ħalk-ı cedīd (13) üzre oldığına taħķīķ idüp mefhūm-ı evvel veřānī üzerine bir (14) miķdār ziyādeler dağı taķrīr ider ki erbāb-ı zāhiriñ kabül itmek (15) iħtimālī ħalmaz. Bizler ise herkes kendi ‘aqlımıza münāsib olan ma‘nāya (9b) (1) edille serd itmedeyüz. “Küllī ħızbun bimā ledeyhim ferihūn”⁸¹ Beyt:

(2) Bir güzel ile bir yüze nāzır olan
İki yüz birden görünmez dir baña
(3) Bir güzel ile iki yüz seyr eyleyen
‘Arifi görsen neler söyler saña

Ez sīl-i ħavādiř mekūn endiře ki ferdā
Ābād büved her ki ħarābest der ĩncā⁸¹

⁸⁰ Aklın tedarik ettiği her tahammül dağı akan kum gibi ayağı üzengidedir ve gitmeye hazırdır.

⁸¹ Hadiselerin selinden endişelenme, çünkü burda harab olan yarın orda abad olur.

(5) Havādis̄ s̄ilinden endiŕe itme ki yarın bunda harāb olan anda ma‘mūr (6) olur.
Belki cümle beliyyāt ve havādis̄iñ bā‘iŕi ve sebebi bu ma‘nādır. Ya‘ni (7) ‘aql-ı ma‘āŕ
cihetinden bu ‘ālemde harāb olan ‘uqbāda ma‘mūr-ı sa‘ādetdir.

Tā rūz-i kıyāmet ki ser-i ŕekve gūŕāyem
Dest-i men ü dāmān-ı niķābest der ĩncā⁸²

(9) Kıyāmet gününe dek ki ŕikāyet başını açarım benim elim bunda niķābĩñ (10)
etegine mülāzımdır. Ya‘ni baña ŕuverĩ ve ma‘nevĩ zūlm idüp cemāl-i ğaybı (11)
müŕāhedeye mānĩ‘ olan hicābdır ve her hālde ŕikāyetime sebep niķābdır.

Ez ŕabr ‘azizān ŕi ŕemerhā ki neĕidend
Bĩ-hāŕılı-yi mā ze ŕitābest der ĩncā⁸³

(13) ŕabr ve taħammülde ‘azizler ne ŕemereler ki divŕirmediler bizim
maħrūmluĕumuz bunda (14) ‘aceledendir. Mevlā-yı mütē‘āl rusul-i kirām ve enbiyā-i
‘izām hakkında (15) buyurur ki “ve ce‘alnā minhum yehdĩnā e‘immetü lemmā
ŕaberü”^{III} Ya‘ni anlar bizim ibtilāmıza ŕabr (10a) (1) itdiler ise anları e‘imme kıldık.
Sā‘ir ‘ibādımız aĕvāl ve ef‘allerinde (2) anlara iķtidā idüp sa‘ādet-i ebediyyeye nā‘il
olurlar. ŕabrĩñ bu āyet-i (3) kerīmeden a‘zam mücellāsı yoķdur ve her ne ķadar ŕabr
‘azĩmu’l-ķadr (4) ise zıddı olan ‘acele daħı o ķadar cesĩmu’z-zarardır.

Ez terk-i ħayā kām giriftend ħarĩfān
Ĥūn der dil-i ŕā‘ib ze hicābest der ĩncā⁸⁴

(6) Ĥarĩfler terk-i ħayādan maķŕūdlarına irdiler. Bu maķāmda ħicābdan (7) ŕā‘ib’ĩñ
ķalbinde ķan vardır. Zĩrā ŕerminden maṭlabımı ifāde idemeyüp (8) maħrūm ķalur.

⁸² ŕikāyet başını açacaĕım kıyamet gününe kadar, benim elim burda nikabın eteĕindedir.

⁸³ Bayaĕı insanlar utanmazlıkla maksudlarına erdiler. Bu makamda, hicābdan ötürü Sāib’in kalbinde kan vardır.

Gazel 4

Subh-ı güşâde-rûy büved der hicâb-ı şeb
Çün bād serserî megzâr ez niķâb-ı şeb⁸⁵

Ħicâb-ı leylde şubh-ı güşâde-rûy (10) mevcûddur. Rûzgâr gibi tevekkeli niķâb-ı şebden geçme. Zîrâ (11) “ve tûlicu’n-nehâre fi’l-leyl”⁸⁶ bu me’âniyi müteħammildir. Eger ma’nâ-yı meşhûrî herkesin (12) ma’lûmı ise de sen leyâliden ğaflet itme. Ma’lûm ola ki (13) sebeb-i ru’yet bi’l-ittifâķ nûrdur. Ammâ nûrûn da envâ’-ı müte’addidesi (14) beyninden bizlere nisbet fâ’ide iden o nûrdur ki hem görine ve hem (15) göstere. Pes eger zûlmetin nefsinde bir nûrî olmasa görünmez idi. Merħûmuñ (10b) (1) murâdı giceler ħaķķında vârid olan aĥbâr-ı şaĥîĥalara işâretidir ki (2) ehl-i ħarîķin ma’lûmlarıdır. Şâ’ib bu ğazel-i ħavîlide câ-be-câ meţâlib-i (3) şûfiyyeye İmâ itdikce bildigimiz ħadar İzâĥ ideriz.

Ez şubh tâ neĝeste **dvmv** ĩn siyâh bahâr
Çeşm âb deh ze-mevsim-i bâ âb u tâb-ı şeb⁸⁶

Şubĥdan bu siyâh bahâr kırĝıl olmayup henüz cemâli maĥallinde iken (6) gicenin âb u tâblu olan mevsiminden göze şu vir. Ya’ni nûrlandır. (7) Zîrâ sevâda nazar eţibbâ ħavli üzre başara ĥiddet virir ve siyâh bahâr (8) ba’zı baĝçelerin evrâķı ħuvvet-i bahârı koyu yeşil olduĝına elbetde (9) uzaĥdan ħara gösterdiği herkesin ma’lûmıdır.

Hengâm-ı şubh râ be şeker-ĥ’âb megüzerân
Kez rûşeniyet ĩn dü nefes intiĥâb-ı şeb⁸⁷

⁸⁵ Gecenin örtüsünde açık yüzlü sabah vardır. Rûzgâr gibi, gecenin nikabından şoursuzca geçme.

⁸⁶

⁸⁷ Sabah vaktini tatlı uykuyla geçirme. Çünki bu iki nefes, gecenin aydınlıktan seçildiĝi andır.

(11) Şubh vaktini şeker h̄ābiyla geçirme. Zīrā rūşenlikden bu iki nefes giceniñ (12) intihābıdır. Ya'ni leyl nehārīñ zıddı ise de nehārīñ el̄taf-ı envārından (13) giceye muhteliğ olacağı vakte kırān-ı fecr dinilse şāyestedir ki (14) z̄ulmetle nūruñ iktirānı ma'nāsına, ğafletle zāyi' itmek niçe (15) esrār-ı ilāhiyyeden ħirmānīñ ħüccetidir. Evvelā nūr ile z̄ulūmātīñ ih̄tilātındaki (11a) (1) münāsebet nedir deyü fikr itmek bir ders-i a'zamdır ve bu ħālete delīl, leyl ü nehārīñ (2) esmāları maḥv olup fecr ismi ħādīs olur ki t̄l̄sım-ı vüçūd ve kenz-i merşūd (3) ismine daḥı lāyīkdir. İ'tibār idenlere ħattā 'azamet-i şānī bir rütbeye vardı (4) ki ħālīk-i leyl ü nehār "ve'l-fecr" naşşıyla ḳasem eyledi. Ve Ḳur'ān-ı Kerīm'de ḳasem olunan (5) eczā-yı kā'inātīñ ħaḳāyīkından baḥs ve te'emmül olunur ise sefer-i leyl (6) gibi berekātıyla 'ālem-i ḳalb ma'mūr ve pūr-nūr olur.

Ez şem' yād-gīr ki cüz eşk ü āh nīst
Cins-i diger ze 'ālem-i esbāb bāb-ı şeb⁸⁸

Şem'den öğren ki (8) 'ālem-i esbāb cümlesinden eşk ü āhdan ğayrı cins giceniñ bābı degildir. (9) Ya'ni bender-gāh-ı leyālīde ticāret ḳaydında olan 'uşşāḳ dil-sūzāne bir metā' ki (10) bāb ola ve o metā'ı alup şatmada zevā'id iktisāb ola şem'īñ (11) dükkānçe-i temellükünde olandan ğayrı yoḳdur ki āh ile bükādan 'ibāretidir. (12) Bāzār-ı şebde ħiç metā'īñ revācı yoḳ Bir kār iderse girye vü āhile şem' ider.

Ebr-i siyāh ḫāmil-i bārān-ı raḫmetest
Toḫmī be ḫāk kün be ümīd-i seḫāb-ı şeb⁸⁹

(14) Siyāh bulut bārān-ı raḫmetīñ ḫāmilidir. Gice seḫābınīñ ümīdi ile ḫāka (15) bir toḫum bırak, biri bīñ virir. Zīrā bir vechle neşv ü nemāsına mānī' yoḳdur ve ḫādīs-i

⁸⁸ Sebepler ālemi içersinde göz yaşı ve āhdan başka ħiçbir metā'ın gecenin kapısı olmadığını mumdan öğren.

⁸⁹ Kara bulut, rahmet yağmurunun taşıyıcısıdır. Gece bulutunun ümidiyle toprağa bir tohum bırak.

(11b) (1) şerîfde şalât-ı leyle münâfık müdâvemet idemez vârid olmuşdur. Ve fi'l-hâl âşârı (2) kalbde zühûr iden ʿamellerin biri ihyâ-ı leyâli ve biri maḥalline şadaḳa düşürmek.

Ez maşrıḳ-ı ciger nefes-i âteşin ber âr
Kez âh-ı şu'le-bâr büved âfitâb-ı şeb⁹⁰

(4) Ciger maşrıḳından ateşlü nefes izhâr eyle ki gicenin âfitâbı şu'le yandırıcı (5) âhdandır. Ya'ni lisân-ı hâl vücûdı biz saña âfitâbla rüşen idüp (6) hilâfetin sebebiyle gicelerin bâ'îş-i nûrâniyyetin senin himmetine havâle (7) itmişüzdür dir gibidir. Qaldı ki tezkire-i evliyâlarda şulehânin gicelerde (8) müşâhede eyledikleri envârın haşrı yokdur ammâ bir miqdâr kıllat-i ta'âm (9) ile melekîyyet taşşiline tevakkuf ider. Yoksa yağlu ve hayvânâtdan (10) perhîz şerî'âtimizde yokdur ve bid'atdır. Hemân maṭlûb olan i'tidâldir.

Reyhân-ı huld nîst sezâ-vâr-ı her sofâl
Her mürde çi-güne şevved kâm-yâb-ı şeb⁹¹

Muḳaddemen taḫrîr olundu ki Mevlâ-yı müte'âl “ûfû bi-ʿahdî uf bi-ʿahdiküm”^v ya'ni, (13) benim ʿahdime ve teklîf-i şer'ime vefâ idin, ben de sizlerin ʿahdinize vefâ (14) ya'ni muḳâbilinde va'd itdigim cezâsını iḫsân ideyim deyü buyurdığına (15) binâ'en kibâr-ı şüfiyye henüz dünyâda iken bu ʿahde vefâ itdiklerine iṭtilâ' (12a) (1) kesb itmek için sa'yde mübâlağa idüp cezâ-yı a'mâllerin ʿayne'l-yaḳîn müşâhede (2) iderler ve Mevlâ-yı müte'âl kullar ʿahdime vefâ iderler mi deyü her ânda imtiḫân itmede (3) olduğu gibi eger câ'iz olsa bizler de tâ'atimizde Mevlâ-yı müte'âli imtiḫân (4) ider idik ki görelim ʿahdimizde vefâ ider mi deyü. Bu bizlere lâyıḳ olmayınca (5) hemân Allâh'ın ʿahdine vefâda şadâḳatımız ma'lûmumuz olmaḳ için Dünyâ'da (6) netâyic-i a'mâli müşâhedeye raḡbet ideriz, -derkenâr- / Ma'lûm ola ki enbiyâ ve

⁹⁰ Ciğer maşrıḳından ateşli bir nefes çıkart, çünkü gecenin güneşi ateş yağdıran âhdandır.

⁹¹ Ebedîlik reyhanı her çömleğe lâyıḳ değildir. Her ölü gecedен nasıl murad alsın?

rusul-i kirām beyninde naşş-ı kerīm ile vefāsına şehādet Hāzret-i ceddü'l-enbiyā Halīlū'r-raḥman'dan ğayrıya vāķi' olmamışdır. Mevlā-yı müte'āl buyurdu ki “ve İbrāhīmü'l-lezī vefā minhü” / bi-ʿaynihī bu maʿnāyı merḥūm nazm (7) idüp buyurur ki reyḥān-ı cennet her sofāle lāyık degildir. Her gönli ölmüş (8) giceden kām-yāb nice olur? Behişt, semere-i aʿmāl-i nehāriyyedir ki (9) gicelerde ricālu'llāha şadākatleri ve ʿahde vefāları muķābilinde (10) keşf ve ʿarz olunur ve mürde-dil ḥayvānına tenezzül itmiş ʿibādeti (11) ʿibādet rütbesinde ğafletle edā idenlere bu ikrām olunmaz dimek ister.

Tā reh berī be ḥüsn-i raķamhā-yı ın kitāb
Ze encüm nezzāre kün raķam-ı intiḥāb-ı şeb⁹²

(13) Encümden gicenīñ raķam-ı intiḥābına temāşā eyle, tā ki bu gice kitābınīñ (14) ḥüsn-i kitābetine yol iletüp vāķif olasın. Güyā ḥüsn-i ḥaṭ (15) ṭūmārına bir ḥaṭṭāt-ı kāmīl nazār idüp ḥuķūķ-ı ḥaṭṭiyye kemāliyle (12b) (1) edā olunmuş maḥallere birer noķta yā raķam ile işāret itdiği gibi gicenīñ (2) cā-be-cā heyʿet ve envār ve eşkālleri, şūret-i mezkūre temşil ve “yetefekkerūne (3) fī ḥalki's-semavāt”^{VI} mefhūmuna İmā eyledi.

Der meĝz-i her ki sūḥteest ez fūrūĝ-ı rüz
Reyḥān-ı ḥuld rā nebüved āb u tāb-ı şeb⁹³

Cennetde gice (5) taşavvur olunmadığı şūretde buyurur ki her kimīñ beyninde nehārīñ fūrūĝundan (6) yanmışdır gicenīñ āb u tābı o ʿāriife göre reyḥān-ı ḥuldde olmaz. (7) Zīrā evvelā reyḥān-ı ḥuld ḥadīķa-i aʿmāl-i şāliḥanīñ zīverindendir ki (8) leyālīde ḥüsn-i ķabūle mazḥār olan ʿamelde bu reyḥānı işiştām mümkündür.

Der ḥāb-ı her şebī ki be ğaflet künend rüz

92

93

Der çeşm-i zinde-dil nebüved der hisâb-ı şeb⁹⁴

Her bir giceyi ki gafletle gündüz ideler, gönli zinde olan (11) ‘arîfîñ gözünde gice hisâbında degildir. Zîrâ zinde-dillerîñ maḥall-i kesb-i (12) ma‘âş-ı bâkîleri leyâlîde oldığıçün gafletle telef olduḡda gice (13) ḥesâbına şaymazlar.

Bî âfitâb-rû nebüved zülf-i ‘anberîñ
Zinhâr ğavr kün be sevâd-ı kitâb-ı şeb⁹⁵

‘Anberli zülf, güneş gibi çehresüz olmaz, amân (15) leyliñ sevâdına ta‘ammuk ve bu âfitâb-ı nihâmı müşâhedeye taḥakkuk eyle, belki (13a) (1) o âfitâbı bu zülfün altında temâşâyâ muvaffak olasin. Anladığım beyhüde (2) terġibdir. Zîrâ medrese-i himmetde bu dersi istiḥrâca müsta‘îd suhte (3) ḳalmamışdır ve ekseri i‘lâl yapmaġa mâ‘ildir. Tarîkatde ise her (4) kelime aşlı üzre ḳalup i‘lâl semtine uğramazlar.

Ez nûr-ı tâ‘ateş nenumûdî sefid rûy
Ferdâ-yı restḥîz çi gûyî cevâb-ı şeb⁹⁶

(6) Tâ‘at nûrundan anîñ yüzünü ağartmadîñ, maḥşer şabâḥında giceye (7) ne cevâb dirsîn? Merḥûmunñ ḥâırına envâ‘-ı âlâyiş-i ma‘şiyetle nehârîñ (8) yüzünü siyâh itdigimiz gelmemiş. Da‘vâcımız bir olsa ḳolay idi. (9) Ḥadîş-i şerîfde şalât-ı ‘işâyı ve şubḥı cemâ‘atle edâ itmek iḥyâ-ı leyl (10) maḳâmına ḳâ‘im olur vârid olmuşdur. Ammâ merḥûma nisbet güç (11) olduğına nâfile şarf eyledi.

Çün şeb be ḥ‘âb şarf mekûn feyz-i şubḥ râ
Ġâfil megerd ez nefes-i intihâb-ı şeb⁹⁷

⁹⁴ Gafletle gündüz edilen hiçbir gece, gönlü diri olanlar gözünde gece sayılmaz.

⁹⁵ Anberli saç güneş gibi çehresiz olmaz (anberli saçın güneş gibi çehresi olur), aman gece kitabının karaltısına nüfûz eyle. (Yüzeyde kalıp, o gizli güneşten gafil kalma.)

⁹⁶ Kullukla onun (gecenin) yüzünü ağartmadın, yarın maḥşerde geceye ne cevap verirsin?

⁹⁷ Sabahın bereketini gece gibi uykuya sarf etme. Gecenin seçen ve ayıran nefesinden gafil olma.

Şubhūñ feyzini (13) gice gibi uykuya şarf eyleme. Şubhūñ münteħib olan olan nefesinden (14) ġāfil olma. Gūyā nefes-be-nefes tedrici şubhūñ zuhūriyla ʿālem münevver (15) olduğına enfās-ı şubhı münteħib taħayyül eyleyüp enfās-ı münteħibeyi (13b) (1) ezkār-ı münteħibe ile taʿmire tenbîh eyledi.

Her kār rā be vaqt edā kūn ki hāb-ı rūz
Negrişt piş-i dīde-ver ān cāy-ı hāb-ı şeb⁹⁸

Her işi vaktinde edā eyle. (3) Zīrā nehārīñ uykusu gözlülerin ʿindinde gice uykusu yerin tutmaz. (4) Hattā eṭibbā ʿindinde zarar ider. Lākin merħūmuñ nazmında bir hālet (5) vardır ki zāʿirçe-i harfiyye beñzer. Meşelā bu beytinde hāb lafzını (6) istiʿmāl murād itmiş āna münāsib elfāzdan vaqt ve rūz ve şeb (7) ve dīde, bu kelimātīñ rābıtası virildikde sühütle mevzūn (8) ve selīs bir beyt ola düşer. Zāʿirçede dahı suāle muṭābık (9) cevābīñ zuhūri bir miqdār kavānīn-i mektūmeye tevākkuř ider ki cemʿ-i (10) tenāsübden ʿibāretidir, mevcūd olduğda biʿl-muṭābaķa merāmı ifade (11) ider. Ammā aşırımızda ġāyet revācı olan maʿariflerdendir. Lākin faķīr (12) bir ķarn-ı kāmilden efzūn seyāhatimizde bu fennīñ kāmilini görmedim. (13) Lākin daʿvā idenler cifrīñ fevķinde bir fenn-i ġarīb maʿlūmları olmadığından (14) zāʿirçeye tenezzül itmezler. Hāşā ve kellā bir ādem kavānīn-i harfiyye üzre (15) suāline muṭābık cevāb istiħrācına kādır olup vüzerā ve mülūke (14a) (1) iʿtibār eyleye yāhud anlara haber vire. Bu taşavvur olunmaz meger (2) sābıķa-i huķūķa riʿāyete mebnī ola. Zīrā böyle bir ādem zātında (3) bir şeye muṭtāc olmaz ki andan ʿāciz olup ifşāyı irtikāb (4) eyleye. Ġāyeti aħbābından birine şöyle bir hādişe felān gün (5) zuhūr ider deyürler , istimāʿīñz oldu mı deyü tecāhülāne suāl (6) idüp beyneʿn-nās şöhet bulduķdan sonra biʿl-muṭābaķa zuhūr (7) ider. Bu şūreti çok müşāhede eyledik ve bunun bāʿişi kitmān-ı (8) maʿrifetden hādiş olan harāreti bu ķadarķa ile (9) iṭfā itmek içündür ve nücūm-ı fennī aşıł teʿsīrātında muṭtell iken (10)

⁹⁸ Her işi vaktinde eda et. Çünkü gündüz uykusu gözlülerin katında gece uykusunun yerini tutmaz.

şahîh olsa da e'immeleri beyninde tehallûf şartıyladır meger keşfe (11) muķarin ola ve zelzzele-i kübrâda dârü's-salţanada bir ma'rifetlü âdem (12) istimâcımız olmadı ki o vaķitde taşra gitmiş ola. Belki cümlemiz (13) kazâya rızâ şüretinde taht-ı binâda bulunduķ ve bir dahı bu gûne (14) ma'rifetler külliyât cüz'iyâtda yed-i tulî şâhibleri vaķtlerinin (15) e'immeleri buluna gelmişlerdir. Sihriyye ve cehle ve taķlîd ile olur ma'nâ (14b) (1) degildir. Faķirîñ ilm-i vifaķda olan kemâl-i nâķışımız gibi ekser aħbâbımız da (2) âşâr-ı celîleri zuhûr eyledi ammâ her zamân olmaz ve herkesde (3) zuhûr itmez. Sırrını ben de bilmem. Kişininî nefsi cümleden muķaddemdir. Güyâ (4) aşlâ o fenne intisâbımız yok rütbesinde müteħayyiriz. Ve bu bilâ-münâsebet (5) taţvîlden ğarâzım aħbâb-ı kirâma naşîhatdır ki funûn-ı ğarîbeyi da'vâ (6) idenlerinî etrâfına uğramayalar. Zîrâ da'vâları kızblerininî a'dal-i şevâhidindendir.

Der hiç nokta nîst ki şed nükte dürc nîst

Çün hâme serseri meĝzârân kitâb-ı şeb⁹⁹

Hîç bir noktasında yokdur ki yüz nükte (9) munderic olmaya. Kalem gibi kitâb-ı leylden tevekkeli geçme, bir hoşca te'emmül eyle. (10) Kitâb-ı şebde nokţadan murâdı kevâkibdir ve kevâkibde olan esrârîñ (11) idrâkine ve cem'ine 'ömr-i benîâdem kifâyet itmez. Şaķınup nücümüñ aħkâmını (12) cühelâ gibi inkâr itmeyesin. Aşlâ esbâb-ı arziye ile anlarîñ (13) farkı yokdur. Meşelâ kıran-ı şa'dîñ zemînde mişâli sîn-i vüzerâdan (14) ve mülûkden birine âşnâ ve qarîb olma ile etrâf ve aħbâbîñ o teķarrüb (15) vesâtetiyile saña hâşıl olan şerden behremend oldukları gibidir. (15a) (1) Yok bir zâlimle ittifaķ idüp bir alay ızrâra müsta'idleri ħarâb ve (2) perişân itmek olur ise kıran-ı naşîn gibidir. Bunlar her zamânda (3) ve belki her günde maħsûs ve müşâheddir ve bu taķrîrden murâdım cehl-i (4) mürekkebi izâledir. Yoksa var münecim ol dimek degildir.

Der şeb mebîn be çeşm-i ħaķâret ki âfitâb

⁹⁹ Hiçbir noktası yoktur ki içinde yüz nükte yer almasın. Gece kitabından kalem gibi şuursuz geçme.

Bāşed çü beyzâ der teh-i bâl-i ğurâb-ı şeb¹⁰⁰

(6) Giceye haķâretle bakma ki âfitâb beyza gibi ğurâb-ı leylîñ kanadı altındadır. (7) Haleb’de bir meczûbdan istimâc olunmuş ‘Arabî bir beyt vardır. Ma’nâsı budur ki (8) şems gicelerde kâmerden tûlûc idüp ‘âlemi rûşen kılar ammâ (9) huffâşîñ haberi yokdur. Lâkin Şâ’ib’îñ ğarazı gicenîñ şânını ta’zîmdir ki (10) ğurâba şebîhdır ammâ meczûbuñ kelâmı cihetinden ğarîbdır.

Der bâr-gâh-ı rûz büved bâr-ı ‘âm ‘âm
Cüz hâş nîst maħrem-i ‘âlî-cenâb-ı şeb¹⁰¹

(12) Nehâr bâr-gâhında ‘avâmîñ nevbeti ‘âm-ı vâķîc olur. Ammâ leyl ‘âlî-cenâbınîñ (13) maħremi hâşdan ğayrı degildir. Zîrâ herkes lezzet-i firâşı ve ve râhat-ı nevmi bıraķup (14) dergâh-ı Rabbü’l-‘âlemînde tezellüle ruħşat bulamaz. Tevfîķe muħtâc bir ma’nâdır.

Ferşest nûr-ı feyz der îñ kûbbehâ-yı nûr
Ġâfil meşev ze kûlzüm-ı zerrîn-ħabâb-ı şeb¹⁰²

(15b) (1) bu nûr kûbbelerinde feyz nûrî döşenmişdir. Gicenîñ altun ħabâblu (2) baħrinden ğâfil olma. Zîrâ bir deryânîñ ħabâbı altun olunca ka’rındaki (3) cevâhiri aña kıyâs olunur. Zerrîn-ħabâbdan murâdı nücümdür. Lâkin (4) yıldıza kemend atma degil belki vâķîcî beyândır.

Bî-çeşm-i ter çü şemc mekûn râst ķad ki hest
Ez eşk-i telh-i suħte-cânân gül-âb-ı şeb¹⁰³

¹⁰⁰ Geceye hakaretle bakma, çünkü güneş bir yumurta gibi, gece kargasının kanadı altındadır.

¹⁰¹ Gündüzün divânında avamın sırası herkese aittir. Ama gece hazretlerinin mahremi ancak seçkin kimselerdir.

¹⁰² Bu nur kubbelerine feyz nuru döşenmiştir. Gecenin altın kabarcıklı denizinden gafil olma.

¹⁰³ Mum gibi ağlamadan doğrulma, çünkü canı yanmışların acı gözyaşından gecenin gülsuyu vardır.

Şem^ç gibi ağlamaksız kâmeti rāst itme ki cānı yanmışlarĩ (7) acı gözi yaşıdan gicenĩ gül-ābı vardır. Ya^çni zīnet-i meclis-i (8) erbāb-ı leyālĩ dergāh-ı Mevlā^{da} mum gibi kıyāmda sūziş-i zāhir (9) ve bāṭınla bükā itmekdir ve bükā ^çabdĩn ihtiyaĩyla olmayup (10) taḥrĩk-i ğaybĩden münba^çış olduğıçün gül-āb ıtlāk eyledi. (11) Zīrā ḥarārete bürüdeti zāhirdir.

Hāmeṣt der şerī^çat-ı rūşen-dilān-ı ^çışk
Pervāne-vār her ki negerded kebāb-ı şeb¹⁰⁴

(13) Pervāne gibi her kim gicenĩ kebābı olmaz ise rūşen-dilān-ı (14) ^çışk şerī^çatinde ḥāmdır. Ya^çni giceye (15) mülāzemetde puḥtelik mülāzımdır, meger ta^çalluḡ-ı āteş-i ^çışka isti^çdādı olmaya ki (16a) (1) bu taḡdĩrce teheccüde mülāzemet ider ise ḥāmlık der-kārdır.

Ber feyz-i kimyā-yı şeb-i tĩre şāhidest
Hūn-ı şafaḡ ki müşk şüd ez inḡılāb-ı şeb¹⁰⁵

Ḳaranlık gicenĩ kimyāsı feyzine şāhiddir, (4) şafaḡın^ç kanı ki gicenĩ inḡılābından misk oldu. Ya^çni şūretā (5) bu şan^çat leyālĩde olunca ma^çnāda daḡı mülāzım olanlara feyzı sirāyet (6) ider.

Çeşm-i sitāre mĩ-pered ez şevḡ-i āh-ı tu
Çeşm-i siyeh-dil-i tu hemān mest-i ḡāb-ı şeb¹⁰⁶

Yıldız gözi senĩ āhınĩ şevḡından uçar. Senĩ siyāh-dil (8) olan çeşmĩn yine gice uyḡusunun sarḡoşıdır. Ya^çni kevākibler (9) uçar göz şūretinde ve ḡareket-i dā^çimede

¹⁰⁴ Pervane gibi her kim gecenin kebabi olmaz ise, aşkın aydın gönüllü insanların şeriatine göre çıḡdır.

¹⁰⁵ Gecenin alt üst olmasıyla misk olan şafaḡın kanı, karanlık gecenin kimyasının bereketine şahittir.

¹⁰⁶ Yıldızın gözü senin āhının iştıyakıyla uçar. Senin kara gözün yine geced uykusunun sarḡoşudur.

senin̄ āhīna muntaẓırlardır ki (10) feyz baḥş ideler. Sen uyanık olmañ da gözlerin gice nevmiñ (11) sekrānı açılmaya kudreti yokdur.

Şüste ze eşk zinde-dilān rūy-ı ḥod çü şem^ç
Tu vaḳt-i şubḥ rūy ne şüstī ze ḥāb-ı şeb¹⁰⁷

Zinde-diller (13) mum gibi yüzlerini göz yaşıyla yurlar. Sen şabāḥ vaḳtinde gice (14) uykusundan yüzüñi şu ile yıkaamadıñ. Te'emmül eyle bu iki şuyun̄ (15) farkını. Ya'ni eger şubḥ-ı kıyāmetdeki nedāmeti der-ḥātır isen elbetde taḳlīde (16b) (1) meyl ider idin̄.

Der çeşm-i nerm-i tost eger perde cāy-ı ḥāb
Rīzed nemek be dīde-i men māh-tāb-ı şeb¹⁰⁸

Eger senin̄ mülāyim olan gözünde (3) uyku perdesi ise gicenin̄ māh-tābı benim gözime tuz (4) döküp nevmē māni^ç olur. Ya'ni māh-tābın̄ mizācı bārid raḫb (5) olmağla bi't-ḫāb^ç celb-i nevm ider. Ammā bizlere nisbet bu 'ādet-i (6) ḫābī'yye ḫāḳ olmuşdur. 'Aksini ifāde ider ve ḫāḳīḳatde āşār-ı (7) ḡaybiyyenin̄ cümlesi isti'dāda tābi^çdir. Meşelā māh-tābın̄ mizācı (8) ve ḥāşşası zıkr olundı, tebdīl ve taḡyīr ḳabūl itmez iken bir (9) mizāca nevmi celb ider ve bir mizācdan nevmi ḫard ider. Bu (10) mes'ele taşavvufun̄ bir aẓimü's-şān daḳīḳasıdır ki ḫāşılı (11) ḫavfin̄ küllisi ḳavābilledir dimeye çıkar.

Bā yek cihān ḡuşāde-naẓar çün sitāregān
Bestī çeḡüne çeşm tu ḡāfil ze ḥāb-ı şeb¹⁰⁹

¹⁰⁷ Gönlü diriler kendi yüzlerini mum gibi, göz yaşıyla yıkarlar. Sen sabah vakti gece uykusundan yüzünü yıkamadın.

¹⁰⁸ Gecenin mehtabı eger senin mülāyim olan gözünde uyku perdesi ise, benim gözüme tuz döküp uykuya mani olur.

¹⁰⁹ Bir dünya dolusu yıldız gibi gözü açıklar (agāḥ, bīdār) ile sen ey gafil, nasıl gece uykusuyla gözünü bağlayıp uykuya vardın?

(13) Bir cihān yıldız gibi açık gözlüler ile sen gāfil gice uykusundan (14) ne gūne göziñi bağlayup uykuya vardın? Ya'ni bu bīdārların (15) ahvāl-i şādıklararı saña te'sīr itmedi mi? Mūrādı sitārelerin kendüleri (17a) (1) olmak mümkündür. Temşīliyye tarīki üzre yāhud taraf taraf halkın (2) aralarında evliyāu'llāhdan uyanıkları hātıra götürüp bu nücūm-ı (3) zemīnin beyninde husūfe dāhil olmuş kamer gibi uykuya varmadan (4) hayā itmez misin deyü erbāb-ı gafleti uyarmaya sa'y ider.

Ez şeb be rüy-ı men der-i tevfiķ vā şüdeest
Şā'ib çigūne dest keşem ez rikāb-ı şeb¹¹⁰

Giceden benim yüzime tevfiķ kapısı (7) açılmışdır. Ey Şā'ib, ne gūne rikāb-ı şebden el çekeyim? Merhūm (8) bizleri bir uzun kış gicesi gibi ğazelde vāfir ser-gerdān eyledi (9) ise de haķīkatde bir ādemīn tarīkate intisābı olup (10) sā'ir 'avām-ı nās gibi tā-be-şabāh yatur ise bu tā'ife-i celīleye (11) bi'l-külliyeye biġāne olduğında şübhe yoķdur. Faķīrīn 'indinde ehl-i (12) dünyādan imtiyāzīn evvel derecesi gicelerde sūre-i ihlāş (13) ile olsun iki rek'at namaza müdāvemettir. Ammā uykudaki (14) ādeme söz anlatmak müşkildir ve bīn yüz seksen dördten (15) şōnra bizim halkı teheccüde irşād itmemiz dahı kem cünūn degildir. (17b) (1)

¹¹⁰ Geceden benim yüzüme tevfiķ kapısı açılmıştır. Ey Sāib, gecenin üzengisinden (huzurundan) nasıl el çekeyim?

Gazel 5

Fā'īlātün /Fā'īlātün /Fā'īlātün /Fā'īlün

Bî-ḳarārān rā ez ān yektā-yı bî-hemtā ṭaleb

Çün şevēd ez deşt gāyib seyl der deryā ṭaleb¹¹¹

Bî-ḳarārı o şerīki olmayan vāḥid-i (3) ḥaḳīḳiden ṭaleb eyle. Çünki sīl şaḥrādan gā'ib ola (4) deryādan ṭaleb eyle. “Ve ileyhi turce'ün” mefhūmuna ĩmā ider ki (5) cümleye ĩmān vācibdir.

Ehl-i himmet rā mükerrer derd-i ser dāden ḥaṭāst

Ārzū-yı her dü 'ālem rā ez ū yek cā ṭaleb¹¹²

Ehl-i (7) himmeti mükerrer taşdı' itmek ḥaṭādır. İki 'ālemin ārzūların (8) ehl-i himmetden bir yerde ṭaleb eyle ve müteferriḳ suāl ile evḳāt-ı (9) 'azīzelerin tekdīr itme. Ma'lūm ola ki cumhūr-ı şūfiyye ittifāḳ (10) itdiler ki nefsi-nāṭıḳanın himmetine ya'ni zāhir veyā bāṭının (11) cem' idüp bir ḥuşūş için vaḥdetle teveccühüne ecrām-ı (12) 'ulviyye ve süfliyye münfa'ıl olup eşeri fi'l-ḥāl zuhūr ider. (13) Mevlā-yı müte'āl böyle ḥaḳ eylemiş ve erbāb-ı ḥāl dahı böyle (14) bulmuşlar, lākin bu teveccühde şālih ve ṭālih müsāvīdir. Riyāzet-i (15) şer'iyye şāhiblerinden erbāb-ı temkīn bulunanları ḳazā ve ḳadere (18a) (1) teslīm olup nihāyeti bir ḥuşūş için emre imtişālen du'ā (2) idüp icābete muntazır olur. Yok erbāb-ı ḥālden ise (3) muḳtezā-yı ḥālden çıkamaz, mecbūrdur ve bir miḳdār şürūṭ-ı (4) ḥafiyye himmetine lāzımdır ki maḥalli geldikce müteferriḳan zıkr olunur.

(5) Hemān sen sā'il ol dergāh-ı Ḥaḳda

¹¹¹ Bî-kararları o eşsiz mutlak bir'den iste. Sel sahradan kaybolduğunda deryadan iste.

¹¹² Himmet ehlinin tekrar tekrar başını ağrıtmak hatadır. İki âlemin arzularını himmet ehlinin bir yerde ara.

Bu bâbîñ sâ'ili maḥrûm ḳalmaz.

(6) Bu denlû bî-ṭaleb iḥsân iden Ḥaḳ

Ṭaleble men' ider mi 'aḳla gelmez.

(7) Ve lâkin men'i iḥsân oldığından

Kalur mechûl ü miḳdârı bilinmez.

Hîç ḳuflî nîst der bâzâr-ı imkân bî-kilîd

Bestehâ râ güşâyiş ez der-i dilhâ ṭaleb¹¹³

Bâzâr-ı imkânda miftâhsız kilîd yoḳdur. (10) Sen baḒlu ve müşkillere fütûḫı gönüller ḳapusundan ṭaleb eyle, (11) elbetde açılır. Lâkin miftâḫ-ı müşkilât olan ḳalbi tedârik itmek (12) ḳadar bir müşkil yoḳdur ve belânîñ a'ḳamı bundadır ki herkesi (13) bu ḳapuya yanaşdırmazlar.

Çeşm eger bînâ şeved Ḥızrest her naḳş-ı ḳadem

Rehber-i bînâ çi cûyî dîde-i bînâ ṭaleb¹¹⁴

Eger göz (15) görücü olur ise her ḳadem naḳşı Ḥızır'dır. Mürşid-i başîr (18b) (1) ne ararsın, görücü göz ṭaleb eyle. Ya'ni isti'dâd-ı zâtî (2) olmadıkça ḳuṭbdan bey'atîñ fâ'idesi yoḳdur. Ve muḫaḳḳiḳîn (3) buyururlar ki bir âdem saña rü'yâ ile intisâb ider ise şaḳınıp (4) i'tibâr itmeyesin. Zîrâ 'aksini görür ise müfâraḳati muḫaḳḳaḳdır. (5) Ammâ saña bir âdem 'aḳlı ile tab'iyet ider ise anîñ mürâ'âtinde (6) bezl-i maḳdûr eyle ki bu şıfatdaki âdem iftirâḳı bilmez.

Âbrû der pîş-i şâḒar riḫten dûn himmetîst

Gerden kec mî-künî bārî mey ez mînâ ṭaleb¹¹⁵

¹¹³ İmkân pazarında anahtarsız bir kilit yoktur. Müşkillerin ve düğümlerin çözümünü gönüller kapısında ara.

¹¹⁴ Göz eğer görücü ise her ayak izi Hızır'dır. Gören mürşid ne ararsın, gören göz iste.

¹¹⁵ Kadeh önünde yüz suyu dökmek gayretsizliktir. Boyun eğip zillet gösteriyorsun, hiç olmazsa şarabı mînâdan iste.

Sāgar önünde yüz şuyı (9) dökmek dūn-himmetlikdir. Bir gerden egüp izhār-ı zūll idersin. (10) Bārī bādeyi mīnādan taleb eyle. Zīrā vesā'itīn kılletinde (11) esrār katı çokdur. Mümkündür ki küpden mīnāya bilā-vāsıta (12) nakl olunmuş bāde ola. Bu taqdīrce keyfıyyeti başka olur.

İn cevāb-ı ān ğazel Şā'ib ki Seyyid ğüfteest
Ger tu çün mā ṭālibī maṭlūb-ı bī-hemtā ṭaleb¹¹⁶

Ey Şā'ib, bu o ğazeliñ (15) cevābıdır ki Seyyid demişdir. Eger sen bizim gibi ṭālib isen (19a) (1) ve himmetiñ 'ālī ise bir mişli olmayan maṭlūb ṭaleb eyle.

¹¹⁶ Ey Sâib, bu Seyyid'in söylediği gazelin cevabıdır. Eğer sen bizim gibi talip isen benzeri olmayan matlubu talep et.

Gazel 6

Fā'īlātün /Fā'īlātün /Fā'īlātün /Fā'īlün

Ez leṭāfet bes ki dāred çehre-i ū āb ü tāb

Āfitābī mī-şevēd reneş ze seyr-i māh-tāb¹¹⁷

Leṭāfetden o dil-berīn (4) çehresi o kadar āb ü tābe mālīkdir ki māh-tāb seyrinden (5) anīn rengi āftābī olur. Ya'ni güneşde seyr idenīn rengi (6) ne gūne müte'eşşir olur ise o maḥbūbūn keşret-i leṭāfetinden (7) nāşī māh-tābdan o kadar münfa'īl olur. Fürs'e nev-heves (8) iken faḳīre bu maṭla'ı suāl itdiler. Bilā-tevaḳḳuf böylece (9) ḥall olundu idi.

Çün gelū-yı şīşe mevc-i bāde-i gül-reng rā

Mītevān dīd ez beyāz-ı gerden-i ū bī-ḥicāb¹¹⁸

Şīşenīn boğazı (11) gibi gül renginde olan bādenīn mevcini o dil-berīn gerdeni beyāzından (12) bilā-ḥicāb görmek mümkündür. Leṭāfetinde mübālağa eyledi lākin (13) bir Özbek dervīş naḳl eyledi, Hind āteşperestlerinde (14) bir yaprak vardır, ekşi kara tut gibi, çiynekde rengi zāhir (15) olur ve anların tāzeleri bu yaprağı ekl itdikde boğazından (19b) (1) geçer iken rengi taşradan müşāhede olunur deyü, faḳīr taşdīḳ (2) itmedim. Zīrā perdeler ḳatı çoḳdur lākin ihtimāl bāḳīdir.

Ma'nā-yı bī-lafz rā derk kerden müşkilest

Ber meyefken zīnhār ez çehre-i nāzūk niḳāb¹¹⁹

¹¹⁷ O dilberin çehresi leṭāfetten dolayı o kadar parlaklığa sahiptir ki dolunayın ışığından onun rengi güneşte yanmış gibi olur.

¹¹⁸ Şīşenin boğazı gibi gül renginde olan şarabın dalgasını o sevgilinin beyaz boynundan perdesiz görmek mümkündür.

¹¹⁹ Lâfızsız ma'nayı anlamak güçtür. Aman, nâzik çehreden peçeyi kaldırma.

Lafızsız ma'nâyı idrāk itmek müşkildir. (5) Amān sen nāzık çehreden niķābı bırakma. Zīrā ancak 'uşşākın (6) dīdār lezzeti niķābla olur. Merhūm mādde-siz tecellī olmaz mefhūmuna (7) işāret ider ve şūfiyyeniñ bu mes'elede ittifaķı vardır. (8) Lākin Hāzret-i üstāz 'Arabī'nin kelāmında mevāddan mücerred (9) başka bir tecellī dahı zıkr eyler ammā bizim gibi sersemlerin añlayup (10) ifāde idecegi ma'nā degildir. Şām-ı şerīfde bu mazmūnı (11) ta'rib itmiş idim. Tā'iyyede ve elif ķāfiyesi şerhinde (12) dahı zıkr eyledim. Beyt-i mu'arreb:

“Ve mimmā cefetnī ennehā müzteħaccebet

(13) Ye'ūdu kelīlen min setā'irihā'l-laħzu

Veheb ennehā riķķat izāħat (14) hicābuhā

Fe hel yedruku'l-mā'nā izā elem yekun lafzu”

Her mazmūn-ı Fārsī (15) 'Arābīde bir beyte derc olunmak siyyemā bizim gibi müte'arriblere güc (20a) (1) olduğı için iki beytle ifāde olundu ve bir miķdār ziyādesiyle (2) ve şu'arā-yı Şām 'azīm istiħsān buyurdılar idi. Bu ma'nā mecāza (3) şarf olunanda maħbūbuñ le'tāfetinde mübālağa itmiş olur ki (4) niķābı kaldırıncā melek gibi görünmez olur deyü. Lākin mazmūn (5) haķıķate maşrūfdur.

'Özr-i bī-dād-ı ruħ-i ū rā ħaṭṭ ez 'uşşāk ħ'āst

Rāh-ı ħod rā pāk sāzed ħūn çü gereded müşk-i nāb¹²⁰

O dil-berin ruħunun zulmeti 'özrini ħaṭ (8) 'uşşākdan diledi ve ķāl u ķılden maħfūz olanlar dahı (9) ķabūl eylediler. Zīrā ķan ħāliş misk olduķda kendi yolunu (10) pāklar. Meşelā ķan iken ħarām ve misk iken mübāħ olmak (11) gibi. O maħbūbuñ dahı reng-i ruħı ħaṭta istiħāle idince (12) kıyās-ı ħūn ve misk bunda dahı cārī olur. Ammā ħaṭ (13) dahı şaķala istiħāle itdikde da'vā-yı ķadīm 'avdet itmek (14) gerek. Te'emmüle muħtācdır.

¹²⁰ O sevgilinin yanağının zulmetinin özrünü hat âşıklardan diledi. Çünkü kan saf misk olduğunda kendi yolunu temizler.

Ez haṭṭ-ı şeb-reng güftem şerm-i ū kemter şeved
Perde-i dīger ze haṭ efzūd ber şerm o hicāb¹²¹

(20b) (1) Gice renginde olan haṭdan o dil-berin̄ hayāsı kıllet kabūl (2) ider didim. O ise şerm ü hicāb üzerine haṭdan (3) başka perde arturdu. Hem haḳīḳati beyān ve hem mübālağadır. (4) Zīrā ‘adetā tazelereṅ haṭṭı geldikde bir miḳdār ihtilāṭ ve (5) şöḳbetde teḡāfūlāne terāḳḳī iderler. Geçen geçdi ma‘nāsını ifāde iderek.

Der zamān-ı haṭṭ medār-ı çeşm-i ū ber merdüomīst
Gerden-i ‘ālem büved bārīk der vaḳt-i hisāb¹²²

Haṭ zamānında o dil-berin̄ (8) çeşminin̄ medārı ādemiyet üzredir. Zīrā hisāb vaḳtinde (9) ‘ālemin̄ boynu ince olur. Ya‘ni muḳaddemā ‘aşīḳāne itdigi (10) ta‘diyyeler ferāmūş olunmaḳ için vükelānin̄ hisāb vaḳtinde (11) hıyānet-i sābıḳasın setr için izhār-ı mülāyemet itmesine (12) benz̄er edālara sülūk eyler. Eger ‘uşşāḳda āşār-ı bürüdet his̄ ider ise.

Ez nigāh-ı germ çün mūyī ki ber āteş nihend
Mīşev̄ed efzūn miyān-ı nāzūkeş rā pīç-tāb¹²³

Harāretlü nazardan āteş üzre (15) ḳoduḳları kıl gibi nāzik miyānında pīç-tāb ziyāde olur. (21a) (1) Merḫūm tecāhül ider. Mazmūn hażm itsünler deyü, yoḳsa dil-ber (2) ‘uşşāḳın̄ nazarı bilinde oldıḡını bilince o pīç-tābı ḳaşda (3) muḳārin̄ itdigini bilür.

Gitmez güzelin̄ dest-i nigārın bilinden
(4) Fikrim bu ki bir kerre bilin alsam elinden

¹²¹ Gece renginde olan hattan dolayı o sevgilinin utangaçlığı azalır dedim. Utangaçlığı ve hicabının üzerine hattan bir perde daha çekti.

¹²² Hat zamanında o sevgilinin gözünün yörüngesi âdemiyet üzredir. Çünkü hesap vaktinde âlemin boynu ince olur.

¹²³ Hararetili bakıştan, ateş üzre konulan bir kıl gibi ince belinde kıvrımlar artar.

Gerçi ez müjgān-ı kec bālīn-i ū her dem kecest

Nīst sīrī çeşm-i bīmār-ı turā hergiz ze h̄'āb¹²⁴

(6) Egerçi egri müjgāndan anīn yaşdığı dā'imā egri ve yatmağ (7) için müheyyā ise de senīn çeşm-i bīmārīn için ašlā (8) uykudan doymağ yokdur. Bir ādem yaşdığım var deyü her (9) zaman yatmaz. Murādı dil-beri uyarmağdır. Yāhud kendüsi (10) bu vesīle ile mağām-ı intibāha varmağdır.

Nīst cüz dīlhā-yı h̄'nīn mīhrbānī 'ışk rā

Rūy-ı āteş rā ki mī-şūyed be-cüz eşk-i kebāb¹²⁵

'İşkīn kanlu gönüllerden ġayrı (13) bir mīhrbānı yokdur. Āteşīn çehresin kebābīn eşkenden (14) ġayrı kim yıkar? Ya'ni āteş-i 'ışkīn zulm ve ta'diyyesine bakmayup (15) kalup 'uşşāğ yine aña ellerinden geldiği ikrāmda kuşūr itmezler. (21b) (1)

Der bülendī nāle-i Şā'ib nedāred kūtehī

Kūh-ı temkīn-i tu mī-sāzed şadā rā bī-cevāb¹²⁶

Rif'atde Şā'ib'in şadāsı taqşīr (3) tutmaz. Lākin senīn vağārīn tağı şadāyı cevābsız ider. (4) 'Ādetā cibālīn şadālara in'ikās virmesi şūrūflarından (5) biri dahı şadāya münāsib olmağdır. Cevāb-ı cebel 'azīm ve şadā (6) pest olur ise cevāb virmez. Mağbūbuñ vağārı dahı (7) 'uşşāğ ile mükālemeye münāsebet taleb ider.

¹²⁴ Her ne kadar eğri kirpiklerden ötürü onun yastığı her zaman eğri ise de, senin baygın gözün için asla uykudan doymak yoktur.

¹²⁵ Aşkın kanlı gönüllerden başkaca bir dostu yoktur. Ateşin yüzünü kebabın göz yaşından başka kim yıkar?

¹²⁶ Yücelikte Sâb'in sadâsının kusuru yoktur. Fakat senin vakarının dağı sadâyı cevapsız bırakır.

Gazel 7

Ze sādegīst be ferzend her ki ḥorsendest
Ki māder ü peder-i ḡam vücūd-ı ferzendest¹²⁷

Ḥamākatdendir evlāda her kim mā‘il ve rāzī (10) ise. Zīrā ḡamīn māderi ve pederi evlādīn vücūdudur. (11) Siyyemā ḥudūd-ı idrāke ve temyīze irişinceye dek ‘adetā evlāda (12) işābet iden beliyāt-ı ma‘hūdelerden tıfl bī-ḡaber ü bī-çāre māder (13) ü peder leyl ü nehār meşā‘ib-i rūzgārı taḡammülde ferzende niyābet (14) iderler ve ḡadd-i temyīzden şonra egerçi evlād ekdār-ı zarūrete (15) müşterek olur ammā māder ve pederin ḡişşelerine noḡsān gelmez (22a) (1) ve ferzend cihetinden vücūh-ı ibtilā takrīre şıḡmaz. Beyt:

(2) Hezār şevḡ u ḡarām ile bī-ḡaber insān
Olur **ferāşte** (3) bir māh-pāre ḡürrem olur
Ḥumār-ı neş’e-i şahbā-yı vuşlatı (4) bir gün
Gelür vücūda veled nām bir belāda ḡvrr
Hezār (5) āferīn ol ehl-i terk ü tecrīde
Ki zen şafāsımı terk-i zen-i (6) şafāda bulur.

Be zīr-i ḡāk ḡanī rā be merdüm-i dervīş
Eger ziyādetī hest ḡasret-i çendest¹²⁸

Taḡta’l-‘arz (8) ḡanīnīn faḡīr ādeme eger bir ziyādeligi var ise bir (9) kaç ḡasretidir ki sarāyım ve bāḡım ve envā‘-ı mālīm dünyāda (10) ḡaldı ki ḡesābı der-kār ve fā‘idesi vārişleredir deyü. (11) Ammā faḡīr olan elḡamdüli’llāh telāş-ı kisve ve tu‘meden (12) ḡalāş oldum deyü. Siyyemā vücūd-ı īmānla cennetdedir. (13) Ve fi’l-ḡaḡīḡa mü’mine nisbet faḡra müsāvī bir (14) ni‘met yokdur lākin taḡammüli müşkildir.

¹²⁷ Evlāda her kim razı ve meyilli ise ahmaklıktandır. Çünkü gamın ana ve babası evlādın varlığıdır.

¹²⁸ Topraḡın altında zenginın fakir insana bir fazlalığı var ise bir kaç hasrettir.

Var u yok dünyā (15) belādır mü'mine

Bir kadem akdem vefātı tuhfedir. (22b) (1)

Merā be halka-i şoḥbet me-h'ān ez tenhāyī
Ki naḥl-i hoş-semer-i men gānī ze peyvendest¹²⁹

Beni tenhālıktan şoḥbet halkasına (3) da'vet itme. Zīrā benim hoş semer olan naḥlim peyvenden (4) müsta'nīdir. Ya'ni ekser emirde şoḥbet, 'ilm ü ma'ārifden (5) behresi olmayana göre bir ağacı meyve-dār ağacın aşlama (6) maḳāmındadır ki meyve virsün deyü. Benim hālā meyvemīn (7) lezzeti dimāğ-ı 'āleme sirāyet itmiş iken şoḥbet aşına (8) ḥācet yokdur ve tenhālıgım baña sa'ādetdir. Lākin ma'lūm ola ki (9) ba'de'l-kemāl halka-i ihtilāḫ ḥalvetden enfa' ve aḥkemdir.

Be şūr-baḥtī ez ān dil nihādeem ki nemek
Berā-yı telhī-yi bādām bihter ez ḳandest¹³⁰

Şūr-baḥtlığa andan 'alāḳa (12) itmişimdir ki bādāmın acılığı için tuz şekerden (13) a'lādır. Bu irsāl-i meşel sihr-i ḥelāl ḳabīlindedir. Zīrā acı (14) bādemi tuzlu şuda naḳ' iderler, tatlu olur. Lākin on (15) sene şekerde dursa daḫı ifsād idüp (23a) (1) ḫalāvet ḳabūl itmez. Ya'ni insān vücūh-ı şalāḫına cehlını (2) bilse Mevlā-yı mütē'ālīn virdigini 'ayn-ı sa'ādet bilüp (3) bu acı şu tatlu dimez idi. Zīrā ıslāḫ-ı 'ālem Rabbü'l-'ālemīne (4) vācib degildir. Ammā 'ināyet-i raḫmāniyyesi te'emmül olunsa (5) iltizām itmiş gibi görünür. Ba'zı faḳīrīn gānī olup bi'l-külliyeye (6) dīnden ḳıḳdığını ve ba'zı gānīn faḳīr olup ıslāḫ (7) olduğunu görmüşüzdür.

Be 'işret-i ebedī bürdeest pey Şā'ib
Be ḳısmet-i ezlī her dilī ki ḫorsendest¹³¹

¹²⁹ Beni yalnızlıktan sohbet halkasına çağırma. Çünkü benim hoş meyveli hurma ağacım, kayıttan âzâdedir.

¹³⁰ Şur-bahtlığa, talihsizliğe gönül vermişimdir, çünkü bademin acılığı için tuz şekerden evlâdır.

Her bir (9) gönül ki kısmet-i ezlîye kâni^c ve râzî ise ey Şâ'ib, o gönül (10) işret-i ebedîye iz iletmişdir. Takrîr-i sâbık üzre bir âdeme (11) Rabbü'l-âlemîn ahvâlini keşf idüp benden taleb eyle deyü (12) emr eylese muhakkiğin-i şüfiyye dirler ki herkes oldığı şüret-i (13) hâlden gayrısın taleb itmezler idi. Zîrâ nefsi için muqadderin (14) gayrı bir şey bulamaz ki taleb eyleye.

¹³¹ Ey Sâib, ezeli kismete razı olan her bir gönül, ebedî işrete yol bulmuştur.

Gazel 8

Sefer nekerden ez ān kişver ez girān-cānīst
Ki mergī-yi dil ü қаht-ı gīdā-yı rūḥānīst¹³²

(23b) (1) O iklimden sefer itmemek girān-cānlıktandır ki mevt-i ḳalbe (2) mensūb ve gīdā-yı rūḥānī қаhtına mazḥar ola. Ma'lūm ola ki (3) Mevlā-yı ḥakīm her iqlīme bir ḥāşşa vedī'ā itmişdir, ḡayrısında (4) bulunmaz ve intibāḥ üzre seyāḥat idenlerin ma'lūmlarıdır. (5) Meşelā Rūm'dan Anṯākiyye'ye varınca ḳalb bir ḥāl üzre (6) şābit olup hemān Anṯākiyye'yi geçdiği gibi ḳalbin ḥāli müteḡayyir (7) ve bir şafā ve riḳḳat ḥāşıl ider ki herkes bu ḥālete vāḳıf (8) olur. Ve 'avdetde kezālik bu ḥālet gidüp Rūm'a maḥşūş (9) kisvet-i ḳalbiyye zuḥūr ider ve gīdā-yı rūḥānī, faḳīr gitmedim (10) didiler ki eydende eşeri yoḳdur ve söyleyen ādem mu'temedün 'aleyhdir (11) ve dārū's-saltanat-ı 'aliyyede mazḥar-ı ḥilāfet oldığıçün (12) her cinsin ve her ma'nānīn sultānı bulunduḡına ehl-i ḥāl (13) ittifaḳ itmişlerdir. Mevlā-yı müte'al ilā yevmi'l-ḳiyāme āfāt-ı (14) mühlikeden maşūn ve a'dā-yı dīnden me'mūn eyleye. Āmīn.

Leb-i muḥīṭ be-bāng-ı bülend mi-gūyed
Berehne şev ki güher müzd-i dest-i 'uryānīst¹³³

Muḥīṭin dudaḡı bülen-āvāz ile söyler, çıplak (2) ol ki gevher tecerrüde ve 'uryānlıḡa mensūb olan destin ecriidir. Aḥvāl-i zāhirde (3) şūret-i ḡavvāş ve istiḥrāc-ı gevher ne ḡüne ise muḥīṭ-i esmādan dahı cevāhir-i (4) 'ulūm-ı ḡūn-ā-ḡūn istiḥrācının şūreti öylecedir. Ve a'zam-ı şurūṭı māsivādan (5) bi'l-külliyeye tecerrüd idüp mevtle her ānda ḡüleşmekdir. Zīrā a'raz-ı fāniyyeden gevhere (6) mālik olmaḡ ḡavvāşin irtikāb

¹³² O ülkeden sefer etmemek ağır kanlılıktandır ki kalbin körelmesine ve ruhani gıdalara ulaşmamaya sebep olur.

¹³³ Okyanusun dudaḡı yüksek sesle diyor ki; çıplak ol, çünkü gevher üryanlıḡa mensup olan elin ecriidir.

itdiği muh̄ātaraya ta'arruzsuz olmayınca cevāhir-i bākīyyeye (7) mālīk olmak daḥı
aṅna mün̄sib tedārūke ve meşak̄kate tevaḥḥuf idecegi (8) bedīhīdir.

Kenār-ı baḥrde incü bulunmaz

Bulunsa gāhīce ḡadri (9) bilinmez.

Keder endāze-i nūr-ı şafādır

Bu ma'nā 'ayn-ı şer'-i Muşafādır.

Sefer-i hoşest ki bī-ihtiyār rūy dehed

Sipend-i müntezir āteş ez girān-cānīst¹³⁴

Sefer hoşdur ki ihtiyārsız zuhūr ide. Sipendīn̄ (12) āteşe muntazır olması ağır
canluluḡdandır. Ya'ni cāzibe-i ḡudsiyye (13) bir sefere rehber olmadıḡca insānīn̄
kendine mensūb olan (14) ḡarekātın̄n̄ berekātı ḡalīl olur ve şūret-i cāzibe vuḡūf
bulcaḡ (15) emrīn̄ cümle aḡvāline iṡtilāf ḡāşıl itmeye kitābların̄ fihristi (24b) (1)
maḡāmındadır. Lākin herkes isti'dādı ḡadar keşf ider ve (2) herkesden Mevlā-yı
müte'āle iḡbāl da'vet-i ilāhiyyeden neş'et (3) ider ve muḡbil daḥı o da'veti iṡitmişdir,
lākin fehm idemez. (4) Edille-i 'aḡliyyenīn̄ sekri mānīf olur.

Be nān-ı huşḡ ḡanā'at ne-mī-tevān kerden

Çi ni'metīst ki eflāk sirke pīşānīst¹³⁵

(6) Ḳurı etmeḡe ḡanā'at itmek olmaz. Ne ni'metdir ki eflāk sirke (7) cebhelūdūr.
Ya'ni anīn̄ bizlere bu mu'āmelesi ḡatıḡ ve idām maḡāmına (8) ḡā'im olur. Gūyā bir
tıfl-ı sāde itmeḡe ḡanā'at vaḡtinde (9) vālideyninden birisi merḡametsiz ve şedīd
mu'āmele ider (10) olsa ḡōnlī ister istemez o ḡurı itmegi ḡatıḡla yer (11) gibi tenāvül
ider oldıḡından şā'irāne bu mu'āmeleye felegi (12) temşīl eyledi.

Ze ārāmīdeḡī-yi zāhirem firīb me-ḡor

¹³⁴ İstmeden ortaya çıkan yolculuk hoştur. Üzerlik tohumunun ateşi beklemesi ağır kanlılıktandır.

¹³⁵ Kuru ekmele yetinmek olmaz. Feleḡin sirke suratlı olması ne büyük nimettir.

Eger çi sākin-i şehrem dilem beyābānīst¹³⁶

Benim zāhiren karar itmiş şūretimden (14) aldanup beni muḳayyed zann itme. Zīrā sākin-i şehir isem de gön̄lüm (15) beyābānī ve muḳlaḳdır. Gūyā zıddeyni cem^c itmek da^cvāsını eyler. (25a) (1) Ammā herkese ifhāmı müşkildir ve ehl-i ʿirfān bu maẓmūndan (2) murādı ne oldığın fehm iderler ve zāhir ma^cnāsı daḳı el (3) virir ki şūretde ʿāḳıl ve şehirde isem ma^cnāda mecnūn (4) ve şahrādayım dimekdir. Ve Zūnnūn-ı Mıṣrī³niñ muḳālāt-ı (5) ʿaḳliyyeden buldıḳı altı mes^cele birisi ictimā^c-ı zıddeyindir ki (6) vücūdda vāḳi^c olmuşdur lākin ʿulemādan bir ādem bulunup (7) bir zamān medārise eṣnāsında muḳāle bir miṣāl iḳtizā (8) itdikce ictimā^c-ı zıddeyni ĩrād ider iken şimdi ʿacabā (9) imkānı var mıdır deyü bu ḳayda düşmek yā taḳrīb (10) itmek ictimā^c-ı zıddeynden eṣ^cab bir ma^cnādır.

Ze cūş-ı vuḳūş çi ḡavḡāst ber ser-i Mecnūn

Eger ne dāḡ-ı cūnūn ḡātem-i Süleymānīst¹³⁷

Eger dāḡ-ı cūnūn ḡātem-i Süleymānī ḡāşşasında (13) degil ise vuḳūşūñ cūşundan Mecnūn³un başındaki (14) ḡavḡā nedir? Ya^cni cūnūn salṭanat-ı muḳlaḳa iken vuḳūşūñ (15) teşhīri daḳı ana munazzam olduḳda salṭanat-ı Süleymāniyye (25b) (1) olur. Her çend murādı ʿaḳl-ı ma^cāşı taḳḳir ise de cūnūnla (2) ḡātem-i Süleymānī zikri edebe muḳālifdir.

Hemişe āb be çeşm-i piyāle mī-gerded

Cebīn-i pīr-i ḡarābāt bes ki nūrānīst¹³⁸

(4) Dā^cimā piyāleniñ gözünde şu dolanur. O ḳadar ki pīr-i ḡarābātūñ (5) cebhesi nūrlıdır. ʿĀdetā in^cikās-ı envārdan gözūñ yaşarması (6) ve piyāleniñ ruḳūbetden ḡālī

¹³⁶ Benim sakin görünüşüme bakıp yanılma. Çünkü şehirde yerleşik isem de gönüm çöllüdür.

¹³⁷ Eğer cinnet yarası Süleymanlık mührü değilse yabancı hayvanların üşüşmesi yüzünden Mecnun'un başındaki bu kavga neyin nesidir?

¹³⁸ Meyhānecinin yüzü öyle nurludur ki kadehin gözünde dāima su dolanır.

olmaması qarīneleriyle pīr-i (7) ḥarābāta mestāne ḥüsn-i zann idüp erbāb-ı bātınĩ (8) aḥvāline işāret eyledi.

Cevāb-ı ān gāzelīst ki güft Ḥaydar-ı Rūm
Ez ū çī şekve künem ‘ālem-i perişānīst¹³⁹

(10) Bu o gāzeliñ cevābıdır ki Ḥaydar-ı Rūm söyledi, andan ne (11) şikāyet ideyim, perişānlık ‘ālemidir. Ya‘ni evzā‘-ı ‘ālemden (12) şikāyet ‘abeşe iştiğāl ve bir şey’e ṭab‘ına muḥālefetle (13) emr itmek gibi aḥlāq-ı cāhilānelerdendir. Zīrā ‘ālemiñ (14) esāsı keder üzredir.

Āfet-i devlet be ebnā-yi cihān ma‘lūm nīst
Loḡma çün üftād firbeh üstühān (26a) ma‘lūm nīst¹⁴⁰

Ebnā-yı cihāna devletiñ āfeti ma‘lūm degildir. (2) Çünkü loḡma semiz vāki‘ ola kemik ma‘lūm degildir. Cāhilāne (3) tenāvül idüp cigerine batmadıkca yedigi loḡmanıñ içindeki (4) kemik ma‘lūmı olmaz. Bu mazmūn-ı bedī‘ her gün İslāmbul’da (5) müşāhede olunur. Lākin belā bunda ki bu üstühānı bilerek (6) ve encāmını fikr itmeyerek tenāvül idenler bilmeyüp idenlerden (7) çoḡdur. Ve derdmend-i ḳazāya uğradı deyü i‘tizār (8) maḳāmında üstühān-ı teḥassüri aḡzına alup biraḳanlar ḥadd (9) ü ḥaşrı yoḡdur. Ve eger merḥūmuñ murādı āḫirete şarf (10) olunur ise herkes ḥaddince bu üstühāndan ekl eylediği (11) “ve vecedū mā ‘amelū ḥāzıran”^{VII} gününde ma‘lūm olur.

Tıfl dāned dāye rā ḥūr-i behişt ü cūy-ı şīr
Ziştī-yi Zāl-i cihān ber nāḳısān ma‘lūm nīst¹⁴¹

¹³⁹ Bu Haydar-ı Rum’un söylediği gazelin cevabıdır; ondan ne diye şikāyet edeyim, perişānlık âlemidir.

¹⁴⁰ İnsanoḡlu saadet ve mutluluḡun âfetinden habersizdir. Çünkü lokma semiz olunca kemik belli olmaz.

Ṭıfl dāyesin (14) cennet hūrı ve sūd ırmağı bilür. Zāl-i Dünyā'nın kubbı (15) ve çirkınlıgı nâkıslara ma'lūm degildir. Zīrā bu 'acūzūn (26b) (1) bed sīmāsı ve 'ufūnet-i āb u hevāsı dīde-i başīrete (2) münkeşif olur. Yoksa başarla idrāki kâbil olsa dünyā (3) çokdan hārāb olmuş idi. Ve ma'lūm ola ki dünyānın (4) bir ismi ümmü'r-rukūbdur. Ya'ni evlādını āhiret cez̄b itmesün (5) deyü gāyet gözedir ve kışkanur. Zīrā gözümüzi anın (6) kucağında açdık ki bu sebebdan halkın ekşeri āhiretden (7) bir şey fehm itmezler.

Tā ze hod bīrūn ne-yābī hış rā ne-tevān şināht
'Ayb-i tūr-i kec der āgūş-ı kemān ma'lūm nīst¹⁴²

(9) Tā kendinden taşra çıkmadıkça kendinā anlamak mümkün degildir. (10) Zīrā egri okun 'aybı kemānda ma'lūm olmaz. "Men 'arefe (11) nefsu hū 'arefe Rabbu hū." ^{viii} me'ānīsinden bu vechini beyān eyledi ki (12) bir ādem keşret-i riyāzet-i islāmiyye ile aḥkām-ı beşeriyyeyi (13) taḥlil itmeye muvaffak olsa kendinin 'ayb ve imkān (14) ve ḥudūşle ma'yūb ve setā'ir-i shevāt-ı gūn-ā-gūnla maḥcūb (15) oldığın taḥkik idüp her ānda muḥtāc oldığı mevlāsını (27a) (1) gūnā-yı zātı ve vucūb-ı vucūd ile bilmiş olur.

Der reg-i kân tā büved yāḳūt hūn-ı mürdeest
Der ḥamūşī cevher-i tīg-i zebān ma'lūm nīst¹⁴³

Yāḳūt ma'den ṭamarında olduğca (4) uyuşmuş kandır. Bāzār-ı revāc-ı i'tibārda cereyānı ma'denden (5) infişāline tevaḳḳuf ider. Sükūtlukda seyfi zebān (6)

¹⁴¹ Çocuk annesini cennet hūrısı ve sūt ırmağı bilir. Zāl'e benzeyen (ihtiyar) dünyanın çirkınlıgı nâkıslara malum değildir.

¹⁴² Kendinden dışarı çıkmadıkça kendini anlamak mümkün değildir. Zira egri okun aybı yayda iken belli değildir.

¹⁴³ Yakut maden damarında durdukça uyuşmuş kandır. Susarken dil kılıcının cevheri malum değildir.

cevheri ma'lûm degildir. Ya'ni insânîñ şüret-i sükûtı (7) yâķūtũñ ma'cende olmasına beñzer ki i'tibâr ve 'adem-i (8) i'tibârı müsâvîdir.

Müşkilest ez cüstucû âzâdegân râ yâften
Ez sebûkbârî pey-i ĩn kârvân ma'lûm nîst¹⁴⁴

(10) Erbâb-ı tecerrüdi teflîş ile bulmaķ müşkildir. Zîrâ nihâyet (11) ĥiffetden bu kârvânîñ izi ma'lûm degildir, rûĥânîleriñ (12) olmadıĝı gibi. Bundan murâd ĥiffet-i zâhir ki mâmelekin elinden (13) atmaķ degildir maĥallinde bu daĥı şart ise de 'arzı (14) derûnlarında mâsivâya 'alâķa olmadıĝından sür'at-i (15) seyrlerine irişilmez dimekdir.

Der ĝarîbî mî-nümâyed fikr-i Şâ'ib ĥîş râ (27b)
Nekhet-i gül tâ büved gülsitân ma'lûm nîst¹⁴⁵

(2) Şâ'ib'îñ fikri yâĥud izâfetsiz mu'tlaķ fikr kendini ĝurbetde (3) gösterir. Zîrâ gülistânda olduķca gülün râyîhası ma'lûm (4) degildir. Merĥûm şâ'irâne böyle ta'bîr eyledi ve aşlında (5) daĥı her şeyiñ 'izzeti ĝurbetdedir ve sebebi ĝâyet ĥafî ve (6) daķıķdır. Ammâ ehl-i ĩrân'îñ gerek Şâ'ib'îñ ĥayâtında ve gerek (7) ba'de'l-vefât dîvânına raĝbeti e'trâfdan ziyâdedir.

¹⁴⁴ Tecerrüd ehlini aramakla bulmak zordur. Çünki hafifliĝinden ötürü bu kervanın izi belli deĝildir.

¹⁴⁵ Sâib'îñ fikri kendini ĝurbette gösterir. Zira gül bahçesindeyken gülün kokusu bilinmez.

Gazel 9

Der vaṭan cevher-i süḥan ḥ̄ārest
Der nigīn nām rū be dīvārest¹⁴⁶

Vaṭanda söz cevheri zelîldir. Yüzük taşında (10) nām yüzi dīvāradır. Ya'ni ḳānūn-ı vüçüd bu esās üzre (11) mebnîdir ki maẓhar-ı kemālāt-ı kā'ināt her ānda tağyīr-i mavṭın itmede (12) ola ve māsivāu'llāhda bir ḥāl üzre devām ve şebātūn imkānı (13) olmaya, ḥattā bu setr-i ilāhî tenezzül iderek te'emmül olunsa eczā-i (14) mevcūdātūn her ferdinde bulunur. Merḥūm irsāl-i meşel (15) buyurup söz vaṭanda zelîldir, nām, vaṭanı olan yüzük (28a) (1) taşında zelîl olduğu gibi didi. Güyā nām 'aksine naḳş (2) olduğuna bir i'tibārsız yetīmīn yüzünü dīvāre çevirmesine (3) beñzetdi ve bu ḥāletden bir mektūba ğurbet şüretinde naḳl (4) idince felānīn şüretidir deyü şāḥib-i i'tibār (5) olduğu gibi şā'irīn şī'ri daḥı böyledir demiş oldı. (6) Lākin maṭla'īn ḥüsn-i sebki ve irsāl-i meşeli sehl-i mümtenī' ḳabīlindendir.

Ber ne-dāred kesī ki bār ez dil
Dīdeneş ber dil-i cihān bārest¹⁴⁷

(8) Bir kimse ki gönülden yük ḳaldırmaya öyle ādemi görmek (9) cihānīn ḳalbi üzerine yükdür. Nice ki ḥalkīn ḥammāl-ı eşḳāl-i (10) şuverī ve ma'nevīlerin görmek ḳulūbe ḥiffet ve şudūre (11) rāḥat virdiği gibi bu şıfat mekārīm-i aḥlāḳīn a'zamlarındandır. (12) Lākin 'ummān ḳadar ḥavşalaya muḥtāc ki evzā'-ı nā-ber-cā-yı (13) erbāb-ı iḥtiyācı ḥazm eyleyüp taḥammüle ḳādir ola.

Bī-kesān rā ḡamī ne-mī-bāşed

¹⁴⁶ Vatanda söz cevheri zelildir. Yüzük taşında isim (yazılı tarafın) yüzü duvara dönüktür.

¹⁴⁷ İnsanın gönlünden yük kaldırmayan (ferahlık vermeyen) kimseyi görmek, dünyanın kalbi üzerine yüktür.

Ġam-ı ‘ālem be adr-i ġam-h̄‘ārest¹⁴⁸

(15) Bī-keslerĩ bir ġamı olmaz. Zīrā ‘ālemĩ ġamı ġam-h̄‘ār adardır. Ya‘ni (28b) (1) bir ādemĩ etrāfında bir midār ġam yiyiciler olunca elbetde anlara (2) yiyecek ġam tedārikinde ġam ekmeye muhtāc olur. Ammā mūcerred bir ādem (3) ki vefāt itse bir rahmet our ādemi bulunmaz. Ŗyle ādemĩ (4) ġamı yodur. ‘Ālem-i tecrĩdĩn ŗafāsına iŗāretdir.

(5) Seniĩ ũn ġam eken bihũde ekmez

Ki zīrā sen anĩn ũn ġam ekersin.

(6) Seni setr eyleyen pīrāhenĩndir.

Sökũlmüş var ise elbet dikersin.

(7) Budur ānũni dehān-ı vucũduĩ

Senĩn ũn geh eker gāhĩ biersin.

Dil-i ‘āŗı kocā vũ a‘be vũ deyr

Kũdek-i ŗũh ze hāne bīzārest¹⁴⁹

(9) ‘Āŗı ġonũller ande, Ka‘be ve kelīsa ande. Mũtearrık olan tıfl (10) hāneden bīzārdır. Etale ġore hāne zindān ve dā‘imā ārzũ-yı (11) temāŗa ve seyrān itdikleri gibi bir albe dahı ‘ıŗ-ı ilāhĩ hulũl (12) itdikde bir ayd ile muayyed olamaz. Zīrā hālī malũksuz, (13) rāzī merzũksuz taŗavvur olmayınca elbetde esmāya ‘āŗı (14) olan ulũb, mezāhirinde teallũbe muhtāc olurlar.

Her bũlendĩ ki āhireŗ pestest

Pīŗ-ı ŗāhib-baŗiretān (29a) dārest¹⁵⁰

¹⁴⁸ Kimsesizlerin bir ġamı olmaz. ũnki ālemin ġamı (kiŗinin etrafındaki) ġam yiyiciler kadardır.

¹⁴⁹ Āŗı ġonũller nerde, Kabe ve kilise nerde! Hareketli ocuk evden bıkkındır.

¹⁵⁰ Sonu alaklık olan her yucelik uzak ġorũŗlũ kimseler ġozũnde dār aacıdır.

Her bir rifat ki āhiri alçaklık ola ehl-i başiretler (2) 'inde dardır. Zîrâ şan'atda müşterek olmuş olurlar ki (3) bi-'aynihî bir âdemi çeküp aşup sonra indirmeye benzeyen. Lâkin 'âlem (4) böyle ma'nevî aşılmanın manşurıdır. Câhe dâr (5) ıtlâk olursa doğrudur. Aşılan âvihte düzd uğrudur.

Pās-ı ruhsâr-ı gül-'izârân rā
Şebnem-i şerm çeşm-i bîdârest¹⁵¹

(7) Gül-'izârların ruhsârını hıfz ve hırâset için hayâ (8) şebnemi uyanık gözdür ve küstâhların dîrâz-destliklerine (9) mâni'-i a'zamdır. Ammâ hayânînin da rütbesi ve makâmı ve dâ'ire-i (10) hükümeti maḥbûbı hıfz itmenînin havâşşındandır. Yoksa hayâsız (11) fırsat bulduğda derdmend-i hayâ mef'ûlün-bih olduğu çoktur.

Mûr telhî nemî keşed Şâ'ib
Hâk ber kâni'ân şeker-zârest¹⁵²

(13) Ey Şâ'ib, karınca acılık çekmez. Zîrâ türâb kanâ'at ehline (14) şeker-zârdır. Vâkı'â kanâ'at vâkıtiyle ta'âm itmeyi müstelzem (15) olduğundan şahibi dâ'imâ eşref müştahsın ekl itmede cennet (29b) (1) şafâsını ider. Sâbıkan bir müddet nâ'il olduğumuz ziyâfetlerindedir.

¹⁵¹ Gül yanaklıların yanağını korumak için hayâ şebnemi uyanık gözdür.

¹⁵² Ey Sâib, karınca acı çekmez. Çünkü toprak kanaat ehli için şeker anbardır.

Gazel 10

Fā'ilatün /Fā'ilatün /Fā'ilatün /Fā'ilün

Zehr der sāgar-i merā ez seyr-i mäh ü encümeſt

Āsmān-i pür-kevākib ſiſe-i pür-kejdümeſt¹⁵³

Bizim ſāgarımızda zehr mäh (4) ve encümün seyrindedir. Kevākible memlū olan āsmān ma'nāda (5) 'aķreble tolu bir ſiſedir. Siyyemā anın da baſı aſađı olmuſ (6) ola. Ma'lūm ola ki kevākib ve burūcuñ ve menāzil-i ķamer (7) iſtilāh-ı nücüm üzre ķırān ve teſlīs ve terbi' ve teſdīs (8) gibi hāletler süfliyyātda isti'dād ſartıyla ve miķdāriyla (9) te'ſir idüp aĥvāl-i 'ālem taķdīr-i 'azīzün 'alīm ile 'ulviyyāta (10) merbūt olduđı ehlinin'inde berāhīn-i vücūdiyye ile (11) müberhen ve sābitdir ve dār-ı dünyāda ekdār ve nüĥūs ſafā (12) ve sürūd üzerine ğālib olduđına merĥūm āsmānı 'aķreble (13) pür bir ſiſeye ve benādeme te'ſirini semūm-ı mūhlikeye (14) temſil idüp ſā'irāne bu ma'la'ı irād eyledi. Kaldı ki her (15) 'aſırda bir miķdār ĥalkın aĥkām-ı nücümü inkār itmesi bunlardan (16) bi'l-ittifāķ a'lem ve ezkā bir gürūhuñ dađı 'ālemde bizzāt müessir-i ĥaķīķi bunlardan (30a) (1) ğayrı yokdur deyü seyyārāta 'ibādet itmesi gibi iki dađı cehl-i ſarīĥ olduđına (2) ſübhe yokdur. Münāsebetle geldikce nücümüñ aĥvāl-i i'tikād cihetinden mufaſſalan (3) yazılmıſdır. Lākin taķvīm-i nücüm esmā ve ſıfāt olan nefsi-nāṭıķadan ğāfiller içündür.

Çerĥ ma'zūrest der eſſürden-i dilhā-yı ĥalk

Naĥl-i mātem tāze rü ez āb-ı çeſm-i merdümeſt¹⁵⁴

¹⁵³ Bizim kadehimizde zehir, ay ve yıldızların seyrinden dolayıdır. Yıldız dolu gökyüzü (aslında) akrep dolu bir ſiſedir.

¹⁵⁴ Felek halkın kalbini sıkmakta mazurdur. Zira mātem ağacı halkın gözyaşı sāyesinde taze yüzlüdür.

Çerh halkın kulübünü (6) şıkup ‘azāb itmede ma‘zūrdur. Zīrā nahl-i mātem (7) halkın gözi yaşından tāze yüzlüdür. Nahl-i mātem deyü (8) rāfīzilerin yevm-i ‘aşūrada tezyin idüp etrafında (9) feryād u figān itdikleri naķildir ki İmām Hüseyin (10) Efendimizi cenāzesi maķāmında anı görenler yā kendini (11) helāk iderler yā başlarını taşla yaralar. Hāşılı (12) ‘ālemde vāķī‘ olan meşā‘ib-i ‘azāmiden biri daħı bu (13) nahl-i mātemdir ve kışşaları meşhūrdur. Hālā merhūm çerhın (14) halka eziyyetini nahl-i mātem ile temşil idüp buyurur ki (15) bu kadar halkın nahl-i mātem etrafında feryād u figān (30b) (1) itmesi nahl-i māteme ne gūne revnāk virir ise felekden halkın (2) şikāyeti daħı feleke zinetlerinden maħsūbdur. Anı terk idemez, (3) ma‘zūrdur. Zīrā nahl-i mātemde İmām Hüseyin Hazretlerine (4) vāķī‘ olan cefaların birine bīn izāfe iderek taraf (5) taraf meşāyihler nazm u nesr ile beyān itmeseler etrafındaki (6) halka bükā ve feryād gelmediği gibi çerhe havādiş-i kevn ü (7) fesādı nisbet itmişler. Kimsenin zıkr ü fikrinde felek (8) şöyle itdi tedbiri.. olmayup evc-i i‘tibardan sākıt (9) olur idi.

Kār-ı nādān mī-şevēd müşkilter ez tedbīr-i h’iş

Ez leged muħkem şevēd hārī ki zīr-i dümest¹⁵⁵

Cāhiliñ işi (11) kendi tedbīrinden daħı ziyāde müşkil olur. Mazħak-i (12) i‘tibār budur ki kıyruk altındaki diken tepme ile daħı (13) ziyāde muħkem olur. ‘Ādetā himārın kıyruğı altına diken (14) koduķda bī-çāre o hārī def için kıç etmeden ğayrı (15) tedbīr bulamaz ve diken bu tedbīr ile daħı ziyāde (31a) (1) muħkem olup derdi artar, eksilmez. Şimdilik bu meşeliñ (2) şādık olacağı mādde beyānına biħamdi’llāh muħtāc degiliz ki (3) ne bir dikensiz kıyruk kıaldı ne zuhūra gelen (4) tedābirin zararından ğayrı bir fā‘idesi oldu.

Hord meşümür cürm rā her çend bāşed hordter

Kez behişt āvāre ādem ez berā-yi gendümeşt¹⁵⁶

¹⁵⁵ Cahilin işi kendi çabası sebebiyle daha da zorlaşır. Kıyruk altındaki diken tepme ile daha muhkem olur.

Günāh ne kadar şaġir (7) ise de sen şaġir ʿadd itme. Ravza-i iʿtibār (8) budur ki ādemĩñ cennetden āvāre olması buġday ecelindendir. (9) Yaʿni fikr idince ařlā şaġire almaz ve ĩmānĩñ (10) aʿzam ʿalāyimindendir ki insān mekrũhdan mũnfaʿil (11) ola ve tāʿatden tevfi-i Bārĩʿye mesrũr olup (12) amd eyleye.

Ez řafā-yı sĩne mestũrest řāʿib dāġ-ı men
Pertev-i hũrřĩd-i tābān perde-dār-ı encũmest¹⁵⁷

(14) Ey řāʿib, benim řafā-yı sĩnemden dāġ-ı ibtilālarım mestũrdur, (15) gũrũnmez. Eflāk-ı iʿtibār budur ki Hũrřĩd-i tābānĩñ (31b) (1) pertevi nũcũmuñ perdesidir. Yaʿni rũz-ı rũřende yıldız (2) yodur dıemek ne rũtbede mũlāaza olunur ise (3) benim sĩnemiñ dāġı daı ۆylecedir.

¹⁵⁶ Gũnah ne kadar ok olsa da sen kũũk sayma. Ādemʿin cennetten kovulması bir buġday sebebiyledir.

¹⁵⁷ Ey řāib, sinemin berraklıġından yaralarım gũrũnmez. Parlak gũneřin ıřıġı yıldızların perdesidir.

Gazel 11

Ez pīçtāb-ı cism revān rā melāl nīst
Der sāz nağme rā haber ez gūşmāl nīst¹⁵⁸

Cismīn pīçtāb ve melālinden nefis-i nāṭıkanīn (6) melālî ve kederi yoğdur, belki cefā ve eziyyeti çeken nefis-i ḥayvāniyyedir (7) ve bu mazmūn-ı ḥaḳīḳat meşḥūna mişāl budur ki sāzda (8) nağmenīn gūşmālinden ḥaberi yoğdur. Ya'ni sāzendeler (9) meşelā ṭanbūruñ kulağını burduğda nağmenīn ḥabīr olmadığı (10) ve eziyyet çekmediği gibi nefis-i nāṭıka daḥi bedene 'arīz (11) olan ḥavādişden münezzehdir ve ḥaberi olmaz. Merḥūmuñ (12) te'emmül ile tedārik eylediği mişālî ki ekşer vücūhdan sāzlardaki (13) nağme insāndaki nefis-i nāṭıkaya müşābihdir zirā 'uḳalā (14) keyfiyyet-i 'alākada müteḥayyirlerdir ve bedene dāḥil midir yā (15) ḥāric midir ve cisimde taşarrufi ne vechiledir, ḥāşılı (32a) (1) bu baḥiş ḥudūd-ı 'uḳūlden ḥāric oldığıçün şāri'-i ma'şūme (2) taḳlīdden ğayrı idrākine vesīle yoğdur, lākin recmen bilğayb (3) hezeyān söyleyenler çoğdur.

Ḳamer-i nāṭıka seyrānı menāzil (4) iderek
Tā ki 'urcūn-ı ḳadīm olmaya mānend-i hilāl
(5) Şems-i esmā ile bedr oldığımi añlayamaz
Naşş-ı Ḳur'an'la böyle (6) zarb olmuş iken böyle mişāl

Rūşen-dilān ze merg meḥābā nemīkūnend
Ḥurşīd rā mülāḥaze ez zevāl nīst¹⁵⁹

(8) Rūşen-diller mevtden ḥazer itmezler. Şemsīn zevālden (9) mülāḥazası yoğdur - derkenār- / Ḥurşīdīn zevālden 'adem-i mülāḥazasına sebep, evvelā hergün gördüğü

¹⁵⁸ Cismın sıkıntısından ruh için keder yoktur. Sazdaki nağme, (sazın) kulağının büküldüğünden habersizdir.

¹⁵⁹ Aydın gönüller ölümden ürkmezler. Güneş zevālî düşünmez.

dağıkadır ve s̄aniyen bu dağıkayı geçdikçe kendiniñ vaşf-ı z̄atı olan tulū^c ve gurūb taşavvur olunmaz. **Dkmvn** ve z̄uhūruñ ma^cnası bilinmez. Rūşen-diller dahı böyledir. / ve belki emr-i hağıkati üzre idrāk (10) idenler mevte ^caşıkdırlar. Zīrā herkes ma^crifeti kadar rütbesini (11) görmek mevte tevaqquf ider ve bir huşūş ki netīcetü'n-netāyic (12) olan ru'yetu'llāha vesīle ola andan ikrāh bu süfliyyāta (13) cāhilāne ^calāqadan iktizā ider ve rü'yetu'llāha ancak imtinān-ı (14) ilāhiyyeden münba^cış bir ni^cmetdir. Yoksa cezā-yı a^cmāl olmadığı (15) şūfiyye ^cindinde muhaqqāqdır.

Ez pā şikestegān-ı çerāgest (32b) tūregī
Der her serī ki ^caql būved bī-melāl nīst¹⁶⁰

(2) Tīrelilik çerāgīñ ayağı kırılmışlarındandır. Ya^cni çerāga mülāzım ve andan (3) müfārahat ihtimāli yoğıdur. Zīrā her bir başda ki ^caql ola melālsiz (4) ve kedersiz degildir. Güyā çerāgīñ şu^clesini ^caqla ve ayağındaki (5) tīreligi melāle temsil eyledi. Zīrā felāniñ ayağı felān maħalde (6) kırılmışdır ta^cbīri o maħalle mülāzemetden kināyedir.

Her cā ki āb hest teyemmüm nemīkūnend
Hācet be ^cözr bā ^carağ-ı infī^cāl nīst¹⁶¹

(8) Her kande şu ola teyemmüm itmezler. ^cArağ-ı infī^cāl ile ^cözre hācet (9) yoğıdur. Zīrā nedāmet tevbedir. Bir ādem bir günāhı itdikde Mevlā-yı (10) mütē^cāle ^caşī oldum deyü infī^cāl ider ise tevbeye hācet (11) kalmaz dise gerek ve belki ma^cşiyete ma^cşiyet i^ctikādı (12) hāşiyyetinden bir ecre ve infī^cālī cihetinden bir ecre ve muāheze (13) olunurum deyü hāvfinden bir ecre bir günāh muqābilinde müsteħāğ (14) olur ki bunların cümlesi cevher-i İmāniñ pertevidir.

Ehl-i kemāl rā leb-i izhār hāmuşest

¹⁶⁰ Karanlık, mumun ayağı kırılmışlarındandır. Akıl olan hiçbir baş melālsiz değıldir.
¹⁶¹ Su olan yerde teyemmüm etmezler. Pişmanlık arakıyla (ter, rakı) özre hacet yoktur.

Minnet peẓîr mâh-ı temâm ez hilâl nîst¹⁶²

(33a) (1) Ehl-i kelâmîñ benim kemâlim var diyecek izhâr dudağı sâkitdir. (2) Zîrâ tamâm mâh hilâlden minnet kabûl idici degildir. Gûyâ (3) hilâli lebe temşîl ve bedrin şûret-i kemâlin sükûta ve istîgnâya (4) teşbîh eyledi ve vâkıfâ ba'de'l-kemâl da'vâ, kemâlin şehâdetini (5) cerh itmekdir.

Şâ'ib nemîresed be edeb hîç gevherî
Bâ gûşvâr menzilet gûşmâl nîst¹⁶³

Cādū-yı hâme-süvâr, (7) şâ'ir-i sihr-âsâr bu maқтаında buyurur ki ey Şâ'ib edebe (8) hîç bir gevher irişmez. Şâhid-i i'tibâr budur ki küpede gûşmâl (9) menzilesi yoқdur, ister ise elli kîselik elmâs olsun. (10) Evvelâ küpe kulaқdan aşığa şarkar ve bir âdemi te'dîb içün (11) çekilen kulaқ küpeden elbetde yukarudur. Şûretâ böyle (12) ve ma'nâda dağı gûşmâl te'dîb ma'nâsınadır ki zîver-i (13) ma'nevî olmağıla zînet-i şuverîden a'lâ olur. Bu irsâl-i (14) meşale te'emmül olunsa merhûmun rütbe-i 'irfânı şu'arâya hayret (15) virir.

¹⁶² Söz ehlinin (benim kemâlim var diyecek) izhgar dudağı suskundur çünkü dolunay hilâlden minnet kabul etmez.

¹⁶³ Ey Sâib, ebede hiçbir cevher erişemez. Çekilen kulağın rütbesi küpede yoktur.

Gazel 12

Fā'īlātün /Fā'īlātün /Fā'īlātün /Fā'īlün

Ez 'azīzān dīde-i pūşīde-i men rūşenest (33b)

Būy-ı pīrāhen kilīd-i hāne-i çeşm-i menest¹⁶⁴

'Azīzlerden benim (2) pūşīde ve maḥcūb olan gözüm rūşendir. Pīrāhen rāyīḥası (3) benim çeşmim hānesiniñ miftāḥıdır. Evliyāu'llāhı pīrāhene (4) teşbīh idüp anların revāyih-i kudsiyyeleri ile başarı (5) güşāde olduğundan o revāyihe miftāḥ ıtlāk eyledi. (6) Ve 'azīzān ta'bīri ile Mısr-ı shevātına gālib-i mutlak olanları (7) murād ider ki būy-ı pīrāhen şoḥbetleri ḥallāl-i müşkilāt (8) olduğında şübhe yoḡdur.

Nefsi maḡlūb-ı Züleyhā-yı heves (9) olmayanñ

Būy-ı pīrāhen cūdı nefes-i 'İsā'dır.

Hūn-ı mā bī-ṭālī'an rā nīst mi'rāc-ı ḡabūl

Ver ne cāy-ı mısrā'-ı rengīn beyāz-ı gerdenest¹⁶⁵

Biz ṭālī'sizlerinñ kanı için ḡabūl (12) mi'rācı yoḡdur. Yoksa mısrā'-ı rengīniñ maḡalli gerden beyāzıdır. (13) İştīlāḥ-ı 'Acem'de beyāz mecmū'aya ıtlāk olunur. Merḡūm (14) gūyā vüçūh-ı vişālīñ her birine gūnānūn ta'arruzlardan ber ḡā'ide (15) müşāhede itdiginden şimdi bu beytinde bārī beni ḡatlı eylese de (34a) (1) ḡanım boynunda ḡalsa, bu daḡı kem vuşlat degildir dimiş (2) oldu. Ammā benim ḡanımda mi'rāc-ı ḡabūl yoḡdur deyü ṭālī'inden (3) şikāyet eyledi. Ve ḡana mısrā' ta'bīri maḡtūlūñ şāḥ ṭamarlarından (4) feverān-ı hūn münāsebetiyledir.

¹⁶⁴ Azizlerin himmetiyle benim kapalı gözlerin aydıdır. Gömleğin kokusu benim gözümün evinin anahtarıdır.

¹⁶⁵ Biz talihsizlerin kanı için kabul miracı yoktur. Yoksa renkli mısranın yri beyaz boyundur.

Dİde-i bāzest ez nezzāre-i Dūnyā hicāb
Dİden-i ĩn h̄āb mevķūf-ı nazar pūşİdenest¹⁶⁶

(6) Açık göz dünyayı temāşādan māñī' dir. Bu rü'yāyı görmek (7) nazarı setre ve ağmāz-ı 'ayne mevķūf'dur. 'Ādetā bir ādem (8) bir maħbūbundan bi'l-kūlliyye nazarın kaldırdıkda o maħbūbuñ (9) 'uyūbuna muṭṭalī' olmaya şurū' ider. Ya'ni haķīķati üzre (10) dūnyā ki şehevāt-ı fāniyyeden 'ibāret'dir bir ādeme münkeşif (11) olmaz tā andan 'alāķayı kaṭ' idüp nazarından (12) iskāt itmedikce ve kibār-ı şūfiyye 'inde bizim lezā'iz-i (13) dünyeviyyeye iştiğālimiz bir ādem rü'yāda külhānīde rūsīler ile (14) ihtilām olmaķdan if hāş'dır.

Bu 'aceb vāķī'adır günde (15) bir aħbābımızĩñ
Mālını vāriş ü evlādına takşim ideriz (34b) (1)
Her giden oldu telef göz göre dūnyā yolına
Ne bu ğaflet ki (2) telef yolına durmaz gideriz.
Māmelek bunda ķalur deyü (3) naşīhat itsek
Dir ki olduķca bu fāñi ile oynar (4) güleriz.

Ez şeb-i baħt-ı siyāhem subħ-i ümİdİ nezād
Ĥarf-i h̄āb-ālūdegānest ĩn ki şeb ābistenest¹⁶⁷

Benim siyāh (6) baħtım gicesinden bir ümİd şubħı doğmadı. Bu ki gice gebedir (7) dirler h̄āb-ālūdelerĩñ sözidir. Ya'ni uyķuda ba'zı (8) kimse ağzına geleni söyler. O ķabİlendendir. Aşlı ve faşlı (9) yokdur ve ta'riż eyledi ki "elleyālī ĥabālā" diyenler gice doğurdığı (10) eṭfāllerdir ki söylediklerini bilmezler. Murādı maṭlabından (11) ye'sini beyāndır. Yoksa leylĩñ nehāra nehārĩñ leyle ilācı (12) 'ayn-ı nikāħ ve ĥavādiş-i rüzġār evlād-ı leyl ü nehār olduğımı (13) merħūm güzel buyurur.

Mİşevved ez ķerb ü nermİ dūst Şā'ib dūşmenān

¹⁶⁶ Açık göz, dünyayı temeşaya engeldir. Bu rüyayı görmek gözü yummaya bağlıdır.

¹⁶⁷ Kara baħtımın bir ümit sabahı doğmadı. Gecenin gebe olduğu iddiası uyku sersemlerinin sözüdür.

Ber çerāğ-ı men nesīm-i subḥ-gāhī rūḡanest¹⁶⁸

(15) Yağluluğdan ve mülāyemetden ey Şā'ib, düşmenler dost (35a) (1) olurlar. Maḥall-i i'tibār budur ki benim çerāğıma şubḥ-gāh nesīmi (2) rūḡandır. Murādı budur ki çerāğın yağt vāfir olunca (3) nesīm ki laḫif rūzgārdan 'ibāretdir bī-rūḡan (4) olan çerāğ gibi söndüremez. Pes çerāğın cerr u nerm ile (5) mevşūf olması düşmen cānı olan nesīmden ḫimāyeye (6) sebep olduğda düşmenlere mūdārātın nef'ine şāhid (7) olmuş olur.

¹⁶⁸ Ey Sâib, yağlılık (tatlılık) ve mülāyemet sayesinde düşmanlar dost olurlar. Benim çerağıma sabah yeli yağdır.

Gazel 13

Be her ki mī-nigerem zīr-i çerḥ dilgīrest
Ki mihmān-ı leīm ez ḥayāt-ı ḥod sīrest¹⁶⁹

Çerḥiñ (9) altında her kime nazār ider isem dilgīr ve mükedderdir. (10) Zīrā leīme müsāfir olan kendi ḥayātından ṭoḡ ve (11) uşanmışdır. Bununñ emşāli mezmān-i lāübāliyāne bizim (12) merḥūmuñ ḥaḡḡında itdigimiz ḥüsn-i zanna münāfidir. Ḥavfīm (13) budur ki bu ādemīñ nūrī lisānına maḡşūr olup ḥālāt-ı (14) bātıniyyeden bi'l-külliyeye biḡāne ola. Ḥattā şoḡbet şeyḥlerimizden (15) biri dir idi ki bir ādem biñ zinā ile ḥuzūr-ı Rabbü'l-ālemīne (35b) (1) gitmek ḥayırludur, küstāḥāne bir kelime ile gitmekden. Zīrā (2) 'işyān kula yaḡışır, 'afv ü maḡfıret Perverdigār'a yaḡışdıḡı (3) gibi. Qaldı ki 'ārif 'indinde māsivāya mezāḥir-i esmā deyü (4) nazār şart olunca bu maṭla'-ı kibāra nisbet küfürden eşna' (5) olur. Murādım aḡbāb-ı kirāma ādāb-ı ilāhiyye ta'līm itmekdir. (6) Yoksa merḥūma ta'nīñ fā'idesi yoḡdur. Zāt-ı (7) Ḥudāda cehlimiz 'ilm oldı şübhe yoḡdur. Cehd eyle tā ki (8) fehmi idesin māsivā nedir. 'İndinde her ḥazā'in-i vesā'il (9) ḥesābsız, Kimdir ḡanī bilindi velākin gedā nedir?

Güher ze gird-i yetīmī temām mī-gerded
Mis-i vücūd-ı merā dūr-i bāde iksīrest¹⁷⁰

İncü yetimlik ḡubārından tamām olur. Bizim vücūdımız (12) nūḡāsına bāde ṭortısı iksīrdir. Bu beyt daḡı (13) bi'l-muṭābaḡa şehādet ider ki gird-i yetīmī incününñ kemāl-i (14) kibr-i ḡacmine delālet ider. İnsān da temregī gibi kendi (15) renginde bir

¹⁶⁹ Feleḡin altında her kime baksam mahzundur. Cimri ve aşāḡılık kimseye misafir olan kendi hayatından usanmıştır.

¹⁷⁰ İnci yetimlik tozuyla tamam olur. Bizim vücudumuzun bakırına şarap tortusu iksirdir.

ğubârdır. Zîrâ bu ma'nâyı luğatlarda göremedim. (36a) (1) Belki mezmâmîn-i şu'arânîñ temsîli böyle iktizâ ider. (2) Yoksa müşteri kılletinden kinâyeye degildir. Lâkin ba'zı (3) maqâmında kinâyeye itmek el virir idi ve bâdeniñ mâsivâyı (4) ferâmûş ve havâssı fi'l-cümle ta'îl itmesinde hâlet-i (5) ma'hûde-i şūfiyyeye müşâbih olduğundan şu'arâyı (6) 'Arab ve 'Acem mecâlis-i tabî'atlarından eksik itmezler.

Ze pîçtâb nedâred güzîr rûşen-dil
Ze mevc-i h'îştên âb-ı revân be zencîrest¹⁷¹

Rûşen-dil ve şâf-derûn (9) olanlar pîçtâbdan çâre bulamazlar. Mecrâ-yı i'tibâr budur ki (10) aqıcı şü kendi mevcinden zencîrdedir ve halâş (11) olamaz. Ya'ni şafvet-i derûn visâhatıyla mecârî-yi kazâ ve (12) kadere ittilâ' ve muqtezâ-yı mevâ'ın-ı 'ibâda istitlâ' (13) anları zarûrî iztîrâba düşürmek muqarrerdır ve her (14) 'aşırda şulehâ ve mezânnelerin cümlesi maḥzûn ve münkesir (15) buldukları bu ma'nâyı şehâdet ider.

Mebâş serkeş (36b) u mağrûr u bî-edeb ki hedef
Hemişe ez reg-i gerden nişâne-i tîrest¹⁷²

'İlm-i kıyâfede bir âdemiñ gerdeni tamarları (3) galîz ve zâhir olsa mağrûr ve 'inâd ve bî-edeb (4) olmasının 'alâmetidir. Bu sebebden buyurur ki serkeş (5) ve mağrûr ve bî-edeb olma. Hedef boynı tamarından (6) bu evşâfla muttaşif olduğına dâ'imâ oğa (7) nişânedir. İrân'da tablaların keyfiyyeti ve vaşfi ma'lûm (8) olsa mazmûn ziyâde münkeşif olur.

Çi sūd cevher-i zâtî çü kâr-fermâ nîst
Ki bî-keşîş dem-i şemşîr püşt-i şemşîrest¹⁷³

¹⁷¹ Gönlü aydın olanlar sıkıntıya çare bulamazlar. Akarsu kendi dalgasıyla zincirlidir (ve kurtulamaz).
¹⁷² Asi ve mağrur olma. Zira hedefin boyun damarı daima ok için işaretir.

Çünkü iş buyurucu (11) olmaya, cevher-i zātiniñ fâ'idesi nedir? Maḳṭa'-ı (12) i'tibār budur ki çekmeksiz kılıcın ağzı arkasıdır. Ya'ni (13) ḥiddetiniñ ve cevher-dār olup olmamanın farkı seyfi çeküp (14) kullanmaḳda ma'lūm olur. Vāḳi'ā her ma'rifetde bu ḳā'ide-i (15) muṭṭaridedir. Meḡelā Şā'ib dīvānından üç kıt'a (37a) (1) tercemelerimizde bir kimsenin terḡibi ve ilḥāhı yoḡ iken (2) bu ḳadarca ifādeye muḥtāc olan aḥbāb-ı kirāma üçü (3) daḥı me'mūl degil iken tekmīlolup nūsaḥ-i müte'addidesi (4) āsitānede ve ṭaşrada bulunur oldu. Ḳaldı ki (5) mülūk ve vūzerādan birinin i'tibārı zamm olunmuş olsa (6) zāhir ve bāhirdir ki bundan birkaç rütbe rengin (7) vāḳi' olup kārfermāya begendirmek himmeti çok ziyādelere (8) sebep olur idi.

Ze Ḥızır vaḥşet- i sīlāb mī-künem Şā'ib
Ḥarābī-yi dil-i maḡrūr-ı men ze ta'mīrest¹⁷⁴

Ey Şā'ib, (10) Ḥızır'dan sīlāb nefretin iderim. Zīrā benim maḡrūr (11) olan gönlümün ḥarāblığı ta'mīrdendir. Ya'ni zāhirim ma'mūr (12) oldukça ḳalbim vīrān olur ve Ḥızır ise vīrāne-i (13) eytāmı ta'mīr ile meşhūrdur. Ḥavf iderim bir maḥalde (14) uğrayup beni ta'mīr itmesün deyü.

Ḥızır bennā, Sikender (15) nāzır olsa
Yıḳıl git olma bu 'ālemde ma'mūr (37b) (1)

¹⁷³ İş buyurucu olmadıktan sonra sahip olunan cevherin ne faydası var? Çekilmeyen kılıcın ağzı kılıcın arkasındam farksızdır.

¹⁷⁴ Ey Sâib, Hızır'dan selden korkar gibi ürkiyorum. Çünkü benim mağrur gönlümün haraplığı tamir yüzündendir.

Gazel 14

Ūst server ki külāh u kemer ez yādeş ref̄t
An tevānger büved ĩncā ki zer ez yādeş ref̄t¹⁷⁵

Pādişāh odur ki (3) tāc ü kemer hātırından gitdi. Bunda ğanī odur ki altun (4) hātırından gitdi. Ya'ni salţanat-ı ma'neviyyeniñ huşūlüne (5) şāhid-i 'ādil odur ki İbn-i Edhem gibi tāc ü kemer bi'l-külliyeye (6) hātırından maḥvolup gide ve ğinā-yı ma'nevī bu maḳāmda (7) altun hātırından gitmesi ile bilünür ki bu hālet (8) devlet-i ebediyyeniñ şifārındandır, fenā ve zevāl kabūl (9) itmez ve hātırından gitmek geldikten şonradır. Yoksa (10) ye's ma'nāsına olunca şeref ve menzilet ve rütbeden (11) bir şey degildir.

Cān be ĩn ğam-kede āmed ki sebük ber gerded
Ez girān-h'ābī-yi menzil sefer ez yādeş ref̄t¹⁷⁶

Cān bu (13) ğamkedeye geldi ki çāpük 'avdet eyleye. Ammā menzilin (14) ağır uyğulugundan seferi ya'ni 'avdet hātırından (15) gitdi. Hattā muğımlere tağlīd iderek ebedī bu menzilde (38a) (1) ḳalmağ hulyāsıyla evğāt-ı ticāretin zāyi' ḳıldı. Beyt:
(2) İĳāmet niyetiyle gelmedim ben
Velākin geldigim kārı unuttım
(3) Ticāretlerle 'avdet itdi yārān
Cihānda neşeldim bilmem ne tutdum

Cāy-ı rah̄mest be ān tūṭī-yi kūtāh-endīş
Ki ze şirīn-sūḫanīhā şeker ez yādeş ref̄t¹⁷⁷

¹⁷⁵ Padişah odur ki tac ve kemeri unutmuştur. Altını aklından çıkararak kimse burada zengindir.

¹⁷⁶ Can, çabuk dönmek üzere bu gam evine geldi. Ama konağın ağıe uyukluluğundan yolculuğunu unuttu.

O kışa fikirlü tūṭī (6) merḥamet maḥallidir ki tatlu sözlülükden olan şeker (7) hâtırından gitdi ve şuverī şekerle ḳanāʿat ḳafesinde (8) ḥabs oldu. Zīrā şıfatın maʿnevīsi maḳbūldür ki (9) beḳāya müstaʿid ve fenādan baʿid ola. Meşelā kelāmda (10) olan ḥalāvet şükürden ahlā ve bir vechle fenā ḳabūl (11) itmez.

Cān-ı vaḥşī çī ḥıyālest be ten ber gerded

Rişte ez zūd güsesten güher ez yādeş refi¹⁷⁸

Vaḥşī cān ne (13) ḥayāldir ki bedene ʿavdet eyleye. İplik çābük üzülmeden (14) gevheri unuttı. Cānı iplige ve bedeni gevhere teşbīh (15) idüp ʿömr-i dünyā ne ḳadar çok olsa bir sāʿatden (38b) (1) ʿibāret olduğına bu iplik sürʿat-i infişāmından (2) cevheri olan beden hâtırından gitdi deyü ʿavdetini istibʿād (3) eyledi. Elbetde bir cān munfaşıl olduğu bedene dünyāda (4) ʿavdet itdigi var ise de taḥḳīk-i mesʿeleden ḳaṭʿ-ı (5) nazār nevādirdendir. Siyyemā muḳteziyāt-ı cismāniyyetden çekdiği (6) meşāḳḳatleri bilür iken. Ammā merḥūm muşlak İrād itdigidinden (7) ḥaşr-i ecsāda ruḥşat virmez gibi görünür. Hükemā-yı müteḳaddimīn (8) ve ʿulemā-yı islāmından bir ḡafīr Ḳurʿān-ı kerīm nefʿ-i ʿām için (9) inzāl olunup ʿavām-ı nās ve belki ḥavāşlarından daḥı (10) çok kimseler insānīn bedenden zāʿid olan laṭīfesine (11) ʿaḳılları irmedigine bināʿen Mevlā-yı müteʿāl ḥaşr-i ecsādı (12) kelāmında tekrār-be-tekrār zıkr eyledi. Yoksa ḥaşr-ı mevʿūd (13) rūḥānīdir deyü niçe edilleler serd itdiler. Bā ḥuşūş (14) elsine-i enbiyādan ehl-i saʿadet ḥaḳḳında vārid olan (15) aḥbār-ı sādıḳanīn ekşeri cismāniyetle cemʿ olmaz deyü (39a) (1) mezḥeblerine istinbās-ı tām ḥāşıl itdiler. Lākin (2) ḡalaṭdır. Evvelā Ḳurʿān-ı Kerīmʿi bu ḥuşūşda vārid olan (3) mevḳiʿlerde mefhūm evvelinden şarf itmek ḳudretuʿllāha (4) ʿacz işbātından ḡayrı bir netīce virmez ve şāniyen muḳteżā-yı (5) mavṫına henüz cehlimiz var iken ve ḥaşr-ı ecsād (6) iʿtikādı bir vechile ḳavāʿid-i islāma zarar virmez (7) ve eslem iken yalnız ʿukūl-ı zaʿīfenīn istibʿādı ile (8) zevāhirden ʿadūl ehl-i İmāna yaḳışmaz. Niʿam-ı ehl-i

¹⁷⁷ O basiretsiz tûtıye acısak yeridir. Çünkü tatlı sözlülükten olan şeker aklından çıktı.

¹⁷⁸ Vaḥşī canın bedene dönmesi ne hayaldir! İplik, çabuk koptuğundan cevheri unuttu.

cennet (9) mūrād itdikleri vakıtde bedenlerden tecerrüd ve şafâ-yı (10) rūhānîlere meşğul olup yine bedene maḥşûş (11) lezâ‘ize meyl idende cismāniyyete temesşüle kâdir olurlar ki (12) enbiyâ-yı kirāmîñ aḥbârlarından rūhāniyyet fehmi olunan (13) âşârlar bu ḥürete maşrûfdur. Kaldı ki henüz dünyâda iken (14) kibâr-ı şüfiyyeye bu ḥâletlerin vukû‘ı beynlerinde (15) müttefeḳun ‘aleyhdır ve daḥı min külli’l-vücūh edille-i ‘ukûle muḥâlif (39b) (1) gözler görmemiş ve kulaqlar işitmemiş ve beşerîñ ḥâtırına (2) gelmemiş ḥâletler meskûtun ‘anhâ hemân bu vaşfile vârid (3) olduğı taḳrîr ve sâbıkı te’yîd ider.

Bâ ta‘alluḳ netevân ser be selâmet bürden
 Ān ser âmed şeved ĩncâ ki ser ez yâdeş ref¹⁷⁹

(5) Ta‘alluḳ ile başı selâmet götürmek mümkün degildir. O kimse (6) bunda başa çıkar ki baş ḥâtırından gitdi. Çünkü netice-i (7) taşavvuf ve ḥulâşa-i ma‘nâ-yı şalâḥ ‘alâyıḳdan bi’l-külliyeye (8) çıkup ferâmûş itmek olunca mübâlağa şüretinde (9) hemân bir âdem başını daḥı unutmadıḳça başa çıkup (10) selâmet bulamaz didi. Ve bu kaṭ‘-ı ‘alâḳa ḳalbiñ (11) ḥâlidir. Yoksa ḥâlâ vaḳtimizde cümlemiz başımızı unuttuḳ (12) ammâ ‘alâḳanıñ kesretinden taşavvuf ḳullanmada yüz (13) selâmet ḥaḳ yetüredir.

Ḳâşid-ı seng-dil ez kūy-ı tu der ber geşten
 Bes ki âmed be te’eni ḥaber ez yâdeş ref¹⁸⁰

(15) Taş gönüllü ḳâşid seniñ seniñ kūyuñdan ‘avdetde o ḳadar (40a) (1) te’eniyle geldi ki ḥaber ḥâtırından gitdi. Ya’ni ‘ömrimiz bir (2) ḳâşid tedârikinde şarfolup ṭarafıñıza irsâl (3) eyledik ammâ nekbet şime-i sâ‘ilelere muḥâlif ḥareketler (4) iderek tâ bize ihdâ eyledigiñ ḥaberi unutmadıḳça (5) gelmedi. Ḥaḳ budur ki bu şikâyet-i ‘âşıḳâne ve te’essüf-i (6) maḥrûmâneye bir şâ‘iriñ ḥavşala-i isti‘dâdı tekeffül (7) idemez. Hemân Şâ‘ib’e maḥşûş şîvelerdendir.

¹⁷⁹ Alâyık ile başın selâmette olması mümkün değildir. Başını unutan kimse burada başa çıkar.

¹⁸⁰ Taş kalpli ulak, seniñ mahallinden dönüşte öyle yavaş geldi ki haberi unuttu.

Çeşm-i mest-i tu eger hūş ze naqqāş bürd
Ez çi taşvīr-i dehān ü kemer ez yādeş ref¹⁸¹

Eger seniñ mest olan gözün naqqāşdan (10) ‘aklı iletmedi ise dehān ve bil taşvīri hātırından nice gitdi? (11) Murādı ağzın küçüklüğünde ve bilim inceliginde mübālağadır ve bir (12) murādı dañi budur ki muqābilinde bir ādem ya görünmez ki taşvīr (13) itsün diye. Merhūm şu‘arā t̄a‘ifesiñ bīnāsıdır.

Ey besā ser ki be dīvār zened ez ğaflet
Ān ki der hāne-i tārīk der ez yādeş ref¹⁸²

Ol kimse ki karanlık (40b) (1) hānede kapu hātırından gitdi, ey birāder , o ādem ğafletten (2) olmağ üzere dīvāre çok baş urur. Ya‘ni bir ādem (3) temşīliyye tārīki üzere hāne-i tārīk-i cismindedir dervāze-i (4) sa‘ādet olan kalbi kapusını unutup ferāmuş eylese (5) dünyāda ve āhiretde başını hayretten dürlü dürlü taşlara (6) ve dīvārlara uracağı muhakkaktır. Beyt:

Cism-i hākīde der-i (7) kalbini teftiş iderek
Mürşidi olmayanın hayreti (8) āvāre ider
Değ-i bābile pes-i cāmda bī-çāre meges
(9) Kapu halkası idüp başını şad pāre ider

Nīst mümkün ki be endāze hored mey Şā‘ib
Mey-perestī ki humār-ı seher ez yādeş ref¹⁸³

¹⁸¹ Eğer seniñ mest gözün ressamın aklını başından almadıysa, ağız ve bel tasviri aklından nasıl çıktı?

¹⁸² Karanlık evde kapının yerini unutan kimse gaflet yüzünden duvara çok baş vurur.

¹⁸³ Ey Sâib, seher vakti çekeceği baş ağrısını unutan bir mey-perestin, şarabı ölçülü içmesi mümkün değildir.

Bir mey-perest ki seher humarı (12) hâtırından gitmiş ola, ey Şâ'ib, mümkün degildir
ki bâdeyi (13) endâze ile içe. Zîrâ her şafânîñ bir kederi oldıgın (14) taḥkîk idenler
şafâyı kedere baḥş idüp lezâ'iz-i fâniyyeden (15) zarûriyyâta münḥaşır olurlar.

Gazel 15

Der çeşm-i ğalat-bîn ne-büved (41a) vaz^c-ı cihān rāst

Çün cūy büved kec nereved āb-ı revān rāst¹⁸⁴

Ğalat görücü gözde cihān^ñ vaz^cı toğrı (3) olmaz. Zīrā ırmağ egri olunca āb-ı revān doğrı (4) gidemez. Ya^cni evzā^c-ı cihāna ^cilm ü hikmet muğtezāsı (5) üzre nazār idenler i^cvicācdaki istikāmeti müşāhede (6) iderler. Yoğ umūr-ı ittifākiyye hūlyāsıyla müṭāla^ca ider (7) ise egri ve toğrı esfel-i sāfilīne dek giderler. (8) Murādım ehl-i ĩmāna göre dimekdir. Zīrā müteşerri^c ādem (9) çeşm-i başiretle halkı^ñ istihsān itmedikleri (10) evzā^c ve havādişātdan birini müṭāla^ca iylese bінде (11) bir hikmetine vākıf olarak taḥkīk ider ki vuḳū^c (12) bulan şüretten ebda^c ve eşref taşavvur olunmaz. Elbetde (13) bir miğdār nūr-ı ĩmāna muhtācdır ki böyle esrāra maḥrem (14) oluna. Yoğsa her köre ^carz idecek āyine degildir.

Şüd bī-ḥaberī Hızır-ı reh-i kūy-ı ḥarābāt

Āmed be ğalat tır-i kec-i (41b) mā be nişān rāst¹⁸⁵

Ḥabersizlik ḥarābāt köyünü^ñ (2) tarīkine Hızır oldu. Bizim egri oğumuz ğalat olmak (3) üzre nişāna rāst geldi. (mim- Bī-ḥaber olmak mişāilde tır-i kec muğābilidir ki Hızır mağāmına kâ^cim oldu.) Ya^cni māsivā ve ^calāyıkdan (4) bī-ḥaber olmak ḳalbe duḥūlūñ a^czam vesā^cilinden imiş. (5) Bizler ise deḳā^cik ve ḥaḳā^cik-i kâ^cinātı bilmek kemāl ^cadd ider (6) idik. Bu cihetden ğalat bildigimiz şahīḥ çıđdı. Bi-^caynihī (7) bu mażmūndur ki şūfiyye ^cilm-i resmī maḥv olmadıkça bizim (8) ḥāletimiz kimseye zūhūr itmez deyü mürīdlerini ^culūm-ı zarīriyye-i (9) dīniyyeden ğayrı ile meşğūl itmezler.

¹⁸⁴ Ayıp arayanın gözünde dünyanın hāli düzelmez. Çünkü ırmağ yatağı eğri olunca akarsu doğru gitmez.

¹⁸⁵ Habersizlik harabat köyünün yoluna Hızır oldu. Bizim eğri okumuz yanlış olmak üzere hedefe düz geldi.

Der ıtıynet-i pırān eğeri nıst devā rā
Ez dest-i nevāzię ne-büved püşt-i kemān rāst¹⁸⁶

Pırlerin mizācında devānı eğeri yokdur. (12) Çille-i i'tibār budur ki dest-i nevāzięden ya'ni oğşayup (13) ęıgamaędan kemānı aręası toğrulmaz. Zırā haķıķatde (14) fevā'il kavābilin isti'dādına murādı pırin civān (15) olma(ma)sından ye'sini beyāndır.

Ez sahtı-yi reh rāhrev-i 'ıřķ (42a) nenāled
Tā Ka'be tevān refı be in seng-i nięān rāst¹⁸⁷

(2) Tarıķın katılığından 'ıřķ yolına giden ęikāyet (3) itmesün. Zırā Ka'beye dek bu nięān taşından toğrı (4) gitmek mümkündür. Ya'ni ibtilā ve şedā'id erbāb-ı i'tināya (5) hāş ve anların ęi'arı olduğı cihetden ķble-i (6) haķıķatın beliyāt-ı gūn-ā-gūn nięān taşları maķāmındadır (7) ki ięāret-i şaķıha ve telmihāt-ı faşıha ile ey sālİK (8) sen yolundasın, ğam çekme deyü her huıvede müjde (9) iderler iken bunlardan ęikāyet küfrān-ı ni'amlıkdır. Beyt:

(10) Zencir-i belā ile çeker vāli-i tevfiķ

Dār-ı kerem-i haķķa gürūh-ı sü'adāyı

(11) Belvā-yı 'ubūdiyyete ķıl kendim teslīm

Yā mültefit-i hüsn ķabül eyle (12) belāyı

Bülbül dilī ez derd be feryād tehī kerd

Eyvāy ze derdı ki neyāyed be zebān rāst¹⁸⁸

¹⁸⁶ Pırlerin mizacında devadan bir eser yoktur. Okşamakla yayın sırtı düz olmaz.

¹⁸⁷ Aşk yolcusu yolun meşakkatinden ęikayet emesin. Zira bu nięān taşından Kabe'ye dek gitmek mümkündür.

¹⁸⁸ Bülbül, derdinden feryat ile bir gönül boşaltıp biraz rahatladı. Lisanın doğru dile getiremediği dertten evvah.

Bülbül feryād ile dertden (14) bir gönül tehî eyleyüp bir miqdār rāḥat oldu ammā eyvāy (15) o dertden ki lisāna ṭođrı gelmeye ve söylenmeye müsta‘id (42b) (1) olmaya. Vāқи‘ā mücerrebimizdir ki şikāyet veyā derdini bir yār-ı ğāre (2) taqrīr itmek ‘aẓīm ḥiffet ĩrāş ider. Lākin söylenmez derd (3) caḥīm ibtilānĩ mücessemidir. Her gelen çekmedi bu derdi (4) Nuşret Ğam-ı Dünyā’yı çekilmez dirler. Öldi Leylā diyerek (5) Mecnūn’ı Dertini söyleyen ölmez dirler.

Çün tır ze rüşen güherān gird ber āverd
Tā bā ki şeved ĩn felek-i saḥt kemān rāst¹⁸⁹

Ođ gibi mustaḥīm olan rüşen güherlerden (8) toz kaldırıp helāk itdi. ‘Acebā bu katı kemānlı felek (9) kime doğrı olur ve kibār-ı benīādemĩn aḥvāline muṭṭali‘ (s09) olanlar ne ğüne rāḥat bulur? Beyt: Senden evvel arayup (11) bezl-i vücūd itmişler Bulmayup rāḥatı eyyām-ı şühūd itmişler

Şā‘ib büved āfāk-ı mu‘aṭṭar ze şemīmeş
Çün ğonçe kesī rā ki büved dil be zebān rāst¹⁹⁰

Ğonçe gibi bir kimseniñ ki ḳalbi (14) lisānıyla doğrı ve mütteḥid ola, ey Şā‘ib, āfāk anĩ (15) rāyiḥa-i ṭayyibesinden mu‘aṭṭar olur. Zīrā bu şūretde (43a) (1) olan kimseye şadāḳat ğonçası ve tevḥīd ravzası (2) dimek şāyestedir. Ve bir ādem lisānıñ ḳalble iḥtilāfında (3) ‘ā‘id olan zararı idrāk itmedikce ittihād şıfatına (4) rağbet itmek muḥāldir.

¹⁸⁹ (Felek) ok gibi aydın cevherlilerden toz kaldırıp helāk etti. Acaba bu yayı sert felek kim için doğru olur?

¹⁹⁰ Ey Sâib, bir kimsenin kalbi diliyle bir olduğunda, ufuklar onun güzel kokusuyla dolar.

Gazel 16

Terk-i ʿādet heme ger zehr büved düşvārest
Rūz-i āzāde-yi ʿıflān be muʿallim bārest¹⁹¹

ʿĀdet eger cümlesi (6) zehr ise de terki müşkildir ve ʿtabīʿata ğāyet şakīldir. Mekteb-i (7) iʿtibār budur ki gündüzde eṭfālī āzād itmek h̄ʿāceye (8) yüküdür. Zīrā ʿtabīʿatı maʿşūmların feryādına ve gūn-ā-gūn (9) ḥarekāt-ı nā-hemvārın taşhīḥe ve teʿdibe ülfet itmiştir. (10) Var kıyās eyle ki cümle ʿebāʿına maṭbūʿ ve muvāfiq olan (11) ʿādetleri terk idenler neler çekmişlerdir. Zīrā muḳteżā-yı (12) ʿtabīʿatden çıkmak meşakḳatde mevte müsāvīdir ve ʿtāʿife-i (13) şūfiyyenin esāsı terk-i ʿādet üzere mebnī iken ʿömründe (14) bir gice ʿibādet için nevmi terk itmemiş ten-perverin (15) biri on beş sene uyku görmeyen ʿazīzin kelāmını fehm (43b) (1) idemedim dimeye ʿār idüp tekfir ider. Teʿemmül itmez ki dünyā (2) ve māfihā bu ʿtaʿn itdigim şahşın ʿindinde bir şey degil (3) imiş ki biʿl-külliyeye lezāʿizinden aʿrāz itmiş ve āhireti benim (4) ʿindimde ḥarāb ve kelimāt-ı nuşḥ-āmizi ve şerīʿat-i ğarrāya (5) terğibi ve temssüki benden ziyāde ve ve bu rütbede bulunan kāmil (6) dünyā ve āhiretini birden ḥarāb itmez, ğālibā kuşūr benim fehminde (7) deyü ve bundan ekber ḥizlān olmaz ki şeytān ʿtamʿımı (8) kesdiği ādeme sen eziyyet idesin.

Cezbe-i kāh-rübā gerçi bülend üftādeest
Çi küned bā pür kāhī ki teh-i dīvārest¹⁹²

(10) Kāhrübānin cezbesi ʿālī ve bülend vākiʿ olmuş ise de (11) ne ider bir saman yaprağına ki dīvār altındadır. Merḥūm (12) bir ʿazīmüʿş-şān mesʿeleyle irşād eyledi. Murādı, (13) istiʿdādı ifādedir. Ammā tūl ve dirāz beyāna ve (14) tafşīle muḥtācdır ve münkere menʿ mücerred kifāyet ider. (15) İş kabüle kaldı. Bu daḥı Vehhāb-ı

¹⁹¹ Hepten zehir olsa da bir adeti terketmek zordur. Çocukları azat ettiği vakit hocaya yüküdür.

¹⁹² Mıknatısın çekim güzü fevkalade olsa bile, duvar altındaki bir saman çöpüne ne yapabilir?

muṭlaḳıñ ʿināyetine (44a) (1) tevaḳḳuf ider. Bizim ʿindimizde muḥaḳḳaḳ olan kehrübā şamanı (2) cezbde müstaḳil degildir. Belki şamanıñ daḥı bir miḳdār fiʿl-i (3)cezbıñ kendinde eşeri zuhūr idecek ḳadar ʿalāḳadan (4) tecerrüdi lâzımdır. Hāşıl, fevāʿilıñ teʿşiri ḳavābilıñ istiʿdādından (5) müstāğnı olamaz.

Ġam-ı ruzı vü tevekkül neşved yekcā cemʿ
Besten-i tüşe der ın reh be kemer zünnārest¹⁹³

Rızıḳ ğamı (7) tevekkül ile cemʿ olmaz. Bu yolda biline azıḳ baḳlamak zünnārdır. (8) Zırā şūfı murād ider ki meʿmūr olduḡım tevekkülde vefā (9) itdigimiñ burhānını müşāhede ideyim deyü. Meşelā maḳām-ı (10) şabırda vefā ideniñ imāmeti gibi tevekkülde vefā ideniñ (11) daḥı ğaybdan rızıḳınıñ zuhūrı şehādet ider ki maḳām-ı (12) tevekküle vefā vāḳıʿ oldı deyü bu sebebden kibār-ı ümmet bir zamān (13) tek ü tenhā şenliksiz beyābānlarda ʿibādete meşġül olup (14) herkes ḥāliniñ tekmi line şevāhid talebinde olurlar.

Eşeri ez sebze-i biġāne der ın gülşen nıst
Çeşm-i güstāḥ-ı (44b) turā āyine der zengārest¹⁹⁴

Bu gülşende biġāne otluḳdan (2) eşer yoḳdur ve menşe-i ğalaṭ budur ki seniñ küstāḥ olan (3) çeşmiñ āyinesi zengārda ve paslanmışdır. Bu zengāri (4) sen biġāne sebze ḳıyās idersen vāḳıʿā bir zerre (5) yoḳdur ki münferiden veyā iştirāken esmā-ı ilāhiyyeniñ (6) maḳharı olmaya. Lākin zengārsız göz lâzımdır ki bu maʿnāyı (7) müşāhede eyleye.

Mı tevān kerd be āheste revihā hemvār
Gerçi ez seng-dilān rüy-ı zemīn küh-sārest¹⁹⁵

¹⁹³ Rızık gamı ile tevekkül bir arada bulunmaz. Bu yolda beline azık bağlamak kuşaktır.

¹⁹⁴ Bu gül bahçesinde yabancı ottan eser yoktur. Senin küstah gözünün aynası paslanmışdır.

(9) Taş göñüllülerden yeryüzi şubet-i sülükde dağistān (10) ise de hemvār mülāyim ve āheste yürüyüşlük ile (11) düz itmek mümkündür. Ammā yab yürümek müşkildir. (12) Bu mazmūn müdārāya mebnī aḡleb aḡvāle şādık olur. (13) Ve gāhice mülāyemet ve müdārā dahı fā‘ide itmeyüp dağistāndan (14) murād olunan ḡālet ḡāşıl zuhūr ider.

Miresed şubḡ be ḡūrşīd direḡşān Şā‘ib

Dīde-i her ki çü şebnem heme şeb bīdārest¹⁹⁶ (45a)

Her kimin gözi ki şebnem gibi cümle gicede bīdārdır, ey Şā‘ib , (2) şubḡ vaḡtinde ḡūrşīd-i dirāḡşāna irişür. Zīrā (3) eczā-i kā‘inātın mürekkebātı ‘ale’l-ıtlāḡ benīādem için (4) kitāb-ı maşḡūr, varaḡ-ı menşūr üzre imle-i mażrūbedir.

¹⁹⁵ Taş kalpliler yüzünden yeryüzü dağlarla kaphısa da yavaş yürüyüş ile (yeryüzünü) düzeltmek mümkündür.

¹⁹⁶ Ey Sâib, her kimin gözü şebnem gibi bütün gece açıksa sabah vakti parlak güneşe ulaşır.

Gazel 17

Āyine rā siyāh küned bā ğubār baḥş
Gū āsmān me-kün bā men-i ḥāksār baḥş¹⁹⁷

Ġubār ile baḥş itmek āyineyi siyāh (7) ider. Söyle āsmān ben ḥāksār ile baḥş itmesün. (8) Zīrā maẓmūn-ı müte‘arīf üzre ğubār āyineye ğālibdir. (9) Murādı temşīl yüzünden eger āsmān benimle baḥş ider (10) ise ḥacl u maġlūb olur dimekdir. Lākin vālid-i ‘ulvīye (11) bu kadar ‘uḫūḫ münāsib degildir.

Der ‘ālem-i şuhūd nedāred delīl-i rāh
Ḥayrān-ı ‘ışk rā ne küned bī-ḳarār baḥş¹⁹⁸

(13) ‘Ālem-i şuhūda delīlīn̄ yolu yokdur. Zīrā görünen köye (14) kılavuz istemez. Pes bu meşel-i şādīḳ muḳtezāsı (15) üzre ḥayrān-ı ‘ışkī baḥş muẓtar itmez. Meşelā (45b) (1) faḳīr ba‘zı maşrū‘lara ve şāḥib-i vesveselere ‘ilāc-ı (2) rūḥānī ve tedbīr-i cismānī ile muḳayyed olduğım cihetden (3) gāḥice bir ādem getürürler ki ‘ilāc oluna. Ḥālden suāl (4) itdikde cevāb ider ki işde yanımda iki frenk kızları (5) otururlar.

Görmezmissin baña rāḥat virmezler. Eger ben de def‘a (6) muḳayyed olup o ḥayāl-i fāsiddir deyü bu ādemle baḥş itsem anīn̄ yakīnine aşlā ḥalel gelmez. Zīrā gözi öyle gördüğünü benim ‘aḳl ile baḥş (7) itdigim gidermez. Ammā ‘ilāc te’sīr idüp kızlar ğā‘ib (8) olduğda tefhīm ḳābil olur. ‘Aşīḳ daḥī böylecedir. Maḥbūbına (9) müte‘allīḳ bir da‘vā ider ki ‘ālemin̄ ḥükemāsı o da‘vāyı nefy için (10) edilleler serd eyleseler ‘āşīḳa zerre ḳadar te’sīr idüp (11) gördüğünü işitdiği ile inkār idemez. Ḥāşılı bu bir maḳāmdır ki (12) deryālar maḥv olur, geçmez ve āb-ı ḥayāt mebzūl iken izinsiz içilmez.

¹⁹⁷ Toz ile iddialaşmak aynayı karartır. Söyle gökyüzüne, benim gibi toz toprak içindeki biriyle iddialaşmasın.

¹⁹⁸ Görülen âlem için kılavuzun yolu yoktur. Aşk sarhoşu iddia yüzünden tereddüte düşmez.

- (13) Görür gibi ʿibādet eyle ḥaḳḳa
 Şaḳın baḥş itme şerʿiñ ḥikmetinden
 (14) İderken şāriʿ-i maʿşūme taḳlīd
 Ne ḥācetdir suāle ʿilletinden
 (15) Fedā yolına şerʿiñ cān u başım
 Ümīdim bir rızādır nuşretinden (46a) (1)

Āhir kūdām naḳş ezīn bīşter büved
 Kez ḥaclet ṭaraf neşevēd şermsār baḥş¹⁹⁹

Āhir ḳanḳı noḳşān bunda ziyāde olur ki (3) ḥaşmīñ ḥacāletinden baḥş şermsār olmaz. Şermsārılıḳı (4) baḥşe nisbet sebebine nisbet ḳabīlinden şāyiʿdir. (5) Yaʿni baḥş idici ʿādetā ḥaşmīñ infiʿālinden şafā ider. (6) Merḥūm bāb-ı mürüvvete irşād idüp bu ḥāleti şifāt-ı (7) noḳşānīñ enḳaşına nisbet eyledi. Zīrā bu ḥuşūşda (8) nüfūs-ı ḡayūrdan telef olmuş ḳatı çokdur. ʿĀlime lāyık olan (9) müddeʿāsını leṭāfetle işbāt idüp ḥaşmīñ kelāmını (10) daḫı bir vech-i şalāḥa ḥaml ile ḥacāletin izāleye saʿy itmekdir.

Ez nabż-ı iḥtiyār belā mevc mī-zened
 Teslīm her ki şūd neküned iḥtiyār-ı baḥş²⁰⁰

İḥtiyār nabżından belā mevc urur. (13) Her kim teslīm oldu ise baḥşi iḥtiyār eylemez. Zīrā enfūs (14) şārda ḥaḳḳı ḳabūl itmek ve mülzem olmayı iḥtiyār itmek (14) baʿīd iḥtimālātdandır. Böyle olunca teslīmde zarar-ı dīnī (46b) (1) olmaz ise teslīm, yok olur ise benim bildiğim budur (2) deyüp sükūt ider. Zīrā bin ʿālimde biri bulunmaz ki (3) ḥaşmīñ yedinde ḥaḳ zuhūr idince tabʿiyyet eyleye. Belki (4) imkānı rütebe ḥattā ʿaḳlīñ medḫali olmayan mesāʿil-i şerʿiyyeye (5) edille-i ʿaḳliyyeyi ḥalt idüp her ne vechle mümkün olur ise (6) ḡalebe murād ider ve bu ḥuşūş ʿaşrımızda dimek degildir.

¹⁹⁹ İddiacı, rakibinin utancından utanç duymayınca bu hangi eksikliği izale eder

²⁰⁰ Tercihin nabżından bela dalgası vuruyor. Teslim olan hiçbir kimse iddiayı tercih etmez.

(7) Belki bizden beşyüz sene muqaddem gelen fuqahā efendilerimizin (8) ekşerinin aḥvālī kütüblerinde böylecedir. Ehlinin ma'lūmıdır.

Ber seng-i ḥāre zed güher-i āb-dār-ı ḥ'ış
Her kāmīlī ki kerd be nākış 'ayār baḥş²⁰¹

Her bir kāmīl ki nākış 'ayār ile baḥş (11) eyledi gitdi āb-dār olan cevherini katı taşa urdı. (12) Zīrā nākış elbetde kāmīlīn qadrini bilmeyüp ilzām (13) sevdāsiyla ağzına geleni söyler ve kāmīl nākış buldığı (14) mizācī tekmīle sa'y ider ve nākış za'fına ḥaml ider. (15) Bu cihetden merḥūm tenbīh eyledi ki nākış ile baḥş (47a) (1) iden cevherini zāyī' ider. 'Ulemādan biri faḳīre meşveret (2) tarīkīyle buyurdu ki Ṭūsī şerḥ-i tecrīdīn āḥirinde (3) İmām 'Alī'nin tafzīlī bābında ehl-i sünnete 'azīm ihānetlü (4) baḥşler eylemiş, murādım kütüb-i uşulī cem' idüp 'allāmeye (5) muḳābele vechi üzre bir risāle te'līf ideyim. Faḳīr (6) didim ki idemezsin. Zīrā Ṭūsī İmām 'Alī Efendimizi (7) tafzīlde Şiddīk-i Ekber tarafına naḳīşa 'ā'id olmadan (8) ḥazer degil belki ḳaşd ider. Ammā sen Şiddīk'i tafzīlde İmām (9) 'Alī tarafına elbetde mürā'āta muztar olunca ḡalebe 'allāmede (10) ḳalur. Baḥşin aşlā fā'idesi olmaz. Ḥāşılı taḥşīl bir ma'nā (11) olur didikde 'azīm pesend eyledi. Merḥūm şimdi medār-ı (12) sa'ādet olan baḥşe işāret idüp buyurur ki:

Yek 'uḳde vā neşūd ez dil erbāb-ı 'ilm rā
Çendān ki bürd nāḥun-ı diḳḳat be kār baḥş²⁰²

Gönülden olmaḳ üzre erbāb-ı (15) 'ilm için bir 'uḳde ḥall olmadı. Baḥş, nāḥun-ı diḳḳati ne ḳadar (47b) (1) işe iletüp ḳullandı ise de. Ya'ni 'ulemā, rūsūm-ı (2) ebḥās-ı 'aḳliyyede diḳḳatlü baḥşler ve edille serd idüp zu'mlarında (3) ve vāḳı'da ḳoḳ müşkiller ḥall itdiler. Ammā 'uḳde-i ḳalbe geldikde (4) 'āciz olup bu müşkilin ḥalline

²⁰¹ Düşük değerli kimseyle iddialaşan her kāmīl, kendi parlak cevherini sert kayaya vurmuş demektir.
²⁰² İddia, her ne kadar titizlik tırnağıyla çabaladıysa da, ilim ehli için gönülden hiçbir çözüm açılmadı.

zaf̄er bulmadılar. Murādı (5) ulūbūñ hāvī olduđı esrārīñ inkişāfında olan şuubete (6) işāretdir.

Şā'ib naşīhatīst ze şāhib dilān merā

Tā şulh mūmkinest mekūn ihtiyār-ı bahş²⁰³

Ey Şā'ib, evliyālardan (8) baña naşīhatdir ki şulh mūmkin olduđca bahşi ihtiyār itme. (9) Muaddemen taħrīr olunan mīzāna mūrā^c atle ki zarar-ı dīnī (10) müstelzem olmadıđca teslīmden eslemi yođdur. Zīrā nūr-ı (11) abūl-i hađ her albe müyesser degildir.

²⁰³ Ey Sâib, evliyâlardan bana bir nasihattir: Uzlaşmak imkanı varken iddiayı tercih etme.

Gazel 18

Çün güzāred hişt-i evvel ber zemīn mi' mār kec
Ger resāned ber felek bāşed hemān dīvār kec²⁰⁴

Çünkü evvelki kerpici mi' mār zemīne eğri çoya (14) eger felek üzerine iriştirir ise o dīvār yine (15) eğri olur. Zīrā evveliyāt bir vechle tehallūf kabūl (48a) (1) itmez. İder ise evvel degildir. Meşelā evvel hāṭıra (2) vḥuṭūr iden ve evvel istimāc olunan ve evvel ekl olunan (3) ve evvel göze görinen vücūh tefe'üle şarf olunmakta hayrāt-ı (4) cismiyyeyi celb ider. Teşe'üm daḥı böyledir. İmām 'Alī (5) Efendimizin bey'atinde evvelki ādem yekdest olmaḡ münāsebetiyle (6) bu iş tamām olmaz didiler ve olmadı. Nizā'la eyyām-ı (7) hilāfet mükedder geçdi. Lākin evveli idrākde tehallūf vāki' (8) olur.

Mīkūned yek-cānib ez ḥ'ān-ı tehī serpuş rā
Her sebūk meḡzī ki ber ser mī-nihed destār-ı kec²⁰⁵

Boş (10) sofradan kapaḡı bir taraḡa idüp şāhib-i hāneyi (11) rüsvāy ider. Her bir beyni ḡaff ki başı üzre şarıḡı (12) eğri kor hemān bu egrilik kifāyet ider iken beyinsiz (13) oldıḡı daḥı ma'lūm olduḡdan soñra zükām-ı nedāmete (14) ibtilāsı muḡarrerdir.

Nīst çün bīrūn der cāy-ı iḡāmet ḡalkā rā
Rāh der dilhā neyābed çün büved ḡüftār kec²⁰⁶ (48b)

²⁰⁴ Mimar, ilk kerpici zemine eğri koyduğunda, isterse feleḡin üztüne eriştirsin, o duvar eğridir.

²⁰⁵ Şarıḡı başının üzerine eğri koyan beyni hafif her kişi, boş sofradan kapaḡı bir kenara itip hane sahibini rezil eder.

²⁰⁶ Halkanın ikamet yeri ancak kapının dışarıdır. Söz eğri olunca gönüllere yol bulamaz.

apunun aşrasından ayrı halkanın iamet yeri (2) yoktur. unki bir sz egri ola
 gnllere yol bulup (3) duul idemez. Meselde “el-au yedulu’l-uine bil-izn”
 vrid (4) olmudur. Ya’ni a sz ulaa izinsiz girer. alb (5) ise evleviyette
 alur. Ya ba’zi egri kelm ulbe bir gne (6) ilk iderler ki ıkması bil olmaz ve
 byle kelma (7) beyne’n-ns yaııklu yalan dirler. Hkmeti budur ki bu miill (8)
 kelmlarda bir a maltolup an syesinde (9) btl daı alanur. Lkin aı
 btldan temyze herkes (10) adir olmadından btl revn buld anurlar.
 (11) aybetinde o aber virdi raibi dil-berin
 Geri (12) tadk itmedim amm yaıdı aqladım.

Far szed nefsi ‘aciz ki un ud teng rh
 Rst szed h r her end bed mr kec²⁰⁷

Far u ihtiya nefsi ‘aciz (15) idp istikamete muztar ider. Maall-i i’tibr ve pd-
 zehr-i (49a) (1) esrr budur ki tark k olunca ylan ne adar egri (2) ise de kendini
 doruldur. Hılı ‘ibdu’llhn ba’zısını (3) na ilh itdigi gibi ba’zısını daı far u
 zillet ilh (4) ider. Ve her malkun ret-i avli ma’nasının mutezası (5) zre
 olur. Ziyde ve noan abl itmez.

met-i am ber neyred ez ass nefsi r
 B avzed be damenh  bed hr kec²⁰⁸

Egri met ya’ni ihtiyalık (8) nefsi denetden karmaz. Maall-i i’tibr budur ki
 diken egri (9) olunca damenlere ziyde aılır ve belki egilmesi kendine (10) lisn-ı
 hlle ‘adem-i istikametinden ve msivya keret (11) ‘alasından ta’zirdir. V
 prlere hr mlzım (12) olduından rtbesine gre sule mbtel olurlar. (13) Lkin
 aıl mes’ele akatde mnzi’un fidir. Hılı (14) nefsi-i insn intikl zre
 mecbldr ve teklf daı (15) bu imkna mbeyyindir.

²⁰⁷ Fakirlik nefsi ‘aciz yapar. Ylan her ne kadar eriyse de yol dar olunca kendini dzeltir.

²⁰⁸ Eri met (ihtiyarlık) nefsi ktlkten kurtarmaz. Diken eri olunca paalara daha ok takılır.

Hest çün ber noқта-i fermān (49b) medār-ı kâ'ināt

‘Ayb netevān kerd eger bāşed hatt-ı pergār kec²⁰⁹

Çünkü kâ'inātın medārı fermān ve emir noqtası (3) üzredir ki “kün” kelimesidir. Eger pergārın hattı egri oldı (4) ise ‘ayb itmek olmaz. Zīrā merkez noqtasının (5) vücudı hatt-ı pergāra egri ol dimiş gibidir. Merhūm (6) meşreb-i taḥkīka zāhib olarak her mevcūd olacaḫ (7) mümkün ḫaḫında bir “kün” lafzı lāzımdır ve muḫālefet muḫāldir (8) deyü bir mişāl-i maḫsūs tedārik eyledi. Ammā tafşīle muḫtāc (9) bir daḫīk mes'eledir ki ekşer ‘ulemā ḫilāfına ḫā'il olmuşlardır. (10) Netīcesi bu mażmūnda ‘ilm ma'lūma tābī'dir dimekten ḡayrı (11) çāre yoḫdur.

Ez tevāzu' kem negerded rütbe-i gerden-keşān

Nīst ‘aybī ger büved şemşīr-i cevher-dār kec²¹⁰

Tevāzu'dan (13) gerden-keşānın rütbesi noḫşān olmaz. Eger cevher-dār (14) kılıc egri olur ise bir ‘ayb degildir. Belki bu tevāzu' (15) kendi zātında olan faşl-ı ḫiḫābın ḫüccet-i ḫāḫı'asıdır. (50a) (1) Merhūm elbetde meydān-ı ḫamāsete geldikce miyān-ı nazmına (2) bir ‘acem kılıcı bağlar. Fi'l-ḫaḫīka me'ānī ve ecsāma zıddı ḫadar (3) bir āyine bulunmaz.

Mīterāved ez ser-ā-pā-yı dil-āzārān keci

Bāşed ez mürḡ-i şikārī nāḫun u minḫār-ı kec²¹¹

Dil-āzārların (5) başından ayaḡına dek egrilik sızar. Maḫām-ı i'tibār (6) budur ki avcı kuşun tırnaḡı ve minḫarı egri (7) olur. Zīrā her şūret taḫtında olan ma'nāsının (8)

²⁰⁹ Kâinatın yörüngesi emir noktası (kün emri) üzere olduğundan, eğer pergelin çizgisi eğri olursa ayıplamak olmaz.

²¹⁰ Tevazu göstermekle mağrur kimsenin rütbesi düşmez. Değerli kılıç eğri olsa da bu bir ayıp değildir.

²¹¹ Gönül kıranların başından ayaḡına kadar egrilik sızar. Avcı kuşun gagası ve tırnaḡı eğri olur.

āyinesidir ve benīādemde burnı önüne eğri olan (9) şecī' ve bahādırır. Yoğ
hilkatinde şağına ya şoluna (10) eğri olur ise aşhāb-ı yemīn ve aşhāb-ı şimāl
ahlākının (11) ğalebesine işāretdir ve bu āfet şāhibine yazdığımız (12) mazmūn kem
enfiyye degildir, eger 'arif bulunur ise.

Rāst şev Şā'ib neḥ'āhī kec eger āşār-ı h'īş
Sāye üfted ber zemīn kec ger büved dīvār kec²¹²

Ey Şā'ib, eger kendi (15) āşārını eğri istemez isēn doğrı ol. Āyine-i i'tibār (50b) (1)
budur ki dīvār eğri olduđda zemīne sāye elbetde eğri (2) düşer. Merḥūm bu mazmūn
ile imkānı rütbe-i 'āmildir. (3) Zīrā cümle dīvānında Şī'ī mezhebine dā'ir mazmūnları
(4) ğāyet nādirdir. Olanlar dağı tevḥīd-i Bārī'de ve nā't-ı (5) nebevīde inşāallāh 'afv
olunmuşdur.

²¹² Ey Sâib, eğer kendi eserinin eğri olmasını istemiyorsan, dosdoğru ol. Eğer duvar eğri olursa,
gölgesi de yere eğri düşer.

Gazel 19

Māim ü h̄iyāl-i dehen-i yār digeḥ h̄iç
Ḳāni^c şüde bā nokḫa ze pergār digeḥ h̄iç²¹³

(7) Biziz ve o yārīn dehānı h̄ayāli ğayrı yoḫ. Nokḫa ile pergārdan (8) ḳāni^c olmuşuzdur, ğayrı yoḫdur. Matla^c zeraḫfeti h̄iç lafzındadır (9) ki aĝzīn küçüklüğünde mübālaĝa idüp ma^cnāda (10) h̄iç ile aḫılur dimiş oldu.

Ez her sühen-i nāzük ü her nükte-i rengīn
Pīçide be fikr-i kemer-i yār ü digeḥ h̄iç²¹⁴

Her nāzik (12) sözden ve her rengīn nükteden yārīn bili fikrine şarılmışuzdur, (13) ğayrı yoḫ. Ya^cni her şeyden geçdik ammā bu leḫāfetde ve (14) diḫḫatde h̄iç ^cunvānında olan maḫbūbīn kemerinden geçmek (15) olmadı ve geçilmez.

Dil-bestegī nīst be kām-ı dü cihānem (51a)
Bügzarīd ğam-i yār ü digeḥ h̄iç²¹⁵

Benim iki ^cālemin merāmına (2) rabḫ-ı ḳalbim yoḫdur. Baḫa yārīn ğamını terk idīn, ğayrı yoḫdur. (3) “İllā külli şey’in mā ḫalāllāhu bāḫilun”^{ix} mişrā^cma işāret eyledi ki (bu mażmūn-ı şādıḫ mantūḫı üzre māsiwāyı buḫlānında terk idüp Mevlā-yı müte^cālīn zıkr ü fikrine düşmek cümleye vācibdir. Lākin herkese müyesser olur iksīr degildir.)

Yek çeşm-i girān-h̄āb büved dā^cire-i çerḫ
Ḥarfīst becā ez dil-i bīdār ü digeḥ h̄iç²¹⁶

²¹³ Biz ve o yārın aĝzının hayali... başka hiç! Pergel ve nokta ile kanmışızdır, başka hiç...

²¹⁴ Her ince sözden ve renkli her nükteden yarin beli fikrine sarılmışızdır, başka hiç...

²¹⁵ Benim, iki âlemin arzusuna hiçbir gönül bağım yoktur. Bana yārın gamını bırakın, başka hiç...

Felek dā'iresi ağır uyukulu bir göz olur. (6) Bīdār gönülden maḥallinde bir söz vardır, gayrı yokdur. Ya'ni (7) dil-i bīdār lafzı bir şıfatdır ki mevşūfı ġā'ib iken (8) hoş āyende bir kelime olduğına herkes söyler. Ma'lūm ola ki (9) uyanık gönül āna dirler ki Allāh'dan ġaflet itmeye. Bu huşūş (10) ise taḥşīli müşkil bir ma'na olduğına mübālağa eyledi.

Bī-zıkr büved tār-ı nefes rişte-i zünnār
Muḥkem ser-i ĩn rişte nıgeh-dār o dıger hıç²¹⁷

Zıkersız nefes teli zünnār ipliği olur. (13) Bu ipliğın başını muḥkem tut, gayrı hıç bir şey gerekmez. (14) Ya'ni her ānda mūrā'ātine bezl-i vücūd idecek mihmān-ı ilāhī (15) nefesdir. Bir ādem nefesın kıdrını bilse gayrı 'amele muḥtāc (51b) (1) olmaz ve māddeci hevādır deyü bād-ı hevā şarf itmeye gelmez ve (2) esrār-ı nefese her 'arif mālİK olamaz.

Dil bāz çü şüd bāz şeved rāz-ı dü 'ālem
Yek 'uḳde-i saḥtest ber ĩn tār o dıger hıç²¹⁸

Çünki gönül açıldı 'ālemin müşkili feth olur. Bu ipliğın (5) üzerinde kıatı düğüm birdir, gayrı yokdur. Ya'ni silsile-i kā'inātda ki (6) insān anın şūretidir müşkil olan 'uḳde kıalb 'uḳdesidir. (7) Bir kimse ḥalline ve fethine muḫaffer olur ise 'ālemde bir müşkili (8) kıalmaz ve böyle olduğını bilürüz. Lākin ḥaḳḳa'l-yaḳıne irişmek (9) 'ināyete muḥtācdır.

Şā'ib ze huşihā ki der ĩn 'ālem-i fānist
Māim o hemın lezzet-i dīdār o dıger hıç²¹⁹

²¹⁶ Feleğın çarkı ağır uyukulu bir göz olur. Ayık gönlün yalnızca adı vardır ortada, başka hıç...

²¹⁷ Zıkersız nefes teli zünnār ipliği olur. Bu ipliğın ucunu sıkı tut, başka hıç...

²¹⁸ Gönül açıldığında iki ālemin sırrı çözüdür. Bu ipliğın üzerinde sıkı bir düğüm vardır, başka hıç...

Ey Şâ'ib, bir miqdâr (11) hoşluqlardan ki bu 'âlem-i fânîde vardır biziz ve lezzet-i (12) dîdârdır, ğayrı bir şey yoĝdur. Merhûm dîdâr-ı mecâza (13) ħanâ'at itmiş gibi gösterdi, 'âlem-i fâniye ħaşır itmek ħarînesiyle (14) ammâ yine ħaħîħat de ħâlî degildir.

²¹⁹ Ey Sâib, bu âlemde olan bir mikdar hoşluqlardan biz ve yârin yüzünün lezzeti vardır, başka hiç...

Gazel 20

Ger be ihlāş ruḥ-i ḥod ber zemīn miyāyī şubḥ
Rūşen ez ḥāne çü ḥūrşīd birūn āyī şubḥ²²⁰

(52a) (1) Eger şabāḥ vaktinde ihlāş ile yüzini zemīne sürer isen̄ (2) şabāḥdan güneş gibi ḥāneden münevver taşra gelürsin. Zīrā (3) muḳallid-i şādīḳ nūrāniyet-i şadāḳatle imāmetde fark olunmaz (4) olur. Meşelā bir mumdan āḥir mumı yaḳdıḳda rūḡan ve fitili (5) müşākil olunca birbirinden fark olunmadığı gibi.

Be tu ez dest-i du‘ā keştī-i nūḥī dādend
Tā ezīn ḳulzüm-i pür ḥūn be kenār āyī şubḥ²²¹

Sāna dest-i du‘ādan olmaḳ üzre bir Nūḥ gemisi (8) virdiler. Tā ki bu ḳanla memlū olan deryādan şubḥ vaktinde (9) kenāre gelesin ve beliyyāt-ı gūn-ā-gūn ibtilādan du‘ā sebebiyle (10) ḥalāş olasın. Sen ise girdābda ḡarḳolup kendīnī (11) kenārda ḳann idersin. Eger bir ādem tecrūbeden ḳaḫ‘-ı naḳar (12) yalnız du‘ā ḥaḳḳında vārid olan aḥbār-ı şaḥīḥaya ḥüsn-i (13) i‘tikād yüzünden te‘emmül eylese insāna İmāndan şonra (14) du‘ādan eşref bir ni‘met virilmedigini taḥḳīḳ ider ve bu (15) maḳām bir ‘azīmü’ş-şān maḳāmıdır ki ḥavāşa tefḥīmi müşkildir. (52b) (1) ‘Avām ḳatında ḳaldı ve şü ḳadar olunur ki sāna Rabb-ül-‘ālemīn (2) ne ḳadar şürūrdan taḳdīr itdi ise sen o (3) muḳadderi du‘ā ile redd itmeyi daḥı taḳdīritmişdir. Ammā (4) kendi nefsinde bulmadıḳca Şā‘ib tercemesinde Nuşret (5) yazmış deyü naḳl itmek fā‘ide itmez. Zīrā bu ḳalb aḥvālinden (6) umūr-ı zevḳiyye ḳabīlindendir. Hemān kemāl-i İmānīn̄ var ise (7) du‘ādan ḥālī olma ki Allāhu te‘ālā kerīmdir.

Bendegī kār-ı cevānist be pīrī mefken

²²⁰ Eger sabah vakti ihlās ile yüzünü yere sürersen, sabahleyin evden dışarı güneş gibi aydın çıkarsın.

²²¹ Bu kanlı denizden sabah vakti sahile çıkasın diye sana dua elinden bir Nuh gemisi verdiler.

Der şeb-i tār be reh rev ki beyāsāyī şubḥ²²²

(9) Kulluk ya'ni 'ibādet gençlik kārıdır. İhtiyārılığa (10) bırakma. Kāranlık gicede yola git ki şabāḥ vaktinde (11) rāḥat olasin. Zīrā eger tāt ve eger fişk kuvvā-yı (12) zāhire ve bātınanī kuvveti ve selāmetiyle olur. Pes (13) Rabbü'l-ālemīn'e 'ibādetin vakti civānlık eyyāmıdır ki terāküm-i (14) ğamām-ı shevātdan tarīḳ-i hidāyeti elden kımayup sa'y iderek (15) ihtiyār olduĝda 'ibādāt ve tāt'den āciz oldıĝın (53a) (1) şūretleri eyyām-ı kuvvetinde i'tiyādī sebebiyle yine senin (2) için yazarlar. Hastanın 'ibādeti olan 'ibādātı (3) yazdıĝları gibi ve sen kuvvāların za'fı 'özriyle terk itdiĝin (4) 'ibādetlerden dünyāda rāḥat olursun ve o a'mālīn (5) bātınında envārını müşāhededen bir dürlü rāḥat daḥı (6) müşāhede idersin ve berzaḥa mevt-i tabī'ī ile intikālda (7) ki şubḥ-ı şādıĝdır “ve vecedū mā 'amilū ḥāziren” mefhūmı (8) üzre cümle a'mālīn semerātını ḥāzır bulup pādīşāh olmuş (9) kıadar mesrūr olursun. Ammā meşel gibi mütāla'a itme ki (10) bu taḥrīr olunan 'ilmel yaĝındır.

Hizmetim geçdi deyü kendini (11) bir beşere
Eşref'ömrini insān perīşān eyler
(12) Şalıvirmez şaḳalın tā ki çerāĝ olmayıcaĝ
Pīrlık var (13) deyü fikr-i hezārān eyler
Dīni dünyāya şatup fevt olur (14) evḳāt-ı şalāt
Ya'ni maḥdūmuna her vechile iḥsān eyler
(15) Mā melek her ne ise vakt kıarīb olduĝda
Oĝlına kıaşr-ı yed (53b) (1) itmekde daḥı şān eyler
Tā bu deñlü bırakup terk idicek (2) Dünyā'yı
Şūret-i rāḥata vaz' itmeyi iz'ān eyler
(3) Līk geldikde ğam-ı āḥiret allāh kerīm
Diyerek nefsini şāyeste-i (4) hirmān eyler
Ne için geldim idi 'āleme bir kez diyemez
(5) Bir 'aceb vāḳı'adır 'ālemi ḥayrān eyler

²²² Kulluk gençlik işidir, ihtiyarlığa bırakma. Karanlık gecede yol al ki sabah rahat edesin.

Zeng-i ğaflet künedet pāk ze āyine-i dil
Kef-i destī ki ze efsūs behem sāyī şubḥ²²³

Seniñ mir'at-ı kalbînden ğaflet zingārını (8) pāk ider bir ey ayası ki şabāḥdan te'essüf iderek birbirine (9) sürersin. Ya'ni 'ömründen bu gice daḥı gitdi, merām üzre (10) 'ibādet idemedim deyü bir miqdār mālī zāyī^c olmuş ādem (11) gibi ellerin oşdurarak şabāḥdan nedāmet izhār itmek (12) elbetde ehl-i ĩmāna göre teyakkuza sebep olup evkāt-ı ğafleti (13) ta'mīr ile ecre nā'il olur. meşelā bir ādem niçün bāde içmedim (14) deyü te'essüf ve izhār-ı ḥ'āhiş eylese içmiş kadar ma'nevī (15) sarhoş ve āşim oldığı gibi sebebi ve budur ki tā'at-ı fāniyyeye (54a) (1) ḥasret çekmek vücūd-ı ĩmānīñ burhān-ı celīsidir.

Çün be gil reft turā pāy be dil dest güzār
İn ḥimāyīst ki şeb bendī vü şubḥ büğşāyī²²⁴

Çünkü seniñ ayağın (4) çamura batdı kalbe el koy. Bu bir kınadır ki gice bağlar (5) şabāḥ açarsın. Ya'ni nefis-i nāḥika levāzım-ı beden 'alāka (6) ve iştiğāl itdikçe ayağı çamura hareket-i müceredāneye (7) iktidārı kalmaz. Bu şüretde lāzım olan tekliḥāt-ı (8) şer'iyeye şabr itmektir ki merḥūm elini kalbîne koy ta'bīr (9) eyledi ve bir nesneye el komaq āna meşğūl olmadan kināyedir. (10) Güyā demek ister ki zıkr ü fikr-i kalbe sa'y eyle ve bu sa'y (11) şubḥ-ı kıyāmetde elin kınalı ya'ni sa'yinden müteşekkir ve mütelezziz (12) olmaya bā'is olur. Ve 'ömr-i dünyānın sür'at-i infişāmından (13) gice bağlar şabāḥ açarsın edāsiyla kināye eyledi. Bir ğarīb mazmūndur.

Şabr ber telḥī-yi bīdārī-yi şeb kün Şā'ib

²²³ Sabahleyin teessüf ederek birbirine sürdüğün bir el ayası senin kalbinin aynasından gaflet pasını temizler.

²²⁴ Ayağın çamura battığında elini kalbine koy. Bu gece bağlayıp sabah açacağın bir kınadır.

Tā çü hürşîd-i cihân-tâb şeker hâyî şubh²²⁵

Ey Şâ'ib, gece bîdâr olmanîñ (54b) (1) acılığına şabr eyle ki hürşîd-i cihân-tâb gibi şubh (2) vaqtinde şeker çineyesin. Şubhün beyâzını şekere teşbîh (3) eyledi. Vâkı'â ihyâ olunan leyâlîniñ şubhlarında olan (4) halâvet-i ma'neviyye ebedü'l-âbâd mezâkı cândan irilmez bir şekerdir.

²²⁵ Ey Sâib, gece ayık olmanın acısına şabr eyle ki sabah vakti dünyayı aydınlatan güneş gibi şeker çiğneyesin.

Gazel 21

Mekün dirāz be ʔaʕn-ı felek zebān-ı güstāh
Turunc-ı dest-i ʔazā rā mekün nişān güstāh²²⁶

Feleğĩn ʔaʕnine bĩ-edeb-āne (7) lisānını dirāz itme. ʔazā eliniñ turuncunu edebsiz işāret (8) itme. Yaʕni felek ve muhtevĩ olduėı seyyārāt ve şevābit (9) ve burūc ve menāzil yed-i ʔazāda ser-gerdān ve meʕmūr (10) olduėları ħidemāt-ı muʕayyenelerini edāya şitābāndırlar (11) ve fiʕl-ħaħīħa kendi nefsine ʔıyās ile tedābĩr-i zāhire (12) ve bātıniñda aħvāl-i āzāde ġāyet ħafĩ ve vehle-i evlāda (13) ednā teʕemmül ile cümle esbāb mutaşarrıf-ı ħakĩkĩniñ ħudretinde (14) müstehlek iken felek baña cevır itdi deyü Şāʕib gibi (15) mezāmĩn-i mevzūne ile ʔaʕn itmek ʕavāma maħşūş bir ħālet-i kerĩmedir. (55a)

Nihādeend ze her ħār der kemān tĩrĩ
Mekün nigāh be ġülhā-yı būsťān güstāh²²⁷

Her dikenden kemāna bir oħ ħomuşlardır. (3) Būsťāniñ ġüllerine edebsiz naźar itme. Yaʕni vazʕ-ı ħadĩm-i ilāhĩ (4) ġül ħurbüne ħār taʕyĩn buyurması ħayre-nigāhān-ı hevese (5) işāretdir ki āşār-ı cemāl-i ħudret-i ilāhiyyeye bĩ-edebāne naźar (6) idenlerin başar-ı başĩretlerine maʕnevĩ oħlar işābet idüp (7) bir dahı ġüli dikenden fark idemez ve bāġ-ı ʕālemde bũy-ı ʕirfāndan (8) zũkām olmasına bāʕiş olur.

Nişān-ı tĩr-i hevāyĩ hemān kemān-dārest
Be ʔaşd-ı ʔerħ meneh tĩr der kemān güstāh²²⁸

²²⁶ Feleği kınamak için küstahça dil uzatma. Kaza elinin turuncunu edebsizce işaret etme.

²²⁷ Her dikenden yay'a bir ok koymuşlardır. Bostanın güllerine edebsizce bakma.

²²⁸ Heva okunun hedefi o yayı elinde tutandır. Küstahlık edip feleği vurmak kastıya yay ok koyma.

(10) Hevāyî okuñ nişâmı hemân o yayı elinde tutandır. Küstâhlık (11) idüp çerhîñ kaçdı ile kemāna ok kıyma ki kendi (12) kendiñi mecrûh idersin ve bu cerâhat-ı ma'neviyyeniñ (13) âşârını nâşiye-i ahvâlînde zâhir olur.

Ze berķ-i ħirmen-i gül ħānmān-ı ŧebnem sũht
Be ŧāh-ı gül megzārîd âŧiyān gũstāh²²⁹

Gül ħirmeniñ berķinden ŧebnemiñ ħānmānı yandı. (55b) (1) Gül budağı üzerine bî-edebāne âŧiyān kıomanız. Zirā kıazası (2) muķarrerdir. Gũyā ŧebnemiñ gā'ib olması gülñ ħarāret-i inf'ālinden (3) olup bî-tekellũf bisāt-ı kıurbe pāyendāz-ı ħücũm olanıñ ħālî (4) budur deyũ ŧebnemi ve bũlbũlān-ı hevesi taħzîr eyledi.

Ĥarîf-i nāvek-i ħayret nemîŧevî ŧā'ib
Be her ŧikārî-yi lāħar mekeŧ kemān gũstāh²³⁰

Ey ŧā'ib, nāvek-i ħayretin akırānı (7) olamazsın. Her zā'if ŧayda küstāhāne kemān çekme. (8) Ya'ni mübāh olsa da vaķt ü ħālîñ muķtezāsına muĥālîf (9) ħareketde muāĥaze der-kārdır ve lāübālî ħareketden (10) siyyemā cān incitmek ola ħazer lāzımdır. Kıaldı ki ŧayd (11) lāħar olmayup ten perver ve semiz olduķda gũyā lisān-ı (12) ħālî ŧayyādı da'vet ider gibi olduğına merĥũm (13) mefhũm cihetinden ruĥŧat virdi.

²²⁹ Gül harmanının yıldırımından ŧebnemin evi barkı yandı. Gül budağın üstüne edesizce yuva koymayın.

²³⁰ Ey Sâib, ħayret okunun akıranı olamazsın. Her zayıf ava küstahça yay çekme.

Gazel 22

Çi hâcetest du'â dil çü bî-irâde şevd
Kef-i niyâz büved her zemîn ki sâde şevd²³¹

Çünkü gönül irâdeden mücerred oldu (56a) (1) du'âya ne hâcettir? 'Arşa-i i'tibâr budur ki her zemîn ki (2) sâde ola niyâz eli olur. Ya'ni ma'lab-ı a'lâ sâlikin (3) kalbinde irâde-i hâdişeden eser kalmayıp ma'hub-ı ha'kîkinin (4) irâdesinde ma'v olmakdır ve bir gönül bu şifata mazhar ola (5) mevâni'-i zîrâ'atden ta'hhir olunmuş zemîne müşâbih olup (6) şüret-i isti'dâdı dâ'imâ dergâh-ı bî-niyâza mürtefi' olan (7) el gibi talebde olunca lisân ile ilâhî ba'na felân ma'labı (8) ih'sân eyle dimeye hâcet yokdur ve vâkı'â vücûd (9) hemân insâna nisbet irâde dimekdir. Kendi irâdesin (10) terk iden kâmilin meyyitden farkı kalmaz. Lâkin bu mazmûn (11) ile 'amel-i mevtden derecâtle eşed ve aş'abdır.

Sühân becâ çü büved mî-şevd bülend-ma'kâm
Kez i'tibâr fütet çün nigîn piyâde şevd²³²

Söz ma'hallinde olunca ma'kâmı bülend olur. Hatm-i (14) i'tibâr budur ki nigîn kürsîsinden piyâde olsa i'tibârdan (15) sâkıf olur. Ya'ni hakîm meşreb olana lâzımdır ki tâ kelâmın (56b) (1) vaqt ü hâle münâsib kürsî-i ma'kâmın bulmadıkça tekellüm itmeye. (2) Zîrâ ma'halline düşmeyen söz kürsîsiz yüzük taşı gibi i'tibârsız (3) ve kıymetsiz olur.

Küned pür deheneş râ ze gevher-i şeh-vâr
Dehân-ı her ki çün şadef güşâde şevd²³³

²³¹ Gönül iradeden sıyrılınca duaya ne hacet var? Sâde olan her zemin niyaz için açılan bir el olur.

²³² Söz yerli yerinde olunca makamı yüce olur. Mühür kaidesinden çıktığında değerden düşer.

²³³ Her kimin ağızı sadef gibi açılırsa, onun ağızını büyük inciyle doldururlar.

Her kimin şadef gibi ağzı (5) maḥallinde güşāde olur ise anın ağzını gevher-i şeh-vār ile (6) doldururlar. Merḥūm esrār-ı icābet-i da'vātdan birini keşf (7) eyledi ki her zamān vāki' olur ve kimse bu daḳīkaya iltifāt (8) itmez. Meşelā maḥallinde bir kelām bir maṭlaba vesīle olur ki ḥuṣūl-i (9) muḥāl rütbesinde görünür idi. Bu maḳāmda üç ḥālete (10) ri'āyet şartdır. Biri sā'ilin ḥāli münāsebet-i (11) tāmme ile münāsib olmak. Şadef gibi ki hem şusuz ve hem (12) şuyı incü itmeye müsta'id ve hem bu ṭalebin vakti geldikde (13) suāl ider ve ikinci ḥālet-i mes'ule ri'āyetdir ki mişalde (14) seḥāb-ı nevbahār ve ruṭūbet ḥāli sā'ilin başar ve başiretinde (15) āşikārdır hemān gūyā iḥsān itmesi bir nesīm-i suāle tevakkuf (57a) (1) ider ki bulunmaqdır. Üçüncü maṭlabın ḥālidir ki ṭālibinin (2) ḥavşala-i isti'dādına münāsib ola ve gāhice şürūṭun (3) istifāsıyla bile icābet vāki' olmaz ve gāhī (4) ednā münāsebetle maṭlab-ı a'lā bilā-tekellūf zuhūr ider ki (5) 'acַz taḥaḳḳuḳ eyleye.

Ṭalebsiz doldı āgūş-ı emel naḳd-ı sa'ādetle

(6) Neden bilmem ṭalebkār olduğımdan bir eşer yokdur.

Senin ey (7) bende kārin arz-ı 'acַz ü ihtiyāc olsun.

Budur maṭlab (8) u illā sen gibi şekvā iden çokdur.

Resed ze bād-ı muḥālif seffineeş be kenār

Çün mevc her ki der in baḫr bī-irāde şeved²³⁴

Her kim bu baḫrde mevc gibi irādesiz olur ise (11) anın seffinesi sāḫile ya'ni selāmete bād-ı muḥālifden (12) irişür. Zīrā muḥīṭ-i vücūda teslīmden a'lā nāḫudā (13) olmaz. Siyyemā bu teslīimde ḥüsn-i zan daḫı mülāzım olur ise (14) mevāki'-i telef mevāzi'-i selāmet olduğu çokdur ve deryā-yı (15) sülūke bir mürīd āşinā olduğu gün ḥarīṭa-i irādeyi (57b) (1) ferāmūş itmek vācibdir. Lākin deḳāyık-ı şer'iyye 'ālim olmak (2) şartıyla. Zīrā bir miḳdār umūrda aşdaḳ-ı kâ'ilin irādeyi (3) bizlere nisbet eyledi ve

²³⁴ Her kim bu denizde dalga gibi iradesiz olursa muhalif rüzgâr vesilesiyle gemisi sahile erişir.

hâkîkatde o emr-i muqayyede irâde-i (4) hâdiş muhakkakdır. Ammâ bizim terk-i irâde didigimiz maqâma (5) edebe dâhil 'avârîzât-ı beşeriyye de dimekdir.

Be cüstcüy-ı tu çünî ne besteem kemerî
Ki ger be âteş-i sūzân revem güşâde şeved²³⁵

Seni talebde bir bil bağlamamışdır ki eger âteş-i (8) sūzâne gider isem güşâde ola. Bir huşûş için (9) kemer bağlamak ki Türkîde dahı bil bağladı dirler şiddet-i (10) ihtimândan kinâyedir ve fi'l-hâkîka kâmiş yandıktan (11) şonra kömüründe ve âteşinde o ma' hūd 'ukde hâli üzre (12) kalup çözülmeginden mahbûbuna hîtâb ider ki seni (13) taleb için bir bil bağladım ki cehenneme muqadder olup (14) gitsem o 'ukdeler çözülmek ihtimâli yoqdur. Zîrâ mahlûk (15) hâlikini elbetde her hâlde taleb ider.

Ze bendegî ne küned 'âr (58a) nefshâ-yı hasîs
Ki i'tibâr-ı segân biş ez kılâde şeved²³⁶

Nüfûs-ı hasîse ebnâ-yı cinsine kullukda ve (3) emşâline ta'abbüd ve tezellülden 'âr itmez. Zîrâ kilâbîn kılâdeden (4) i'tibârı ziyâde olup ebnâ-yı cinsimden mümtâz (5) oldum deyü fahr ider. Merhûmuñ buyurdığı kılâdeden (6) hâlî nefis-i zekiyye bulmaq katı nâdirdir ve henüz kılâde-i (7) ta'abbüde nâ'il olmadan felân bizim efendimiz deyü bir kılâde-i (8) kâzibe tedârikinden hâlî olmazlar ki ekşer-i nüfûsuñ hâlî böyledir.

küned taḥammül-i biysâr merd rā bî-vaqar
Kemân çü ten be keşîden dehen kepâde şeved²³⁷

²³⁵ Seni talepte öyle bir bağlamışım ki yakıcı ateşe girsem bile (düğümleri) açılmaz.

²³⁶ Alçak nefisler (kendi cinsine) kulluk etmekten utanmazlar. Çünkü köpeklerin değeri tasmayla artar (ve bununla övünürler).

²³⁷ Çok tahammül insanı vakarsızlaştırır. Yay kendini çekilmeye teslim edince gevşer.

Çok taḥammül âdemi vaḳarsız ve ḥaff (11) ider. Meydân-ı i'tibâr budur ki kemân kendini çekilmeye teslîm (12) idince kepâde olur ve meşeldir ki “keşratü'l-inḳiyâd yueddî (13) ile'l-fesâd” ya'ni her ḥuşûşda inḳiyâd (14) fesâda müeddî olur. Pes mevâzîn-i şer'iyye ve 'örfiyye (15) ve 'aḳliyye elde oldukça her ḥâlde i'tidâl mümkündür. (58b) (1)

Be naḳş-ı kem ze bisâṭ-ı zamâne ḳâni' şev
Ki naḳş bîş çü şüd çeşm-i bed ziyâde şeved²³⁸

Zamâne bisâṭından (3) noḳşân naḳşla ḳanâ'at eyle. Zîrâ naḳş çünki ziyâde oldu bed çeşm (4) ziyâde olur. Tavla lu'büne tevaḳḳuf (5) iderler. Lâkin Īrân ıştılâhı üzredir ki ḥâşılı naḳş (6) ziyâde olup pulları ḥaşım ḳaldırdıkça ḥânelerin (7) boş ḳalmasını çeşm-i bed taşavvur eyledi ki zâhirde daḥı bir (8) âdemîñ iḳbâli müzdâd oldukça a'dâsı ve ḥasûdî daḥı (9) elbetde ziyâd olur. Böyle olunca her ḥâlîñ vasaṭında (10) bulunmaḳ selâmete aḳrebdir.

Be cūy-ı refte diger bâr âb mî-âyed
Ki ḥâk-ı bâde-perestân be sū-yı bâde şeved²³⁹

Şu aḳdığı (12) ırmaḡa yine aḳar ki bâde-perstleriñ türâbı bâde destisi (13) olur. Ya'ni mey-ḥâne-i 'âlemde bu meşeliñ şıdḳı cihetinden (14) böylece vâḳi' olur. Erbâb-ı keşf 'indinde herkesiñ tıynet-i (15) bedeniyyesi olacaḳ cevher evvel 'arşdan munfaşıl olup (59a) (1) merâtib-i eflâkı geçüp ma'dene nuzûl ve ma'denden nebâta (2) ve nebâtdan ḥayvâna ve ḥayvândan vâlideyne naḳl olunduḡda (3) o kimseniñ sa'âdet ve nuḥûset isti'dâdına münâsib (4) erkânlarda meşelâ sa'îd-i muṭlaḳ altun ma'deninden (5) nebâtâtüñ eşrefine ve beniâdemiñ a'lâsına ḥayvânâtüñ (6) efzali visâṭatıyla naḳl ve zuḥûra gelince nenḥûs-ı muṭlaḳ (7) bu ṭariḳiñ 'aksi üzre sülûk itmede olur ki bu ma'nâ (8) muḥaḳḳaḳ bir ḥâletdir. Pes cā'izdir ki bu uslûb bu dârdan (9) intikâlde daḥı

²³⁸ Tâlih döşeḡinden az nakışla yetin. Çünki nakış çok olduḡunda kem gözler de artar.

²³⁹ Su aḳdığı ırmaḡa yine gelir. Mey-perestin topraḡı şarap testisi olur.

mer'î olup mey-perestîñ eczâ-yı 'unşuriyyesi (10) bâde destisi olup niñ türâbı meşid dîvârına (11) müyesser ola.

Fürû-tenîst delîl-i resîdegân-ı kemâl
Ki çün süvâr be menzil resed piyâde şevd²⁴⁰

Kemâle irişmişlerin (13) 'alâmeti furû-tenlik ya'ni tevâzu'dur. Mağâm-ı i'tibâr budur ki (14) atlu konağa irişdikde piyâde olur. Ya'ni bir âdemiñ (15) kemâl-i ma'nevîsi bilinmek ahlâkıla mümkündür. Meşelâ cümle (59b) (1) maḥlûkâta tevâzu' itmek gibi ki menzile geldikde rākibiñ piyâde (2) olmasına beñzer. Ammâ ḳable'l-vuṣûl böyle olsa za'fına (3) delîl olur. Zîrâ yolda atlu bulunmaḳ lâzımdır ki elbetde (4) bir miḳdâr a'dâya süvârâne mu'âmeleye muḥtâcdır ve 'acze (5) maḳûlelerine i'ânet ve a'dâlarından ḥimâyet atluya âsândır. (6) Ammâ konaḳda bu gâ'ileler ber ḫaraf hemân her gelene rütbesine (7) göre ikrâma muḳayyed olur.

Ze âb-ı telḫ şevd biş teşnegî Şâ'ib
Ze bâde raḡbet-i mey-ḥ'âregân ziyâde şevd²⁴¹

(9) Ey Şâ'ib, acı şudan şusuzluḳ ziyâde olur. Mey-ḥâne-i (10) i'tibâr budur ki bâde içmeden mey-ḥ'ârlarîñ raḡbeti ziyâde (11) olup ḳanâ'at gelmez ve bâdeye ḳanmış bulunmaz. Bu ma'nâda (12) sır-ı ilâhî budur ki bir ḫâ'ate yâḥud bir ma'şiyete (13) ısrârîñ seyyiesiyle ḫabî'at maḳâmına ḳâ'im olup (14) terki mümteni' gibi bir ḫâlete varır. “Ve ḫabe'a'llâhu 'alâ ḳulûbihim^X” (15) naşşimîñ mefhûmı olur.

²⁴⁰ Kemâle irişmişlerin belirtisi tevazudur. Çünkü atlı, konağa vardığında attan iner.

²⁴¹ Ey Sâib, acı su susuzluğu artırır. Mey-perestlerin şaraba raḡbeti içtikçe artar.

Gazel 23

Şüküh-ı baħr ze emvâc âşikâre şeved (60a)

Yekî hezâr şeved her dilî ki pâre şeved²⁴²

Baħrîñ heybeti (2) emvâcdan âşikâre olur. Her bir gönül ki pârelene biri (3) bîñ olur. Maẓmûn-ı maṭla⁶ budur ammâ murâdı kalb-i (4) mü'mîn şafvet ve leṭâfet kesb itdikde esmâ-ı ilâhiyyeden (5) her ânda kendine hâkim kankısı oldığın idrâke isti'dâd (6) bulup her ismîñ tecellisinde bir pâre olarak bu (7) i'tibâr ile niçe bîñ pâre olur ve keşrete maḥşûş (8) heybet zuhûra gelür. Ve merhûm âdemîñ şûret-i (9) ilâhiyye üzre halk olundığına işâret eyledi ve esmâ-i (10) hûsnâyı ihşâ iden ya'ni taḥalluğa ve taḥakkûğa 'add (11) itmesine kâdir olan cennete girer deyü vârid olmuştur (12) ve cennet mefhûmı istitârdan hâlî olamaz. Gûyâ (13) bu rütbelere vararnlar hilâfete müstahaḳ olacaklarını (14) ifâde eyledi.

Me bâş der pey-i gird-âverî ki mâh-ı tamâm

Ze hod tehî çü şüd kâbil-i işâre şeved²⁴³

Cem'iyet (60b) (1) kaydında olma ki mâh-ı tamâm kendinden fâriğ olunca işârete (2) kâbil ve râgbete müsteḥaḳ olur. Ya'ni kemâl-i ma'nevî kendini (3) yok bilüp riyâzât-ı dîniyye ile cismâniyeti (4) ve cismâniyet-i muḳtezâları terk itmededir. Tâ ki rûḥ (5) bedene gâlib olup şûreti insân ma'nâsı melek (6) bir müşârün bi'l-benân 'ârif olursın. Lâkin ṭabî'ate (7) gâlib olup rütbe-i melekiyyete kadem başdıkda melâ'ikenîñ (8) zevkî olmayan niçe esrâra vâkıf olarak melekleri (9) fersaḥ fersaḥ geçersin. Beyt: Ekl ü şürb ü cimâ' u zevk-i beden (10) H'âb-ı râḥat ḥaşâ'îş-i ḥayvân

²⁴² Denizın heybeti dalgasından belli olur. Bir gönül parçalansa biri bin olur.

²⁴³ Cem'iyet (bütünlük) peşinde olma. Çünkü dolunay kendinden feragat edince işâret edilme kâbil oldu.

Cümlesin ter (11) idüp melek olasın
Cem⁶ olur sende nuşa-i ʿirfān
(12) ʿArşdan ferşe dek o hāletde
Hep saña mülk olur (13) behey insān
Çok degil tā bu deñlü rifatler
Ādem oldu (14) çü şuret-i Raḥmān

Hodī ḥişārī-i sāhil nemūde baḥr-i turā
Ze hod kenāre güzīn baḥr-i bī-kenāre şevēd²⁴⁴ (61a)

(1) Varlık ve benlik seniñ baḥriniñ sāhil muḥāşarasında (2) göstermiştir. Benlikden kenāre ihtiyār idici kenārsız (3) deryā olurlar. Murādı zikru'llāhla kendini ferāmūş (4) itmeye terğībdir. Yāḥud lem yekün iken olan hālini (5) mülāḥazaya irşād ider. Yāḥud bilinüp (6) söylenmez bir hāle işāret ider ki bilinse daḥı (7) ʿibārete şıḡışmaz. Hāşılı insāna kendini görmek (8) kadar bir şeytanet olmaz. Zīrā kendine bakmak, nefesine (9) riʿāyet itmek bir fendir ki üstāzsız herkese (10) müyesserdir. Ammā kendini unutup āsar-ı esmā ve şifāta (11) meşḡul olmak üstāz-ı kāmīl elinde herkese müyesser (12) degildir.

Merā çü āyine sīrī ze vaşl mümkin nīst
Temām-ı ʿömrem eger şarf-ı yek nezzāre şevēd²⁴⁵

Baña āyine gibi (14) vuşlatdan şib⁶ mümkin degildir. Eger cümle ʿömrum bir nezzāreye şarf olur ise de. Murādı, gözüm āyine gören gibi (61b) (1) açılıp kapanmağdan münezzeh olsa da o maḥbūbuñ (2) dīdārından baña kanāʿat gelmez demekdir. Zīrā leṭāʿif-i (3) cemāl pey-der-pey vücūda gelüp der ʿaḡab bilā-tekerrür (4) birbirinden a⁶lā cilveler zūhūra gelmek kânūn-ı kādīm (5) olunca bir ʿaşıḡ bīñ

²⁴⁴ Benlik, seniñ denizini sahilin muḥaşarasında göstermiştir. Kendinden (benlik denizinden) sahile çıkan, sahilsiz bir derya olur.

²⁴⁵ Bütün ömrum temaşaya sarf olsa da benim, ayna misali, vuslata doymam mümkün değildir.

sene dīdāra mālīk (6) olduḡda aṣlā bir Őey gōrmedim dise Őādīḡdır. (7) Tecelliyāt nihāyet ḡabūl itmez.

Hem hüveydādır güzel (8) hem gizlūdūr
Kōr olan ʿāṣīḡ kırmız gözlūdūr

Ze gird-i cism Mesīḡā-Şıfat ḡi ḡam dāred
Tehm-tenī ki be raḡŐ-ı felek sevāre Őeved²⁴⁶

ʿĪsā ʿAleyhi's-selām (11) miŐillū bir pehlevān ḡubār-ı cismden ne ḡam dutar ki felek (12) raḡŐına binmiŐ ola. Ya'ni kemāl-i cismāniyet odur ki (13) rūḡāniyyete istiḡāle idüp melekūta ʿurūca māniʿ (14) olmaya. Bu Őıfat bir ehl-i tecrīde müyesser olduḡdan Őonra (15) anīñ cismāniyetden ḡavfi ḡalmaz. Ḳaldı ki muḡteziyāt-ı (62a) (1) cismāniyyete kemāl üzre meŐḡul olarak ervāḡ-ı mücerredeyi (2) inkār idenler ʿaks-i ḡāllerinden ḡafletle helāk olmuŐlardır. (3) Zīrā bu Őūret elde iken zarūrī ʿaks-i müstevī ḡātırā (4) ḡuḡūr eyler. Aʿmālardan biri baŐır olan refīḡına ḡa'n (5) ider ki behey birāder, ne fā'ide, sen gözlüsin ammā ḡulümātı (6) göremezsin, ben her ānda görürüm. Bilmem körlük ḡanḡımıza (7) yaḡıŐır.

Be aşl-ı ḡıŐ küned ferʿ meyl o mī-tersem
Ki ŐiŐe-i dil-i men refte refte ḡāre Őeved²⁴⁷

Ferʿ (9) kendi aŐlına meyl ider ve ben ḡavf iderim ki benim gönlüm (10) ŐiŐesi giderek taŐ olur. Zīrā ŐiŐeniñ (11) māddeŐi taŐdır. Murādı Őıfatda dimekdir. Zīrā dūnyā (12) ve āḡiret maḡlūb olan Őıfat-ı ḡamīdedir. Hemān bir ādem (13) bir Őıfatıñ kemālīne iriŐdiḡi gibi o Őıfatıñ ekmel zevātına (14) mümāŐil ʿadd olunur. Ḥattā erbāb-ı keŐŐ Őehvātına tābiʿ olanları (15) ḡunzīr ve bilā-mūcib ḡaḡka eziyyet idenleri

²⁴⁶ Felek atına binmiŐ Hz. İsa gibi bir pehlivan cisim tozundan ne gamı olur ki.

²⁴⁷ Aḡaç dalı aşlına (köküne) meyl eder ve ben korkarım ki benim gönlümün ŐiŐesi giderek taş kesilecek.

kıdurmuş (62b) (1) kelb görürler ve kabirde dahı vāfir müddet şāhibi kendini (2) el-
‘iyāz bi’llāh o şūretde görür.

Tu ān zamān be nazarhā ‘azīz mī-gerdī
Ki āteş-i tu çü yāķūt bī-şerāre şeved²⁴⁸

(4) Sen o zamān nazarlarda ‘azīz olursun ki seniñ (5) āteşin yāķūt gibi kıvılcımsız
ola. Sāhir-i hāme-süvārīñ (6) sihr-i beyānlarından biri dahı budur. Çünki hūsn-i
halkīñ (7) ve dīnīñ küllīsi ğāzab itmededir vārid olduğına (8) ve ğāzab dahı bir āteş-i
ma’nevīdir ki şerāresi halkı (9) ihrāk itdiği meşhūd-ı ‘ālem olması münāsebetiyle
merhūm (10) irsāl-i meşel buyurup ifāde eyledi ki zātında ğāzab (11) bi’l-küllīyye bir
ādemdan mün‘adim olmak mezmūm ise de (12) yāķūt gibi kendi cisminde lem‘ān
idüp kıvılcım (13) göstermemek ‘izzete vesīledir. Zīrā ğāzabı mīzān-ı (14) şerī‘at
üzre icrā itmek aķtāba mahşūş ahlāk-ı (15) hāmīdedendir. Meşelā bir ādeme hadd-i
şer‘ī lāzım geldikde hākīm-i (63a) (1) şer‘a lāzımdır ve vācibdir ki hadd-i mu‘ayyeni
icrā itdikden (2) şonra zāhiren ve bāṭinen o ādeme āşār-ı ğāzab göstermeye. (3)
Yoksa ‘ömri oldukça münāsebetle şöhet eşnāsında (4) o fāsık hamr içdi idi de biz
aṅa hadd-i şer‘i icrā (5) eyledik deyü derdmende ‘adāvet-i ebediyye izhār itmeye.

Nemītevān be ciger dāğ-ı ‘ışķ pinhān kerd
Kez āfitāb girībān-ı şubḥ pāre şeved²⁴⁹

Cigerde dāğ-ı ‘ışķı gizlemek mümkün degildir. (8) Sīne-i i‘tibār budur ki āfitābdan
şubḥuñ girībānı pāre (9) pāre olur. Sıdķ-ı ‘uşşāķa şubḥ edāsiyla işāret eyledi (10) ki
muḥabbet-i mecāzī ve ḥaķīķī derece-i ‘ışķa şadāķatle (11) vāşıl olduğda şāhibini
‘āleme rüsvāy ider. Sebebi (12) budur ki ‘ışķ min külli’l-vücūh muķteziyyāt-ı
‘ķliyyeye (13) muḥālifdir. Anıñçün ‘ışķa ‘illet-i müstaķiledir dimeyenler (14)
cünūndan bir kısım ‘add itmişlerdir.

²⁴⁸ Senin ateşin yakut gibi kıvılcımsız olduğu zaman, sen insanların gözünde azîz olursun.

²⁴⁹ Cigerde aşk yarasını gizlemek mümkün değildir. Güneş sebebiyle sabahın yakası paramparça olur.

Mebāş telh dehed ʿiřk eger güdāz turā
Ki rū-sefīd ūved ʿand eger dubāre ūved²⁵⁰ (63b)

(1) ʿIřk eger seni eridir ise telh ve mükedder olma. Çāşnī-i (2) iʿtibār budur ki ūeker mükerrer olduđda ađ yüzlü olur. (3) Yaʿni ʿiřk in ʿařıka itdigi ʿazābların encāmı bi-ʿaynihī (4) ūekeri tekrār ĥall ü ʿađd itdikce rū-sefīd olmasına (5) beñzer, mađām-ı keder degildir.

Ze tengnā-yı felek ĥāl-i men kesī dāned
Ki hemçü tıfl muđayyed be gāhvāre ūved²⁵¹

Felek darlığından (7) benim ĥālimi bir kimse bilür ki tıfl gibi gāhvāreye muğayyed (8) olup ĥarekāta mecālī ʿalmaya. Vāđı ā esrār-ı kāʿināta (9) ve āşār-ı esmā ve ūifāta muđđaliʿ olanlar ʿilmeʿl-yağın (10) bilürler ki ĥarekāt ve sekenātları kendi iĥtiyārları (11) üzre iken iĥtiyārları üzre degildir. Lākin bu ʿālemin ʿfāʿidesi (12) yoğdur. ūeriʿatle ʿamelden ĥayrı çāre bulunmaz.

Meşev ze vaĥdet ü keşret dü-bīn ki yek nūrest
Ki āfitāb ūved rūz ūeb sitāre ūved²⁵²

Vaĥdet (14) ve keşretten ūaşı olma ki bir nūrdur, gicede yıldız (64a) (1) ve gündüzde āfitāb olur. Yaʿni mezāhiriñ vaĥdete zārarı (2) yođdur, lākin idrāki müteʿassirdir ve ūūfiyye müneccimleri (3) cümle kevākibin nūrı ūemsdendir deyü uşurlāb-ı (4) ĥađıđatı taʿlīm iderler. Zīrā nūr zātında inđısām ʿabül (5) itmez. Her ʿande bulunur ise ĥađıđatı üzre nūrdur.

²⁵⁰ Aşk eđer seni eritirse üzülme. Çünki ūeker tekrar olduđunda ak yüzlü olur.

²⁵¹ Felek darlığından benim (düştüğüm) ĥālī ancak bebek gibi beşığe bağlı olup (harekete mecālī olmayan) kimse bilir.

²⁵² Vaĥdet ve keşretten ūaşı olma, çünki aynı nurdur. Gece yıldız ve gündüz güneş olur.

Begired dāmen-i hırşīd ʔalʕatī Şāʕib
Ki hemçü şubḫ turā zindeġi dūbāre şevēd²⁵³

Ey Şāʕib, bir hırşīd (8) ʔalʕatlünün dāmenin tut ki şubḫ gibi senin ḫayātın (9) iki ʔat
ola. Biri zātī biri izāfī. Zīrā ʔabīʕate münāsib (10) güzel bir ʕömre bedel olur. Merḫūm
bu mazmūnda ḫayāta (11) hırşından şādıķı kāzībden fark itmedi ammā ḫüküm
ġālibin olur.

²⁵³ Ey Sâib, bir güneş yüzünün eteğini tut ki sabah gibi senin haytın iki kat olsun.

Gazel 24

Evvel şenā-yı ʿışk faşihān edā küned
Arī ʿāam rā be nemek ibtidā küned²⁵⁴

Fuṣāhā evvelā ʿışkīn medh ü şenāsını edā iderler. (14) Neʿam, bu huşūş böyle iktizā ider. Zīrā ʿāamı tuz (15) ile ibtidā iderler. Merhūm āferīnişin ibtidāsına işāret (64b) (1) idüp “feahbebtu en uʿrife”^{XI} mażmūnını bu şüretle nazm (2) eyledi. Gūyā ʿışk ve veliyyü’n-niʿam-ı ʿālem olup taqdīm-i şenā-yı cemīli (3) muḳtezā-yı vaḳt ve hāle riʿāyet iden fuṣāhāya vācibdir (4) dimiş oldı. Ve haḳīkatde harekāt-ı ʿulviyye ve süfliyyeniñ (5) bāʿişi ʿışkdır, aʿşk olsa mübtedāsı kelāmın uzar (6) gider ammā vişālveş haberi pek güzel gelür.

Naḳş-ı murād ʿarh be iḳbāl mī-dehend
Cemʿi ki tekye-gāh-ı hod ez būriyā künen²⁵⁵

Naḳş-ı murādı iḳbāl-i devlete ʿarh ile virirler ki (9) bir cemāʿat ki kendi tekye-gāhını haşīrdan iderler. (10) Gūyā terk ve tecrīd üzre bulunan kibār-ı evliyā iḳbāl (11) ve devlet ile bir ādeme himmet itmesi maʿnāda hemān (12) kendiniñ terk eylediği şehevāt-ı fāniyyeye maḳşūrdur. Zīrā bir sālikiñ terk eylediği emrde gāyet sühūlet ile (13) taşarruf ider. Lākin merhūm mübālağa ḳaşdıyla iḳbāle naḳş-ı (14) murādı zūr ile virirler didi. Yaʿni teʿemmül eyle ki (15) idbāre ne muʿāmele iderler.

Zāhir şevēd ki ḫalk çı (65a) dārend der bisāt
Der kişveri ki Yūsuf-ı mā rā bahā künen²⁵⁶

²⁵⁴ Söz ustaları ilk olarak aşkın öçgüsünü yaparlar. Evet, yemeğe tuz ile başlanır.

²⁵⁵ Kendi dergāhını hasırdan yapan bir topluluk, arzu nakışını iḳbāle ʿarh ile verirler.

²⁵⁶ Bizim Yusufumuzu sattıkları bir ülkede halkın yastık altında ne kadar parası olduğu ortaya çıkar.

(2) Bir iklimde ki bizim Yūsufumuzu bahā ideler, ya'ni degiſe koſalar (3) ma'lūm olur ki halk bisāt-ı temellükde ne dutar (4) ve ne kadar nakdleri vardır. Zīrā bir cins-i 'azīzi degiſle (5) ſatmak elbetde müzāyağa 'alāmetlerindendir. Bu taķrīre (6) göre 'aſrında merhūmı halkın fīdā itmelerinde ſikāyet (7) olur yāhud “bahā künend” lafzının ma'nāsı ſatolar demek (8) ola. Bu ſūretde Yūsuf'ını medhe çıkar ki bahāya kudretleri (9) yokdur demek olur ve Yūsuf 'Aleyhi's-selāmın kıſſalarında (10) bu iki ſūret dađı nakl olunmuſdur.

Zahm-ı dehān-ı ſekve nümāyān nemīſeved
Merdüm eger be hācet-i hod iktifā künend²⁵⁷

(12) Eger halk muhtāc oldukları kadar ile iktifā itseler zahm (13) gibi olan dehān-ı ſikāyet āſikāra ve zāhir olmaz idi. Ya'ni ađniyāda (14) ğnāya ſükrün kılleti gibi fuķarāda dağı kanā'atın eſeri yokdur. Meſelā (15) erbāb-ı ihtiyāc yevm-i cedīdin rızķ-ı cedīdi ile iktifā idüp (65b) (1) ziyāde talebden nefsini men' eylese tā bu rütbe kıllet-i rızķdan (2) ſikāyet ağzı zahm-ı nāsūr gibi nümāyān olmaz idi.

Hayāt-ı (3) evvel ikinci rütbedir endīſesi rızķın
Unutdurmaz bu halka (4) mevt-i ferdā rızķ-ı ferdāyı

'Ālem harīf-i dūſmeniyy-i mā nemīſevend
Mārā eger be bī-kesiyy-i mā rehā künend²⁵⁸

Eger bizi bizim bī-kesligimize (6) koyıvirüb, ſāhib çıkmasalar 'ālem bizim dūſmenligimize akrān (7) olamazlar. Ya'ni himmet-i beſeriyye ſurūtı müstecmi' olduğda ecrām-ı 'ālemdede (8) te'ſīrine bir ſey muķāvemete idemez. Ammā himmete lāzım olan cem'iyyete (9) bir alay halk mānı' olup ſāhib olmaları ile ķalbe tefriķa (10) 'arız ve himmetin perīſānlığına sebep olurlar ve bu huſūſda ſalāh (11) ſarķ degildir.

²⁵⁷ Eğer halk ihtiyāc duyduğu kadarıyla yetinse ſikāyet, ağzda bir yara gibi ortaya çıkmaz.

²⁵⁸ Eđer bizi kimsesizliğimizle baſbaſa bıraksalar, sahipte çıkmasalar, ālem bizim dūſmanlıđımıza yoldaſ olmaz.

Aniñçün hâlet-i ıztırârda fi'l-hâl icâbet hâsıl (12) olur ki sebebi cem'iyet-i hâtırdan
'ibâretidir. Ekseriyâ mürîdlerin evâ'il-i (13) hâllerinde bu huşûş çok vâkıf olur.

Ammâ kibâr-ı evliyâda nâdir olur.

Ey muvaḥḥid şirkden eyle ḥazer

Düşmeninî kimdir bu himmet kimedir.

Bâşed bih ez mülâyemet-i merdüm-i ḥaşış

Ehl-i kerem dürüşti (66a) eger bâ gedâ künend²⁵⁹

Ehl-i kerem fakîre bir gılzet iderler ise ḥasıs (2) âdemiñ mülâyemetinden a'lâ olur.
Evvelâ küremâda cibilli bir 'izzet-i (3) nefis vardır ki kibir gibi görünür siyyemâ fakîre
kerem itdikden şonra (4) o kaba mu'amele kaba baklavadan degil ahlâ ve elezz olup
aşlâ o (5) gılzetden mükedder olmaz. Ammâ ḥasîsiñ mülâyemetinden derdmend (6)
faķîriñ âteş-i ṭamâ'ı dahı ziyâde olup der-'akab ye'sle 'avdet (7) itdikde râst gelür isen
mizâcîñ suâl eyle.

Şâ'ib cemâ'atî ki be ma'nâ resîdeend

Teshîr-i dil be yek nigeḥ âşnâ künend²⁶⁰

Ey Şâ'ib, bir cemâ'at ki ma'nâya irişmişlerdir, ya'ni (10) elfâz-ı kâ'inâtîñ ma'nâsını
yaķın üzre idrâk itmişlerdir, (11) bir âşnâ nazarla gönül teshîr iderler. Evvelâ bir
âdem 'âlem-i ma'nâya (12) irişemez, nefsini bilüp ṭabî'atîñ ḥükümünden çıkup (13)
'âlem-i melekûta müşâbih olmadıkça bu isti'dâda mâlik olan bir nazarla ḳulûbı (14)
teshîre ḳâdir olur, lâkin aşıl mes'ele isti'dâda mebnîdir. Ba'zı âdem ednâ (15)
riyâsetle çok rûḥâniyyet kesb ider ve ba'zısı riyâzetle bi'l-külliyeye murdâr olur. (66b)
(1) Zîrâ riyâzat muṭlaķa sa'âdet-i uḫreviyyeyi müstelzim olamaz.

²⁵⁹ Cömert insanlar fakire bir kabalık ederler ise cimri adamın kibarlığından iyidir.

²⁶⁰ Ey Sâib, ma'naya erişmiş bir topluluk bir âşına bakışla gönül zabt ederler.

Gazel 25

Ādemī pīr çü şüd hırş cevān mī-gerded
H̄āb der vaqt-i seher-gāh girān mī-gerded²⁶¹

Benī ādem çünki pīr oldı hırş cevān (s44) ve yigit olur. İtibār yatağı budur ki uyku seher vaktinde ağır (5) ve şakīl olur. Nevmi sehergāhda kuvveti cihetinden hırşa temşil (6) eyledi. Ya'ni āfītāb nefsi-nāṭıka mağribinden ṭulū'a qarīb olduḡda ki (7) bu leyl-i ömr-i dünyānın seheridir nevm-i gafllet bir gūne şakīl olur ki (8) elinde bulunan ḥiṭām-ı dünyāyı imsākde ḥükemā 'aql-ı ma'āşdan (9) dosta muhtāc olmadan düşmana kalmaḡ efzaldır meşelini (10) rivāyet ider ve taḥşiline bi'l-bedāhe 'ömri vefā itmeyecek (11) ārzūlara düşer.

Āsmān der ḥāreket ez nefes-i rūşen-i māst
Āb ez kuvvet-i ser-çeşme revān mī-gerded²⁶²

Āsmān bizim rūşen (13) olan nefesimizden ḥareketdedir. Mācerā-yı itibār budur ki şu (14) ser-çeşmenin kuvvetinden cārī olur. Ya'ni insān āḥir-i mevcūdāt (15) ise de maḡşūdun bi'z-zāt oldıḡı cihetden semevātın sebep-i (67a) (1) vücūdı olmaḡ taşavvuruyla deverānına bā'ışdır demek ister. (2) Yāḥud Ebū Tālib Ḥāzretlerine taḡlīd idüp nazm eyledi. Yoksa (3) ḥaḡīḡatına vāḡıf degildir. Zīrā insānın vücūdundan (4) evvel eflākde ḥareket yoḡ idi ihām ider. Bu ise (5) zāhirü'l-butlāndır. Ḳaldı ki bizim gibi muḡallidlere evvel taḥrīr olunan (6) vechi kifāyet ider. Ve fevḡa külle zī 'ilmin 'alīm.^{XII}

Re'y-i rūşen ze büzürgān-ı kühen-sāl ṭaleb
Ābhā şāf der eyyām-ı ḥazān mī-gerded²⁶³

²⁶¹ Bir insan yaşlandıḡında hırş gençleşir. Sabah vaktinde uyku ağırlaşır.

²⁶² Gökyüzü bizim temiz nefesimiz sebebiyle hareketdedir. Su, kaynaḡın kuvvetiyle akış kazanır.

(8) Tedbîr-i muşîb eski yıllanmış büyüklerden taleb eyle. Tārîh-i i'tibâr (9) budur ki eyyâm-ı hazānda şular şâf olur, pîrlerin dağı kuvvâ-yı (10) zâhire ve bâtınları hazân olup nevbahâr-ı tabî'atların cûş (11) u hürüşü âremîde ve hıyâz-ı hayâlleri küdürât-ı hevâ ve hevesden (12) vâresîde olmağın cüybâr-ı tedbîrleri riyâz-ı şuhûda şâf (13) ve rûşen gelür. Lâkin 'avâm beyninde “eşek çok yaşama ile (14) tavla başı olamaz” meşelini dağı ferâmûş itmemek lâzımdır. Ammâ (15) beherhâl her şân'atın köhne pîrleri nevcivânlardan deķâyık-ı rûzgâra (67b) (1) ziyâde vâkıf olurlar.

Âsmân hâk-ı reh-i merdüm-i bî-âzârest
Gürg der kelle-i İn kavm şebân mî-gerded²⁶⁴

Gökler zararsız (3) âdemî hâki râhı ve muţâ'-i emridir. Kırd bu kavmî sürisinde (4) çoban olur. Hattâ bu şıfatda me'münü'l-gâ' ile âdemler haķķında (5) ekşeriyâ zalemeler dağı merhamet idüp 'âlemi harâb ider iken bunlara (6) ikrâm iderler. Kaldı ki teķâbül-i esmâ ve huşûş-ı şunûf-ı ibtilâ (7) bir mazmûnu küllî olmasına ruşat virmez. Ba'zı kibâre vâridâtında (8) “uşdaķ velâ te'men” ya'ni şâdıķ ol ve şâdıķım deyü emîn olma (9) buyurlmuşdur ve bundan muhâtaralu i'tiķâd olmaz ki benden karınca (10) incinmez iken bu başıma gelen każâ ne idi, siyyemâ bu kağar şadaķât (11) ve ihsânım var iken deyü kendü için 'indallâh bir câh (12) taħayyül eyleye. Dermend bilmez ki 'ömründe bir nefes Allâh'a 'aşî (13) olmamış enbiyâlar kađt olundu. Hemân çâre Mevlâdan 'afv u (14) 'âfiyet niyâzında olmaķdır.

Rütbe-i 'ışķ be-tedrîc bülendî gîred
Bâde çün köhne şevved neş'e cevân gereded²⁶⁵ (68a)

²⁶³ İsaetli görüşü göngörmüş büyüklerden iste. Sular güz günlerinde berrak olur.

²⁶⁴ Gökyüzü zararsız insanın yolunun toprağıdır. Kurt bu kavmin sürüsüne çoban olur.

²⁶⁵ Aşkın rütbesi derece derece yükselir. Şarap eskidikçe neş'esi gençleşir.

(1) 'İşķin rütbesi tederic ile terakķi tutar. Mey-hāne-i i'tibār (2) budur ki bāde köhne olduğça neşātı civān ve ķutlu olur. (3) Yegrilerin ittifaķı üzre bāde 'atīķ olduğda sekri şiddetlü (4) olur ve 'işķin daħı müddeti uzadıkça ma'sūķundan (5) māsiwāyı ķal' itmede ĥiddeti ve aġyārdan nefreti ziyāde olur. (6) Lākin evvel zūhūrı envā'-ı muhtelifle ile olup aġrebi budur ki (7) kemāl-i ġarāmla muztarib iken 'işķi kime oldıġın bilmez. Beherhāl (8) me'lūfāt-ı tabī'iyeden sühütle inķitā'a 'ilāc kāfidir. (9) 'Aşık ol bir güzelin fikrine düş 'ālemde Ne belā günde biñ efķār ile (10) ĥayrān olmak Günlerin 'id ola ümmīd-i vişāl itdikce (11) Yā firāk ile yine yoluna ķurbān olmak

Her ki rā tīġ-i zebān nīst be fermān Şā'ib
'Āķıbet küşte-i şemsīr-i zebān mī-gerded²⁶⁶

(13) Ey Şā'ib, her kimiñ tīġ-i zebānı kendi ĥükmünde degil ise 'āķıbet (14) şemsīr-i zebān maķtūli olur. Bu mażmūn dārü's-şaltanatü'l-'aliyyede (15) muķaddemā çok vāķi' olur imiş. Zīrā her 'aşırda lisānından aşılacak (68b) (1) küstāĥlar bulunur. Lākin 'aşırımızda devletin ıztırābı nihāyetde (2) olduğına böyle ĥıfz-ı devlet ķānūnlarına ri'āyet olunmaz (3) oldı ve ĥikemiyyātdandır ki bilā-cürm ĥabs ide şāyān-ı lisāndan (4) ġayrı yokdur ve şerī'atde daħı bu bāba tehdīdāt-ı 'azīmeler (5) vārid olmuşdur. Ĥattā sūre-i berāatde münāfikiniñ va'idleri (6) cümle ķulları üzerine tertīb olduğından kibārin ba'zısı (7) buyurur ki āşār-ı nifāk ķalbden a'zāya sirāyet itmemek taşavvur (8) olunsa elbetde şāĥibine şefā'at ider. Lākin (9) vuķū'ı var mıdır ki āşikāre ve nihānda bir evāmir-i (10) zāhireden aşlā teĥallūf itmeye maĥall-i tevaffūķdur.

²⁶⁶ Ey Sâib, her kim dil kılıcına söz dinletemiyorsa, en sonunda dil kılıcının kurbanı olur.

Gazel 26

Ten-perestānī ki der taz̄yī^c-i āb u dāneend

Der riyāz-ı āferīniş sebze-i bīgāneend²⁶⁷

(12) Bir alay ten-perestler ki āb u dāne zāyī^c itmededirler kâ'ināt (13) ravzalarında sebze-i bīgānedirler ki akreb mazarratları meyve-dār (14) ağaçlara zarar itmektedir. Bu sebebden herkes bāğçesin bīgāne (15) sebzeden taḥīre muḥtāc olur. Ma'lūm ola ki insān-ı kāmīl (69a) (1) 'abd-i maḥz olup esmā-ı ilāhiyyeniñ cümlesiyle ḥālen (2) ve taḥkīken müteḥallik olana dirler ve insān-ı ḥayvān insān-ı kāmīl (3) ile ancak şüretde müşterek olur ki merḥūmuñ sebze-i (4) bīgāne ile kināye itdiği bunlardır. Ve bu iki insāniñ beyninde (5) derecāt-ı keşīre vardır ki her mertebede ehli bulunmaḡ levāzım-ı (6) kâ'inātdandır ve insān-ı kāmīl 'ubūdiyyetine bir vechle rubūbiyyet (7) qarışdırmaya dirler deyince ḥāṭıra sūhūlet-i ḥuşūli (8) lāyih olur. Ammā āsmāna rucū^c bu ma'nadan çok āsāndır. (9) Lākin tecrūbe için bir hafta kadar evzā^c-ı 'āleme ve ḥavādişāt-ı (10) rūzgāra mu'āraza itmeyüp każāya rızā şüretinde (11) niçün şöyle olmadı yāḥud böyle olsa a'lā olurdu (12) yāḥud pādīşāḥ vezir şöyle iderler, ben olsam itmem (13) ve itdirmez idim dimemek üzre taşmīm olunsa o zamān (14) ma'lūm olur ki günde kaç kerre rubūbiyyet da'vāsım (15) ideriz, lākin ḥaberimiz olmaz. Amma zıkr olunan derūn ḥālidir, (69b) (1) yoksa ef'āl-i zāhire muḡtezā-yı mīzān-ı şerī'atden çıkmaz (2) ve aniñla 'amel ekmele-i ḥālāt-ı benīādemdir ve bu rütbeyi taḥşilīñ (3) akreb ve sā'ili bir kāmīl-i şādīkūñ dāmenine teşebbūş idüp (4) zimām-ı iḥtiyārın yedine teslīm ile olur. Lāf u da'vāniñ (5) bu meydānda mecāli yoḡdur. Müslümānlıḡ gibi herkese suāl (6) itseñ elḥamduli'llāḥ dir ve der 'aḡab başlar müslümānları (7) lisāniyla ḡıybet itmeye. Eger dilden gelen elden geleydi (8) müslümān ḡalmayup aḡṭāb olaydı.

²⁶⁷ Su ve tohum ziyan etmekte olan birkaç ten-perest, kâinat bahçelerinde yabancı otturlar.

Der mezzāk-ı 'arifān hūn u mey-i gül-gūn yekīst
Bes ki maḥv-ı lezzet-i dīdār-ı şāhib-i ḥāneend²⁶⁸

(10) Ol kadar şāhib-i ḥāneniñ dīdārı lezzetinde maḥv olmuşlardır ki (11) 'arifler mezzākında hūn ile bāde-i gül-gūn birdir. Bundan aḳdem (12) beyān olunan insān-ı kāmīl evşāfındandır ammā merḥūm (13) lezzet-i dīdār kayd eyledi. Bu ne dimekdir? Elbetde maẓmūn aḥvāl-i (14) dūnyāya maşrūf ve eşref-i enbiyā ḥaḳḳında dūnyāda rü'yet (15) vāḳif oldımı, ya'ni cerḥa-i başar ile şadr-ı evvelden muhtelifun-fih (70a) (1) bir mes'eledir Evvelā ma'lūm ola ki her fenniñ bir miḳdār ıştılahātı (2) vardır ki aña vāḳif olmayan o fenne vāşıl olamaz. (3) Ve şūfiyye tā'ifesi şerī'atle muḳayyed ve 'āmil olanların her 'aşrda (4) ekmeli ve eşrefidirler. Lākin yalnız Ḥanefī Mezhebinden uşūl (5) ve furī'a dā'ir bir miḳdār mesā'il zabt ve anıñ da yüzde biri (6) ile 'amel itmez iken böyle deḳāyığı fehm itmek, siyyemā taḳlīd-i (7) sırf ile, muḥāl ḳabīlindedir. Zīrā faḳīr kendi nefsimde (8) 'ayne'l-yaḳīn bildigim ma'rifetiñ birini bir meclisiñ ḥalkı ittiḳāḳ üzre (9) bu imkānda degildir deyü inkār itdiklerin çok gördüm. Çāresi, (10) işbāt-ı vücūd ḳābil olmayınca sūkūt itmekdir. Şūfiyye ile (11) münkirler beyinde olan nizā'ın ekşeri bu şūrettedir ve yine (12) faḳīre çok vāḳif oldu ki 'ulemādan birine āyet-i kerīmeden (13) ya eḥādīs-i şerīfeden biriniñ mefhūm-ı evvelini muḳteżā-yı (14) 'arabiyye üzre bir nükte zımnında taḳrīr iderim. Fi'l-ḥāl cevāb (15) ider ki 'ulemādan biri bu maẓmūnı İrād itmiş midir? Murādı (70b) (1) taḳlīd itmekdir. Zīrā böyle terbiye bulmuş tā şerī'atı kendi mīzān-ı (2) 'aḳlına uydurmadıkça ḳabūl itmez ve nehy-i münker niyyetiyle bu ma'nāyı (3) böylece ḳabūl ve taşdıḳ vācibdir disem mülzim olup (4) huşemāya ve ehl-i bid'ate te'vīl lāzımdır ve on seneden (5) şonra suāl itsen bi-'ayniḥi ehl-i bid'at için müheyyā (6) itdigi te'vīli İrād idüp zāhir-i ma'nādan imkāni rütbe (7) ḥazer ider. Merḥūm Şā'ib'ın beytinde tafşıl olursa 'ayn-ı (8) şerī'atdır. Lākin bu gūne muḥātaralar olduğına işāretle (9) ḳanā'at olundu.

²⁶⁸ Ev sahibinin yüzünün lezzetinde öyle mahvolmuşlardır ki ariflerin damak zevkinde kan ile gül rengi şarap birdir.

Ehl-i himmet rahne der sedd-i Sikender mî-künend

İn sebük-destân kilîd-i feth rā dendāne mî-künend²⁶⁹

Ehl-i himmet sedd-i (11) İskender'e rahne iderler. Bu eli uzunlar miftāh-ı fethē dişdirler. (12) Sedd-i İskender'den murād beden-i insāndır ki ehl-i himmetin riyāzāt-ı (13) şer'iyeleri rahneye müşābih cisimlerine bir hālet-i laṭife (14) ĩrās ider ki ecsām-ı keşifeden ğayūra ve bedenden beyne'l-mevti (15) ve'l-hayāt bir hāletle hurūca ve duhūle isti'dād hāşıl idüp (71) (1) rü'yāda muhālāt-ı 'aqliyyeden her ne müşāhede olunur ise (2) bu hāletde daḥı ziyāde meksūf ve muhaḳḳaḳ müşāhede olunur ki (3) maṭlab-ı a'lānīn muḳaddimesi bu hāletdir.

Şed beyābān der miyān dārend zühhād ez infāk

Gerçi der pehlū-yı hem çün sübhā-i şed-dāneend²⁷⁰

Zühhād darlıkda nifāḳdan yüz beyābān dutarlar. (6) Egerçi birbirinin yanında yüz dāne tesbīh gibi şūretā muvāfıklar (7) ise de. (NFK) lisān-ı 'Arabīde köstebek didikleri hayvānīn iki (8) taraıdan delik olan yuvasına dirler ve münāfıḳ daḥı iki yüzlü (9) olduğıçün teşbīh ṭarīḳı ile münāfıḳ didiler. Ve tesbīh dānesi (10) daḥı zātında iki taraıdan delik olduğına merḥūm, şūreti (11) āḥirete ve ḳalbi dūnyāya olan zühhād cemā'atini tesbīhe temşil eyledi. (12) Beytin cem'iyyeti te'emmül olunsa sehl-i mūmteni' ḳabīlindendir.

Nīst çendān reh be mülk-i bī-hodī ez 'arīfān

Tā bürün ez ḥ'ış mī-āyend der mey-ḥāneend²⁷¹

²⁶⁹ Himmet ehli İskender'in seddine gedik açarlar. Bu eli uzunlar fetih anahtarının dişidirler.

²⁷⁰ Her ne kadar birbirinin yanında yüz tane tesbih (gibi görünüşte muvafık) iseler de darlık zamanı yardım etmekten aralarında yüz çöl mesafe vardır.

²⁷¹ Âriflerden kendisizlik (kendinden geçmişlik) mülküne o kadar yol yoktur, yakındırlar. Kendilerinden dışarı taşana dek meyhanededirler.

‘Ariflerden bî-hodluk ve fenâ (15) mülküne o kadar yol yoktur. Ya’ni qarîbdir. Kendülerden taşra gelüp (71b) (1) aḥkâm-ı kuvvâları ta’îl olana dek mey-hânededirler. Lâkin bu isti’âdâ (2) taḥşîl itmek mevt-i aḥmerden on fersah öte tarafda olduğıçün (3) herkes tarîkâta sülûke cesâret idemez ve bu hâlete sekr dirler. (4) Bundan sonra ‘âlem-i hisse duḥûlüne şahv dirler ve bu ğaybet-i sekriyyede (5) kendine hâşıl olan ‘ulûm-ı qudsiyyeye nazar idüp halka nâfi’ olan ‘ulûmı ketm itmez ve esrâra müte‘allik (6) olan ‘ilmîñ ifşâsına izin yoktur. Ve şüfiyyeniñ zevk (7) ve şürb ve re’y ve vecd ve maḥv ve fenâ ve ihtilâm ve bunların (8) emsâli her ne kadar hâletleri var ise cümlesinde ğaybet (9) der-kâr ve bir ‘ilm-i ‘azîz ile hisse ‘avdet şartdır. Yoksa (10) bilâ-fâ’ide-i ‘ilmiyye olur ise ‘illetdir. Ğaşy, haḫakân, şar’ (11) ve sekte gibi ki eṭibbâ müraca’atle derdine dermân şadedinde olur (12) ve şüfiyyeniñ hâlât-ı mezkûreleri mevâhib-i ilâhiyyeden olup (13) aslâ kesbiñ medḫali yoktur ammâ şâhibine ve ‘ilmine nazar (14) olunsa muḫtezâ-yı ‘amel zan ve kesb vehm olunur, lâkin degildir (15) deyü ittifaḫ itdiler.

Hîç kes ez kârvân-ı zindeġi bîdâr nîst (72a)

Mândegân der h’âb-ı ğaflet reftegân efsâneend²⁷²

Kârvân-ı (2) zindeġiden hîç kimse bîdâr degildir. Bu kârvândan dökülüp (3) kalanlar h’âb-ı ğafletde ve gidenler meşeldirler. Kalanlar hakkında “en-nâs-ı niyâm” (4) vârid oldu, gidenler hakkında “ve ce’alnâhum eḫâdiş”^{XIII} buyurıldı. (5) Ya’ni hemân anlardan bir vücûd-ı zikrîleri qaldı ki halk ‘felân kavm (6) şöyle eyledi ve şöyle buldı’ dirler. Ve ağreb budur ki “ennâsu (7) niyâmün fe’izâ mâtû intebehû” buyurulmuş iken yine ḫubûrlarından kıyâmetde (8) kalkdıġda “men be’âse min merḫadinâ” deyü istifhâm iderler. Pes (9) ma’lûm oldu ki intibâh-ı tām kıyâmete maḫşûşdur ‘avâm (10) hakkında. Lâkin havâşş-ı ricâl mevt-i ihtiyârîden sonra rü’yâda (11) uyanup kendini rü’yâda bilen âdem gibi dünyâda mütenebbihlerdir. (12) Cihânîñ hâli rü’yâdır velâkin lüknet-i ğaflet

²⁷² Hayat kervanından hiç kimse ağâh deġil. Bu kervandan dökülüp kalanlar ğaflet uykusunda ve göçenler efsanedirler.

Amān virmez ki ādem (13) gördigini eyleye ta'bir

Ber nemī dāred şerāket mülk-i teng-i bī-ġamī

Zīn sebep eṭfāl dā'im düşmen-i dīvāneend²⁷³

Ġamsızlığın dar olan (15) mülki şirket kabül itmez. Bu sebebdan dā'imā eṭfāl dīvāneye (72b) (1) düşmendirler ve taş atmaya harışdirler, bi-'aynihī kilābın sā'iller (2) ile deryūze memleketinde olan nizā'ları gibi, memleket zīk ve selāṭin (3) birkaç olunca ġavġa eksik olmaz. Egerçi merḥūm şūret-i (4)zērāfetde bu ma'nāyı İrād eyledi ammā bāṭında irşād buyurur ki (5) ġamsız olmanın 'ilāci ikidir. Ya 'aql-ı ma'āşı bi'l-külliyeye tārđ (6) idüp tevekkülde tūyūr u vuḥūşa taḳlīd ile olur yāḥud (7) vālidesinden ġayrıya iltifāt itmeyen tıfl-ı bī-şu'ūr gibi (8) pistān-ı 'ināyet-i ilāhīden istimdāda ülfetle māsivāyı (9) 'adem menziline tenzīl itme ile olur ki bu iki tā'ife-i (10) celīle ġam nedir bilmezler ve virsen de yimezler. Lākin ġamdan murād (11) bunda dūnyā ġamıdır.

Dīde-i bed Şā'ib ez nāzik ḥayālān dūr bād

Kez dil-i şad çāk-ı ḥod zūlf-i sūḥan rā şāneend²⁷⁴

(13) Ey Şā'ib, çeşm-i bed nāzik ḥayāllerden dūr olsun. Zīrā kendi (14) şad çāk olan gönüllerinden olmak üzere kelām zūlfüne tārākdırlar. (15) Ya'ni eşref-i cevāhir-i benīādem ki tekellümdür şu'arā ḳalbini bir dil-berīn zūlfünün (73a) (1) şānesi maḳāmında zūlf gibi perīşān olan sūhenlere tārāḳ (2) meşābesinde vaḳf idüp dā'imā nizām ḳaydında olurlar. Pes (3) çeşm-i bedden şıyāneti için şu'arāya du'ā herkese lāzımdır ki (4) böyle bir maḥbūba ḥıdmetde ḳuşūr itmezler.

²⁷³ Ġamsızlığın dar olan mülkü ortak kabul etmez. Bu sebeple çocuklar her zaman delilerin düşmanıdır.

²⁷⁴ Ey Sâib, kem göz, ince hayallilerden uzak olsun. Çünkü onlar yüz parça olan gönülleriyle söz saçına taraktırlar.

Gazel 27

Der sühen güften haṭā-yı cāhilān peydā şevēd
Tīr-i kec çün ez kemān bīrūn reved rūsvā şevēd²⁷⁵

Söz söylemede cāhillerin haṭāları zāhir (7) olur. Meydān-ı i'tibār budur ki egri ok çünki yaydan (8) taşra gide rūsvāy olur. “el-mer’u mehbutū taḥte lisānihī”^{XXIV} Ya’ni (9) herkesiñ mi’rāc-ı fehm u dirāyeti ve āşār-ı ‘adāvet ve velāyeti (10) ta geregi gibi şöhbete girmedikce ma’lūm olmaz ve mümkināt ibtidā (11) Rabbü’l-‘ālemīn’den “kūn” lafzını istimā’ idüp Ādem ‘Aleyhi’s-selām (12) dahı ḥalīfetu’llāh olmak ḥasebiyle melā’ike-i kirāmı nuṭḫ ile (13) esmā-ı ilāhiyye ta’līminde ifḥām eyledi. Ve sonra eşref-i mürselīn (14) gelüp emriñ ḥitāmında melā’ikeyi ilzām idenleri yine nuṭḫ (15) ile ilzām eylediginden erbāb-ı başirete ma’lūm olur ki āyāt-ı (73b) (1) ma’nāda beyninde kelāmdan eşref ve a’zam bir āyet taşavvur olunmaz. Ve azm-i (2) ḫadri filcümle andan ma’lūm olur ki birkaç ādem şöhbet ider iken (3) ālāt-ı meclisden ya mum ya kāse ya ibriḫ bir iki kelime nuṭḫ eylese (4) elbetde ahāli-i meclise heybeyden bir ḥālet zuhūra gelür ki (5) gaşy rütbelerine varır ve bu heybete sebep olan herkesiñ me’lūf (6) ve ma’hūdı olan tekellümdür ve İbrāhīm bin Edhem’e egriniñ ḫaşından (7) Bir şadā geldi ki bunun için ḫalk olunmadı ve bu kelāmıñ dehşetinden (8) salṭanat gibi bir dāhiyeden ikrāh idüp Allāh’a teveccüh eyledi ki (9) bu kelāmı kürsilerde meşāyihden ḫatı çok işidüp aşlā (10) müte’essir olmamış idi. Pes herkesin ḫadri kelāmından ma’lūm oldu.

(1) Ne söylerse zebānım ḫaşd-ı evvel vaşf-ı zātındır.

Değil mi böyle sen söyle beni söyletme sultānım.

Perde-i pendār sedd-i rāh-ı vaḫdet geşteest
Çün ḫabāb ze-ḫod küned ḫālīb tehī deryā şevēd²⁷⁶

²⁷⁵ Söz söylemede cāhillerin hatası ortaya çıkar. Eğri ok yaydan çıktığında rezil olur.

(14) Zan perdesi ʃarīk-i vaḥdetiñ sedd-i rāhı olmuşdur. Ben didikce vaḥdet (15) bozılır. Tūfān-ı iʃtibār budur ki ḥabāb ʃünki kendinden ʃalıbını (74a) (1) teḥi eyleye deryā olur. Muḫaddimen tāʻiyye tercemesinde daḫı vaḥdet-i (2) vüçüd mesʻelesi dāʻire-i ʻaḫıldan ḥāricdir. Bu taḫrīr olunmuş (3) idi. Ancaḫ maḫall-i nizāʻ budur ki mümkinātñ kendine maḫşüş bir vüçüdü (4) var mıdır, yoksa vüçüd zāt-ı Bārīʻden ʻibāret ve birdür (5) ve bu keşret-i zāhire aḫkām-ı aʻyān-ı s̄ābite^{XV} midir? Muḫaḫkiḫ-i (6) şūfiyye şıḫḫ-ı s̄ānīdir deyü ittifaḫ ideler ve anlara muḫālefet idenleriñ (7) ekşeri maḫall-i nizāʻı henüz taḫḫiḫ itmeden raḫb u yābis T-R-Hā-T (8) ile teʻliflerin meşḫūn itdiler ve bir ādem ki ʻömründe bir gün (9) nefsini rızā-ı ilāhī tālebinde ḥabs itmemiş iken cümle ʻömrünü (10) rızāuʻllāhda şarf iden kebāʻiriñ kelāmını fehm idemediginden (11) tekfir itmek siyyemā muʻāşır daḫı olmaya. Elʻiyāzubiʻllāhu teʻālā (12) ʻadüvv-i mübīn olan şeyḫān bu seyyieyi irtikāb itmez. Ḳaldı ki (13) sen şerʻ-i şerīfe temessükle meʻmürsin. Böyle mesāʻil-i ḡarībe (14) zarūrāt-ı dīniyyeden degildir ve Muḫyiddīn-i ʻArabī Ḥāzretleriñ (15) teʻlifātını müḫālaʻa saña ne farz ve ne müsteḫab. Elbetde (74b) (1) kendi nefsiñ iḫün bir meslek iḫtisān itmişsiñdir. Anıñla (2) muḫayyed olup dīniñi ʻilmiñ ḫadar ḫıfz eyle vesselām.

(3) Baḫre uḡrarsan eger ey cūybār
Maḫv olur nām u nişāniñ her ne var

(4) Irmaḫ olmaḫsa murādın dehrde
Baḫre varmaz vādīde eyle ḫarār.

(5) Ḳaldı ki Şāʻib bir şāʻir ve mutaşavvıf ādemdir. Ḥālā bu beytine birḫaḫ (6) suāl vārid olur. Lākin ʻaḫāʻid maʻlūmdur ki mümkin bir vechle vācib (7) olamaz ve vācib mümkin olur dinmez. Lākin iştılāḫāt-ı şūfiyyeye (8) vāḫıf olanlara göre ḡāyet bir laḫif mażmūndur, taḫşīl olunsa (9) melālet virir ve hem vādī-i şīʻrden ḫıḫar.

Der maḫām-ı ḫayret-i dīdār ḫarf u şavt nīst

²⁷⁶ Zan perdesi vahdet yolunun seddi olmuştur. Kabarcık kendinden kalıbını boşalttığı zaman derya olur.

Tūtî ez âyîne hayrânem ki çün gūyâ şevd²⁷⁷

Hayret-i dîdâr maḳâmında ḥarf u şavt yokdur. (12) Ben hayrânım ki tūtî âyineden nice gūyâ ve nâṭık olur? Zîrâ (13) bu şüret uşûlün̄ ḥilâfidir. Dîdâr elbette maḥv ider. Merḥûm (14) tecelliyât-ı ilâhiyyen̄ bir kısmına işâret ider ki murâdı fânî (15) ve maḥv iden tecellîdir. Ḳavmîñ kitâblarında mufaşşal beyân iderler lâkin (75a) (1) böyle maḳâmda bu ḳadarca ḳâfidir.

Kişi ‘ar bildigini söylemek (2) âdâb degil.

Çıxılır pencereden taşra velî bâb degil.

(3) Şem‘ ile leyle-i sevdâyı münevver itmek

Mümkin ammâ kerem-i pertev-i (4) mehtâb degil

Mîtevân rûz-ı siyâh ez ḥaşm dâd-ı ḥod girift

Şabr ân dârem ki ḥaṭ gird-i ruḥeş peydâ şevd²⁷⁸

(6) Ḳara günde ḥaşımdan kendi intikâmîñ almak mümkindir. O ḳadar (7) şabr dutarım ki ḥaṭṭ, o maḥbûbuñ ruḥı etrâfında zâhir ola. (8) O vâkıdde edevât-ı intikâmdan beynimizde olacak ḳâl (9) u ḳıl şimdi lisâna gelmez. Bu va‘di derdmend ‘aşıkîñ (10) lisân-ı ḥâlinden nazm eyledi. Zîrâ ḥaṭ zuhûrunda (11) ḥarâret-i ‘ışḳa ihtimâl ki daḥı ḳuvvet gelüp (12) nuṭḳa mecâlî ḳalmaya. Yok eşḳ şaḳalı bitdi deyü muḥabbete (13) bürüdet gelür ise mazmûn-ı şâdıḳdır.

Çün şadef her kes ki dendân ber ser-i dendân nehed

Sîneeş bî-güftügü gencîne-i deryâ şevd²⁷⁹

Şadef gibi her kim dişini (75b) (1) diş üzerine ḳoyup maḳâm-ı edebde şabr u sükût (2) ider ise anîñ sînesi bilâ-keḻâm deryânîñ ḥazînesi olur. (3) Ya‘ni cevâhir-i esrâra

²⁷⁷ Dîdar şaşkınlığı makamında söz ve ses yoktur. Tutî aynadan nasıl dile gelir, şaşarım.

²⁷⁸ Kara günde hasımdan intikam almak mümkündür. O mahubun yüzünün etrafında hat ortaya çıksın diye sabr ederim.

²⁷⁹ Her kim sadef gibi dişini dişî üzre koyarsa, tek kelime etmeden göğsü deryanın hazinesi olur.

mâlik olmanın t̃arıķi şabr ve şikâyetden (4) leb-beste olup vaktine muntazır olmaķdır ki maṭlab teḥallûf itmeye. (5) Şadef nîsâna muntazır ve miyâh-ı uḥrâya iltifât itmediği gibi.

Dest ü pây-ı bâġbân bûsîden ez dūn-himmetîst
Sa'y kün tâ bî-kilîd İn der be rūyet vâ şeved²⁸⁰

Bâġbânın elini (8) ve ayağını öpmek denâ'et-i himmetdendir. Sa'y eyle tâ bu kapu seniñ (9) yüzüne miftâhsız feth ola. Murâdı riyâz-ı mükâşefedir ki (10) riyâzetle bilâ-mürşid taḥşîli mümkündür lâkin şâḥibi keyfiyyet-i (11) mizâca ve (aḥvâl-i taḳlîl aḥkâm-ı beşerine) 'âlim olmaķ gerekdir ki 'aḳla (12) ḥiffet ve mizâca 'illet gelmeye ki bu şürete daḫı rüşd-i tām ve iatî'dâd-ı (13) kâmil lâzımdır. Herkese müyesser olmaz ve bu küşûfât şa'âdet-i (14) uḥreviyyeyi müstelzim olmaz ve ba'zı nüfûsa sebab-i zâhirsiz (15) müyesser olur. Esrâr TRâL'da ḥükemâ yazdığı gibi benîâdemiñ (76a) (1) ba'zılarında zuhûr ider ve görülmüşdür.

Müḥr-i ḥâmûşî çî sâzed bâ leb-i pür-cüş
Ḥalka-i gird-âb çün müḥr-i leb-i deryâ şeved²⁸¹

(3) Benim pür-cüş olan dudağıma sükût mühri ne ider, gird-âb (4) halkası deryâ dudağına müḥr nice olup, cüş u ḥurûşdan (5) nice men' ider. Zirâ insân âḫir-i mevcûdât ise de kendüden (6) evvel her ne halk olundu ise insânda mütederric olmuşdur, (7) lâkin perde-i gaflet ve şehvet verâsındadır, görünmez. Bir kerre (8) tevfiķa maḫzar olup fütûḥ-ı 'ibâret zuhûra gelse söylemeyeceği (9) esrâr ve göstermeyeceği âşâr ḳalmaz. Merḥûm, ḫâline göre lâf (10) itdi görünür ammâ şî'rine ve le'âfet-i ṭab'ına nazar olunsa (11) vâķi'î beyân ve taḫdîş-i ni'met uslûbunda nazm itdiği ehl-i (12) inşâfa zâhir olur.

²⁸⁰ Bahçivanın elini ayağını öpmek gayretsizliktendir. Bu kapının yüzüne anahtarsız açılması için çalış.

²⁸¹ Suskunluk mühri benim coşku dolu dudağıma ne yapar? Girdap halkası derya dudağına nasıl mühür vursun?

Nisbet-i huffaş bā 'İsā çü 'İsā bā Hüdāst
Mİşved 'İsā Hüdā huffaş eger 'İsā řved²⁸²

(14) Huffařın Hāzret-i 'İsā'ya nisbeti, 'İsā 'Aleyhi's-selāmın (15) Hüdā'ya nisbeti gibidir. Pes eger huffař 'İsā olur ise 'İsā (76b) (1) dahı Hüdā olur. Kıyās-ı müsāvāt cer eyledi. Ya'ni Hāzret-i (2) 'İsā'yı Rabbü'l-'ālemīn benīsrāīle meşel kıldı ki kullarımızdan (3) biri ihyā-yı mevtāya bizim iznimiz ile kādır olunca 'İsā'yı (4) halk iden zāt-ı muqaddes evleviyette kalur deyü ammā yine (5) bu burhān-ı vücūd delāletinde ziyāde gelüp Hāzret-i 'İsā'ya (6) dürlü dürlü iftirālar eylediler. Gūyā 'Aleyhi's-selām, kavminin (7) böyle gülüp idüp kendüye ulūhiyyet isnād ideceklerin (8) bilür gibi tıfl iken tekellüme şurū'da evvel kelāmı "innī 'abdu'llāh"^{XVI} (9) vāki' oldı ki bu vāhimeye düşmesünler deyü ve ma'lūm (10) olan edyān-ı islāmiyyenin cümlesi āhirete imān üzre (11) mebnīdir. Anıñçün Qur'ān-ı Kerīm'de yevm-i āhiret esāmī-i (12) muhtelifle ile çok tekerrür itmişdir ve hükemādan bir tāt'ife (13) bu kıyāmet-i mev'ūdeyi kevākibde ric'at-i müşāhede itdiklerinden (14) yine dünyāya bu maḥlūkāt gelürler deyü eşref-i nuḥūd ve cevāhirlerin (15) zīr-i zemīnlere defn ve rūḥāniyyet-i kevākible muḥāsam ve merşūd (77a) (1) idüp ikinci 'avdetde fakr u ihtiyācdan berī olalım deyü, bu bābda (2) berāhīn-i kavīyye ile kütübler te'līf eylediler. Eger bir zekī ādem ıřılāḥ-ı (3) nücūma vuḳūf şartıyla kitābların mütālā'a eylese bi'l-muḥābaḳa (4) elsine-i enbiyāda vārid olan kıyāmete řādık olur ve (5) Rabbü'l-'ālemīn kelām-ı kadīminde bu ma'nāya işāret idüp buyurur ki, (6) "ve's-semā'i zāti'r-rac'i ve'l-'arzi zāti'ş-şad"^{XVII} ya'ni ric'at (7) řāḥibi olan semāya ve řad ile semādan müte'eşşir olan 'arza (8) řasem iderim ki serā'ir-i imtiḥān olunacaḳ gün (kūl faşl (9) ve ḥaḳḳ maḥzır) hezl ü kizb degildir. Ya'ni vallāhu a'lemu^{XVIII} dimek (10) olur ki eger bizi āletle halk ider ve esbāb ile icād ider i'tikādında (11) olursanız nazar idin ric'at-i 'uluvviyāta ve kābiliyyet-i süfliyyāta ki (12) ḥaşr-i ecsādın şurūtı tāmmedir, maḥall-i tereddüd degildir. Ve muḥaḳḳıḳīn-i (13) şūfiyye eşrāt-ı sātde

²⁸² Yarasaların Hz. İsa'ya nisbeti, Hz. İsa'nın Allah'a nisbeti gibidir. Eğer yarasa İsa olursa İsa da Tanrı olur.

“en telide’l-emetü Rabbetehā^{XIX}” haberine böyle (14) ma‘nā virdiler ki semavāt ‘arzdān sonra halk olunup ‘arzi (15) terbiye itmesine işaretdir. Gūyā cāriyeden murād ‘arz ola, bu (77b) (1) cāriyenin Rabbinden murād semavāt ola ki kendinden (2) müntec olup kendini terbiyeye şurūf idince sā‘ate şart (3) kılındı. Muḳaddemen āyet-i kerīmeye (4) işāret olunan ma‘nāya bu ḥadīşin işāreti muvāfiḳ oldu.

Cevheri dārem ki ger ze cīb-i ḥod ārem birūn
Ez fürūgeş pāye-i mīzān yed-i beyzā şevēd²⁸³

Bir cevhere (6) mālīkim ki eger koynumdan taşra çıkarsam terāzūnun gözi anin (7) nūrundan yed-i beyzā olur. Çünkü bu gāzelinde ḥaḳāyīḳ-ı ‘āliyelere (8) işāret itmegin temdiḫ-i şā‘irāne buyurdu ki eger cevāhir-i ‘irfānımı (9) izḥār eylesem ‘ayār-senc olan ehl-i i‘tibārin gözi o cevheri (10) gördükde yed-i beyzā gibi münevver olur. Vāḳı‘ā merḥūmun kesret-i iṭtilā‘ı (11) bu mübālaḡaya müteḥammildir.

Dest-i red ber sīne-i deryā güzāred çün şādef
Her ki Şā‘ib āşinā-yı ‘ālem-i bālā şevēd²⁸⁴

Her kim Şā‘ib, (13) ‘ālem-i bālāya āşinā olur ise şādef gibi deryā sīnesi (14) üzre red elini koyup şuyundan ḳabūl itmez. Bu beytden ma‘lūm (15) olur ki ḥalkın evliyā deyü ḥāḳ-i pāyine yüzler sürüp her ziyāretine (78a) (1) gitdikce bir nefis hediyye tedārikine muḥtāc oldukları ma‘lūm (2) iken anlarda velāyetden eşer yoḳdur. Zīrā velī demek bu kā‘inātu halk (3) iden ḡanī-i muṭlaḳa ḳarīb dimekdir. Bu şīfatın şāhibi dūnyā (4) ṭamā‘ından ve cem‘iyyet ḳaydında olmak muḥāldir. Zīrā ‘ulviyyāta istinād (5) ḥāşıl iden elbetde ‘ulvī olur. Ḳaldı ki olduğca tekellüfden (6) ‘arī Hüdā’ya ḳabūlüne söz yoḳdur. Murādım şālāḫımı dūnyā (7) cem‘ine vesīle iden ehl-i ḥüsrāndan taḫzīrdir.

²⁸³ Bir cevherim var ki eğer koynumdan dışarı çıkarsan terazinin gözü onun nurundan yed-i beyza olur.

²⁸⁴ Ey Sâib, her kim yüce âleme aşına olursa sâdef gibi denizin sinesine karşı red elini koyar (onun suyundan kabul etmez.).

Gazel 28

Eger vaṭan be maḳām-ı rızā tevānī kerd
Ġubār-ı ḥādiṣe rā tūtiyā tevānī kerd²⁸⁵

(9) Eger maḳām-ı rızāda vaṭan itmeye ḳādir olabilür isen (10) ḥādiṣe ğubārını tūtiyā itmeye ḳādir olursın. Zīrā ğubār-ı ḥavādiṣāt (11) İmānında kemāli olmayanları a‘mā ider. Eger sen metānet idüp fa‘il-i (12) ḥaḳīḳī böyle murād itmiş deyüp (mīzān-ı şerī‘atden çıkmamak şartıyla bu maḳāmda tevaṭṭun ider isen ğubār-ı ḥavādiṣ saña tūtiyā olup ‘ālemin̄ kör olup görmedikleri esrārı saña gösterirler.) Ednāsı küdürāt-ı ḥavādiṣe (13) şabr, a‘lāsı anınla telezzüz ve ṭabī‘ata mülāyim bulmaḳdır ki aḳṭāba (14) maḥşūş ḥāllerendir. Lākin ḳalbīn̄ ḥālidir, lisānla meşelā (15) evzā‘-ı ‘āleme ṭa‘n itmek ve mülūk-ı vüzerānīn̄ tedbirlerin (78b) (1) beğenmeyüp ben olsam şöyle iderdim deyü şarāḥaten rubūbiyyet (2) da‘vāsı ve zımmen murādu’llāha muḥālefete, māsivā için ḳudret (3) işbātı ve müslümānlığı kimseye virmez iken bir ḥādiṣeye uğrasa (4) bilüp bilmediği ādemlere, -behey sulṭānım, şöyle bir ḳazāya uğradık- (5) deyü islāmını rüsvāy itmeseler, siyyemā saḳar münāsebetiyle (6) kesb itdigimiz seyyiātīn̄ ḥaddi ve pāyānı yoḳdur. Ammā söze (7) gelende maḳām-ı rızāda benden ğayrı yoḳ zann olunur ve ḥaḳīḳatde (8) ‘ālem ‘adl ve dād ile ma‘mūm olmuş, birgün ḥabersizin (9) gidecek olduğdan sonra āḫiretde benden aḫvāl-i ‘ālemi suāl (10) itmezler, bu vīrānenin̄ ḳaydında olmaḳ ‘āḳil kārı degildir. Bizimle (11) Mosḳov keferesinin̄ ğalebesi fikrinde olanlardan ekşeri gitdiler.

Cihān-ı nā-ḥoş eger şad küdürēt āred pīş
Ze vaḳt-i ḥoş heme rā bā şafā tevānī kerd²⁸⁶

²⁸⁵ Eğer rıza makamını vatan tutabilersen, hadise tozunu gözüne sürme yapmaya kadir olursun. (Olaylar gözünü kör etmez, aksine görüşünü artırır.)

²⁸⁶ Eğer nahoş cihan yüz keder getirirse de hoş vakit sayesinde hepsini eğlenceli yapmak mümkündür.

Nā-hoş olan cihān eger hużūra (14) yüz küdüret getirür ise de hoş vaķitden nāşī (15) cümleyi şafālu itmeye ķadır olursın. Evvelā lisān-ı şūfiyyede (79a) (1) vaķt herkesin hālinden ‘ibāretdir. Zīrā maṭla‘da maķām-ı rızāya (2) terģib idince suāl teveccüh eyledi ki ya bu ‘ālem küdürāt ile memlū (3) iken cümlesine maķām-ı rızāda bulunmaķ tāķat-i beşerde var mıdır? (4) Cevāb eyledi ki senin hālīn rızā ve ķalbīn fā‘il-i haķīķinīn (5) tekvinātını müşāhedeye merbū olunca maḥbūb her ne ider ise (6) maḥbūbdur ķaziyyesi saña ‘ālemi şafā ile memlū idüp riyāzetin (7) netīce-i ‘uzmāsı olan maķām-ı rızāya seni işāl ider. Lākin günde (8) on kerre mevti gördükden şonra.

Ze sāye-i tu zemīn āfitāb-pūş şeved
Eger tu dīde-i dil rā cilā tevānī kerd²⁸⁷

Senin zıllından zemīn (10) āfitāb geymiş olur, eger sen gönül gözünü cilā itmeye ķadır olur (11) iseñ. Zīrā şems her ne ķadar menba‘-ı nūr ise de Allāh te‘ālānīn (12) nūruna meşel ve hilāfetine mażhar degildir. Gūyā beden bir kıṭ‘a-i (13) zemīnden ‘ibāret ve pertev-i hurşīd-i haķīķat ki nefsi (14) nāṭıķadır bu zemīni āfitāb-pūş itdigini müşāhede dīde-i (15) ķalbīn cilāsına mevķūfdur dimek ister. Zīrā bu nūr-ı başiretle (79b) (1) görünüp başarīn maḥall-i te‘alluķı degildir.

Sendeki esrār-ı haķķa (2) vāķıf olmazsan bugün
Tā ebed bigānesin yārın vuķūfuñ (3) vechi yok
Bir ‘aceb tertībe mālīkdir vücūduñ neş’esi
‘İlmi (4) miftāh-ı sa‘ādet cehlinin hūsrānı çok

Eger ze h‘iş ber āyī be tāziyāne-i vecd
Sefer be ‘ālem-i bī-müntehā tevānī kerd²⁸⁸

Eger vecd tāziyānesiyle (6) kendinden çıkar isen ‘ālem-i bī-müntehāya sefer itmeye ķadır olursın. (7) Vecd, aḥvāl-i ķavmden biridir ki kendinden gā‘ib olup bir miķdār

²⁸⁷ Eğer sen gönül gözünü parlatmayı becerirsen yeryüzü senin gölgenden güneş giymiş olur.

²⁸⁸ Eğer vecd vasıtasıyla kendinden çıkar isen nihayetsiz āleme sefer yapmaya ķadır olursun.

(8) ‘ulūm-ı esmā ile yine hissine ‘avet ider, lākin kesbī degildir. Lākin (9) muḳaddemātı yine ta‘īl-i aḥkām-ı ḥavāsa te‘alluḳ itdiginden (10) kesbī medḥali var zann olunur ve ‘ālem-i bī-müntehādan murād ‘ilm-i (11) esmādır ki kitāfetle cem‘ olmaz. Ya niçün baña o ḥālet (12) deyü iğbirār-ı ḥāṭırla bulunmaz.

Bulur vecd ile maṭlūbını vācid

(13) Żarar yoḳ ta‘n iderse ṭab‘-ı ḥāsīd

Merḥūm fi‘l-cümle (14) vecdīn isti‘dādına işāret idüp buyurur ki:

Eger çü şebnem-i gül terk-i reng ü bŷy künī

Derŷn-ı dīde-i ḥurşīd cā tevānī kerd²⁸⁹

(80a) (1) Eger gül şebnemi gibi reng ü bŷyı terk ider iseñ ḥurşīdīñ (2) gözi içinde yer idebilürsin. Şaḳın ictimā‘-ı zıddeynden ḥavf (3) itme. Zīrā Şā’ib bu mes’eleye ḳā’illerdendir. Anīñ ‘indinde bu müşkil degildir. (4) Ammā müşkil seniñ ‘alāyık-ı beşeriyeden ve aḥkām-ı imkāndan ve belki (5) bir beşere iḳtizāsı olmayan ḳuyūdāt-ı ‘ādiyelerden inḳıṭā‘ındır (6) ki şimdi birer birer terkine ihtimām eylesen baḳıyye-i ‘ömr nişfına (7) vefā itmez ve ḥaḳīḳatde müşkil budur. Yoḳsa eger bu ḥall (8) olsa ruṭūbet-i şebnemīñ dīde-i ḥurşīdde yer itmesini müşāhede (9) seni şebnem gibi maḥv idüp maḥall-i sülūkuñ eṭfāl-i nev-hevesleri (10) “uçdı uçdı ādem uçdı” dirler idi. Bir zamān heves (11) itdik lākin zemīn-i ṭabī‘ate ‘aksine uçduḳ ve ḥavārīḳ maḳūlesi ‘ādetlerin terk idenlere ḥavārīḳ-ı (12) ‘ādāt iḥsān olunur ki cezā vifāḳ ŷzre olur.

Şūmdur (13) bŷm-ı heves dil lānesin vīrān ider

Bir nefis aḳdem uçur (14) gelsün humāy-ı lā-mekān

Ze şāhidān-ı zemīn ger nażar fūrū bendī

Nażar be perdegıyān-ı semā tevānī kerd²⁹⁰

²⁸⁹ Eğer gül şebnemi gibi renk ve güzel kokuyu terk edersen güneşin gözü içinde yer tutabilirsin.

²⁹⁰ Eğer yeryüzü güzellerinden bakışını bend eylesen, gökyüzü perdesinde olanları görmeye kâdir olursun.

Eger zemīn dil-berlerinden (80b) (1) nazārīmī sedd eyler iseñ semā perdesinde olanlara nazār itmeye kâdir (2) olursın. Ya'ni sen süfliyâtdan nefsiñ perhîz idersen (3) bu cezâ maķâmında 'ulviyâta nazâra ruḥṣat bulursın. Kaldı ki (4) bundan a'lâ bir nazâr dahı vardır ki süfliyâtda 'ulviyâtı müşâhede (5) ider yâhud 'indeinde süfliyât kalmaz. Birbirinden a'lâ rütbelerdır ki (6) ihtilâṭ kabûl itmez. Ammâ ṭarîķı gâyet müşkil olduğına her nefsi (7) denî sülûke taḥammul idüp ol ṭarîķa gitmez.

Birūn çü sūzen-i 'Īsâ revī ze atlas-ı çerḥ
Eger ze rāst revīhâ 'aşâ tevānī kerd²⁹¹

Ḥazret-i 'Īsâ 'Aleyhi's-selām āsmāna 'urūc (10) idende vālide-i 'affeleri Meryem Ḥazretlerinin kendüde (11) bir iğnesi kalmıṣ idi. Berāber gitdi deyü şöhretine binā'en buyurur ki (12) atlas çarḥdan sūzen-i 'Īsâ gibi ṭaşra gidersin, eger istikāmetden (13) 'aşâ idebilür iseñ. Zirâ ṭarîķ-i müstaķīmīñ nihāyeti ma'lūmdur. (14) 'Ulviyâta müntehâ olur. Hemān sen bu 'aşâyı elden bırakmadıkça (15) kendiñi şimdiden cennetde bil. istikāmetden murād bilā-tereddüd (81a) (1) şerī'atle 'ameliden 'ibāretdir ve taṣavvuf şerī'atīñ a'lâ rütbesiyle (2) 'amel dimekdir. Şaķınup taṣavvufi şerī'atden a'lâ taṣavvur itme ki (3) şırf vesvese ve 'ayn-ı dālāldır ve şerī'atle 'amelīñ 'alāmeti (4) budur, şerī'atīñ ḥükmünü a'māli üzerine ḥākim idüp edāsı (5) vācib olanı edā, istiğfārı müstelzem olanlardan (6) istiğfār, ḥuķūḳ dā'ir olanları aşḥābıyla muşālaḥa ider, (7) mādām bir ādem bu 'amel üzre sâbitdir, o ādem müstaķīmdir dimek (8) şaḥīḥ olur ki şa'īd-i muṭlaķdır.

Ber āsitān-ı tu naķş-ı murād ferş şeved
Bisāt-ı ḥod eger ez būriyā tevānī kerd²⁹²

Eger kendi (10) bisātīmī būriyā itmeye kâdir olur iseñ āsitānında (11) naķş-ı murād ferş olur. Ṭavлада naķş-ı murād odur ki bir ādem (12) zarı atdıķda murād itdigi şekl

²⁹¹ Eğer istikametden asâ yapabilirsen, İsa iğnesi gibi atlas felekten dışarı çıkarsın.

²⁹² Eğer döşeğini hasırdan yapmaya kâdir olabilirsen, senin eşiğinde arzu naķşı kilim olur.

zuhūr eyleye. Bu ise pek (13) nādir vāki^c olur. Ya^cni bisāṭi^ñ būriyāya ḥaşr idüp sâ^cir (14) levāzım-ı beşeriyye daḥı aña kıyās muhtaşar olur ise bu şüret (15) ihtiyārī olup cenāb-ı Kirdigār^ce ^cibādete meşğül bulunan (81b) (1) ^cārif henüz dünyāda iken gāh rü^cyāda gāh ḥālet-i ḡaybiyyede (2) murādāt-ı uhreviyyesin ^cayne^c’l-yaḳın müşāhede idüp ḡurbetden (3) vaṭana gider gibi mevte teveccühde bulunur.

Gerçi ḥānem bir ḥaşıra (4) münḥaşır

Ḥāne-i ḥulyāda yoḳ yoḳdur hele

Ġidā-yı nūr tevānī be tīre-rūzān dād

Çü şem^c ez ten-i ḥod ger ḡidā tevānī kerd²⁹³

(6) Kara günlülere nūr ḡidāsı virebilürsin eger mum gibi kendi (7) cismi^ñden ḡidā itmeye kādır olabilür ise^ñ. Ya^cni muḥālefet-i (8) nefis ve hevādan āteş birini^ñ riyāzetle bir sālİK eriyüp (9) yanmadıkca tīre-rūzān rūzgāra ḡidā-yı nūr iḥsānına (10) kādır olamaz. Güyā kibār-ı ümmeti^ñ ^cavām ve ḥavāşdan himmetlerine (11) muhtāc olanlara zāhir ve bāṭın itdikleri iḥsān taḥkīk (12) olunsa bi-^cayniḥi kendülerin lezā^ciz-i nefsāniyelerinden terk (13) itdikleri müştehiyāt-ı fāniyenin^ñ bedeli gibidir. “men terake şey^c’en (14) eşera fihi^{”XX} hikemi zuḥūra gele. Zīrā bir ādem terk eylediği şeyde (15) ḡāyet sühūletle taşarruf ider. İm^cān-ı nazār idecek (82a) (1) şādık maẓmūnlardandır.

Be künh-i қаtre tevānī resīden ān rūzī ki

Hemçü mevc be deryā şinā tevānī kerd²⁹⁴

Bu maẓmūmı ifādeye muḳaddime (3) budur ki Vācib te^cālāyı bir ādem bilmek āşār-ı esmā ve şıfātla kendi (4) isti^cdādı ḳadardır. Yoḳsa Mevlā-yı müte^cāl kendi nefsinı (5) bildiği gibi maḥlūḳun^ñ bilmesi muḥāldir. Belki kemāl-i ma^crifet (6) budur ki sen

²⁹³ Eğer mum gibi kendü cisminden ḡida etmeye kādır olabilürsen kara günlülere nur ḡidası verebilürsin.

²⁹⁴ Dalga misali denizde yüzmeye kādır olduḡun gün katrenin özüne erişebilirsiniz.

taḥkīk vechi üzre bilesin ki bilinmez (7) zīrā zāt-ı Bārī'de cehl 'ulūmūñ eşrefidir ve ḥattā ba'zı (8) muḥakkiḳīñ kā'inātdan birisi oldığı üzre bilinmek (9) muḥāldir didiler. Daḥı bundan a'ceb baḥşler vardır ki bu maḥalde (10) naḳline cesāret idemedim. Şā'ib merḥūm buyurur ki sen (11) o günde ḳaṭrenīñ künhüne irişmeye ḳādir olursın ki (12) mevc gibi deryāda sibāḥate ḳādir olasın. Ya'ni ḳaṭrenīñ (13) ḥaḳīḳatine cemī' ve cehdden vāşıl olmaḳ deryāyı iḥāṭaya (14) muḥtāc bir ma'nādır. Eger muḳaddem imkānda olur ise tālī daḥı (15) mümkindir deyü muḥāle ta'līk eyledi.

Torā ez ehl-i nazar ān zamān (82b) ḥisāb künend

Ki cuḡd rā be taşarruf hümā tevānī kerd²⁹⁵

Seni ol zamān ehl-i nazardan (2) ḥisāb iderler ki bayḳuşı taşarrufla hümā itmeye ḳādir olasın. Şā'ib merḥūma (3) daḥl u ta'arruż itmeye bundan a'zam sāḳıta olmaz. Meşelā şāḥib-i nazar (4) evvel-i mürselīn Nuḥ 'a.s. oḡlını ḡarḳdan ḥalāş idemedi ve seyyidü'l-enbiyā (5) 'aleyh ekme'lü'n-nihāye Ebū Tālib'i islāma getüremedi. Şā'ib ise (6) bayḳuşı hümā itmeyince bir 'ārifī ehl-i nazardan itmedi deyü (7) bu muḳaddimāt-ı zarūriyye şī'liğe munzammolup derdmendi (8) rüsvāy iderler. Ammā ma'lūm ola ki beşer cinsinden bir pādişāḥ (9) 'abd memlūklerinden birine muḥabbet idüp o vaḳitte ḡulāmīñ pādişāḥa (10) nüfūz-ı kelāmı ve ruḥşat-ı tamāmı her 'aşırda görümüş ve işidilmiştir. (11) Mecāzı böyle ve ḥaḳīḳatde ḥadış-i şāḥiḥ ile Mevlāya nevāfil ile taḳarrüb (12) iden 'abde muḥabbet-i ilāhiyye ḥāşıl olup görür gözi olup Allāh'la görür, (13) söyler lisānı olup Allāh'la söyler. İlḥ. Keyfiyyet ma'lūm (14) degil ise de İmān vācibdir ve muḥabbetu'llāhīñ şemeresi (15) bu rütbeğe varınca efendi olmaz, yoḡdur. Beyhūde zaḥmet (83a) (1) çekme. Bir zamān faḳīr daḥı böyle maẓmūnlara havādan uçar (2) idim. Şimdi münkirlere biḥamdi'llāḥ naşīḥat ider oldum. İmām Ġazālī (3) merḥūm, iḥyāda buyurur ki Rabbü'l-'ālemīn dostlarının ḥaṭırlarına (4) o ḳadar mürā'āt ider ki eger kıyāmet-i mev'üdeyi itme diseler (5) itmez. Bu kelām Şā'ib'ın maẓmūnundan a'zamdır ve İmām Ġazālī (6) cümle 'indinde müsellemdir.

²⁹⁵ Bayḳuşu kendi taşarrufunla hümā yapmaya ḳādir olursan o zaman seni nazar ehli sayarlar.

Kaldı ki peygâmbir anî aḥvâli ve anlara (7) kemâl-i iktidâ ile iktidâ iden kibârîñ
 şânları nefislerinde ʿaqla (8) gelmez kuvvet-i qudsiyye-i kâhireler müşâhede ider iken
 yine mecâzî/mücazî (9) iqdâra teslîm olmada bir ʿaciz ʿavâmdan farkları olmaz. (10)
 Ğâyeti meʿmûr oldukları bir duʿadır, idüp icâbete muntazır (11) olurlar. Nazar eyle,
 Hâzret-i ʿİsâʼya ihyâ-ı mevtâ için izn (12) virildi ve tevâtür ile ihyâ-ı mevtâ eyledi ki
 bir ehl-i şakâyı (13) saʿîd itmeden aʿzamdır. Ve taşarrufa izn virilenler ʿumûmî (14)
 olmadığıçün terk idüp maḥalline teʿhîr ider ve teʿemmül (15) ile ahd-i ğazâsında
 vâkıf olan aḥvâli ki aşḥâb-ı kirâma (16) ibtilâ-yı ilâhîniñ aʿzamı idi zirâ İlinus sâhîriñ
 evvel ḥâtırâ (83b) (1) ilgâ idecegi rasûle böyle zaʿf-ı ḥâl yakışır mı deyü idlâl (2)
 itmişdir ammâ kazâ maḥallini bulduktan sonra nice muʿcizât-ı bâhireler (3) izhârî ile
 dîde-i kulûb-ı aşḥâbı tenvîr buyurup (4) mecâz/mücazî-i iqdâra teslîmiñ şüreten daḥı
 lisân-ı ḥâlî ifâde (5) itdiler ki ʿabd-i maḥzîñ ḥâli budur ki gördiginiz demek olur (6)
 ve kışaş-ı evliyâlarda bu mesʿeleniñ ʿacâib şüretleri yazılmışdır. (7) Kimi sekr ile ve
 kimi kuvvet-i cāzibe ile taşarruf-ı aʿzîmler izhâr itdiler. (8) Ve kimi daḥı ḥâlet-i
 şahvında idüp sonra istiğfâr eyledi. Hâşıl-ı (9) kelâm ve ḥulâşa-i takrîr bu oldu ki
 ʿâdetâ tavḫ-ı beşerden ḥâric (10) bir emriñ zuhûrunda zarûrî mazḥar olan ʿabd maḥv
 olup (11) bu fiʿli Rabbuʼl-ʿâlemîne nisbet vehle-i evvelîde herkesiñ ḥâtırına (12)
 ḥuḫûr ider. Pes fâʿil-i muḫlaḫ Allâh olunca maḥall-i zuhûrî ya ḥacer (13) ya beşer ya
 şecer olsun cümle kâʿinât müsâvîdir. Beyhûde inkârîñ (14) fâʿidesi ḥirmândır.

Kilîd-i kufl-i icâbet zebân-ı ḥâmüşest

Ḳabûl nîst duʿâ tâ duʿâ tevânî kerd²⁹⁶

İcâbet kuflunuñ miftâhı (84a) (1) lisân-ı sâkitdir. Duʿâ ḳabûl degildir tâ sen duʿâ
 itmeye kâdir (2) olduḳca. Bir daḳîḳ maʿnâya işâret ider ki şûfiyye kibârîniñ (3)
 mezḫebinde ʿabd dâʿimâ şâmitdir ve müstemîdir. Yaʿni mādâm ben itdim (4) dîrsin o
 fiʿlde ḥayr yokdur. İmkâmî rûtbe-i taşarrufdan teberrî (5) itmedikce ʿibâdîñ maḳâşıdı

²⁹⁶ İcâbet kilitinin anahtarı susmuş dildir. Sen dua etmeye kâdir olmadıkça dua kabul olmaz.

zühür itmez. Hemân maḳām-ı (6) ‘acizde her nefisde izhârîmî müşâhede eyle ki icâbet-i mev’ûdenîñ (7) rükn-i a‘zâmı budur.

Torâ be her ğam u derd imtiḥân ez ân kerdend

Ki derdhâ-yı cihân râ devâ tevânî kerd²⁹⁷

Seni her ğam ve derd ile imtiḥân anıñçün (9) itdiler ki cihânîñ derdlerine dermân itmeye kâdir olasın. (10) Zîrâ bir derde mübtelâ olup şifâ bulan o derdîñ şifâsını (11) güzel bilür ve ḥayrîñ küllîsi ḥalkîñ ḥayır-ḥ’âhı olup (12) ğayrılar için sa’y itmededir. Lâkin herkese bu ḥulḳ-ı ilâhiyyeden (13) ḥaber virüp ‘amel itdirmek müşkildir. Zîrâ İmân bi’l-ġaybe (14) tevakkûf ider bir ḥulḳ-ı ‘azîmdir. Ḥalk için sa’y eyle Nuşret (15) ḥayr-ḥ’âh-ı ‘âlem ol Ḳadriñîñ bilsün melâ’ik ḥidmet eyletsün (84b) (1) âdem ol

Cemâl-i Ka’be ze seng-i nişân tevânî dîd

Eger ze şıdḳ-ı ṭaleb reh-nümâ tevânî kerd²⁹⁸

Ka’be’niñ cemâlini nişân taşından görmeye (3) kâdir olursın, eger şıdḳ-ı ṭalebden olmak üzere kendiñe (4) delîl ve mürşid idebilür isen. Zîrâ şadâḳat bir delîldir ki (5) rütbesi kadar merâtibe-i îşâlde ḳuşûr itmez ve eger bir âdem Allâh ve rasûl (6) ḥaḳḳında ve nefsi ve cemî’ maḥlûḳât ḥaḳḳında şadâḳat-i iltizâma (7) muvaffaḳ olsa henüz dâr-ı teklîfde iken lisâna geleyecek (8) esrâr-ı ḳudsiyye ile ma’mûr olur. Ammâ bir maḳâm-ı ‘azîzdir, (9) nâdir bulunur.

Cevâb-ı ân ğazelest İn ki ğüft ‘ârif-i Rûm

Tu nâzenîñ cihânîñ kücâ tevânî kerd²⁹⁹

²⁹⁷ Dünyanın dertlerine derman olmaya kâdir olasın diye seni her gam ve dert ile imtihan ettiler.

²⁹⁸ Eğer talep sadakatinden kılavuz edinebilirsen Kabe’nin cemâlini nişân taşından görmeye kâdir olursun.

²⁹⁹ Bu Rûm arifinin yani Mevlâna’nın söylediği gazelin cevabıdır, sen cihanın nâzeninliğini nasıl yapabilirsin

Bu o ğazelĩn cevābıdır ki ‘arif-i (11) Rūm ya‘ni Mevlānā buyurdı ki sen cihānĩ nāzenĩnligini ķande (12) idebilürsin. Ya‘ni insān nāzenĩn ‘ālemdir. Ammā bu vaşfi icrāya ve bu (13) laķaba bi‘l-fi‘l lāyık olup nefsi-ı hayvānĩ levāzımından çıķmaya (14) kırık binde biri muvaffaķ olamaz.

Āsāyiş-i ten ğāfilem ez yād-ı hudā kerd
Hemvārĩ-yi ĩn rāh merā bes hevā kerd³⁰⁰ (85a)

Ten rāhatlığı beni zıkr-i Hudā’dan ğāfil itdi. Bu yolun düzlüği (2) benim başımı havāya itdi. Zırā yolun ‘adetā şu‘ud ve nüzüli (3) olunca insānĩn ref‘tarından hacālet şūreti görünür ki (4) başı önüne mā‘il olmaķdır. Gūyā refāh-ı hāli rāh-ı hemvāre (5) temsil idüp başın havāya olmasını ānā lāzım tahayyül eyledi. (6) Ve fi‘l-ħaķĩķa ni‘metle ibtilā fakr ile ibtilādan güc ve istiħlāşında (7) māni‘-i ķaviye muħtācdır ve ħalāş olanları nādirdir. Meşelā bir fakır ki (8) şiltesi ħaşır ola ğicede birķaç kerre bīdār olmaķ teklīfe (9) ħācet degildir. Ammā hāline ğöre şiltede rāhat ideniñ (10) ekli ve şürbi daħı ānā kıyās olup bedeni daħı şıħhatde olur ise (11) şabāħ namāzını vaķtiyle edā bula mü‘min içün sülūk maķāmına (12) ķa‘im olur.

ĩn hāne ħarābĩ be ħabābest sezāvār
Ez āb-ı revān hāne ne bāyist cūdā kerd³⁰¹

Bu hānesi ħarāb olmaķ ħabāba (14) lāyıķdır. Āb-ı revāndan hānesin ayırmaķ gerekmez idi. Ya‘ni (15) mānend-i ħabāb şey mezkūr olmayan insān bu şıfatdan ayrılmasa (85b) (1) ve vücūdı şāhibine teslīm idüp da‘vā ile ķoparmasa (2) envā‘-ı āfetle hāne-i hāli ħarāb olmaz idi. Zırā zāhiren ve bātınen (3) belā da‘vāya ve mantıķa musallaťdır.

³⁰⁰ Bedenimin rahatlığı beni Tanrıdan gafil etti. Bu yolun düz olması benim başımı fazlasıyla havaya dikti.

³⁰¹ Bu hānesi harap olmaķ kabarcığa lāyıktır. Akarsudan hānesini ayırmaķ gerekmez idi.

Nice var oldu yok yok (4) var olur mı

Bu nevmiñ şāhibi bīdār olur mı

Bu yok var (5) oldığın da'vā iderse

Bu olmuş kışşadır inkār olur mı

Bī-cezbe be cāyī neresed kūşiş-i reh-rev

Ber gerdem ez ān reh ki tevān rū be afā kerd³⁰²

Cezbesiz sālikiñ sa'yı bir yere irişmez. O yoldan (8) ben dönerim ki yüzi eñseye çevirmek mümkün ola. Ya'ni bir arikiñ (9) menziline vuşulūñ evvelki 'alāmeti odur ki bir cāzibe ile teveccüh (10) idesin, 'avdet murād itseñ imkānda olmaya, hāşılı mecbūr (11) gibi olasın ve bu şūret herkesiñ 'ömründe birkaç vāki' olur ki (12) şikāyet ariki üzre aħbāba naql ider ki benim bu huşūşda (13) ihtiyārim meslūb idi deyü ve cāzibenin şuver-i muhtelifesi (14) vardır. Gāh şuveri ve gāh ma'nevī. Ammā insān nefsinde başiret (15) üzre olunca kendinden murād olunan emriñ mübrem oldığın (86a) (1) şūret-i hālden istidlāle adir olur.

Der reh-güzereş āh şeved dīde-i hayret

Ez rāstī ān-kes ki derin rāh 'aşā kerd³⁰³

Bu yolda o kimse ki istikāmetden 'aşā kıldı (4) yolu uğrağında olan kuyu dīde-i hayret olup o āha (5) vuū'ı muhāl olur. Mażmūn şu daıaya mebnīdir ki mütehayyir (6) ādemiñ gözi her nede mütehayyir oldu ise andan ğayrını göremez (7) ve bu şūret-i başarıla başiretiñ ittihādında olur, ammā hükmi başiretiñ (8) olma üzre bu kerre mer'ıyyāt-ı başara 'aks itmez ki görmüş ola ve haıatde (9) sālिकlerin sülüküne māni' olan şerif'atden inhirāfıniñ seyyiesidir. (10) Yūsuf 'Aleyhi's-selāmda hem cemāl ve hem gençlik ve Züleyhā'da (11) hem cemāl ve hem h'āhiş cem' olmuş

³⁰² Cezbe olmadan yolcunun abası bir yere erişmez. Yüzü arkaya çevirmenin mümkün olduğı bir yoldan ben dönerim.

³⁰³ Bu yolda istikameti kendisine aşā kılan kimsenin yolu üzerinde olan kuyu şaşkınlık gözü olur.

iken istiḳāmet-i cibilliyeti böyle (12) vartadan ḥalāşa sebep olduđı gibi muḳteziyyāt-ı şerīʿatde (13) lāübālī olan eṣnā-yı sülūkde vuḳūʿundan ḥālī olmaz. Zīrā (14) bir maʿcūnūñ terkībine sümūmdan bir şey zamm olunsa elbetde (15) muşliḥi bulunmaz ise fiʿlini icrā ider. Şerīʿat daḥı saʿadet-i (86b) (1) ebediyye içün bir maʿcūn-ı ilāhīdir. Muḥālefet semdir. Muşliḥi gāḥ istiġfār (2) ve gāḥ ḥuḳūḳı şāḥibine edā ve istiḥlāl ile mümkündür. İtmez ise (3) rütbesine göre mażarratı der-kārdır.

Bī renc-i ṭaleb rūy dehed her çı nehʿāhī
Devlet ʿacebī nīst eger rūy be mā kerd³⁰⁴

Ṭaleb ve suāl renci (5) olmaḳsız istemediġiñ zūḥūr ider. Pes eger devlet baña teveccūh (6) itdi ise ʿaceb degildir. Zīrā benim mizācım devlet istemez ve mekkāre (7) dāʿimā bī-ṭaleb teveccūh ider. Maʿlūm ola ki esmā-ı ilāhiyye müteḳābil (8) ve müteḥālifetuʿl-meʿānī iken kāʿinātda maḥbūb-ı muṭlaḳ ve mekrūh-ı (9) muṭlaḳ bulunmaḳ muḥāldir. Meşelā Zeydʿiñ maḥbūbı ve bāʿiṣ-i şafā (10) ve neşāṭı olan günde beş direm afyonūñ bir diremi ʿÖmerʿi (11) helāk ider. Zeydʿe niʿmetdir deyü şükr lāzım olduđı gibi ʿÖmerʿe (12) niʿmetdir şerrinden istiʿāze lāzım gelür. Lākin Şāʿib ekşer (13) ṭibāʿa devlet maḥbūb olduđından mübālaġa vechi üzre (14) nazm eyledi ve bir kimseyi devletiñ ve dūnyāniñ teveccūhi mükedder (15) ider ise elbetde bāṭında bir rütbesi vardır. Zīrā ṭabʿiñ ḥilāfıdır. (87a) (1)

Der maʿreke-i ʿiṣḳ delīrāne metāzīd
Ber şafḥa-i deryā netevān meşḳ-i şinā kerd³⁰⁵

ʿIṣḳ maʿrekesine cesūrāne ḳoşmanız. Deryā şafḥası (3) üzre yüzmege meşḳ itmek olmaz. Zīrā meşḳiñ mekāni deryā (4) olup şibāḥate ṭālib olan ʿacemī olsa elbetde

³⁰⁴ Talep sıkıntısı olmadan istemediġin şey zuhur eder. Öyleyse mutluluk bana yöneldiyse bunda şaşılacak şey yoktur.

³⁰⁵ Aşk savaşında cesurca koşmayınız. Deniz sayfası üzerinde yüzme meşk edilmez (ögenilmez).

ğark (5) olur. Belki bir küçük havz peydā idüp anda meşkini tekml (6) itdikden
şonra deryāya teveccüh cā'iz olur.

‘Āşık olmam deyü (7) baçdım güzele aldandım
Mey-i ‘ışkı kadehi çeşmim ile nūş (8) itdim
Sākī vü bāde nedir bilmez iken ‘ālemde
Çıkamam (9) mey-kededen kendimi serhoş itdim.

Devr-i felek ez zemezme-i ‘ışk tehī būd
İn dā‘ire rā hāme-i Şā’ib be nevā kerd³⁰⁶

Felekĩn (11) devri ‘ışk zemzemesinden tehī idi. Bu dā‘ireyi Şā’ib’ĩn (12) kalemı
nağmelendirdi. Zırā neysiz yalnız dā‘ire pek fakırāne āheng (13) olur. Şu‘arāya iftiħār
‘ādetdir. Lākin merhūma vākī‘ĩ beyān (14) maķūlesindendir.

³⁰⁶ Feleğın dâiresi aşk nağmesinden yoksun idi. Bu dâireyi Sâib’in kalemi nağmelendirdi.

Gazel 29

Ṭūfān-ı gül ü cūş-ı bahārest bebīnīd
Eknūn cihān ber ser-i kārest bebīnīd³⁰⁷

Gül ṭūfānı ve bahārīn (87b) (1) kaynamasıdır, bakınız. Bugün ki cihān iş üzerindedir, nazar (2) idiniz. Zīrā nevbahār ehl-i i'tibāra göre kıyāmetīn āyinesidir ki (3) her nebāt ve her şükūfe lisān-ı ḥāl ile “men be'aşenā min merķadīnā”^{XXI} (4) feryādın iderek revā'ic-i tayyibe ve elvān-ı müferriḥa şāḥibleri (5) aḥvāl-i merātīb-i şa'dātı ve bunların 'aḳsi cezā-yı a'māli eşkıyāyı (6) göstermededirler.

İn āyineḥāyī ki nazar ḥīre bemāned
Der dest-i kūdām āyine-dārest bebīnīd³⁰⁸

Bu āyineler ki anlarda nazar (8) ḥīre ḳalır ḳanḳı āyine-dārīn elindedir, bakınız. Çünkü bu gazelinde (9) bahār cilvesiyle āgāz itdiginden her bir şükūfeyi bir āyine taşavvur (10) idüp buyurur ki im'ān-ı nazar idenlerin bu āyinelerde ḥayretten (11) gözi ḥīrelenüp bir nebātūn künh-i cemālinde 'āciz olunca bunları (12) 'ilmden 'aynūhū iḥrāc iden āyine-dārı ferāmūş itmeniz deyü (13) eşerden müeşşire istidlāle terḡīb eyledi ve mümkindir āyinelerden (14) sāde rū-tāzeleri murād itmek yāḥud ḳulūb-ı ben-i ādeme şarf itmek. (15) Lākin evvelki vech etemdir.

Ezelden tā ebed her Yūsuf-ı güm-geşteyi Nuşret (88a)

(1) Teveccühle gönül cāhından iḥrācı müyesserdir

Şikest eyler bu mir'ātı (2) libās-ı māsivā ammā

'Allā... vaḥdet ile emr eyserdir

Der sebze vü gül āb-ı revān perde-nişīnest

³⁰⁷ Gül tufanı ve baharın kaynamasıdır, bakınız. Bugün cihan iş başındadır, görünüz.

³⁰⁸ Nazarın şaşakaldığı bu aynalar hangi āyinedārın elindedir, bakınız.

Māhī ki derīn sebz-ḥiṣārest bebīnīd³⁰⁹

Sebze ve gülde mā-ı cārī perde-niṣīn (5) ve maḥfīdir. Bu yeşil ḥiṣārda olan ḳamere nazār idinīz. Gūyā (6) nebātātı sebz ḥiṣār işāretiyle āsmāne teşbīh ve şuyı māha (7) temşīl eyledi ve medārik-i ‘uḳūldendir ki elvān-ı muḥtelife şūretinde (8) nebātātı bir inbīke ḳoyup taḳṭīr eylesen şū kendi şūretinde (9) elvāndan ḥālī zuhūr ider. Lākin mücāveret sebebiyle ba‘zı (10) aḥḳām-ı iktisābī inkār olunmaz ve belki emr-i lāzımdır Rabbū’l-‘ālemīn (11) bu temşīli “yüskā bi-mā‘in vāḥidin”^{XXII} ile Ḳur‘ān-ı Kerīm’de ve Zıkr-i Ḥakīm’de İrād (12) eyledi ki baḳıyye olan esrār-ı ilāhiyye nihāyet ḳabūl (13) itmez. Ve Şā’ib merḥūm sebze ve gülde şuya ve bu yeşil ḥiṣārda (14) māha nazār idin ta‘bīri ile her çend murādı irsāl-i meşel (15) ise de şuyun ḳamere münāsebeti rābıtasıyla teraḳḳıyye terḡīb (88b) (1) buyurup silsile-i kā’inātīn mübtedāsına dek te‘emmül eyle deyü emr (2) eyledi ve her mevcūduñ esbāb-ı tarīḳinden Mevlā-yı müte‘āle istinādı (3) gibi esbābdan ḳaṭ‘-ı nazār veche-i ḥāşdan daḥı bir vechile irtibātı (4) vardır ki o vechi ne esbāb bilür ve ne levḥ-i maḥfūzun ḥaberi (5) vardır. Ancak Ḳur‘ān-ı Kerīm’de bu veche-i ḥāssa “izā erednā”^{XXIII} lafzıyla (6) işāret ider. Şimdi ezkiyā-yı şūfiyyeye nücūmuñ aḥḳāmda (7) teḥallüfi vechi ve meşveretīn fā‘idesi ve du‘ā ile ‘ibāda emrīn (8) sırrı ma‘lūm olur ve ḥekīmü’ṭ-tab‘ bir mü‘min ‘ālem-i ḳıyām ḳıyāmınīn (9) muḳteżā-yı ḥikmet üzre eşrātına nazār eylese ki bir miḳdārı (10) geçdi ve bir miḳdārı daḥı ‘ilme’l-yakīn gelecekdir ammā farz itdigim (11) ḥekīmi mü‘min deyü ḳayd itdigimi ferāmūş itme, bu şūret (12) geregi gibi ma‘lūmı olduḳda Ḥazret-i ‘İsā ‘Aleyhi’s-selāmīn (13) henüz māder-zemīnīn ḥamli müddeti tamām olmadan iḥyā-ı mevtā (14) itmesi veche-i ḥāşdan ḡayrıya şarf olunmaḳ mümteni‘ görünür ki (15) Rabbū’l-‘ālemīn bi-izni ile ḳayd eyledi.

Şimdilik mā ḥāşılı (89a) (1) medrese-i ‘ālemde

Ders ḳalbimden alup gūşuma taḳrīr itdim

(2) Kimsenīn redd ü ḳabūlünde degildir fikrim

³⁰⁹ Yeşillik ve gülde akarsu gizlidir. Bu yeşil hisarda olan aya bakınız.

Gördüğüm h̄'āb-ı perīṣānımı (3) ta'bīr itdim.

Maḥall-i āhırde daḥı ikrār eyledim ki 'ilm ile zevḳin (4) keyfiyetleri ehli 'indinde başkadır. Faḳīr bir maḳāmda esrāra (5) müte'alliḳ bir mes'ele taḳyīd itdikde Vehhāb-ı muṭlaḳ 'ilm cihetinden (6) iḥsān itdigini kayd iderim. Yoksa ḥālīm perīṣān olduḡı (7) herkesiñ ma'lūmıdır. İ'tizāra ḥācet yokdur ve ma'lūm ola ki (8) bir cemāl kendinde esmā-ı ilāhiyyeden mutaṣarrıf olan esmālara her anda (9) vāḳıf olup ta'bīr ḳādir olunsa bir nusha-i celīletü'l-ḳādr (10) olup beyne'l-'ārifīn muṭāla'aya sezāvār bir kitāb olur (11) idi. Lākin cevāhirīñ keṣreti bī-miḳdār olmasına sebep olup (12) dünyāyı bād-ı hevā bulduklarından esrārına kimse a'māl-i fikr (13) itmez meger ṣehvāt-ı nefsāniyye ḥayṣiyyetinden ola. Bu daḥı sırrını (14) bilerek olsa nihāyet ḳabūl itmez bir ḥicāb-ı a'zamdır. Muḥaṣṣal-ı (15) kelām āḥiretdeki ni'am-ı gūn-ā-gūn dünyāda ḥāṣıl itdigīñ 'ilm ḳadardır. (89b) (1) Zīrā 'ilm olmayınca bir ḳanṭār irsīr bulsan fā'ide itmez. Pek (2) zabṭ ileher ḥālde ve her mavṭında 'ilm ma'lūmını ṭaleb ider. (3) Bunu taḥrīr eyledim ki Nuṣret, Şā'ib'i terceme iderim deyü 'ömrünü telef (4) itmiş dimeyesin.

Ez zevḳ-i hem āḡūṣī-yi ān ḳāmet-i mevzūn
Gūlhā heme āḡūṣ u kenārest bebīnīd³¹⁰

O mevzūn ḳāmeti (6) ḳucamaḳ ṣevḳinden güllerin cümlesi ṣūretā āḡūṣdur ve (7) ḳucamaḳdır, bakınız. Mercī'-i zamīr kimse “el ma'nā fī baṭni' ṣ-ṣā'ir”^{XXIV} (8) mefhūmı üzre buyurur ki nebātāt seniñ 'indinde idrākden (9) ve irādeden ḥālī iken o maḥbūbı ḳucamaḳ hevesiyle āḡūṣdan (10) 'ibāret olmalarıyla saña ta'līmdir ki sen de maḥbūb-ı muṭlaḳa bir eṣer-i (11) ṣevḳ tedārik eyle deyü.

Ḳānī' neṣevīd ez ḥaṭṭ-ı 'uṣṣāḳ be ḥ'ānden
Ḥüsnī ki nihān der ḥaṭṭ-ı yārest bebīnīd³¹¹

³¹⁰ O mevzun kameti kucaklama ṣevkinden güllerin hepsi adeta kucaktır, bakınız.

³¹¹ Üstadın hattını okumakla yetinmeyiniz. Yârin hattında saklı oan güzelliğe bakınız.

Üstādîñ hattından (13) kırāatle kanā‘at itmeñiz. Bir hüsni ki yārîñ hattında maḥfîdir, (14) nazar idinîz. Zîrâ hattı görmek ‘ām ve hüsni idrāk itmek (15) havāşîñ havāşındandır. Merḥūmuñ murādı nev-ḥatt-ı tāzelerde (90a) (1) olan kıllar oldığı bedîhîdir. Lākin maẓmūnuñ ḥaḳîḳāte daḥı (2) taḥammüli vardır. Zîrâ kā‘inātın mürekkebātı kelimātu’llāh ve müfredātı (3) nefes-i insānda olan ḥurūf maḳāmındandır. Tenbîh buyurur ki (4) her ne görür iseñ gördüğün emrîñ cemālını temāşā eyleyüp yalnız (5) şūretiyle kanā‘at itme.

Der mağz-i cihān ĩn çı nesīmet bebūyīd

Der dest-i cihān ĩn çı nigārest bebīñid³¹²

(7) Cihānîñ mağzinde bu ne ḳoḳıdır şemm idinî. Bāḥın ismi ḥayşiyetinden (8) cihānîñ elinde bu ne nakıştır, nazar idinî. Zāhir ismi cihetinden ya‘ni (9) eşerlere müessir ḥayāliyle ve esmā uşūliyle nazar idenlerin naşibi (10) revāiyiḥ-i ḥayyibe-i ‘irfān olup zāhir-bīnler gibi taşra ḳapuya mülāzemetden (11) ḥalāş olurlar.

Müjgān büğşāyīd bebendīd zebān rā

Āfāk pūr ez cilve-i yārest bebīñid³¹³

Müjgānı açınîz ve lisānı bend idinîz. (13) Āfāk yārîñ zuhūriyle memlūdur, görinîz. Bend-i lisān eyle emr (14) eyledi. Zîrâ her görülen söylenmez ve belki söylenmek murād olursa (15) ta‘bire gelmez. Nihāyeti esrār-ı esmāya vāḳıf olanların ma‘lūmı olur ki (90b) (1) şiddet-i zuhūr ḳadr-i ḥafā olmaz ve hemān lisān-ı şerī‘atde olan (2) nuşūşı bilā-te‘vīl vürüdü üzre ḳabūl idüp kā‘ināta bir ‘ārif (3) böyle nazar itse ‘urefānîñ zirve-i a‘lāsına nā‘il olur. Yoksa (4) ben ḥadīş-i şaḥīḥ rivāyet ider iken o tevāḳḳuf idüp ‘acabā ‘ulemā-yı (5) mezḥebimiz bu ḥadīşi aldılar mı deyü taḳlīd idecek bir ādem tedāriginde (6) olanların her müjgānı ḳılında bīñ gözi olsa yine bir şey göremez. (7) Zîrâ bunlar bir tā‘ifedirler ki ḳulūb-ı marīza ḫabīb-i şāri‘ olan (8)

³¹² Cihanın özünde bu ne güzel kokudur, koklayınız. Cihanın elinde bu ne nakıştır, bakınız.

³¹³ Kirpikleri açınız, dili bağlayınız. Ufuklar yârın zuhuriyle doludur, bakınız.

‘aleyhişşalavāt u vesselām virdiği dārūnuñ keyfiyet ve kemmiyetinden (9) suāl iderler ve böyle hasta ‘ilāc kabūl itmez. Hattā birine (10) didim ki behey birāder, bu hadīş-i şahīḥ lisān-ı nebevīden şudūrunda (11) hāzır bulunan aşḥābīñ birisi suāl buyurmadı ki yā Rasūlallah, (12) bu kelāmıñdan şöyle iktizā ider, belki cān u gönülden kabūl (13) itdiler ve t̄abī‘īne şūretiyle haber virdiler, sen niçün suāl (14) idersin? Cevāb itdi ki benim ‘ilmime i‘timādım yokdur, taḳlīde (15) muḥtācım. Didim, ne güzel buyurduñuz, Rasūlu’llāhdan eşref (91a) (1) ve a‘lem imāmı ḳande bulursın? Hemān taḳlīd eyle, kifāyet ider. (2) Bu eṣnāda şoḥbet müteḡayyir olup derdmend o ḥāl üzre ḳaldı. (3) Bilmem şimdi keyfi nicedir.

Baḳar kördür cihānīñ ḥalḳı ekser

(4) Görünmez her cihetden şanma dil-ber

Arar ḫālib velī mürşid (5) bulunmaz

‘Acebdır ḫātırına kendi gelmez.

Şusuzdur ḫānesinde (6) nīl cārī

Niyāz-ı hicrānla yanında yāri.

Çün nīst şümā rā nazār dīden-i āteş

İn cūş ki der maḡz-i bahārest bebīñ³¹⁴

(8) Çünkü sizde āteşi görecek nazār yokdur ve bu cūş ki (9) bahārīñ maḡzındadır, görīñiz. Ya‘ni müeşşiri görmeye ve müşāhedesine (10) isti‘dādīñiz el virmez ise eşerine idīñiz ki müeşşir (11) ile eşer mütteḫīd gibi görinür. Bundan ziyāde körlüḡün ‘ālemi yokdur.

Ān nūş ki der nīş nihānest becūyīd

Ān genc ki der kisvet-i mārest bebīñ³¹⁵

³¹⁴ Sizde ateşi görecek bakış olmadığından (bari) bu baharın özündeki coşkuyu görünüz.

³¹⁵ İğnede saklı olan balı arayın, Yılan kisvesindeki defineyi görünüz.

O ḥalāvet dikende maḥfīdir, ṭaleb idīn (14) ve o defīne ki yılan kisvesindedir, görīniz. Nīşde maḥfī (15) olan nūş ile irsāl-i meşel cihetinden bal arısına işāret (91b) (1) eyledi ki ‘abd-i mü’miniñ mübtelā oldığı beliyyāt-ı gūn-a-gūn şūretde (2) nīş ve ṭabī‘ata münāfir ammā ma‘nāda kimine keffāret-i zūnūb ve kimine (3) ref‘-i derecāt ve kimine andan a‘zam bir belāyı def için olunca (4) nīşde gizlü olan nūşa müşābih oldu. Ve bundan a‘lā (5) bir rütbe daḥı vardır ki bi-‘ayniḥī belā ile ‘abde telezzūz ḥāşıl (6) olur. Lākin tefhīmi zevki olmayana müşkildir. Hemān kisvet-i mārda (7) olan defīne bu şūretdir demek mümkündür. Zīrā bir ādemi (8) maḥmūm görürsin. Ma‘a-ḥāzā o ādem anīla mütelezziz ve infīşālini (9) ve andan sefāsını nefesine belā bilür ve nefis ve hevāya muḥālefet (10) daḥı ḥabbe şūretinde defīnelerdir. Lākin şimdi tekyelerden (11) bu rūsūm bi’l-kūlliyye ref olup maḥāmına muḥālefet-i şerī‘āt (12) kā‘im olmuştur.

Ez dīden-i şayyād eger reng nedārīd
İn deşt ki pūr-ḥūn-ı şikārest bebīnīd³¹⁶

Eger şayyādı (14) görmeden reng tutup sizlere bir şafatü’l-vecel gelmedi (15) ise bārī bu şikār kanıyla memlū olan şahrāya nazar idīniz. (92a) (1) Ya‘ni bu gördüğün maḥlūḳāt birer birer şayyād-ı ḳudretin yedinde (2) āğuşte-i ḥāk ve ḥūn olduğu ‘indīnizde mechūl ise eşeri (3) her ānda zāhir olmadadır. Bunuñ bir tedāriki ḳaydında olmak lāzım (4) degil midir? Zīrā şayyādīn murādı üzre ḥareketden sen daḥı (5) rızāsını şayd idüp ba‘de’l-intiḳāl şayd ile şayyād beyninde (6) olan vaḥşet mürtefī olunca ebedü’l-ābād riyāz-ı rızāda (7) müsterīḥ olursın ve bu ihtiyārsız gelip mekre gitmenin (8) cezāsın bulursın.

Zān āteş-i sūzān ki cihān suḥte-i ūst
Eflāk pūr ez dūd u şerārest bebīnīd³¹⁷

³¹⁶ Eğer avcıyı görmekten benziniz sararmadıysa, bari bu av olmuşların kanıyla dolu olan sahraya bakınız.

³¹⁷ Cihanı yakmış olan o yakıcı ateş yüzünden felekler duman ve kıvılcım doludur, bakınız.

(10) O âteş-i sūzāndan ki cihān anīñ suhtesidir ya'ni (11) yanmışı yāhud kavıdır eflāk anīñ tütünü ve kıvılcımı ile (12) töludur, baqıñız. Gūyā āsmān duhān levninde ve kevākibler kıvılcım (13) şūretinde oldıgından böyle ta'bir eyledi. Murādı âteş-i (14) 'ışkdır ki 'uşşākı bātından ihrāk idüp duhān ve (15) kıvılcımları hālqıñ beyninde eflāk ve kevākib tesmiye olunur. (92b)

Der dāmen-i deştī ki ze cūş-i gül-i bī-hār
Hurşīd kem ez būte-i hārest bebīñid³¹⁸

Bir şāhrā dāmeninde ki dikensiz gül kesretinden (3) güneş o şāhrāya nisbet bir diken yığınından aħkardır. Böyle şāhrāñ (4) dāmenine baqıñız ki bārī temāşā ne dimekdir, bilesiz. Murādı kalb-i (5) 'ārifdir ki şurūtıyla tecelliyāta müsta'īd olduğdan şōñra (6) mazmūn mübālağadan çıqup vāqı'ī beyāna tenezzül ider.

Īn gird ki ber 'arş küleh gūşe şikesteest
Ez cilve-i ān şāh-süvärest bebīñid³¹⁹

Bu gubār ki 'arş üzre külāhı gūşesin (9) kırmışdır ya'ni külāhını bir tarafa egüp sürür ve neşātını izhār (10) itmişdir, o şāh-süväriñ cilvesindendir, nazar idıñız. Mi'rāc-ı (11) cismāniye işāret ki şadr-ı evvelde daħı şāhābe-i kirāmıñ nişfi mi'rāc-ı (12) cismāni ve nişfi rūhāniye zāhib olmuşlardır. Hattā kibār-ı (13) meşāyiħden şeyħ-i ekber efendimiz daħı cismāni olduğına zāhibdir (14) ve küffārıñ kabūl itmedikleri daħı bu kısma şehādet ider. Zīrā (15) rūhāni olsa rü'yā herkesiñ ma'lūmı olduğına kimse inkār (93a) (1) itmez idi. Ve'l-'ilmü 'indallāh. Merħūm demek ister ki rasūlu'llāhıñ (2) cism-i 'unşurisi 'arşa vāşıl olmağ bilā-şübhe Rab isminin (3) cilvesindendir. Ġazālarıñ birinde bir avuç turāb o kadar 'askeriñ (4) her birine işābet

³¹⁸ Dikensiz güllerin çok olduğu bir sahranın eteğinde güneş diken yığından daha hakîrdir, bakınız.

³¹⁹ Arşın üstünde (sevincinden) külāhının köşesini kıran (bir tarafa eğen) bu toz, o atlının tecellisindendir.

itmesi fi'l-i beşerden hāric olunca (5) Rabbü'l-‘ālemīn: “Hābībim Muḥammed, sen atdığıın vakıtde sen atmadın, ben atdım” (6) buyurduğu gibidir.

Zān pīş ki ez çehre-i cān gird feşānīd
Ān māh ki der zīr-i ğubārest bebīnīd³²⁰

Andan aqdem ki cān (8) çehresinden ğubārı saçasınız, ya'ni mevt-i ṭabī'ī irişmezden (9) evvel, o māh ki ğubār altındadır görünüz. Murādı nefis-i nāṭıkadır. (10) Māha teşbīh itmesi ḥurşīd-i ḥaḳīkīden müstemid oldığıçündür. (11) Ammā bu cevherin mücerredı ne dünyāda ve ne āḫiretde ve ne berzaḥda görünmez. (12) Zīrā Rabbü'l-‘ālemīn bedeni tesviye ve ta'dīl itdikden sonra naḳḥ (13) eyleyüp kendini mürekkeb görmüşdür. Basīṭ ile ašlā ülfeti (14) yokdur. Ḥattā rü'yāda daḫı insān nefsinı bir başka mavṭında yine (15) bedene mütelebbis görür. Ḥāşılı mavṭına münāsib ḳālıbsız görünmez. Ya niçün (93b) (1) Şā'ib “görünüz” deyü emr eyledi? Böyle ‘ārif ādem bu mes'eleye (2) cāhil mi idi? Cevāb budur ki insān ḥīn-i kitābetde barmaḳların (3) taḥrīk idince zāhiren kitābet barmaḳların fi'lidir. Lākin mevt ü nevm (4) ḳarīnesiyle ma'lūm olur ki bunlar āletdir. Yoksa müstākilen fā'il (5) degillerdir. Bi'āynihī ālāt-ı zāhire nefis-i nāṭıkanın taşarrufunda (6) oldığı gibi nefis-i nāṭıka daḫı Rabbü'l-‘ālemīn taşarrufunda beden (7) gibidir, lā fark. Ḥadīş-i şerīfde “men ‘arefe nefsehū ‘arefe Rabbehū” (8) vārid oldı. Ehl-i keşf'inde şaḫīḥdir. Ve yine vārid oldı ki (9) sizlerden biriniz ölmedikçe Rabb'ini göremez. Ve bu ḫaber-i cāmi' (10) gelmeden şādir olmaḳ üzere hem mevt-i ṭabī'ī ve hem mevt-i ihtiyārī (11) şınıfına şāmil olduğına Şā'ib merḫūm ḳable'l-mevt'it-ṭabī'ī (12) ma'rifet-i nefsi ḫāşıl itmeye terĝīb buyurup ḫaḳīkī muḫarrıkü'l-ḫarekātı (13) müşāhedeye himmetleri taḥrīk buyurdu. Zīrā mevt-i (14) ihtiyārī vāki' olmadıkça nefsinı ālet bilüp fā'il bilmemek (15) 'ināyete muḫṭāc İmān-ı ḳavī şāḫīblerine maḫşūşdur.

Çün bāl-i (94a) felek-seyr ze endīşe nedārīd

³²⁰ Çehresinden tozu saçmadan daha önce (ölümünden önce) tozun altındaki o ayı (nefis-i nāṭıkı) görünüz.

Ān rā ki der endīşe-i yārest bebīnīd³²¹

Çünkü endişeden bir felek yürüyüşlü kanada (3) mālīk degilsīnīz bārī o kimseyi ki yārīnī fikrindedir ve cümle hevāsını (4) maḥbūbuñ endīşesine kaşır itmişdir, anı görīnīz. Zīrā öyle (5) e‘al tecrīdi görmek İmān ḥasebiyle riyāzāt ve ictihāda tāziyāne-i (6) şevk olup o kimseniñ ‘öşri kadar olsun merātīb kaṭ‘ itmeye (7) sebep olur ve bu ḥuşūşuñ faḫīr fā‘ide-i ‘azīmelerin müşāhede (8) itmişdir. Ya‘ni seyāḥatde kibār-ı ümmetimden gördüğimiz e‘izze-i kirāmīnī (9) mücerred rü‘yetiyle faḫīre dünyādan o kadar nefret ḥāşıl oldu ki (10) ednāsı āstāne-i sa‘adetde keşret-i aḥbāb ve vefret-i vüçūh-ı (11) esbāb vār iken menāşīb-ı dünyeviyyeden birine heves itmek (12) derūnuma gelmedi. Ḥattā ḥāne ve yalī sevdāları bu ‘abd-i (13) ‘acizi tekdīr itmemişdir.

Zān pīş ki ez her dü cihān gird ber āred

Ey bī-ḥaberān İñ çī süvārest bebīnīd³²²

Andan akdem (15) ki iki ‘ālemden toz kaldırıp berbād eyleye, ey bī-ḥaberler, bu ne (94b) (1) süvārdır, naẓar idīnīz. Vāhid ü Ḳahhār isimleriñ taşarruflarına (2) işāret ider. Yok mecāza ḥaml olunursa ḥaḳīḳatde bir tāze (3) süvār olduğda olan temāşası ‘umūm cihetinden piyāde olduğ (4) hāldeki gibi olmaz, belki müzāḥameden “şenīden key büved mānend-i dīden”^{XXV} (5) mışra‘ını görenlerden ezber ider. Yoksa bi‘l-fi‘l görmüş gibi olamaz.

Der cāme-i ḥod çāk zeden bī-sebebī nīst

Der pīrhen-i gönçe çī ḥārest bebīnīd³²³

³²¹ Düşünceden müteşekkil felek yürüyüşlü bir kanata sahip değilsiniz, hiç olmazsa yāri düşünen o kimseyi görünüz.

³²² Ey habersizler, iki âlemden toz kaldırıp berbat etmeden önce, bu nasıl bir atlıdır, ona bakınız.

³²³ Gümleğini parçalamak hiç sebepsiz değildir. Goncanın gömleğindeki diken nedir, görünüz.

Çünkü ıstılâh-ı Farsda hâr u pîrhen (8) râhatsızlık ve bir hafî hâletden kināye
oldığıçün ‘andelîb-i (9) Tebrîz buyurur ki cāmesin pâre pâre idüp tavr-ı mecnūnāne
(10) göstermek bir sebebsiz degildir. Pes gönçenin pîrāhenindeki (11) diken nedir,
görünüz. Ve fi’l-ḥaḳîka daḥî gönçenin pîrāheni (12) hâr ile memlûdur ve kendüsi
ma’sûk iken bu şîve-i ‘aşîkāneden (13) îhām ider ki gönçe daḥî belā-yı ‘ışka uğramış
ola. Taḥḳîk-i (14) maḳām mevḳi’inde merḥūmūn bu istifhāmı gāyet nāzîk ve dil-nişîn
(15) olduğundan Nāşîr ‘Alî buyurur ki,
“Ḥūn geşt ‘Alî sîneem ez mıṣra’-ı (95a) (1) Şā’ib
Der pîrhen-i gönçe çî hārest nebînid”

Ez çeşme-i kevser nereved tîregi-yi baht
Ḥālî ki be künc-i leb-i yārest bebînid³²⁴

(3) Bahtın sevādı bir şîbg-ı sâbitdir ki kevser çeşmesinden gitmez ve anîla (4) gâsl
itsek ağarmaz. Bu mazmūna şāhid taleb iderseniz (5) bir hâl ki yârin dudağı
bucağındadır, nazâr idiniz. ‘Ömründen (6) neşv ü nemâsı kevser kenārda iken yine
siyāh ve aṣlā rengine (7) teğayyür ‘arız olmamıştır.

În ān gâzel-i Ūḥudî-yi mâst ki fermūd
Ey bî-ḥaberān în çî bahārest bebînid³²⁵

Bu o gâzelin (9) nazîresidir ki bizim Ūḥudî, ey bî-ḥaberler bu ne bahardır baḳımız
(10) buyurdu. Gūyā Ūḥudî’nin bir mıṣra’ı o gâzelden bu olmuş ola.

‘Arifānî ki ez în rişte serî yāfte end
Bî-ḥaber geşte ze ḥod tā ḥaberî yāfte end³²⁶

³²⁴ Bahtın karalığı kevser çeşmesinden gitmez, (eğer bu söze bir delil isterseniz) yârin dudağı
kenarındaki bir hal’a bakınız.

³²⁵ Bu, bizim Ūḥudî’nin “Ey habersizler, bu ne bahardır, bakınız” diye buyurduğu gazelin naziresidir.

³²⁶ Bu iplikten bir uc bulan bir kısım ârifler, bir haber buluncaya dek kendilerinden habersiz
olmuşlardır.

Bir alay ‘arifler ki bu iplikden (13) bir baş bulmuşlardır, bir haber buluncaya dek kendilerinden bî-ḥaber (14) ve bî-ḥūş olmuşlardır. Ya‘ni rişte-i vücūduñ imkān elmeyesinde (15) devri olan hareketden nāşî kendini itürmedikce ser-rişte (95b) (1) bulmanın imkānı yokdur. ‘Adetā celhālar elmeyelerinde iplikiñ ucını (2) ḡā‘ib itdikle elmeyeyi ḥiddetle devr itdirüp bir taraftan (3) ipligiñ ucu zāhir oladüşer. Şā‘ib merḥūm, ‘arifiñ (4) āyāt-ı enfüsiyyede kendini ferāmūş idüp ve müteḥayyir olmasın (5) bu şūrete temşil ve işāret eyledi. Hāşılı bu ḥuşūş (6) ḳable‘l-mevt olmaz. Şaḳınup evliyāu‘llāh kitāblarında yazdıkları (7) aḥvāle müte‘arrif isen aḥkām-ı beşeriyet ve levāzım-ı ṭabī‘at durur (8) iken olur, ḳıyās itmeyesin. Zirā her maṭlabıñ vusūlüne (9) o maṭlaba münāsib bir miḳdār şedā‘id görölmedikce olmaz. (10) Nice ki bu ḳavmiñ maṭlabları fevḳinde bir maṭlab taṣavvur olmadığı (11) gibi çekdikleri belāya ve rezāyāniñ fevḳinde daḥı bir belā olmaz. (12) Dünyā ve mā-fihā ḳadr-i kifāyeden ziyādesi ‘indallāh ve ‘ind-i rasūlullah (13) mezmūm iken bir günlük nafaḳanın kesbinde erbāb-ı şan‘at (14) ne çeker görür iken āḥireti Allāh kerīm lafzıyla terk idüp tedārikinde (15) olmamaḳ ya āḥiretiñ ḥaḳıḳatinde cehildir yāḥud za‘f-ı imāndır. (96a) (1) Merḥūm evliyāu‘llāhiñ ba‘zı mücāhedāt ve riyāzāt ve sa‘yelerine (2) işāret idüp buyurur ki:

Sālḥā merkez-i pergār-ı ḥavādiş şüdeend

Tā ezīn dā‘irehā pā vü serī yāfte end³²⁷

Bu dā‘irelerden bir baş (4) ve ayak buluncaya dek niçe seneler pergār-ı ḥavādişiñ merkezi (5) olmuşlardır. Bu ḥavādişden murādı kendi nefislerini meyyit ḥükmünde (6) idinceye dek çekdikleri muḥālifāt-ı nefis ve riyāzāt (7) ve mücāhedāt-ı iḥbāriyyedir ki neticesinde ezel ve ebed aḥkāmına (8) vāḳıf olup aḥṭāba maḥşūş olan esrār-ı edvāra (9) muṭṭali‘ olurlar. Meşelā şeyḥ-i ekber ḥazretleri buyurur ki felekü‘l-burūcuñ (10) ibtidā-ı seyri falān derecedendir. Bu ḥabere kimse taşḳıḳ (11) itmez,

³²⁷ Bu dāirelerden bir baş ve ayak buluncaya kadar yıllarca olaylar pergelinin merkezi olmuşlardır.

meger cenāb-ı şeyhe bizim gibi hüsn-i zann iden bir fakīr buluna. (12) Ve te'emmül eyle merhūmūñ 'irfānına ki ne rütbelerden dem urur, (13) k̄uṭbiyyetden ma'zūl gibi.

Sālhā kef be ser-i h̄'īṣ çü deryā zedeend

Tā ze deryā-yı haḳīkat haberī yāfteend³²⁸

Deryā-yı (15) haḳīkatden haber alıncaya dek niçe seneler kendi başlarına (96b) (1) deryā gibi kef urmuşlardır. Gūyā mücāhedeyi kendi eliyle başını (2) dögmeye teşbīh eyledi ki deryā emvāc ve telāṭum elleri ile (3) dā'imā kendi başına dögmededir. Meşelā deryānıñ bu şūreti (4) kendüde incü hāşıl olmayı netice virdi. Ve evliyāu'llāhıñ deryā taklīdleri ve i'tibār ile nazār-ı k̄ulūbleri deryā-yı (5) haḳīkatine vākıf olmalarını semere virdi.

Çeşm-i in suhtegān āb-ı siyāh āverdeest

Tā ze ser çeşme-i hayvān haberī yašteest³²⁹

Āb-ı hayāt çeşmesinden bir haber buluncaya dek (8) bu yanmışların gözi kara şü getürmüşdür. Ve kara şü ta'biri (9) ya'ni dünyādan bir gūne kör olmuşlardır ki bir daha görmek ihtimāli (10) yoḳdur demek ister. Zīrā kara şüya 'ilāc olmaz. Ve ser çeşme-i (11) hayvāndan murād 'ilme'l-yakīndir ki bir 'arife hāşıl olduğdan (12) soñra yeryüzinüñ 'uḳalāsı edille-i muhtelifle ile muḳābele (13) itseler aşlā yakīnine hālel gelmez. Nazār eyle, kitāb ve sūnnetden (14) enbiyā-yı kirāmıñ getürdükleri 'ulūfe ki bizim a'lemü'l-'ulemāmız (15) te'vīl itmedikce 'aḳlına şıḳışdırup iṭmīnān hāşıl (97a) (1) itmez. Meşelā hācer-i esved zemīnde Allāh-ı 'azīmü's-şānıñ yemīnidir (2) vārid oldı, haber dahı şahīḥ, bu şūretle i'tikādıñ vechini (3) bulmadıkça te'vīle muhtāc olurlar. Lākin şūfī vürüdü üzre (4) imān getürüp aşlā derūnī tereddüd kabūl itmez. Ve şūrda (5) āhiretde bu i'tikādıñ semeresini meşelā benim saña irsāl (6) itdigim rasūlüm böyle söyledi, sen nice kabūl eylediñ deyü (7) suāl olunsa yā Rāb, buyurduğı üzre

³²⁸ Hakikat denizinden bir haber buluncaya dek, yıllar yılı deniz gibi başlarını dövmüşlerdir.

³²⁹ Āb-ı hayat çeşmesinden bir haber buluncaya dek, bu yanmışların gözü kara su getirmiştir.

ķabŭl eyledim cevābını (8) itdikle muķāsebe tamām olur. Ammā te'vīlde işābet dāhı ider ise (9) vārid olanıñ 'aynına ĩmān bulunmaz muāhezeden 'afv (10) olunur ise de ķacālet ciheti ķāzırdır. Ammā bir alay ehl-i (11) dālālet iķin te'vīl itmiş, ecre nā'il olur. Ammā (12) bir mŭbtedi' o vaķitde aķzına geleni sŭyler ise yok, bŭyle (13) bir mŭbtedi'in bulunması ihtimāliyle naşşı te'vīl ve kitābına taķrır (14) cesāret-i 'azīmedir.

Besteend ez dŭ cihān ķeşm-i heves ķun Ya'ķŭb

Tā ze pīrāhen-i Yŭsuf nazārī yāfteend³³⁰ (97b)

(1) Pīrāhen-i Yŭsuf' dan bir nazār bulmaķ iķin Ya'ķŭb 'Aleyhi's-selām (2) gibi iki cihāndan iķmāz-ı 'ayn itmişlerdir. "e'd-dŭnyā ve'l-āķirete (3) ķarāmāni 'alā ehli'llāh"^{XXVI} mefhŭmuna işāret ider. Ve nevāfil (4) ķaķķında vārid olan ķadīşi murād ider ki tafşīli sebķat (5) eyledi, 'ādetidir merķŭmuñ, bir mazmŭnı birķaķ libāsla (6) nazm ider. Ma'lŭm ola ki cezā-i 'ibād a'cāle merbŭtdır. (7) Lākin diķķat esmānıñ taşarrufunda lāzımdır. Bu 'abd-i maķşŭşa (8) bu in'ām ķanķı isimden feyz oldu. Tarīķ-i taķavvufa meyl (9) iden 'ilm-i esmāya istiķkāma muķtācdır ki bŭyle maķallerde (10) mŭşkil żann etmiye. Yoksa esmāyı bilmeyŭp her buldıķı (11) mazmŭnı zāt-ı muķaddese nisbet ider ise hem ķaķā ider (12) ve hem taşavvufdan bir Őemme derk itmez.

Dilişān tengter ez ķeşme-i sŭzen geşteest

Tā ze ser-rişte-i maķşŭd serī yāfte end³³¹

Ser-rişte-i maķşŭddan bir baş buluncaya (15) anlarıñ ķalbi igne gŭzŭnden ziyāde teng olmuşdur. Zīrā bu ķā'ifenıñ (98a) (1) mebnā-yı tarīķatleri terk-i Őehvāt ve ārzŭ-yı nefsāniyyeye (2) muķālefāt ŭzre olduķıķun ekşer-i evķāt-ı 'ŭmŭrleri ķabz ŭzre (3)

³³⁰ Yusuf'un gŭmleğinden bir nazār bulana dek, Yakup AS. gibi iki cihana heves gŭzŭnŭ kapamışlardır.

³³¹ Maksud ipinden bir uc buluncaya kadar onların kalbi igne deliğinden daha dar olmuştur.

geçüp bilâ-ihtiyâr gönüllerinde inbişâţ zuhûr ider (4) ise de izhârından gâyet hâzer
üzre olurlar. (5) Ve fi'l-ḥaḳîka ḳulûb-ı ehlu'llâh mezâyâkâda olmasun (6) ki bu
tarîḳda bu işler ve mescûd-ı melâ'ike ve maẓhar-ı 'ilm-i esmâ (7) bu ḳadar müddet
ağladı. Ve Nûḫ 'Aleyhi's-selâm evvelü'l-mürselîn (8) biñ seneye ḳarîb ḳavmiyle
nizâ'dan şõnra tûfânda (9) nice fırtınalar geçirdi. Ve Ḥazret-i İbrâhîm ḥalîlü'r-raḥman
(10) iken âteşe ilḳâ olundu. Ve Ḥazret-i Mûsâ 'Aleyhi's-selâm (11) "len
terânî"^{XXVII}den müteḥayyir oldu. Ve Ḥazret-i İsâ 'Aleyhi's-selâm (12) vuḫûşla
beyâbânlarda seyâḫat eyledi. Ve ḥâtemü'l-enbiyâ (13) 'aleyhi't-taḫiyye Ḥazretleri
faḳr ile 'ilâc eyledi. (14) Bizler cenneti pederimizim̃ çiftligi rütbesine tenzîl idüp (15)
Allâh kerîm virdine meşgûl olmuşuzdur. Beyt:

Bu sa'yle cennet (98b) (1) degil ey bende-i miskîn
A'rafda ḳalsan dahı râḫat (2) bulamazsın

Dest-i bîdâr-dilân âbile-fersûd şüdeest

Tâ ez in ḥâne-i târik derî yâfte end³³²

Bu ḳaranlık ḥânedan (4) bir ḳapu buluncaya dek bîdâr dillerim̃ elleri ḳabarcık ile
çürümüştür. (5) Ya'ni zûlmet-i ḥâne-i ḫabî'atden çıkup 'âlem-i melekûta bir bâb (6)
tedârik idinceye dek der ü dîvâr-ı riyâzete körler gibi (7) ellerini sürmeden elden
çıkmuşlardır. Zirâ mürîdlerim̃ (8) a'zam iştiğâlleri ḫabî'atim̃ ḫükmünden çıkup ḫâkim
(9) olmanim̃ esbâbına meşgûl olmaḳdır.

Sâlhâ gavṫa çü şeb der dil-i zûlmet zedeend

Tâ ze çâk-ı ciğer-i ḫod seḫerî yâfteend³³³

Kendi ciğerleri çâkından bir seḫer buluncaya dek (12) niçe seneler leyl gibi zûlmetde
dalğa urmuşlardır. Gûyâ (13) şerî'at-i garrâya ḫab'iyyet-i taḳlîd-i maḫz olduğına

³³² Bu karanlık haneden bir kapı buluncaya dek âgâh gönüllerin elleri kabarcık ile çürümüştür.

³³³ Kendi ciğerlerinin yarığından bir seher buluncaya dek yıllarca gece gibi karanlıkta dalga vurmuşlardır.

riyāzāt (14) ve mücāhedātın neticesi zuhūr idene dek aḥvāl-i sālīki (15) zulūmāta müstağrak gıceye teşbīh idüp der ‘aḳāb ḳulūblerinden (99a) (1) zuhūr iden envār-ı fütūḫātı seḫere temşīl eyledi. Zīrā gıcenın (2) ‘aḳābinde şubḫ oldıgını bir ādem bilmez farz olunsa bu zulūmāt nūra (3) mübeddel olur ḫaberini o ādem taşdıḳ itmek taḳlīdden (4) ğayrı ile olmaz. Çāresi tūl-i leyde o zulūmāta taḫammül idüp (5) ‘ayne’l-yaḳīn şubḫı müşāhede itmekdir ki enbiyāların ḫaberi (6) daḫı taḳlīd idenlere nisbet böylece zuhūr ider.

Bār ber dāşteend ez dil-i merdüm ‘ömri
Tā ze iḫsān-ı bahārān şemerı yāfteend³³⁴

(8) Tā bahārāların iḫsānından bir şemer buluncaya dek ḫalkın ḳulūbundan (9) bir ‘ömür yük ḳaldırmışlardır. Ya’ni ber muḳteżā-yı ‘ālem mükāfāt-ı (10) insān bir müşemmer ağaç gibi ki bir zamān gūn-ā-gūn çiçekleri ile (11) ve bir zamān bārid raḫb sāyeleri ile ḫalka ikrām idüp (12) gönüllerinden ğam yüklerini ḳaldırmadıḳça meyve bulmazlar. Kezālik (13) insān daḫı ḫalka bu mu’āmele ile ezziyyetlerin taḫammül itmedikçe (14) şemere-i ḳulūbe mālīk olmazlar. Ücret-i ḫammāl ḫamlinden füzūn olmaz meger (15) Bir gönülden bir yüki şıḳıyla ḳaldırılmış ola. (99b)

Hemçü pervāne der İn bezm ze sūz-ı dil-i ḫıḫş
Bārḫā sūḫte tā bāl ü perı yāfteend³³⁵

Pervāne gibi bu meclisde (3) kendi gönülleri āteşinden bir ḳanat buluncaya dek nice kerre (4) yanmışlardır. Bu cenāḫdan murād ricālu’llāḫda keşret-i mücāhededen (5) zuhūr iden ḳuvvālardır ki bizim gibi a’ māları cenāḫ ta’biri (6) ile uçururlar. Yoḳsa ḫaḳīḳati ehline ma’lūm, insānın (7) kendinde kendinden maḫfı olan ḫāletlerden

³³⁴ Bahārāların iḫsānından bir meyve buluncaya dek, insanların kalplerinden bir ömür boyu yük kaldırmışlardır.

³³⁵ Pervāne gibi bu mecliste kendi gönüllerinin ateşinden bir kanat buluncaya dek defalarca yanmışlardır.

kināyedir. Meşelâ (8) çünîn rahm içinde ne kendüde sem^f ü başar ve irâdet ve kudret (9) olduğunu bilür, ve ne isti^fmâline kâdir olur, tâ dünyâya (10) gelüp envâ^c-ı mihan ve beliyâtı çekerek bu kuvvâları tedricî isti^fmâle (11) kâdir olmadıkça. Ve evliyâu'llâh dağı mevt-i ihtiyârî ile (12) meyyit hükümünde olmadıkça kuvvâ-yı mezkûrelerden gâfillerdir. (13) Ve bizlerin bilür gibi taqrîr itdigimiz o ecniha-i ma^cneviyye (14) şâhiblerine hüsni-zann berekâtiyle kör görmez ama sezer rütbelerine (15) vuşûldendir.

Lânede bî-bâl ü per kalmış yetim^c anka gibi (100a)

(1) Cünbüş itdikçe zemîne düştün^c uçmak bilmediñ

(2) Taqrîr-i şâbık bir âdemiñ böyle mücmel-i hâtırında olunca umûr-ı (3)

uhreviyyeden akla şığışmayan huşûşlarda imân-ı (4) mahzla bir müşâhede-i

râyihasını zamm itmiş olur. Adetâ (5) bād-ı hevânîñ kıymeti bilinmedigine bu

qadarca tenbîhe muhtâc (6) olduk.

Ger ser ez ceyb neyârend birün ma^czûrend

Der nihân-hâne-i dil sîm-berî yâfteend³³⁶

Eger başların ceyblerinden (8) çıkarmazlarsa ma^czûrdurlar. Zîrâ nihân-hâne-i qalbe

(9) bir sîm-ber mahbûb bulmuşlardır. Murâqabede evliyâu'llâha (10) tecellî iden

şuver-i me^cânî-yi esmâyı murâd ider ki âlem-i hayâl-i (11) munfaşıla duhûle mahşûş

olan hâletlerdendir. Ve bu qavmiñ (12) kemâli ve birbirine teqaddümleri bu âleme

ihtâları qadardır. Meşelâ (13) bu âlemde Cibrîl dağye şûretinde teşrîf buyurur idi.

(14) Bu âlemiñ bir tarafı insâna muttaşıldır ki muqaddem-i dimâğda hayâl (15)

didikleri kuvvetden ibâretdir.

Kimi görsem seni görmüş gibi (100b) (1) bîhüş oldum

Ben de bilmem ne hayâl oldu baña şultânım

(2) Nefsimiñ ma^crifeti âlemi münker itdi

Âteşim âb-ı zülâl oldu (3) baña şultânım

³³⁶ Eger başlarını önlerinden kaldırmazlarsa mazurdurlar. Zîrâ gönlün mahzeninde bir gümüş sineli bir sevgili bulmuşlardır.

Şâ'ib ez girye-i mestâne mekûn kaç^c-ı nazâr
Ki ze her kaçre-i eşkî güherî yâfteend³³⁷

Ey Şâ'ib, mestâne bükâdan (5) kaç^c-ı nazâr itme ki göz yaşının her bir kaçresinden bir
gevher (6) bulmuşlardır. Ya'ni nîsân-ı şevkin bahri mücâhedeye yağdırdığı (7)
kaçarât-ı hasretin her dânesi eşdâf-ı kulûbde birer gevher (8) olur, hemân ağlaya gör.
Ümîd-i handeden giryân degildir (9) gözlerim Nuşret
Benim giryem mağalsiz şâd u handân olduğumdandır

³³⁷ Ey Sâib, sarhoş ağlamasından sarf-ı nazar etme, çünkü her bir gözyaşı damlasından bir inci bulmuşlardır.

Gazel 30

Her çend yâr-ı mâ heme cā cilve mî-küned

Netevân delîr güft kücā cilve mî-küned³³⁸

Her çend bizim maḥbûbumuz her yerden z̤uhûr ider ise de (12) cesûrâne demek olmaz ki çande cilve ider. Ya'ni esmâ ve şîfâtda (13) âşârı cihetinden şiddet-i z̤uhûrî kâ'inâta muḥîttir. Lâkin (14) şunda bunda ta'bîri muḥaddisâta maḥşûşdur. Cenâb-ı aḳdese (15) ıtlâkı memnû'dur. Kaldı ki zevâhir-i naşûhuñ delâleti delâlet-i (101a) (1) 'aḳliyyeye müteḳâbil olduḳda te'vîle kaçmaḳ ehlini (2) telâşdan ḥalâş ider.

Aḥvel meşev ki ser ü ḳabā pûş-ı ū yekîst

Her çend der hezâr ḳabā cilve mî-küned³³⁹

(4) Sen aḥvel olma ki biñ şûretde z̤uhûr ider ise de (5) o şuver-i muḥtelifede z̤uhûr iden birdir ve tecelliyât daḥı (6) şûretin aḥkâmına tâbî olup o şûretin levâzımı lisân-ı (7) şerî'atde aña ıtlâḳ olunur. Merḥûm ḥadîs-i şaḥîḥe (8) işâret eyledi. Ammâ ḡâyeti 'ulemâ-yı rûsûm bu şûretlere (9) şerî'atde ya müteşâbihdir dirler yâḥud te'vîl iderler.

Ân yâr-ı ḥānegî ki dil ez mâ rübūdeest

Der ḥāneest ü der heme cā cilve mî-küned³⁴⁰

O ḥānegî dil-ber ki bizden ḡönlî (12) kapmışdır ḥānededir ve her yerde z̤uhûr ider. Bu ta'bîrātın (13) cümlesi esmâ cihetindedir. Zîrâ zāt-ı muḳaddese 'āleminden (14) ḡanî ve zarfıyyet ve maẓrûfiyyetden münezzehdir ve bu fenn-i laḥîf esmâya (15) ve

³³⁸ Her ne kadar bizim yârimiz her yerden zuhur ederse de cesurca nerde zuhur ettiğini söylemek olmaz.

³³⁹ Bin surette görünse de sen şaşılma. Çünkü o değişik suretlerde zuhur eden aynıdır.

³⁴⁰ Gönlümüzü çalan o evcimen yâr evdedir ve her yerde zuhur eder.

taşarrufâtına ittilâc ile olur. Meşelâ ‘alîm ismine meşgûl (101b) (1) olup maṭlabî olan ‘ilm-i şerîfe vâsıl olduğda ‘ilm-i (2) tecrübî qabûl itmediginden mazharı i‘tibârî ile hem (3) hânegî ve hem her yerde zuhûr ider demek yakışır, murâdım (4) takrîbîdir, yoksa “hüvel evvelü vel âhir, vezzâhirü vel bâṭın” (5) ıtlâkı ‘uḳûl-i beşere nisbet hayṭa-i idrâkden hâricdir.

Girdî ze âferîniş-i ‘âlem be dîd nîst
Der ‘âlemî ki dil-ber-i mâ cilve mî-küned³⁴¹

Bir ‘âlemde ki bizim maḥbûbumuz cilve eyleye, ‘âlemiñ hilqatinden (8) bir ğubâr zâhir degildir, cümlesi maḥv olur. Bundan evvelki (9) beytîñ şerhinde zıkr olunan esmâ-ı erba‘anıñ ıtlâkı (10) murâd ider, lâkin tecelliyâtîñ ba‘zısı müfnîdir, zıkr olunan (11) gibi ve ba‘zısı mubkîdir. Hâlâ sen, ben, şu, bu, mevcûde-i (12) müteḥâlif bulunmağ gibi ki maḥall-i hicâb bu tecellîdedir.

Be her dilî ki mî-güzered âb mî-şevd
Ez bes ze rûy-ı ü şerm u ḥayâ cilve mî-küned³⁴²

O kadar şerm ve ḥayâ (15) yüzünden zuhûr ider ki her qankı gönül üzre uğrar ise (102a) (1) eriyüp şu olur. Tecellîniñ ân-ı ğayr-ı munqasimedde olup (2) devâmı olmadığdan ḥayâ ta‘bîr eyledi ve her hâl bu (3) tecellîde ‘abdiñ fânî olduğı şüretde zevebân-ı qalb (4) ıtlâkı dahı mülâyimdir. Lisân-ı qavme âşinâ olan bu maḳâlelerde (5) tevaḳḳuf itmez.

Bâver mî-küned ki ze yek baḥr-ı bî-kenâr
Mevc-i serâb ze âb-ı beḳâ cilve mî-küned³⁴³

³⁴¹ Bizim sevgilimizin cilve ettiğı bir âlemde, âlemin yaratılışından bir toz zâhir değıldir.

³⁴² Utanma ve hayâ, yüzünden o kadar zuhur eder ki hangi gönül üzre uğrar ise eriyip su olur.

³⁴³ Bir kenarsız denizden ebediyet suyundan serâp dalgasının zuhur eylediğini kin tasdik eder?

Kim taşdıķ (7) ider ki bir kenārsız deryādan serāb mevci āb-ı beķādan (8) zuhūr eyleye. Zīrā kavmīn mezhbine göre vücūd-ı haķīķī (9) Bārī Te‘ālā Hazretlerīnīdīr. Añā nisbet mümkināta maḥşūş (10) bir vücūd var ise vāķī‘ā bir serābdır ki āb-ı beķādan (11) nümāyān ve ḥaşıl olur. Bu mażmūn münāzī‘un fih olan (12) mes‘ele-i vücūdı bilmeye tevaķķuf ider. Bu ise ḥavşala-i (13) ‘aķlīn ḳabūl idecegi loķma degildir. Eger zūr ile virir iseñ (14) der ‘aķab istifrāğ ider ve bir ṯā‘ife-i celīle-i mümkināta (15) maḥşūş vücūd yoķdur deyü mehmā-emken ‘aķla taķrīb için (102b) (1) metīn edilleler serd itdiler. Amma nażar iden münkir hezeyāne (2) nażar ider gibi daḥl ü ta‘arruza ve tekfīre bir maḥal bulmaķ niyetiyle (3) nażar idüp edilleye a‘māl-i fikr idecek ḳadar te‘emmüle taḥammül (4) idemez. Siyyemā aşlında kendi mezhbine sekiz dürlü suāl (5) vārid olur iken anı felān dimişdir deyü zabt idüp (6) taķlīdi taḥķīķden metīn ve mes‘elenīn aşlı a‘yān-ı (7) şābiteye ḳā‘il olmaya mebnīdir ki mu‘tezile mezhebidir. (8) El ğiyāzū bi’llāh, kendi mezhebinden ğayrıda haķķīn vücūdı (9) münkirin ḥātırına gelmez. Ve ḥaşmīnīn elinde ḥaķ vaşat-ı (10) nehārda āfitāb gibi rüşen iken redd ü men‘inden teḥāşī (11) itmez. Pes naşīḥat-i ‘āmme budur ki bizlere lāzım olan (12) şer‘-i şerīfe temessük ve üzerimize lāzım olmayan umūra (13) taşdıķden bi’l-küllīyye a‘rāz ve böyle maḥallerde bu ‘aķl-ı (14) muķayyed ile cehli ‘ilmīn üzerine terciḥ itmekdir. Zīrā (15) bizler bilmemekden olmamaķ lāzım gelir i‘tikādiyız. (103a) (1) Bu ise Rabbü’l-‘ālemīne maḥşūş ‘ulūm-ı fi‘liyye levāzımındandır. Faķīre (2) ḳoķ vāķī‘ oldı ki bir meclisde üstādlarımız maķāmında (3) ‘ulemā cüz‘iyātından benim bildiğim ‘ilmīn birini bi’l-küllīyye selb (4) ve vücūdı muḥāldir deyü ittifaķ itdiler ve baña sükūtdan (5) ğayrı öyle meclisde çāre olmadı. Lākin şūfiyye ‘inde (6) bir ādem Ḥaķķı fehm idüp ‘inād ile redd eylese Rabbü’l-‘ālemīn (7) o ādemīn başiretine ‘amā virüp bir daḥı Ḥaķķı (8) bāṯıldan farḳa ḳudreti ḳalmaz. Faķīr daḥı tecrübe itmişimdir. (9) Bir şaḥī ḥ mes‘eledir, te‘emmül eyle. Merḥūm şerḥ olunan beytinden (10) şonra buyurur ki:

Rüşenterest rāh-ı haķīķat ze āfitāb

İn rāh hemçü rāh-nümā cilve mī-küned³⁴⁴

Haķīkat yolu (12) āfitābdan ziyāde rūşen ve münevverdir. Bu tarīķ delīl (13) gibi cilve ider. Ya'ni bir kimsenin kuvvet-i İmānı ziyāde olup (14) nuşūşı te'vīle muhtāc olmasa şerī'atle haķīkati (15) müttefīķ olup aşlā zahmet çekmez ve mürşide muhtāc (103b) (1) olmaz. Kaldı ki keyfiyyet elbetde mechūlümüzdür. Bizlerden murād olunan (2) İmān-ı bi'l-ğaybdır, vesselām. 'Alā menittebe'ā'l-hüdā.

Āsūdegī mecū ze dil-i bī-ķarār-ı 'ışķ

Tā ķible hest ķible-nümā cilve mī-küned³⁴⁵

'İşķin bī-ķarār olan ķalbinden ķarār ve rāhat taleb (5) itme. Zīrā mādām ķible mevcūddur ķible-nümā cilveye (6) ve hareketde mevcūddur. Bu beyitte 'ışķ 'aşık ma'nāsınadır. (7) Ya'ni ķible-nümā ķibleyi bulup oña teveccüh itmedikçe sākin (8) olmadığı gibi 'aşıkın daķı hāli böyledir. Mecāzda böyledir (9) ammā haķīkatde vuşūl nāmıyla benām-ı menzile vardıkdan (10) sonra hāli tağyīr olup ebedü'l-ābād hareketden munķatı' (11) olmayacağı kendine muhaķķaķ olup sūkūtdan me'yūs olurlar.

Āzāde ki ser be teh-i bāl-i h'ış kerd

Peyveste zīr-i bāl-i hümā cilve mī-küned³⁴⁶

Muķtezāt-ı beşeriyyenin zevā'id ve lezā'izinden (14) bir āzāde ki başını kendi ķanadı altına eyledi (15) dā'imā bi'l-hāşiyye sa'adet baķş idici hümā ķanadı altında (104a) (1) cilve ider. Zīrā hümā-yı aħķām-ı vücūb bu şūretde olan (2) faķīrin üzerine sāye-güster olup büm-ı aħķām-ı imķān (3) iķlīm bedeninden bi'l-külliyeye nā-pedīd olmaz

³⁴⁴ Hakikat yolu güneşten daha aydındır. Bu yol, kılavuz gibi kendini gösterir.

³⁴⁵ Aşkın mütereddid olan gönlünden rahatlık ve dinginlik arama. Kible var olduğu müddetçe pusula müteharriktir.

³⁴⁶ Başını kendi kanadı altına saklayan (insani lezzetlerden) āzāde bir kimse dāima hümā kanadı altında belirir.

ise de şeāmet (4) ĩrāş idecek rütbede görünmez ve bulunmaz. Ma'lūm (5) ola ki erbāb-ı riyāzetden ba'zı hükemā bi'l-külliyeye beşeriyet (6) mahv olur deyü kendine tābī' olanlar için te'lifler ve tūruk-ı (7) riyāzetler ibtidā' itmişlerdir ki ile'l-ān eṭrāk-ı Hindistān'da (8) bu ṭarīk-i ma'dūma sülūk idenler vardır. Lākin bāṭıl (9) ve i'tikād-ı fāsiddir. Kaldı ki şūfiyye efendilerimiziñ (10) hāletlerinden ba'zı hālet vardır ki beşeriyet zā'il oldı (11) dirler. Ammā ma'nāsı o şāletde dimekdir ve hem şer'î şerīfe (12) şiddet-i temessükūñ ve enbiyā-i 'azāma şadākatle taḳlīdīñ (13) şemeridir. Yoksa 'indiyyāt bu bābda vesvese-i şeyṭāniyyeniñ (14) aḥbeşidir.

Nādān ki ez ḳazā-yı Hudāy mī-küned ḥazer
Gāfil ki rū be tīr-i ḳazā cilve mī-küned³⁴⁷

Cāhil ki Hudā'nīñ (104b) (1) ḳazāsından ḥazer ider gāfildir ki kendi i'tikādında (2) ḥazer itdigi hāletde yüzi tīr-i ḳazāya cilve ider. Ya'ni her (3) vaḳitde ḳazādan ḳaçanlarıñ hāli böyledir. Bunda murād muḥāṭara-i (4) mevhūmeden ḳaçmaḳdır. Yoksa bir ādem firārı (5) sebebiyle bir seyyiden ḥalāşını bilse elbetde iḳtidārı (6) ḳadar kendini tehlikeden ḥıfz itmek vācibdir. Ammā Rabbü'l-'ālemīn (7) bir 'abdine bir şūretle mevti yāḥud bir belāyı (8) taḳdīr itmiş olunca o 'abd kendini bildigi vaḳitden (9) o ḳazānıñ ḥulūlüne dek ālāt-ı zāhire ve bāṭınasıyla (10) o ḳazāya isti'dād taḥşilinde olur. Ve gāhī andan (11) firār ider iken ānā vāşıl olduğı görülmüşdür.

Çün mevce-i serāb der ĩn deşt-i pür-firīb
Çendīn hezār-dām-ı belā cilve mī-küned³⁴⁸

Bu firīb ile memlū (14) olan şahrāda serāb mevcesi gibi bu ḳadar biñ dām-ı (15) belā cilve ider. Ammā ḥilḳatīñ aḥvāli bu dāmlara vuḳū'da (105a) (1) muḥtelifedir. Kimi dām olduğm bilüp düşmüş ve ḥalāş (2) daḥı istemez. Münāşib-i dünyeviyye ve şehevāt-ı nefşāniyye gibi. Lākin (3) ehl-i ĩmāna göre kimi bilerek düşüp ve gāhī

³⁴⁷ Tanrı'nın kazasından sakınan kimse, yüzünün kaza okuna cilve ettiğinden gāfildir.

³⁴⁸ Bu hile ile dolu olan sahrada serap dalgası gibi bu kadar bin belā tuzağı cilve eder.

hālāşı (4) dağı ricā ider. Bu vasatü'l-hāl mü'minlerin hālidir. (5) Ve kimi bilerek düşmüş ve kuvve-i cāzibe-i tevfiķ ile (6) çıkmış, dünyayı terk iden ricālulāhdan İbrāhīm (7) Edhem gibi ve Fazīl bin 'İyāz gibi. Ve kimi (8) bilmeyerek düşüp bilmeyerek çıkmış, mecānīn-i 'uķelā gibi ve kimi aşlā bu dāmların (9) semtine uğramayup uğrayanlardan dağı CMM-i ğafiri dağı (10) hālāş itmiş, enbiyā-i kirām gibi. Hāşılı 'ālemin cümlesi (11) dāmdır ve haķıķati hāyāldir.

Şā'ib ze bes laţif fütādeest ān nigār
Zāhir nemīşevēd ki kücā cilve mī-küned³⁴⁹

Ey Şā'ib, o dil-ber o kadar çok laţif vāķi^c (14) olmuşdur ki zāhir olmaz ki ķande cilve ider. Ya'ni (15) laţif ism-i şerīfinin tecellisi hayret irāş ider (105b) (1) bir hāletdir. Meşelā yedinci gökdeki meleklerden biri tūrfetü'l-'aynda (2) tahtü's-serāya iner ve rücu^c ider. İnsānīn (3) hāyāli gibi bu maħlūķun leţāfeti böyle olunca bu laţifi haķ (4) iden hāliķin bu isim ile tecellī itmesi tūr-ı 'uķūlden (5) hāric olduđı cümlemin müsellemidir.

³⁴⁹ Ey Sâib, o sevgili o kadar lâtif vâki olmuştur ki nerde cilve ettiği belli olmaz.

Gazel 31

Hergiz ʿinān-ı rişte be gevher nedādeend
Şūhī ze ḥad meber ki turā ser nedādeend³⁵⁰

(7) Aşlā riştenin ʿinānını gevhere virmemişlerdir. Edebsizliği (8) ḥadden çıkarma ki saña baş virüp tevekkeli bırakmamışlardır. (9) Yaʿni bildiğini işleyesin ve cümle eṭvārın murādın (10) üzre ola. Bu olmaz ve bir ferde olmamıştır. Merhūmun (11) murādı cümle mümkinātı cevāhire ve vücūdı iplige teşbīhden (12) dimekdir ki cevher rişteye ṭābiʿdir. Yoksa rişte (13) cevhere ṭābiʿ degildir. Bu maẓmūn zāhir olunca beyhūde (14) ağızına geleni söyleyüp ben itdim ben iderim demek iʿtikād (15) cihetinden müʿmīne lāyık degildir.

Ruḥsāreeş ze sille-i (106a) deryā siyāh şūdeest
İn iʿtibār müft be ğayr nedādeend³⁵¹

Yanağı deryānin sillesinden siyāh olmuştur. (3) Bu iʿtibār ğayra müft ve bād-ı hevā virmemişlerdir. Yaʿni (4) merātib-i dünyeviyye ve uhreviyye zāhiren ve bātinen mücāhede ve (5) ibtilā muḳābilinde virilür. Ve fiʿl-vāḳif bilā-sābıka-i (6) mücāhede bir rütbeye nāʿil olunsa daḥı şāhibine (7) ḥayr itmez ve Ādem ʿAleyhiʿs-selām Ḥazretlerinin ibtidā-ı ḥilḳatinde (8) olan iʿtinālar fāʿide itmedi tā dār-ı ibtilāya nüzül idüp (9) bir miḳdār belāyā ve rezāyāya mübtelā olmadıkça. Evlādına (10) bu pend kifāyet ider eger veled-i ādem bulunur ise.

Baḥşideend çün dil-i ḥursend niʿmeti

³⁵⁰ Asla ipin dizginini inciye vermemişlerdir. Edepsizliği sınırdan çıkarma, çünkü seni başıboş bırakmamışlardır.

³⁵¹ Yanağı denizin tokatundan siyah olmuştur. Bu itibarı kimseye bedava vermemişlerdir.

Dervîş râ ki ni‘met-i dîger nedâdeend³⁵²

Faķîre ki ğayrı ni‘met virmemişlerdir (13) ķāni‘ ķalb gibi bir ni‘met kerem
itmişlerdir. Ve vāķi‘ā bir (14) ādemiñ ķalbi olduđı ŗūrete ķanā‘at üzre olup (15) rızķı
huŗūŗunda ızķırābı olsa bundan a‘zam (106b) (1) bir ni‘met olmaz. Lākin bu ni‘metiñ
ķadrini bir müddet telāŗ-ı rızķa (2) mübtelā olmayan derdmend bilmez de ŗikāyet
ider. Biķamdi’llāhi (3) Te‘ālā bu ni‘met-i ilāhīden bī-behreler gibi müteķassir degiliz.

Beyt:

Ben de (4) bilmem hāliyā dūnyādaki rütbem nedir
Virmediler almadıķ (5) ya‘ni ķanā‘at eyledik

Ez berg-rīz-i hādiŗe āzād kerdeend
Her çend hemçü serv merā berg nedâdeend³⁵³

Serv gibi her ne ķadar bize (7) meyve virmediler ise de havādiŗ hūzānından āzād
itmişlerdir. (8) Bu maźmūn dađı keŗret üzre vāķi‘ olan mu‘āmelāt-ı (9)
ilāhiyelerdendir. Meŗelā bir ādemi müddet-i vāfire ‘āfiyet üzre (10) müşāhede
idersin. Ammā faķīr ve ‘aŗā-yı leylesinde (11) müteķayyir yāhud başķa yüzden bir
mücāhedeye merbūtdur. (12) Ammā ya irŗ ile ya kesb ile bir ŗervete nā‘il olduđı (13)
gibi nezleye mübtelā olur ya sū-i mi‘de çeker ya fālic iŗābet (14) ider ve ğāhīce
bilmeyerek söyler ki geçen senelerde (15) gerçi faķr u fāķıhdan ŗıķlet çekilür idi
ammā bārī vücūdumuz (107a) (1) ŗıķhatde idi deyü eyyām-ı nikbetini zıkr-i cemīl ile
zıkr itmeden (2) hālī olmaz ve derdmend bilmez ki faķrı hālinde ‘āfiyeti (3) devlete
ve ŗervete bedel idi. O zā‘il olunca kendine ķā‘imāķāmı (4) teŗrīf eyledi. Faķīr olan
hımye itmeye ķādir (5) olmaz ki ‘āfiyeti hımyeden ve perhīzden idi. Dinle (6) ve be-
her-hāl her kimde bir hālet-i maħmūde müşāhede olunursa (7) bir çileniñ ŗemeresidir
ve her kimde bir belā görilür ise (8) kesb yediniiñ seyyiesidir. “İnnallāhe lā yuğayyiru
mā bi-ķavmin (9) hattā yuğayyirū mā bi-enfüsihim.”^{XXVIII}

³⁵² Başķa bir nimet verilmeyen fakire râzı kalp gibi bir nimet bahŗetmişlerdir.

³⁵³ Servi gibi her ne kadar bize meyve vermediyseler de oluşların (havadis) ğüzünden āzād etmişlerdir.

Nevmîd nîstem ze terâzû-yı ‘adl-i Hakk

Zân ser dehend herçi ez İn ser nedâdeend³⁵⁴

(11) Hakkın ‘adli mîzânından me’yûs degilim. O başdan (12) virirler her ne bu başdan virmediler ise. Merhûmun (13) bu zannı şırf imtinân-ı ilâhiyyeye mebnîdir. Kesb ü ticâret (14) ve ‘ivazın medhali olmaya, vücûd gibi ve sem‘ ve başar (15) ve hayât ve irâde ve kudret vesâ‘ir in‘âm-ı ilâhiyyeler (107b) (1) gibi. Zîrâ ‘âkil dimez ki felân tâ‘atimin mukâbilinde baña (2) sem‘ ü başar virildi. Belki şükründen ‘aciz ve qadrinden (3) gâfil olduğumuz ni‘am-ı celîlelerdir. Meşelâ bir âdem bir câriye (4) alup elbise-i fâhire ilbâs ve niçe iltifât-ı cesîmeler (5) ile istînâs itdikden şonrabir gün küfrân-ı ni‘mete (6) dâ‘ir bir hareketden münfa‘il olanda behey nekbet, seni aldığım (7) vakitte bir eski enteri ile aldım, şimdi her neye mâlik (8) isen benim degil midir deyü tevbîh idince derdmend (9) câriye söyleyecek bir söz bulamaz. Bizim Rabbü’l-‘âlemîn’e (10) nisbet hâlimiz bu câriyeden bin rütbe tenezzülde iken (11) şorma efendi birâder. Irâde-i cüz’iyyede işbât idelim (12) deyü itdigimiz sū-i edebleri siyyemâ İmân-ı kesbîdir deyü (13) kesbin âlâtını vehb iden ekremü’l-ekremîni nisyânımızı (14) hemân zâhiren lisân-ı şerî‘ate muvâfaqatden ve itikâdda (15) tevâhîdden münfek olmayalım. Yoksa haqîkatde bizim (s116) maḥlaşımız ‘uryânîdir, yok haṭâ eyledim maḥlaşımız lemyekündür. (108a)

(1) Okı bu mısra‘ı, maḥşerde ferâmûş itme

Ki vefûr-ı keremîn (2) eyledi güstâh beni

Qaldı ki Şâ‘ib merhûmun temennâsı bu (3) beyitde imtinândandır ki şeytân daḥı andan ümîdini kesmez. (4) Yoksa âḥiret temennâ ile nâ‘il olursa hiç Dünyâ’ya (5) gelmek lâzım degil idi. Belki vehle-i ulâdan maḥlûkâtın nişfini (6) cennete ve nişfini cehenneme qoyup bu kadar tedbîrât-ı ilâhiyye (7) iktizâ itmez idi. Bir âdem âḥiretin haqîkatı ne olduğın (8) ‘ilme’l-yakîn bildim deyü da‘vâ ider ise nazar olunur. (9) Eger şerî‘at-i muṭahharanın nevâfilinde hırş ziyâde ve (10) ictihâdı tām ise şâdıqdır. Yok

³⁵⁴ Hakk’ın adaletinin terazisinden ümitsiz degilim. Bu baştan (taraftan) vermedikleri herşeyi o baştan verirler.

belki ferā‘izi (11) edāda bile kuşūr ider ise kâzıbdır. Ne didigini (12) bilmez ve āhiretten bir şey fehmi itmemiştir. Zīrā yüz yigirmi (13) dört biñ peygamberiñ getürdükleri şerī‘atden esās-ı (14) evvel āhirete İmāndır ki bu şābir olmayınca sâ‘ir teklīfata (15) maħal yokdur.

Dāğ-ı tevāngerī be cebīn-işān keşīdeend (108b)

Ān fırķa rā ki çehre-i çün zer ne dādeend³⁵⁵

Ol fırķaya ki (2) altun gibi çehre virmemişlerdir anların cebhesine ğanīlik (3) dāğı çekmişlerdir. Ya‘ni tena‘um ve refāhiyyet şāhibiniñ elbetde (4) yüzünde bir ħumret ve tarāvet olduğına binā‘en dāğ ta‘bīr (5) eyledi. Eger ‘Acemde beglik ħayvānata tamğa urmağ ‘ādeti (6) var ise şübhe ħalmaz ki anı murād itmiştir. Ya‘ni (7) bu tã‘ifenīñ sa‘ādetleri ekşeriyā dünyāya maħşūşdur (8) demek ola.

Dem rā şümürde sāz ki merdān-ı ħod ħisāb

Dāmen be dest-i pürsiş-i maħşer nedādeend³⁵⁶

Nefesi şayılmış (10) ve te‘emmül ile şarf olunmuş eyle ki kendini muħāsebe (11) iden merdler dāmenlerini maħşer suāliniñ eline virmemişlerdir. (12) Elbetde yevm-i ħisāba mü‘mīn olan ağızına geleni söylemeye (13) cesāret idemez ve beşeriyet ħasebiyle vāfi‘ olanlara (14) daħı arasın altı sâ‘at geçürmeyüp istiğfār ider. (15) Murādım merħūmuñ murādını ifādedir, yoksa şimdi (109a) (1) nefesim maħsūbdur, neye şarf eylediñ deyi suāl iderler (2) ħavfında olan ādem iksīrden ‘azīzdir. Hemān bu ‘aşırda (3) kebā‘irden ictināb idüp ferā‘izi vaḫtiyle edā iden (4) velīdir.

Müheyyādır şanursın vā‘izi sen maħşere (5) ammā

Şehādet eyler ef‘ali ki vā‘iz maħşere gitmez

³⁵⁵ Altun gibi çehre vermedikleri o fırkanın alınına zenginlik damgası vurmuşlardır.

³⁵⁶ Nefesini sayılmış eyle, çünkü kendini muhasebe eden insanlar eteklerini maħşer suālının eline virmemişlerdir.

Bir ğarīb (6) imtiḥān şūreti budur ki bir ādeme aḥşamdan ḥaber gelse ki (7) vaḳtīn vezīri ‘ale’ş-şabāḥ gelsün deyü emr eyledi. (8) O derdmend daḥı olsa ṭalebīn ḥikmetini bilür bilmez o gice (9) şabāḥa dek telāşdan ḥālī olmaz ki bu telāşīn (10) ‘öşri bir ādeme āḥiret ḥaḳḳında beni Rabbü’l-‘ālemīn (11) ḥuzūruna da‘vet ider fikrinden ‘arız olsa (12) böyle ādem kem müselmān degildir, belki imāmete şāyeste (13) bir zāt-ı muḥteremdir.

Rūşen-dilān be ḥirmen-i ḥod berḳ geşteend
Furşat be şūḥ-çeşmī-yi aḥter nedādeend³⁵⁷

(15) Rūşen gönüllüler kendi ḥirmenlerine berḳ olmuşlardır. (109b) (1) Aḥterīn şūḥ-çeşmligine furşat virmemişlerdir. Gūyā (2) ḥavādiş-i kā‘inātīn seyyārāta irtibātı cihetinden bir (3) ḥirmene şā‘iḳa işābeti daḥı āşār-ı kevākibden oldığı (4) cihetinden o kevkeb-i menḥūsuñ işābet-i nazarı maḳāmında (5) oldı. Lākin münevveru’l-ḳulūb olanlar aḥter-i naḥsīn işābet-i (6) ‘aynına furşat virmeyüp şeyḥ ‘Atṭār gibi kendi ḥirmen-i (7) māmeleklerine berḳ olup nā-būd ve nā-peydā iderler. Zīrā (8) bu ṭā‘ife şiddet-i ṭama‘larından fenā ḳabūl ider, mülke nazar (9) itmezler.

Ārāsteest rū-yı zemīn rā be ‘adl ü dād
Āyīne rā ‘abeş be Sikender ne dādeend³⁵⁸

Bir maḥbūba zīnet (11) virmede zarūrī olan erkān-ı seb‘anīn biri āyīne (12) olduğına merḥūm buyurur ki yeryüzini ‘adl ü dād ile (13) tezyīn itmişdir, İskender’e āyineyi ‘abeş virmediler. (14) Sen daḥı kendi iḳlīm-i cismīnde İskender’sin. Sedd-i (15) Ye’cūc-ı hevāya istiḥkām virdikden şonra āyine-i (16) ḳalble aḳṭār-ı aḥlāḳa ve āfāḳ-ı ef‘āle ‘adl ü dād üzre zīnet vir, (110a) (1) yoksa āyine-i ḳalbīn jengār altında ḳalup luġat ma‘nāsıyla Zülḳarneyn (2) maḥlaşīn olur.

³⁵⁷ Gönlü aydınlr kendi harmanlarına yıldırım olmuşlardır. Yıldızın uğursuz gözüne fırsat vermemişlerdir.

³⁵⁸ Yeryüzünü adalet ve doğrulukla süslemiştir, İskender’e aynayı boşuna vermediler.

Şā'ib be ḥāb-ı emn ze eyyām şulḥ kün
Kīn menzilet be hīç tevānger nedādeend³⁵⁹

Ey Şā'ib, emniyyet (4) üzre uyḡu ile eyyāmdan şulḥ idüp bunuñla (5) ḡanā'at eyle.
Zīrā bu menzileyi bir devletlüye virmemişlerdir. (6) Zīrā ḡıfz-ı māl vesveselerinden
ne gündüz ne (7) gice rāḡatları yoḡdur. Beyt:
Faḡīriñ nevm ü mevti (8) bir şafādır
Uyursa mālı yoḡ olsa ḡisābı

³⁵⁹ Ey Sâib, emniyyet üzere uyku vesilesiyle günler ile uzlaş. Çünkü bu rütbeyi hiçbir zengine vermemişlerdir.

Gazel 32

Kesî ki ‘ayb-ı turā pîş-i çeşm benigāred
Be būs dīde-i orā ki ber tu ḥaḳ dāred³⁶⁰

Bir kimse ki seniñ ‘aybını (11) gözün önüne naḳş idüp gösterir anıñ gözini taḳbīl eyle (12) ki seniñ üzerine ḥaḳ dutar ve mümkündür lügaz ola. Meşelā “ḳanḳı (13) üstāz der ki şākirinden mükāfāt ḳaydında olmaz?” “herkese (14) ‘aybını gösterendir.” dinilse cevāb-ı tamām virilmiş olur (15) ve bu ḥuşuş bir ‘azīmü’ş-şān mu‘āmele olduğına Şā’ib (110b) (1) gözünü öp deyü emr eyledi ve insāna ‘aybını iki ādem söyler, üçüncüsü (2) yokdur. Biri düşmen ve biri mürşid-i kāmīl ḳaldı. Eḥibbādan teklīfsiz (3) olanlar söylerler ise de nifāḳa mümtezic ‘arz iderler ki (4) mükedder olmasın deyü ammā ḡaybetde ḳuşūr itmezler. Ammā insān (5) kendi nefisinden vāḳıf olduğı ‘ayba yalnız vuḳūfı terke (6) müsāvīdir. Ve āḥirden istiḥsān itdiği aḥlāḳ (7) fi’le müsāvīdir. Hemān bu maḳāmda sırr-ı a‘zām istikrāḥ (8) ile istiḥsāndan ‘ibāretdir. Biri vāḳi‘ olduğı sâ’atden (9) kerāhetde terkine ve istiḥsānda elbetde fi’line ḫabī‘at (10) meşḳ itmeye başlar.

Ze fevt-i maḫlab-ı cüz’i ḡam-ḡīn meşev ki felek
Sitāre mī-bürd ü āfitāb mī-āvered³⁶¹

Maḫlab-ı cüz’iniñ (12) fevtinden ḡamlu olma ki felek yıldızı götürür āfitāb götürür. Merḫūm felek (13) tesliyetin vūs‘atine işāret işāret idüp meḫālib-i fāniyenin (14) te’essüfi ḥaḳḳında ‘ilāc-ı kāfī budur ki ḥakīm ve ḡanī olan (15) Perverdigār-ı kā’ināt benim ḥaḳḳımda fevt olan maḫlabımdan (111a) (1) a‘lā bir ‘avaż iḥsān ider deyü ḥātīme-i a‘māl-i mü’minin (2) olan ḥüsn-i zān maḫāmında sâbit ḳadem olur.

³⁶⁰ Biri senin kusûrunu gözün önüne resm edip gösterirse, o gözü öp. Çünkü senin üzerinde hakkı vardır.

³⁶¹ Cüz’i matlabın yok olmasından gamlanma. Çünkü felek yıldızı götürür, güneşi getirir.

Be dest-i ğam neşved mübtelā girībāneş
Kesī ki dāmen-i şeb rā ze dest negüzāred³⁶²

Bir kimse ki gice dāmenini elden koyıvirmez anıñ (5) yaķası ğam eline giriftār olmaz. Zīrā ihyā-i leyālīniñ havāşındandır (6) ki ğalb dā'imā mesrūr bulunur ve fi'l-ħāl derūnda şemeresi (7) müşāhede olunan a'māl-i şāliħadandır. Zīrā maħz-ı ĩmāna tevakkuf (8) ider bir ħaletdir. Nifāķla ve za'f-ı ĩmānla cem' olmaz ve şemere-i (9) 'ācile şāħibi a'mālīniñ biri daħı bir derdmendiñ destġiri (10) olmaķdır. Ne tarīķ ile olursa olsun.

Be cāy-ı ħūn ze reg ü rişeeş ber āyed dūd
Be dest-i derd dilī rā ki 'işķ be fişāred³⁶³

Bir göñli ki 'işķ derd ile şıķa (13) tamarından ve kökünden ğan yerine tütün çıkar. Zīrā muħabbet aşķ (14) rütbesine gelinceye dek mübtelāniñ ğanını iħrāk idüp (15) sevdā-yı mücessem ider. Merħūm mübālağa vehmiyle nazm itmişdir. (111b) (1) Lākin ħaķīķatde 'aşıķlara bundan ziyāde ħāletler vāķi' oldığı (2) tevātür ile herkesiñ ma'lūmıdır.

Kesīst şāħib-i ħirmen derīn temāşā-gāh
Ki ğayr-ı eşķ diger dāne nemīkāred³⁶⁴

(4) Bu temāşā-gāhda ħirmen şāħibi o bir kimsedir ki göz yaşından (5) ğayrı bir dāne ekmez. Zīrā riķķat-i ğalb ve şafā-yı ħātır ve zemīn (6) ĳābil olmadıķça her dāne her zemīnde bitmez. Siyyemā fi sebīli'llāh (7) ağlayanların her dānesi bir ħirmen olacağında şübhe yokđur. (8) Beyt:

³⁶² Gecenin eteĝini elinden bırakmayan bir kimse ğam eline giriftār olmaz.

³⁶³ Aşķın dert ile sıkığı bir göñlün damarından ve kökünden kan yerine duman çıkar.

³⁶⁴ Bu gezinti yerinde gerçek harman sahibi, gözyaşından başka tohum ekmeyen kimsedir.

Cebrî vücūda geldi gider ihtiyārsız

Bī-çāre (9) ādem ağlamasun bir de neylesün

Büzürg ūst ki ber hāk hemçü sāye-i ebr

Çünān reved ki dil-i mūr rā neyāzāred³⁶⁵

(11) Büyük odur ki türāb üzre bulut gölgesi gibi ancılayım (12) gide ki karıncayı incitmeye. Ya'ni 'ibādu'r-raḥmān olup ḥarekātında (13) maḥlūkāta menfa'ati olmaz ise bārī zararından emīn olalar. (14) Ve bu ḥulq-ı 'azīm bi'l-fi'l bulunmaḥ iksir-i maḥūlesidir. (15) İstimāc olunur lākin görölmez. Bārī niyyetinde kimse benden (112a) (1) incinmesün diyerek mu'āmelede olsa yine başka sa'ādetdir. (2) Lākin bu maḥāmda bir nükte vardır. Meşelā cūhelā-yı şūfiyyeden (3) birisi bu maẓmūna muṭṭali' olsa elḥamdüli'llāh yūḥavvī faḳīrde (4) māderzāddır deyü iftiḥār ider. Zīrā anlara bir ḥilm ḥumārī 'arız (5) olur ki 'indlerinde ferā'izi edā iden ve itmeyen müsāvī (6) olup kendine bir ḡayret gelüp emr-i ma'rūf ve nehy-i münker taraflarına (7) uğramaz yāḥud "buḡzu li'llāh ve ḥubbu li'llāh"^{XXIX} fikrine düşmez. (8) Bu ṭabī'at ise İblīs'ın eḥaṣṣ şifātındandır. Bizim kimseyi (9) incitmeye didigimiz, ya'ni kendi nefsanī ḥareketinden ḥalka (10) zarar gelmeye dimekdir. Yoksa zāhir şer'a muḥālefet-i (11) şarīḥi görüp kendine bir ḡaẓab-ı dīniyye 'arız olmayanlar (12) dīnlerinde ve imānlarında noḡşānları ve belki ba'zı maḥalde tekfīrleri (13) lāzım gelür. Bi-'aynihī etbā'-ı kibārdan biri gerek efendisini ve (14) gerek çapu yoldaşların irzā itdikden şonra efendisinin (15) ḥaremine biriniñ tereddüdün görüp aḡmāz itmeye beñzer. Müşkil (112b) (1) mes'eledir. Çok taraftan ṭarīḳ-i 'irfāna muḥālif görünür. Lākin (2) 'ameli ehem ve elzemdir.

Miyān-ı ehl-i sūḥan ḡüft ü ḡüy-ı ūst tamām

Ki hīç ṭā'ife rā bī-naşīb negüzāred³⁶⁶

³⁶⁵ Gerçek büyük kimse toprak üzerinde bulut gibi öyle gider ki karıncayı bile incitmez.

³⁶⁶ Söz ehlinin arasında onun sözü tamdır, hiçbir topluluḡu nasipsiz bırakmaz.

Ehl-i kelām beyninde (4) anĩ kelāmı tamāmdır ki hĩç bir tã‘ifeyi naşĩbsiz ve mahrũm (5) şomaya. Allãhũ a‘lem murãdı merhũmũ Őeyh-i ekbere iřãretdir ki (6) fũtũhãt-ı mekkiyye’de istidlãl buyururlar ki benĩãdemiĩ cũmlesi (7) ebu’l-beřerĩ Őulbũnde iken vãķĩ‘ olan řãziyye-i şecere (8) ve tevbe ve ictibã vuķũ‘ delãlet ider ki ãbãd ve hulũd-ı (9) aķķãblar tamãm olduğdan şonra raşmet-i ilãhiyye ğãzabı sebķat (10) idũp herkes mavtĩnında ħãline mũnãsib bir rãřata (11) nã‘il olmak me’mũldũr. Zĩrã sũ‘adã ħãķķında ‘atã-i ğayr-i meczũz (12) nařdã vãķĩ‘ oldu ammã ğũdãyã ğayr-ı meczũz bulamadım. Bu taķrĩre (13) ğore bir tã‘ifeyi nařĩb şomamış oldu. Lãkin Őeyhĩ kelãmında (14) tũl ũ dirãz edilleler vardır. Bir ‘ãlim-i munşıf mũtãla‘a buyursa (15) Ĥãķķ’a muťtalĩ‘ olur. Lãkin dãr-ı neyk ehli çıķķaķ sũzi kũfũrdũr (113a) (1) ve cãhil kelãmıdır. Cenãb-ı Őeyhe iftirã iderler. Murãdım Őã‘ib (2) merhũmũ maźmũnını tařdĩķ idi ki Őeyhĩ kelãmından (3) ğayrıda bulunmaz.

Çũn devr-i ‘uķde-ğũřãyĩ be men resed Őã‘ib

Be nãřun-ı meh-i nev çerķ pũřt-i ser ħãred³⁶⁷

Çũnki ‘uķde-ğũřãlık (5) devri ey Őã‘ib baĩa irişe çerķ mãh-ı nev (6) tĩrnağıyla eĩnsesin kaşır. Pũřt-i ser ħãrĩden kinãyedir. (7) Bir işde ‘ãciz olmadan ve ‘ãdetã ‘uķdeler tĩrnaķ ucıyla (8) ħall olagelmişdir. Mãh-ı nevi tĩrnağa teřbĩh idũp fi‘lini (9) eĩnse kaşımaya ħãř idince ‘uķad-ı mũřkilãtı ħal (10) itmekde ‘acziyi izħãr ile nefsine bu fenni tařřĩř eyledi. (11) Murãdı ğãzellerinde siħr-i ħelãl-i muħliřine řãyeste irsãl-i (12) meşelleri ve mezãmĩn-i bĩ-delĩlleridir.

³⁶⁷ Ey Sãib, mũřkilleri çũzme devri bana eriştiğinde felek yeni ay tĩrnağıyla ensesini kaşır.

Gazel 33

Ehl-i ma'nā be sūhan bülbul-i bostān-ı ḥodend
Be nazār āyine-dār-ı dil-i ḥayrān-ı ḥodend³⁶⁸

Ehl-i (14) ma'nā sözde kendi bostānlarının bülbülleridir ve nazār ile (15) kendi ḥayrān olan kalblerinin āyine-dārlarıdır. Ya'ni gözleri (113b) (1) bir ān gönül mir'atındangaflet itmeyüp anda vāqı' olan tekevvünāt-ı (2) şuver-i gün-ā-gün-ı kā'inatı müşāhede ile şūret-i halk-ı (3) cedīde vāqıf olup kendilerinin bu büstān-ı ḳudsiyelerinin (4) 'andelibi olurlar ve şaḳınuḳ ḳalbi insānın şol cānibinde (5) olan laḥm-ı şanevberīden ḡayrı bir şey ḳann itme ki lisān-ı (6) 'Arabdan ḥāric ba'zı şūfiyyenin te'vīl ile işābet ve (7) te'vilsiz ḥaḫā itdiği maḫaldır. Zīrā bu laḥm-i şanevberī (8) olmasa o ḫālet-i bāḫınaların birisi müşāhede olunmaz (9) ve bir 'ārif bir kerre 'ilm-i ḳalbe āşinā olup esrār-ı ilāhiyye (10) muḫāla'asına düḫūl eylese bir daḫı bu ḫāletden 'avdet (11) muḫāl olur.

Pāy-ı raḡbet negüzārend be dāmān-i behişt
Heme der seyr-i gülistān ze girībān-ı ḥodend³⁶⁹

Raḡbet ḳademin (13) dāmen-i behište ḳoymazlar ammā cennet ne dimeḳdir bildikden (14) şonra bu evliyāu'llāhın cümlesi kendi girībānlarından olmaḳ (15) üzre gülistān seyrindedirler. Maḫla'da zıkr olundığı (114a) (1) aḫvāl-i ḳalbi murād ider. Ḥālā zamāne şūfilerinden niçeler (2) bu da'vāya mübtelādırlar ki cenneti istemem ve cehennemden ḫavf (3) itmem, ne'am, bir ḫā'ife bu kelāmı söylemişlerdir. Lākin ḫālleri delālet (4) ider ki şādıḳlardır. Zīrā Dünyā, onların 'indinde lā-şey' (5) maḫūlesi idi ve ḫaḳıḳat-i cenneti bilürler idi ve Rabbü'l-'ālemīn (6) 'ibādeti üzerine bir şey terciḫ

³⁶⁸ Manā ehli kendi bostanlarının bülbülleridir ve bakış ile kendi hayran olan kalplerinin ayine-dârdırlar.

³⁶⁹ Raḡbet ayaḡını cennet eteḡine koymazlar. Hepsi kendi yakalarından gülistan seyrindedirler.

itmezler idi. (7) Ammā bizim nekbetler henüz loğma ile hırkadan geçilmezler i'tizār ile (8) 'ālemi memlū itmişiken bu kelāmı söylemek za'f-ı ĩmānlarınĩ (9) a'del Ővāhidindendir. Veli külli kelāmin ricāl.

Ciger-i teŐne be deryūze-i kevŐer neberend
İn Sikender meniŐān eŐme-i hayvān-ı ĥodend³⁷⁰

KevŐer deryūzesine susuz ciger (12) götürmezler. Bu İskender Őabĩ'atlüler kendi nefislerinin āb-ı (13) hayāt eŐmesidirler. Zĩrā Dünyā'da iken biñ kerre mevti (14) dadup beķā bi'llāh rütbesine vāŐıl Ye'cūc-ı muķtezıyāt-ı (15) Őabĩ'ate sedd-i mücāhedātı çeken ma'nevĩ İskenderler kendi (114b) (1) zātlarında hayāt eŐmesi olup maĥŐerde kevŐer intizārına (2) dūŐmezler. Zĩrā bu Őarĩķı kendülerine kevŐer Őāĥibi ta'lĩm idüp (3) hayāt-ı ebedıyyeye vuŐüllerine sebep olmuŐdur. Bu mazmūn (4) bi-'aynihĩ geçen beytĩn mefhūmı gibidir ki ehline müsellemdir.

ÇeŐm ü lāle be lūĥt ciger-i ĥod dārend
Mĩzbān-ı ĥod ü mihmān-ı ser-i ĥūān-ı ĥodend³⁷¹

Gözi lāle gibi kendi (7) cigeri üzre Őutarlar. Kendü kendüleriniñ hem ĥāne Őāĥibi (8) ve hem misāfiridirler. Ya'ni kā'inātdan ümĩdlerin ķaŐ idüp (9) levāzım-ı dĩniyye Őabr u Őebātla cigerlerini ekl ider gibi (10) “ve enne leyse li'l-insāni illā mā se'ā”^{XXX} mefhūmına taŐdĩķ itmişlerdir. Ma'lūm (11) ola ki insān ĥalĩfetu'llāhdır ki ednāsı kendi eczā-i vücūdı (12) üzerine olan ĥilāfetidir ve anları menhec-i Őer' üzre teslĩk herkese (13) vācibdir ve mādde-i aŐlĩsi türāb olduđına dünyā ve āĥiret (14) kendiniñ menāfi' ve mezzarı kendinden alnup kendine virilür. Ammā herkes (15) meftūĥ-ı baŐiret olmadıđına tenbĩhe muĥtāc olur ve bir ādem ĥalĩfe (16) lafzını te'emmül eylese dĩninde kemāl-i vāfire nā'il olur.

³⁷⁰ Kevser dilencisine susuz ciğer götürmezler. Bu İskender tabiatlılar kendi nefislerinin āb-ı hayat eŐmesidirler.

³⁷¹ Gözü lāle gibi çıplak bir halde kendi ciğerini üzre tutarlar. Kendi kendilerinin hem ev sahibi hem misafiridirler.

Der teh-i tūde-i (115a) hākister-i hestī çü berķ
Germ rūşen-gerī-yi āyine-i cān-ı ĥodend³⁷²

(2) Varlık remādı bağınıñ altında berķ gibi ĥarāretle kendi cānları (3) āyinesiniñ cilāsı kaydındadırlar. Çünki semāniñ taĥtında (4) ve semā hākister renginde ve ādetā āyinelere kül ile cilā virildigine (5) binā‘en ricālu’llāhı daĥı kendi bedenleri āsmāni cevfinden berķe teşbīh (7) eyledi. Zīrā kavminñ maṭlabı olan ma‘ārif-i ilāhiyye ki insāniñ (8) kendi nefsinde kendüden maĥfıdır bir maĥalden āĥir maĥalle naķle (9) muĥtāc degildir. Belki zāhir ve müheyā ve dīde-i başirete mekşūf (10) ammā ĥicāb-ı şehevāt ve keşā‘if-i levāzım-ı cismāniyātdan mestūr kalmışdır. (11) Hemān āyine-i cāna cilā ve hem vāĥid üzre olmaĥdan ĥayrı (12) tedbīr istemez. Lākin tevfiķ bu fikre düşmekdir.

Ez Ĥudā renc-i ĥod u rāĥat-i merdüm talebend
Merhem-i zaĥm-ı kesān dāĥ-ı nümāyān-ı ĥodend³⁷³

Ĥudā’dan kendülerine renc ve ĥalkā rāĥat taleb iderler. (15) Ĥalkın yāresiniñ merhemi ve kendilerin dāĥ-ı nümāyānıdırlar. Ekşer vücūh-ı (16) mu‘āmelātta ĥalkın rāĥatın taleb itmek nefsinde zaĥmeti müstelzem (s17) olur. Bir müslümāniñ ĥaķķında ba‘zı ĥuşūşuna sa‘y itmek ezāsına (s18) muķābele itmeyüp taĥammül itmek ve müsāvilerine iĥsān itmek gibi (115b) (1) ve gāhice nefislerini bir beldenin ĥalkına bir belāyı def itmede fedā (2) itdikleri daĥı vardır ve be-her-ĥāl peyĥamberāne ve aķtāba maĥşūş bir ĥulķ-ı (3) kerīmdir ki ba‘zı nüfūsda tekellüfsüz bulunur ve ĥimāndan şonra (4) bundan eşref bir şıfat yokdur.

Be nesīm-i sūĥan-ı serd perīşān neşevend

³⁷² Varlık külünün bağının altında yıldırım gibi ĥarāretle kendi canlarının aynasının cilāsı kaydındadırlar.

³⁷³ Tanrı’dan kendilerine sıkıntı ve halka rahat talep ederler. Halkın yarasının merhemi ve kendilerinin dag-ı nümāyanıdırlar.

Hemçü destâr-ı ser-i şubh perîşân-ı hodend³⁷⁴

Kelâm-ı (6) bârid nesîmi ile perîşân olmazlar, şubh başının şarığı gibi (7) kendi kendilerinin perîşânıdırlar. Zîrâ istiğrâk-ı envâr-ı şadâkat (8) ve tecelliyât-ı hürşid-i muhabbet anları bir şürete ifrâğ itmişdir ki ne nesîmi (9) görürler ve ne bürüdetin hiss iderler ve belki mâsivâyı bulamaz, rûzgârından (10) perîşân ola kaldı. Şuverî perîşânlıkları ma'nevî cem'iyetlerinin (11) âyinesidir ki insânın kalbi iki emre birden teveccüh idemez. Elbetde âhiret (12) kaydında olanın dünyası perîşân, iki âlemi var iden hâlik-ı bî-çünün fikrinde (13) olanları suâl itmeye ve her kânde meşâyihden ve mazınneden bir âdem (14) görür iseñ elbetde zâhiri perîşân olur.

İşve-i hirmen-i gül rā be cūy mesitānend

Gönçe-i husbân-ı riyâzet gül-i dâmen-i hodend³⁷⁵

Gül hirmeninin (16) cilvesini bir arpaya almazlar. Riyâzet gönçe-i husbânı kendi dâmenlerinin gülidirler. (116a) (1) Ya'ni gönçe gibi olan başlarını dâ'imâ şol tarafında kalbi üzre şarkıdup (2) riyâzet-i şer'iyeye kuvvetiyle âlem-i fânide gülşen-i beğâyı temâşâ idenler (3) bu âlemin reng ü büyüme görmezler. Siyyemâ âlem-i hayâl-i munfaşıla duhûl şâhibleri (4) ve esrâr-ı taşavvurâta nâ'il olanlar hem dünyâda ve hem dünyâda degillerdir.

Gâh der kabza-i baştend ü gehî der kef-i kabz

Dem be dem kufl u kilid-i der-i zindân-ı hodend³⁷⁶

Gâh kabza-i baştda ve gâh (7) dest-i kabzda her nefesde kendi zindânlarının hem miftâhı (8) ve hem kilididirler. Merhûm bu gazelinde ricâlu'llâhın ehaşş-ı (9) evşâfını

³⁷⁴ Soğuk söz yeliyle perîşân olmazlar. Sabah başının sarığı gibi kendi kendilerinin perîşânıdırlar.

³⁷⁵ Gül harmanının cilvesini bir arpaya almazlar. Nefis tezkiyesinin husbanının goncası kendi eteklerinin gülüdürler.

³⁷⁶ Bazen genişliğin kabzasında bazen darlığın elinde, her nefeste kendi zindânlarının hem anahtarı hem kilitidirler.

iltizām ve anların şafaḫāt-ı ḳulūbunda zāhir olan (10) āṣār-ı taṣarrufāt-ı esmāyı beyāna ihtimām iderek ḫālā bu beytinde (11) ḳabz ile baṣı ifāde buyurdu ki bu iki ḫāl cümle ‘āleme (12) sārīdir. Lākin neden neṣ’et ider, mebnāsı ne üzredir bilmezler (13) ve evliyāların ḳabzaların ḳufle ve baṣtların miftāḫa temṣīl (14) eyledi. Zīrā bu iki ḫālet bir ḳalbe münāvebe üzre vürūd (15) ider ki gāḫ açılır ve gāḫ ḳapanur.

Çi ‘aceb ger sūḫan-ı telḫ be ṣeker gūyend
Ki ze ṣīrīn sūḫanīḫā ṣekeristān-ı ḫodend³⁷⁷ (116b)

(1) Ne ‘aceb eger acı sözi ḫālāvetle söylerler ise. Zīrā tatlu (2) sözlülükden kendi nefislerinin ṣekeristānıdırlar. Ya‘ni (3) bu ṫā‘ife-i mübārekeniñ bir ṣıfatı daḫı budur ki nehy-i münker (4) itdikleri nüfūsa kelāmları tatlu gelüp ‘amel itmez ise de (5) ṣeyḫ efendi ne güzel söyledi deyü istiḫsān iderek (6) naḳl ider. Yoḳsa zamāne meṣāyihleri gibi enfiyye çekene bāde (7) çekenlerin ta‘zīrin idüp nüfūsı bi’l-külliyeye ṫarīḳ-i hidāyetden (8) tenfīr itmezler. Ma‘a-hāzā nehy-i münkeriñ ṣurūtundan enfiyyede birisi (9) mevcūd degildir. Zīrā ittifāḳ-ı eṫibbā üzre ḫıfz-ı ṣıḫḫatīñ (10) eṣref rütbesi olan taḫīr-i dimāḡı ve tenḳıye-i ḫavāssı (11) müstelzemdir. Ṣeyḫ efendi çekeydi fā‘idesini müṣāhede (12) idince emr-i ma‘rūf ider idi.

Pertev-i mihr be efsürde-dilān erzānī
Ḥānmān-suḫtegān ṣem‘-i ṣebistān-ı ḫodend³⁷⁸

(14)Ṣemsīñ pertevi bürüdet-i ḳalb ṣāḫiblerine lāyıḳdır. Ammā (15) ḫānmānı yanmışlar kendi ṣebistānıñ ṣem‘idirler. Ya‘ni bu ṫā‘ife (117a) (1) pertev-i ‘āriyyeden ‘ār idüp “nūruhum yes‘ā beyne eydīhim (2) ve bi-īmānihim”^{XXXI} mantūḳı üzre henüz bu dār-ı fenāda iken a‘māl-i (3) ṣālīḫa nūrını müṣāhede itmeye ḫarīṣdirler, ḡayrı nūra (4) iltifāt itmezler.

³⁷⁷ Eger acı sözü tatlılıkla söylerler ise bunda şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü tatlı sözlülükten ötürü kendi nefislerinin şekeristanıdırlar.

³⁷⁸ Güneşin ışığı kalbi donmuşlara layıktır. Ama evi barkı yanmışlar, kendi gecelerinin mumudurlar.

Furşat-ı dīden-i ʿayb u hüner-i halk kücāst
Ki be şad çeşm nıgehbān-ı şeb ü rüz-ı hodend³⁷⁹

Halkın ʿayb (6) ve hünerini görmeye fırsat kandedir ki gece ve gündüz (7) yüz çeşm ile kendülerinin nāzırını ve hāfızdırlar. Yaʿni (8) aḥkām-ı imkān bizi şayd itmesün deyü zīrā ʿadetā (9) mīzān şakīl tarafına meyl ider. Bu sebebdan aḥkām-ı vücūbı (10) taḥşīl gāyet güç ve ictihād-ı kāmile muḥtāc bir maʿnādır ve (11) aşlımız türābdan iken bu aşla muḥālefet ve nūrdan halk (12) olunan melāʿikeye taqlīd ile emr olundu ki maʿnāsı (13) ḥükm-i tabīʿatden çıkmaktadır ve yüz göz ile didigi esmā-i (14) ilāhiyyeye işāretidir. Zīrā kendinde her hālde bir ādem-i mutaşarrıf (15) olan ismi idrāk itmeye bu kadar sene riyāzına muḥtācdır. (117b) (1) Ve bu ḥāletin kabāsı her kande bir kemāl hiss ider ise taḥşīle (2) saʿy idüp ve bir ʿayb gördükde kendi istiʿdād-ı zātīsinden (3) istiğfār itmekdir.

Hātır-cemʿ ez īn kavm taleb kün Şāʿib
Ki perişān şüde-i fikr-i perişān-ı hodend³⁸⁰

Ey Şāʿib, (5) cemʿiyyet-i hātırı bu kavimden taleb eyle ki kendi fikr-i (6) perişānlarının perişān olmuşlarıdır. Yaʿni havātırın cümlesin bir hātır (7) idelüm deyü ʿaql-ı maʿāşı biʿl-külliyeye ibtāl idüp zāhirlerin (8) perişān itmişlerdir. Murādı kirāren ve mirāren işāret olunan (9) maẓmūndur ki cemʿiyyet-i zāhir ile cemʿiyyet-i bāṭın olmaz, (10) belki muḥāldir ve hātırdā maḥfūz olacak maẓmūndur ki (11) kurb-i ḥaqqın ʿālāmet-i şādıklarındandır.

³⁷⁹ Halkın ayıp ve hünerini görme fırsatı nerdedir? Zīrā gece ve gündüz yüz göz ile kendilerinin bekçisidir.

³⁸⁰ Ey Sâib, gönlün cemiyetini, kendi perişân fikirlerinin perişânı olmuş bu kavimden iste.

Gazel 34

Pîrâne ser-i hümâ-yı sa'âdet be men resîd

Vaqt-i zevâl sâye-i devlet be men resîd³⁸¹

Sa'âdet hümâsı baña ihtiyârlıgım hâlinde irişdi. (14) Zıll-ı devlet baña zevâl vaqtinde irişdi. Ya'ni muqtezâ-yı (15) bahtım baña bir sa'âdet teveccüh itdi ammâ ne fâ'ide, 'ömürden zıll-ı zevâl (118a) (1) kadar bir şey kaldı. Ne dışde kuvvet ne kuşda hareket. (2) Belki devlet degil sermâye-i hasret teveccüh eyledi. Gâlibâ (3) merhûmuñ hasb-i hâlidir ve 'âdetâ şu'arâ böyle şüretleri (4) taşavvur ile dahı nazm iderler. Lâkin Şâ'ib nedîm-i pâdişâhî (5) olduğı şehâdet ider ki nefsinden haber virmiş ola.

Şâfî ki bûd kısmet-i yârân-ı refte şüd

Dürd-i şarâb-hâne-i kısmet be men resîd³⁸²

Bir şâf ki var idi gitmiş yârânların (8) kısmeti oldu. İçdiler, geçdiler, şarâb-hâne-i kısmetîñ tortusu (9) baña irişdi. Güyâ ihtiyârlıkdaki devleti şarâbîñ çamurına (10) teşbîh eyledi. Zîrâ emrâz-ı gün-â-gündan hâlî olmayınca her ne (11) kadar ayş-ı şâfî olsa mükedder olur. Siyyemâ rişlet (12) qurbı telâşı.

Bî-âsyâ ze dâne çi lezzet bürd kesî

Dendân nemânde bûd çün ni'met be men resîd³⁸³

Degirmensiz dânededen (14) bir âdem ne lezzet iletür? Çünkü ni'met baña irişdi dış (15) kalmamış idi. Ya'ni degirmen bozulup şular keddiklerinden şonra (118b) (1) bunlar

³⁸¹ Saadet hüması bana ihtiyarlık vaktimde erişti. Devlet gölgesi bana zevâl vaktimde erişti.

³⁸² Var olan tek sâf ve temiz, gitmiş yârânların kısmeti oldu. Kısmet şarâphânesinin tortusu bana erişti.

³⁸³ Degirmensiz tohumdan bir insan ne lezzet alır? Nimet bana eriştiğinde bende dış kalmamıştı.

gelmeye başladı. Bî-çâre benîâdem bir zamân kuvvâlar kemâlinde, (2) harekât ve sekenâtı murâd üzre iken bu ni'metleri bilâ-istihkâk (3) kerem iden Vehhâb-ı mu'tlağa şükr hâtırına gelmez. Şöñra (4) mu'ammer olup birer birer kuvvetler istirdâde yüz tutdukdâ (5) şikâyet ider ki ni'metim çok dişim yok deyü. Bilmez ki bu (6) mu'amelât-ı ilâhiyyeden murâd her ânda biñ cihetden muhtâc (7) olduğı mucîdinin ni'metlerine i'tirâf ve şükr ile dâr-ı (8) kerâmetine istihkâk hâşıl itmekdir.

Peymâneem ze ra'şe-i pîrî be hâk riht

Ba'd ez hezâr devr ki nevbet be men resîd³⁸⁴

Peymânem pîrlik ra'şesinden hâke döküldi, (11) biñ devirden şöñra ki nevbet baña irişdi. İkinci mışra' (12) ile bir i'tirâz-ı mevhûma cevâb murâd ider. Zîrâ mümkündür ki (13) ihtiyârlık eliniñ titremesinden piyâlem döküldi deyü (14) şikâyet itdikle e'trâfdan biri eyyâm-ı cevânide boğaza (15) dökdiğin peymânelerin mükâfâtıdır diye cevâb virdi ki (119a) (1) ka'ziyye öyle degildir, belki biñ devirden (2) şöñra nevbetle gelen peymânedir ki semâhat-i bî-câ lisânı “ve li'l-'arzi (3) min ke'si'l-kirâmi naşîbu” mışra'ını tekrâr iderek ra'şe-i (4) pîrî imdâdı dahı munazzam olunca şikâyete sebep olmuşdur.

Şüd mihrîbân sipîhr be men âhir-i hayât

Der vaqt-i şubh h'âb-ı ferâgat be men resîd³⁸⁵

Felek âhir-i hayâtımda (7) baña mihrîbân oldu. Baña h'âb-ı ferâgat şubh vaqtinde irişdi. Ya'ni ihtiyârlığımda (8) bulduğım devlet bi-'aynihî bir âdem uzun gice h'âb ve rahata (9) kâdir olmayup tâ-be-şabâh envâ'-ı ıztırâb ile mu'azzeb (10) olduğdan şöñra halk uyğudan bîdâr olduğda uyumaya (11) benzer.

Şüd sîne çâk hemçü şadef üstuh'ân-ı men

³⁸⁴ Bin devirden sonra sıra bana geldiğinde, kadehim yaşlılık elimin titremesinden yere döküldü.

³⁸⁵ Felek hayatımın sonunda bana şefkat gösterdi. Ferâgat uykusu bana sabah vaktinde erişti.

Tā kaçreī ze ebr-i mürüvvet be men resīd³⁸⁶

Sehāb-ı mürüvvetden baña bir kaçre (13) irişinceye dek benim üstüñānım şadef gibi kaçk oldu. Ebr-i (14) mürüvvetden murādı benīādem visāṭatıyla vām olan ni’am-ı ilāhiyyenin (15) mazharıdır. Ve Mevlā-yı müte’āl esbāb-ı imtiḥān için vaz’ (119b) (1) itmişdir, ḥattā müşrik muvaḥḥidden mümtāz ola ve esbābın sırrına (2) vākıf olan ‘ārif bilür ki bu perdenin ref’i muḥāldir. (3) Ğāyeti daķık olup herkesin ittilā’ı muḥīṭ olamaz. Yāḥud (4) sebep-i ğalīzden sebep-i ḥafife taḥvīl olur. Ve cihet-i şer’den (5) esbāba şükr ile me’mūr olduğımız ehl-i ‘irfāna kifāyet ider. (6) Ve ğāñi bir fi’l’in sebebi bi’l-külliyeye mu’aṭṭal kaçalur. Başka mes’eledir (7) ve kibār-ı muḥākkiķin ‘inde esbābın cümlesi esmā-ı ilāhiyye (8) maķūlesidir. Lākin okunur ma’nāsına tesmiye olunur (9) ma’nāsına degil. Meşelā bir şusuz şuya muḥṭāc olur ve tedārik (10) idüp iķer ve ‘aṭaşı zā’il olur. Ve Rabbü’l-‘ālemīn bizlere ‘umūmen (11) ḥiṭāb buyurur ki “entümü’l-fuķarāü ilallāh” ya’ni sizler Allāh’a (12) muḥṭāclarsınız. Bizler yaķinen şuya muḥṭāc olduğımız ve şürb ‘aķabinde (13) ḥarāretimiz gitmesini görürüz. Pes ehl-i taḥķiķin kelāmı şādık (14) oldu ki esbāb-ı esmā-ı ilāhiyyedir ve cümle eczā-ı kā’ināta (15) zārr u nāfi’ dimek mümkündür. Pek zābt ile ki kaçtı çok müşkilātu (119b) (1) bu birkaç kelime ile ḥall idüp rāḥat olursın.

İn ḥande ki ber ruḥ-ı men kerd rūzgār

Pendāstem ki şubḥ-ı kıyāmet be men resīd³⁸⁷

Bu ḥandeden ki eyyām benim yüzüme eyledi ya’ni (4) zikri mürūr iden devlete nā’il olduğımdan kıyāmet (5) şabāḥı baña irişüp kaçbristān-ı ḥumūlden iḥyā olundum (6) ve bir daḥı mevt-i iḥtiyācı görmem. Nihāyet-i sürūrundan mübālağa eyledi.

Ez zehr sebz şüd per ü bālem çü ṭūṭiyān

Tā gird-i kārvān-ı ḥalāvet be men resīd³⁸⁸

³⁸⁶ Cömertlik bulutundan bana bana bir damla irişinceye dek benim kemiğim sadef gibi yarıldı.

³⁸⁷ Zamanın benim yüzüme bu gülmesinden kıyamet sabahının bana eriştiğini sandım.

Kārvān-ı ḥalāvetiñ ğubārı baña irişinceye dek (9) tūṭīler gibi ḳanadlarım zehirden yeşil oldu. ‘Ādetā zehr (10) içenleriñ bedenlerinde cā-be-cā eşerler zuḥūr itmegin ya‘ni bu sa‘ādete (11) vāşıl olana dek fikr-i ma‘āş baña zehir olup āşārı eṭrāfımdan (12) nümāyān olmuş idi demek ister.

Çün çeşm-i yār ez nefesem gird-i sürme ḥ‘āst
Tā ğūşeī ze ‘ālem-i vaḥşet be men resīd³⁸⁹

(14) ‘Ālem-i vaḥşetden baña bir ğūşe irişinceye dek yāriñ ğözi (15) gibi nefesimden sürme ḳalkardı. Ğūyā sürme nefesi kesdigine (120b) (1) binā‘en nefes alacaḳ maḥallim yoḳ idi, bir ğūşeye nā‘il oluncaya dek (2) deyü bī-ḥānmānlıḳdan şā‘irāne şikāyet eyledi. Ğālibā derdmendiñ (3) ḥānesi daḥı yoḳ imiş. Lākin murādı bu lisān ile teğazzüldür ki (4) her birini maḥallinde bu ğazelden bir dīvāna müsāvī görünür.

Şayyād-ı bī-kemīn be şikārī nemīresed
İn feyzḥā ze ğūşe-i ‘uzlet be men resīd³⁹⁰

Kemīnsiz şayyād bir şayda nā‘il olamaz. (7) Bu feyzler baña ğūşe-i ‘uzletden irişdi. Ya muḳaddemen bu devleti (8) teşḥīr için ‘uzlet idüp vuşūlünün sebebi beyān ola (9) yāḥud ‘ālemden mülküm olmaḳ üzere bir ḥāneye mālīk olup (10) anda ‘uzlet idince böyle nazmıniñ feyzinden (11) teşekkür itmiş ola. İki daḥı makāma münāsibdir. Mücerreb (12) olan daḥı budur ki ‘uzlet ḳadar ḥalkı şayda bir tılsım-ı ḳavī (13) bulunmaz. Meşelā ḥımār-ı vaḥşī ğāḥice me‘lūf şūretinde (14) çārsūya uğrasa dükkānlardan her ne alup ekl eylese (15) dükkān şāḥibleri cānlarına minnet bilürler ve kendüleri (121a) (1) daḥı bir ṭarafdan ikrāma aḳdām idüp aşlā şıḳlet çekmezler ki (2) sebebi o ḥayvāniñ anlardan ‘ādetā nefreti ve ‘uzletidir. Ammā (3) derdmend

³⁸⁸ Tatlılık kervanının tozu bana ulaşınca kadar tūtīler gibi kanatlarım zehirden yeşil oldu.

³⁸⁹ Ürküntü âleminde bana bir köşe erişinceye kadar, nefesimden yârin gözü gibi sürme kalkardı.

³⁹⁰ Avcı pusu kurmadan bir şey avlayamaz. Bu bereketler bana yalnızlık köşesinden erişti.

hammāl eşegi ki ağleb hâlde dükkânların kerâsteleri (4) anîñ arkasıyla naql olunur iken yerinden bir ağız arpaya (5) şunacak olur ise vây hâlinedir. Halkîñ eşekliğini (6) temâşâ ider misin? Hâlâ her şehirde siyyemâ dârü's-saltanatü'l-aliyyede (7) ikrâma şâyeste hımâr-ı vaḥşî görünmez oldı. (8) Tahrîr olunan maẓmûn bir vaḳitte bir miḳdâr erbâb-ı 'uzlet (9) arasında muḳallidler daḫı bulunur imiş. Yoksa şimdi ne muḳallid (10) ve ne muḫaḳıḳ, hemân ne ḳadar nuḳûde mâlik iseñ o ḳadar îmân (11) ve İslâmîñ ve dünyâ ve âḫiretîñ ma'mûrdur i'tikâdında yürürler.

Mecnûn ğubâr-ı dâmen-i şahrâ-yı ğayb bûd
Rûzî ki derd-i dâĝ-ı muḫabbet be men resîd³⁹¹

Bir günde ki derd-i dâĝ-ı muḫabbet (14) baña irişdi Mecnûn-ı 'Âmirî, ğayb şahrâsı dâmeniniñ ğubârı (15) idi. Ya'ni bizler 'uṣṣâḳ-ı ezeliîlerden rûhâniyyetimiz ḫasebiyle (121b) (1) teḳaddüm idüp 'uṣṣâḳ-ı mecâzilere münâsebetimiz yokdur. Lâkin Mecnûn (2) bu maẓmûna vâḳıf olsa o daḫı bir şâ'ir-i daḳîḳa-şinâs (3) olmaĝın Şâ'ib'e dîvânedir der idi.

Her neş'eyî ke der ciger-i ḫum zaḫîre bûd
Yek kâse kerd 'ıṣṣâḳ çü nevbet be men resîd³⁹²

(5) Her bir neş'e ki küpûñ cigerinde zaḫîre ve maḫzûn idi çünki (6) nevbet baña geldi 'ıṣṣâḳ bir kâse eyledi. Manşûr dârda (7) iken ḫaber virmişler ki Şîblî buyurur ki ikimiz bir kâsedden (8) içdik, ben taḫammül itdim, Manşûr idemedi. Manşûr didi (9) ki eger benim içdiğimden içmiş olsa elbetde benim gibi olur idi.

În ḫûşehâ-yı gevhîr sîr-âb hemçü tâk
Şâ'ib ze feyz-i eşḳ nedâmet be men resîd³⁹³

³⁹¹ Aşk yarasının derdi bana eriştiğinde Mecnun (henüz) gayb çölünün eteğinde tozdu.

³⁹² Küpün ciğerinde azık olan her bir neşe, sıra bana geldiğinde aşkı bir kâse eyledi.

³⁹³ Ey Sâib, asma gibi bu suya kanmış inci salkımı bana pişmanlık gözyaşlarından erişti.

Aşma gibi bu sîr-âb (12) gevherler hūşesi ey Şâ'ib baña nedâmet göz yaşından (13) irişdi. Aşmalar budandıķda vâfir zamân ķatarât-ı mütevâliyeden (14) hâlî olmadığı ma'âşîden nedâmetde şâdıķların (15) gözleri yaşına beñzer ki der 'âķab-i 'anâ ķad-ı cezâsına mazhar olur. (122a)

Gazel 35

Demîd şubḥ-ı tecellî be cān şitāb künîd
Ze serd-seyr-i cihān rû be āfitāb künîd³⁹⁴

Tecellî şubḥı üfürdi, cānla ‘acele idîñiz. Bārid (3) yürüyüşlü cihāndan yüzi āfitābā idîñiz. Şubḥ-ı tecellîden murādı (4) lisān-ı muḥbir-i şādıḳdan maẓbūt olan eşrāt-ı sâ‘atdir ki (5) bu tevcîhe göre āfitābîñ mağribden ṭulū‘ı tecellîye temşil oluna. (6) Zîrā tecellîden muḳaddem āşār-ı ḳudsiyyeler ve envār-ı ma‘rûfe-i ünsiyyeler (7) çok vāḳif olur. Ḳıyāmetîñ ‘alāmetlerinden daḥı ṭulū‘-ı āfitāba dek (8) ekseri mürür ider. Bu kerre demek mümkündür ki izāfet-i beyāniyye (9) mülāḥazasıyla şubḥ ki tecellîniñ ‘aynıdır zuhūr itdi (10) ve āfitāb ‘aḳabinden ṭulū‘ ider. Hemān teveccühde oluñuz ve ikinci (11) beyt ikinci ma‘nāyı te’yîd ider.

Der İn maḥal ki güşüdeest şubḥ defter-i feyz
Sitāreî ze berā-yı ḥod intihāb künîd³⁹⁵

(13) Bu maḥalde ki şubḥuñ feyzi kitābını açmışdır kendîñiz için (14) bir kevkeb ihtiyār idîñiz. Çünkü şevābit ve seyyārdan fecr (15) vaktinde şafvet-i hevā ile nümāyān olmaḡın birini ihtiyār (122b) (1) idîñ deyü tenbîh eyledi. Lākin ‘acem iştîlāḥına mebnîdir. Zîrā (2) bizim şehirlerimizde felān bî-baḥtdır demek maḳāmında ‘Acem (3) sitāresizdir dirler ve bu maẓmūn esbāba ‘alāḳa ile (4) emr şüretinde ise de esbābîñ ḥālını muḳaddemen taḥrîr (5) eyledik. Hemān i‘tmād Allāh’a olup ‘ādātı maḥallinde isti‘mālden (6) bir ferde ḡmānîñ imkānı olmadıḡın bilmek kifāyet ider. (7)

³⁹⁴ Tecelli sabahı üfledi, can u gönülden acele ediniz. Soğuk yürüyüşlü dünyadan yüzünüzü güneşe çeviriniz.

³⁹⁵ Sabahın, bereket defterini açtığı bu yerde kendiniz için bir yıldız seçiniz.

Te'emmül eyle Zülkarneyn Hazretlerinin velâyetinde şübhe yoktur. (8) Mevlâ-yı müte'âl Kur'an-ı kerîmde "biz ana her şeyden sebep virdik (9) ve o da hü sebebe tabî oldu" deyü şenâ ider. Yoksa bu (10) mes'elede olan nizâ'n İskender'idir. Ye'cüc-ı (11) mu'arızanın tecâvüze kuvveti yoktur.

Künün ki zer be siper baḡş mî-küned hürşîd
Çi lâzımet nazar râ sîr be h'âb küñîd³⁹⁶

Hâlâ güneş altını kalkın ile baḡş ider, (14) ne lâzımdır ki göziñizi uyku ile doyurursunuz. Ya'ni nazarınız (15) bu 'âlem-i fânîye maḡşûr ise böyle bir kerem mişâlini temâşâdan (123a) (1) vaz gelüp tulu' -ı âfitâbda uykuda bulunmak hamâkatdır. Beyt:

(2) 'İbret göziyle mevlid-i etfâl-i feyze baḡ
Gün doğmadan uyan (3) ki cihâna neler doğar

Hevâ-yı 'âlem-i bâlâ küñîd çün şebnem
Pesest çend ikâmet der in ḡarâb küñîd³⁹⁷

Şebnem gibi (5) 'âlem-i a'lâ hevesini idiniz. Yetişür bu ḡarâbda niçe bir ikâmet (6) iderseniz. Ya'ni benîâdeme nisbet şebnem gülün reng ü bûyuna gülşende (7) aldanmayup 'âlem-i bâlâya 'uruc itmesi bu ḡarâbâtda envâ' -ı (8) şedâ'ide taḡammül iderek fenâya rızâ vechiyle ḡanâ'at (9) idenlere lisân-ı işâretten bir ta'rîz-i laḡîfdır ki te'emmül idenlere (10) isti'dâdları kadar te'sîr idecegi bedîhîdir.

Ze rû-yı dil be fişânîd gird-i hestî râ
Nazar be şâhid-i maḡşûd bî-ḡicâb küñîd³⁹⁸

³⁹⁶ Güneşin, kalkan ile altın dağıttığı şu anda, gözünüzü uyku ile doyurmaya ne gerek var.

³⁹⁷ Şebnem gibi en yüce âleme heves ediniz. Bu virânededir ikâmet ettiğiniz yeter.

³⁹⁸ Gönül yüzünden varlık tozunu saçınız. Maksud dilberinin yüzüne perdesiz bakınız.

Göñül çehesinden varlık ğubārını saçın̄ız. Maḳṣūd (13) dil-berin̄ yüzine hicābsız nazar idin̄iz. Lisān-ı şūfiyyede (14) şahid deyü maḥbūbı gördükden sonra ḥayāle mürtesem (15) olan şūret meşelā ıtlāk olunur ve ğubār-ı vücūdı (123b) (1) saçmak taḥkīk üzere kendini yok bilme ile olur. Yoksa (2) ref-i vücūd ve duḥūl-i vücūd maḥlūḳātın̄ kudetinde degildir. (3) Ve Rabbü'l-‘ālemīn sūre-i Dehr’de buyurur ki insānın̄ üzerine (4) dehrden bir vāḳit geldi mi ki o vāḳitde insān şey-i mezkūr (5) degil idi ve herkesin̄ ma‘lūmıdır ki insān olmadığı vāḳit (6) vardır pes lisān-ı işaretle o ḥālete mülāzemeti işaret ider ki (7) mālı ḳazāya münāza‘adan nehye çıkar vāḳi‘ā ādem bu dār-ı (8) fenāya vürūdün̄ şūretini müṭāla‘a idüp ne rütbede (9) ‘āciz ve muḥtāc ve cāhil-i şırf ve zāhir ve bāḥında her ne buldı (10) ise cümlesini vehhāb-ı ğanīn̄in̄ keremi ve iḥsānı bildikden (11) sonra ben itdim, ben virdim, murādım budur, İmān-ı kesbīdir, daḥı (12) bundan eṣna‘ rubūbiyyet da‘vāların̄ müş‘ir kelimāt-ı lāubālī, (13) maḳālāt-ı fāsıdeye ne cür’etle aḳdām ider. Beyt:

‘Ālemi (14) cümlesi fānī bilür ammā geçemez

Ġarḳ olur tā beklü āb-ı ḥayāta (15) içemez

Ḥāne-i ten yıḳılup gitse de a‘zā vü ḥavās (124a)

(1) İḥtiyār ile bu vīrāneden ādem geçemez

Ḳaldı ki ben kendimi (2) yok bildim demek fā‘ide itmez tā bu kelāmın̄ şıdkına şehādet (3) ider. Aḥvālī zuhūr itmedikçe Şā‘ib merḥūm daḥı bizim gibi (4) zıkrü'l-‘ayş nişfu'l-‘ayş meşeli ile ‘ömrünü ifnā idenlerdendir. Zīrā (5) bu rütben̄in̄ şahibi ğazel söyleyüp ḥalka nuş u pend idecek (6) ḳadar vāḳit bulamaz.

Meger resīd be pā-būs-ı baḥr çün seyl-āb

Be āh-ı germ dil-i seng-i ḥ‘ış āb künīd³⁹⁹

Olā ki seyl gibi deryā (8) pā-būsuna vāşıl olasız, āh-ı germ ile kendi taş gibi (9) olan göñlün̄üzi eridin̄. Bu ta‘bīr ile merḥūm aḥlāk-ı ilāhiyye (10) ile teḥalluḳa İmā eyledi. Zīrā ḳalbi zūb itmenin̄ ma‘nāsı ḳayd-ı (11) muḳteziyāt-ı ṭabī‘atden taḥlīs idüp zarūrāt-

³⁹⁹ Sıcak āh ile kendi taş gibi olan kalbinizi eritin, olur da sel suyu gibi denzin ayağını öpmeye ulaşırız.

ı beşeriyenin (12) ednāsına kanā'atle le'āfet taḥṣīl itmekdir. Ve seylābīn (13) deryāya vuṣūlüne etemm bevā'ışı müṣākiledir ki (14) taḥalluḳ ile ta'bīr olundu. Lisān-ı kavme āṣinā olan murādını (15) fehm ider.

İmāret-i nefes-i pūç rā beḳāyī nīst
Ze baḥr çend (124b) cüdā ḥāne çü ḥabāb künīd⁴⁰⁰

Çürük nefesīn imāretinīn (2) bir beḳası yoḳdur. Bu şūretde baḥrdan ḥabāb gibi niçe bir ḥāne gözi (3) cüdā idersīniz? Bi'z-zarūre bedenīn imāreti nefesledir ki manḳaṭī' (4) olduḳda ḥayāt mutaṣavver olmaz. Olduḳça beḳası 'ömre (5) göre kaç nefes ise tamām olunca kesilür ve beden daḥı (6) ḥarāb olur ve merḥūm ḥabābla irsāl-i meṣel eyledi ki bir nefes (7) iḫün deryādan ḥānesin ayırup fi'l-ḥāl maḥv olur. İnsān (8) daḥı bīn sene dünyāda ḳalsa ba'de'l-mevt ḥayālde ḥabābīn (9) beḳası ḳadar bir şey ḳalur. Çünki bu ma'lūm olunca o bir nefese (10) bu ḳadar i'tinā itmeden anı daḥı ferāmūş ve zāhir ve bāṭın (11) seni ve nefes nefesīn ḥalḳ iden ḥakīm-i vehhāba teveccūh ile (12) ḥabāb-ı ebediyyeye vāṣıl olasan olmaz mı deyü enāniyyet da'vāsından (13) istiḥlāşa terḡīb eyledi.

Ze dīde-i ḥod ḥūn be sāḡar endāzīd
Ze reng-i çehre-i ḥod seyr-i māh-tāb künīd⁴⁰¹

(15) Kendi çeşmīniz ḳanından sāḡara bāde ṭarḥ idīniz. Kendi (125a) (1) çeheñizīn renginden māh-tāb seyrini idīniz. Zīrā ḳan (2) ağlayanīn çehresi beyāz olduḳına işāret eyledi. Ya'ni (3) ḥavf-ı taḳṣīrāt-ı 'ubūdiyyetden yāḥud şevḳ-i heyemān-ı (4) muḥabbetden sizlerde bir şafā-yı ḥāl ḥāṣıl olur ki zāhirde (5) erbāb-ı işretīn mehtābda bāde içmesinden ḡayrı āna (6) mişāl bulunmaz ki indlerinde ḡāyet mergūbdur.

⁴⁰⁰ Çürük nefesin imaretin bir bekâsı yoktur. Denizden, kabarcık gibi nasıl bir hâne ayırabilirsiniz?

⁴⁰¹ Kendi gözünüzün kanından kadehe şarap koyun. Kendi çehrenizin renginden mehtâbı seyredin.

Çerāğ-ı devlet-i bīdār rā furūğī nīst
Nazar be gūşe-i ān çeşm-i nīm-h̄āb künīd⁴⁰²

Uyanık devlet çerāğının bir nūri yokdur. Keşret-i āfeti (9) ve kılllet-i ülfeti ve nekbet-i ‘ākıbeti cihetlerinden o nīm-h̄āb (10) olan gözün gūşesine nazar idin̄iz ki āsār-ı cemāl ü devlet-i (11) bīdār me’ālī ne oldıgım fehm idesiz. Ya’ni ‘ākile lāzım olan (12) eşelle-i fāniye ile devlet-i bākıyeye vuķūf taḥşīl idüp (13) bu zulumāt-ı h̄āne-i ‘ālemden görüñmemekdir. Mecāzın̄ ḥaķıķati (14) böyledir.

Ze şīr-i Mevlevī-yi Rūm çün be perdāzīd
Muvahḥidān-ı ğazel Şā’ib intiḥāb künīd⁴⁰³

Çünkü Mevlānā-yı (125b) (1) Rūmī’nin̄ şīrinden fāriğ olasız ey ğazel muvahḥidleri, (2) Şā’ib’i intiḥāb idin̄iz. Zīrā rütbe ve me’ānī cihetinden Mevlānā (3) ve ḥüsn-i ta’bīr ve selāset-i elfāz yüzünden Şā’ib gibi (4) şā’ir bulunmaz. Ğayrı şu’arāyı bunlara ğazelde şerīkden tenzīh (5) idin̄iz deyü Mevlānā’ya nazīre oldıgım ifāde eyledi.

⁴⁰² Uyanık tâlih kandilinin bir nuru yoktur. O mahmur gözün köşesine bakın.

⁴⁰³ Mevlānā-yı Rūmī’nin̄ şiiirinden fāriğ olduğunuzda, ey ğazel muvahhidleri, Sâib’i seçiniz.

Gazel 36

Her ki zişttest hemān zişt be ʿuḡbā ḥīzed
Kūr ez ḥāb muḥālest ki bīnā ḥīzed⁴⁰⁴

Her kim çirkīn ise āhiretde (8) yine çirkīn ḡalkar. Aʿmā muḥāldir ki uyḡudan görür ḡalka. (9) “men kāne fi ḡāzihī aʿmā fehūve fi’l-āḡireti aʿmā” mefhūmunı nazm eyledi. (10) Bu ḡāʿide-i muḡtaride ve edille-i şerʿiyye ile müeyyide olan (11) ḡāletlerdendir. Meşelā bir ādem vilādetde aʿmā ya eşamm vücūda gelse (12) ebedü’l-ābād aʿmā ve eşamm ḡalup bu iki şifātīn āşārından ne dūnyāda (13) ve ne berzahda ve ne āhiretde bir şey müşāhede idemez. Zīrā bir ḡayrı (14) ḡarīḡi yoḡdur ve naşşīn dahı mefhūm-ı evveli budur ve bundan şonra (15) ʿamānīn mertebeleri dūnyādaki ḡadarda āhiretde zuhūr idende (126a) (1) ʿabd niyāz ider ki ilāhī ben başır idim, niḡün beni aʿmā ḡaşr (2) eylediñ? Cevāb gelür ki benim saña āyātım dūnyāda geldi, unuttuñ, (3) cezā-i vifāḡ böyle iḡtizā eyledi ki aʿmā ḡaşr olasın. (4) Ve maʿlūm ola ki dūnyānīn bāḡını āhiretdir. Pes dūnyāda āyāt-ı (5) āfāḡiyye ve enfūsiyyede aʿmā olan bu neşʿe munḡalib olunca (6) iḡi ḡaşra gelüp kör ḡaşr olur. Bu daḡıḡadan ḡafletle (7) āhiretde rüʿyetu’llāhīn vuḡūʿunda ecille-i ʿulemā tevāḡḡuf itdiler.

Ḥāzin-i merg mübeddel nekūned cevher rā
Cāhil ez merg muḥālest ki dānā ḥīzed⁴⁰⁵

Melekü’l-mevt cevheri tebdīl idemez. Pes muḥāldir (10) ki ḡabirden cāhil ʿālim ḡalka. Yaʿni herkesīn saʿyı ve ʿirfānı (11) ne rütbeye bāliḡ oldu ise o rütbede ḡaşr olur. Merātib (12) birbirine muḡteliḡ olmaz. Ammā müʿmin-i muḡallide ʿālim-i fāsıḡīn

⁴⁰⁴ Her kim çirkinse āhirette yine çirkin kalkar. Körün uykudan görür kalkması imkānsızdır.

⁴⁰⁵ Ölüm hazinedānı (Azrāil) cevheri deḡiştiremez. Öyleyse cāhilin mezardan ālim ḡıkması imkānsızdır.

‘ilmini ve ‘ālim-i (13) fāsıka mü’min-i muvahhidin cehlini ilbās iderler, eger o ‘ālim ehl-i (14) nārdan ise. Zīrā cehennem dārü’l-cehldir, bu bir ğarīb mes’eledir. (15) Bu maħalle münāsebetle sebt olundu ve hālā bir ādem bir mes’eleyi (126b) (1) geregi gibi taħkik itmiş iken selb olunması el-‘iyāzū bi’llāh hālet-i (2) mezkūrenin şihhat-i vuķū’una burhān-ı vücdīdir ve çünkü (3) ba‘de’l-īmān ‘ilimden eşref bir kemāl taşavvur olunmadığına (4) ‘ulemāya kibr ü ğurūru tasalluḫı ziyāde olur ve haķikatde şeref (5) mertebenindir. Rütbenin şerefiyle kibr itmek ğazab-ı ilāhiyyeye (6) ta‘arruzdur.

Teng-i himmet büved ez hıç feşānden dāmen
Sehl zühdīst ki kes ez ser-i dūnyā hīzed⁴⁰⁶

Hıçden dāmen-feşān (8) olup fidā itmek himmetin müzāyaķasıdır. Bir ednā (9) zühddür ki bir kimse dūnyā başından ve hevesinden kaķka. (10) Ammā ‘ömrimizde bu şivede zühdi kaķul itmiş bir ādem görmedik, (11) nihāyeti ziyāde talebinde ve cem‘i kaķdında olmazlar. Hemān bir ğuşede (12) ‘uzlet idüp zuhūr iden şadaķāt ve hediyyeden mīzānına (13) münāsib olanları kaķul ve olmayanları redd iderler ve ba‘zıları (14) daħı pederinden mevrūş zirā‘atle kaķā‘at itmiş bulduk. Ammā (15) bi’l-külliyeye mesken ve melbes ve me’kel cihetinden ‘alāķası olmayup (127a) (1) fi sebīli’llāh tecerrüd-i tām ve şuverī ve ma‘nevī mevte aķdām (2) idenlere irişmedik, lākin esāmi-i mübārekelerin kütüb-i şūfiyyede (3) ve aħvāl-i şādıķaların müṭāla‘a idenler bilürler. Kaķaldı ki (4) şūretde dūnyāyı terk ve ma’nāda cem‘ idüp henüz shevātına (5) şarfdan muķaddem ‘ömr düketüp kendine hüsn-i zann idenlerin hediyeleri (6) şandūķunda mühürleri ile kaķanları çok gördük. Şimdi (7) bu daħı nādirdir.

Hāşileş māndegī vü ābile-i pā bāşed
Her ki bī-cāzibe-i ān ṫaraf ez cā hīzed⁴⁰⁷

⁴⁰⁶ Hiçten dağıtmak lütfun darlığıdır. Bir kimsenin dūnyanın başından ve hevesinden kalkması en düşük zāhidliktir.

Her kim o taraftan cāzibesiz (9) yerinden kalkar ise anın fā'idesi kalmak ve ayak kabarcığı (10) olur. Zīrā cāzibā da'vet maḳāmındadır ve da'vetsiz misāfirin (11) hāli herkesin ma'lūmıdır. Lākin merhūmun bu cāzibeden murādı (12) cāzibe-i mücbire dımezdır. Yoksa ḥaḳīḳatde cāzibesiz seng (13) ḥareket idemez. Meşelā cümlemiz bilür ki dünyānin bir sā'ati (14) āḥiretin bin senesinden ḥayırlıdır ve cennetin leṭāfeti (15) ve ḥaḳīḳati görölmedikçe idrāk olunmaz ve telezzüzāt-ı cismāniyye (127b) (1) ve rūḥāniyye o maḳāmda nihāyet bulmaz. Böylece görmüş kadar bi-ḥamdi'llāh (2) İmānımız var iken nişfu'l-leylde kalkıp iki rek'at namāz (3) kılmak 'indimizde dağları taḥammülden eşkaldır. Lākin içimizde (4) ba'zımız vardır ki uykusu gelmez ve namāzdan uşanmaz ve şıfat-ı (5) İmān cümlemizde mevcūd ammā cāzibe ḥaḳ yetüre. Hāşılı umūr-ı (6) dünyeviyye ve uhreviyyede cāzibe bir emr-i 'azīmü'ş-şāndır ve vuşul-i (7) maṭlaba burhāndır.

Rūy der kıble-i 'ışkest heme 'ālem rā

Menzileş baḥr büved seyl ze her cā ḥized⁴⁰⁸

Cümle 'ālemin yüzi (9) 'ışk kıblesine müteveccihdir, mecrā-yı i'tibār budur ki seyl (10) her kande kalkar ise anın menzili deryā olur. “ve ileyhi (11) yerci'u'l-emri küllihī”^{XXXII} 'umūmundan nazm eyledi. Güyā merhūm evvelki (12) beyitte cāzibe zıkr eyledi. Bu cāzibenin şuver-i muḥtelifesinden (13) birisi seylin deryāya olan cāzibesidir. Meşākile yüzünden (14) zuhūr itmişdir dimek ister. Muḥaḳḳıḳin isti'dād ta'bir (15) iderler. Ya'ni maṭlaba isti'dād kadar bir teshir-i a'zam (128a) (1) olmaz. Elbetde maṭlabı cezb idüp ayağa getürür. Meşelā pek (2) kabası vaḳtin pādişāh veyā veziri bir kelām-ı kadīm yazdırmak (3) murād itse o vaḳitte bulunan ḥattātların reisi her kim (4) ise evvel ḥāṭıra o gelür. İster istemez āna teklif iderler. (5) Bu sebebden ricālulāhın taşfiye-i derūndan a'lā şuğlleri (6) yokdur.

⁴⁰⁷ Her kim o taraftan bir cāzibe olmadan yerinden kalkarsa onun tek kazancı (yolda) kalmak ve ayak kabarcığı olur.

⁴⁰⁸ Bütün ālemin yüzü aşk kıblesine dönüktür. Sel her nerden gelirse gelsin varacağı yer denizdir.

Raḥmet ez dāmen-i dil gird-i günēh pāk küned
Tīregī ez dil-i seyl-āb be deryā ḥīzed⁴⁰⁹

Raḥmet gönül dāmeninden günāh (8) ḡubārını pāk ider. Sāḥil-i i‘tibār budur ki seyl şuyunun içinden (9) küdürēt deryā ile ḡalḡar. Vāḡı‘ā giriftār-ı evsāḡ-ı ma‘şiyet (10) olanların İmāndan şonra bu maẓmūna i‘timād ḡadar melāzları (11) yoḡdur. Lākin ma‘şiyetīn ḡalbe itdigi ḡarara ve telvīşāna bir ādem (12) vāḡıf olsa me‘āric-i ‘irfāndan a‘lā rütbe ye nā‘il olur. (13) Zīrā muḡlaḡ ḡarar ider dime ile bi‘l-fi‘l ḡararın müşāhedenīn (14) beyninde ḡoḡ mesāfe vardır. Te‘emmül eyle, şāḡābeden ba‘zısı (15) bir marazīn def‘i içün yaḡı açup bu ḡadarca şerī‘ata muḡālefetle (128b) (1) baña melā‘ikeler selām virirler idi, munḡaḡı‘ oldı deyü şikāyet (2) eyledi ve nādim oldı ve irtikāb itdigi ma‘şiyet ‘illet (3) zımnında nihāyeti kerāhet ola. Zīrā rasūlüllāh şallallāhü (4) ‘aleyhi ve sellem, yaḡıda şifā vardır lākin ben sevmem, buyurdı. (5) Eger İslām ḡaydında iseñ bu ḡadarca ḡaber kifāyet ider.

Ger be bālīn-i men ḡaste-dil āyed Şā‘ib
Reng-i i‘cāz ze sīmā-yı Mesīḡā ḡīzed⁴¹⁰

Ey Şā‘ib, ben ḡaste-ḡalbīn yaşdıḡına (8) gelür ise ‘ilāc itmeye ḡāzret-i ‘İsā’nīn sīmāsından (9) i‘cāz rengi ḡalḡar. ḡüyā derdiniñ işkālinden şikāyet (10) ve dermān-peẓīr olmamasında mübālaḡa eyledi. Ammā lāübālī (11) ve bārid ve dīn ḡaydı olmamaḡ böyle ḡulḡıyyātı müstelzemdir. (12) Evvelden maḡḡa‘a naẓar itmiş oldum. Bu ḡazeli bu maẓmūn (13) içün terceme itmezdim.

⁴⁰⁹ Raḡmet, gönül eteḡinden günāh tozunu temizler. Sel şuyunun içinden bulanıklık deryā ile kalkar.

⁴¹⁰ Ey Sâib, İsa eğer kalbi hasta olan benim yaşığıma gelirse, onun yüzünden mucize rengi kalkar.

Gazel 37

Bî-hâşılî ki terbiyyet-i bîd mî-küned
İn şugl-i pūç rā be çi ümmîd mî-küned⁴¹¹

Bir hâşılsız ki söğüt (15) ağacını terbiyye ider bu çürük olan şugli ne ümmîd ile (129a) (1) ider? Ya'ni bir dirah̄ta i'tinā ve hiz̄metine teḳayyüd şemere içündür. (2) Bîdîñ ise şemeresi yoḳdur. Bunun terbiyesine meşḡul (3) olanların ümîdleri nedir deyü ta'accüb eyledi. Bîdden murādı (4) ma'ārif-i ilāhiyyeden ḥālî ḥayvāniyyetine meşḡul olan (5) benādemlerdir ki i'tikādları insān dünyāya yiyüp içmek (6) içün gelmişdir deyü aşlā cānına zaḫmet virecek (7) teklîfāt-ı şer'iyye tarafına uğramaz. Beyt:

Refāh-ı ḥāl (8) ile ten-perverān-ı bî-himmet
Kenār-ı cūy-ı ḥayātîñ söğüt ağaçlarıdır

Çün Hızır her ki zevḳ-i şehādet neyāfteest
Raḡbet be zindegānî-yi cāvîd mî-küned⁴¹²

Her kim şehādet zevḳini bulmamış (11) ise Hızır gibi ebedî ḥayāta ya'ni tūl-i 'ömre heves ider, ya'ni (12) şehādet, zindegānî-yi cāvîdîñ eşref-i vesā'ilidir. Lākin bu zevḳe (13) vāşıl olmayanlar, bu dār-ı fenāda Hızır gibi tūl-i 'ömri ḥulyālarında (14) temennā iderler. Ammā nihāyeti yine mevt ve fenā-yı terkîb-i muḫaḳḳaḳ var (15) iken ba'de'l-vefāt yine bir sâ'at miḳdārı görünür. (129b)

Ez behr-i ḳatlı-i ḥîştēn āmādeest tîḡ
Bî-hâşılî bebîn ki çi bā bîd mî-küned⁴¹³

⁴¹¹ Söğüt ağacını yetiştiren faydasızlık, bu çürük olan işi ne ümit ile yapar?

⁴¹² Her kim şehadet zevkini bulmamışsa Hızır gibi ebedî hayat heves eder.

⁴¹³ Kendini katletmek için kılıç hazırlamıştır. Bak, faydasızlık söğütü ne yapıyor.

Kendini katl için kılıç amāde itmiştir. (3) Bak bî-hāşillik sögüdü ne eyler. Ya'ni bîdîñ semeresi yok ise de (4) infî'ālinden kendi yaprakları ki kılıç mişālidir kendi nefsinin (5) ğayretinden helāke kaşd ider gibi durur. Gūyā infî'ālî semere (6) maķāmında 'add eyledi. Vāķı'ā fezā'il-i a'māle meyl itmeyenler (7) bārī fevtinden izhār-ı te'essüfle vücūd-ı imānı işbāt lāzımdır.

(8) Bāğ-ı cihānda bî-semer olmak hacāleti
Görmez misin ki hîzemi yaķdı (9) kül eyledi
Nāyı bu infî'āl idi zerd ü za'îf iden
(10) Ğayret-i maķāmı perde şināsān eyledi.

Neşenīdeest bülbül-i bî-derd bŷy-ı 'ıřķ
İn nālehā-yı zār be taķlīd mī-küned⁴¹⁴

(12) Derdsiz bülbül 'ıřķıñ rāyihāsın almamışdır. Bu feryād ve (13) 'ācizāneleri taķlīd ile ider. Merhŷm bülbŷlî lāne-i i'tibārdan (14) uçurmak ister. Gūyā benīādem 'uşşāķına taķlīd ider deyü (15) 'andelībe taş atdı. Lākin taķlīd daķı kemālin bulsa mecālîs-i (130a) (1) mŷlŷke duķŷlŷñ vesīlesi olur. Hemān mŷşkil olan her nede (2) olur ise kemālīñ taķşīlidir. Beyt:

Şā'ib eyler bülbül-i (3) zāre ħased
Gŷlşen-i 'ālemde rāĥat kalmadı.

Çŷn şebnem ān kes ki bŷlendest himmeteş
Dāmen gireh be dāmen-i ħŷrşīd mī-küned⁴¹⁵

Şebnem gibi o bir kimseniñ ki himmeti 'ālīdir, dāmenini (6) ħŷrşīd dāmenine 'aķd ider. Zīrā sŷfliyyāta 'alāķa reng (7) ve bŷyda gŷl daķı olur ise mezmŷmdur ve 'aşık-ı

⁴¹⁴ Dertsiz bülbül gŷlŷn kokusunu almamıştır. Bu aĝlama iniltilerini taklid ile yapıyor.

⁴¹⁵ Himmeti şebnem gibi yŷce olan kimse eteĝini gŷneşin eteĝine baĝlar.

şadık (8) odur ki dā'imā ma'şūkuna taqlīd idüp ma'şūk ola. (9) Ammā bu'l-hevesler ma'şūkını kendine taqlīd ittirme fikrinde (10) tenezzülden hālīb olmazlar.

Kūh ez şadā-yı hoş çi 'aceb ger ze cā reved
Gerdūn tarab be nağme-i nāhīd mī-küned⁴¹⁶

Eger güzel şadādan (12) cebel hareket ider ise ne 'aceb. Mi'rāc-ı i'tibār budur ki (13) eflāk zühreniñ nağmesiyle rakş idüp izhār-ı sürūr (14) eyler. Gūyā nağmāt zühreye mensüb olduğundan şā'irāne (15) devran eflāke sebep kıldı. Vāqı'ā vaqt-i hāl ve mīzāc (130b) (1) ve maqām-ı nağme ittifaq itdikde dağları eridir ve herkes (2) nefsinde görmüşdür ki kendi hālne münāsib bir beste (3) ya bir şarkı okunduğda insānı ne keyfiyyete ilkā ider. Ma'a-hāzā (4) şurūṭı nokşān üzre iken ve şūfiyyeniñ semā' (5) didikleri budur. Lākin ṭabī'īdir, maqbūl degildir. Zīrā (6) şāliḥe ve fāsıka te'sīri mümkündür. Ammā semā'-ı ilāhī budur ki (7) bir āyet-i kerīmeden ya bir ḥadīş-i nebeviyyeden bir ma'nā fehm idüp (8) yāhud ḥüsn-i şavṭdan hālī işitdikde kendine bir ḥālet-i (9) zā'ide irāş ider ki gāḥice 'ālem-i ḥisden çıkarır. (10) Maṭlūb olan semā' budur. Mışır'da sebzevātçı (11) soḳāḳda "sa'ter ṭarī berri" deyü nidā itdikde ma'nāsı (12) tāze yaban ZğRY. 'Ömer bin Fāriż Ḥazretlerine bir hāl (13) gelüp vāfir devrāndan şonra ḥisden gā'ib olup kendine (14) geldikde sebebinden suāl itmişler. Buyurmuş ki kulağıma bir nidā (15) geldi ki "is'a terā birri" ya'ni sa'y eyle iḥsānımı görürsün, (131a) (1) bu kelimāt beni gördüğünüz ḥālete ifrāğ eyledi deyü. semā'in (2) ḥāleti budur, herkesi maṭlūbına uydurur.

Dest ez eşer medār ki tā cām hest ḥalk
Bī-iḥtiyār bād ze Cemşid mī-küned⁴¹⁷

⁴¹⁶ Dağ eğer güzel sestten dolayı hareket ederse tuhaf değildir. Felek Zühre'nin nağmesiyle raks ediyor.

⁴¹⁷ Eserden (eser vermekten) elini çekme. Çünkü kadeh oldukça Cemşid'den bahsederler.

(4) Eşerden eliñi kaldırma ki cām oldukça halk ihtiyārsız (5) Cemşīd'den zıkr iderler. Zīrā cāmı o ĩcād itmişdir. (6) Merhūmūñ hūsn-i edāsına nazār eyle ki elbetde cāmıla ülfet iden (7) sarhoş ve bī-ihtiyār bulunur. Ne güzel mevķi'ine vaẓ' itmişdir. (8) Vāķi'ā insānīñ eşeri ba'de'l-mevt kâ'im-maķāmıdır. Elbetde zıkr (9) hayra vesīle olur.

Söyleşir tercemeden nāṭık olur aḥbāba

(10) Aksimiz sīne-i mir'āt-i eşerden gitmez.

Eşeriyle bulunur ehl-i hüner 'ālemde

(11) Bī-eşerler gibi Nuşret hele birden gitmez

Bī-güftgū ma'nā-yı tecrīd gāfilest

Ān sāde-dil ki da'vā-i tecrīd mī-küned⁴¹⁸

(13) O sāde-dil ki tecrīd da'vāsı ider, bilā-keḷām tecrīdīñ (14) ma'nāsından gāfilest. Zīrā tecrīdīñ ma'nāsı māsiwādan 'alāķayı (15) kaṭ' itmekdir. Ve bu mes'elede tecrīde māni' a'zam olan māsiwā (131b) (1) da'vādır. Pes da'vā ile tecrīdi işbāt etmek ben tecrīdīñ ma'nāsını (2) bilmem dimeye çıkar ve ma'lūm ola ki e'imme-i şūfiyyeniñ (3) kitāblarında bir miķdār türūklar vardır. Meşelā terk-i tevbe ve terk-i zūhd (4) ve terk-i seyāḥat mişillü. Bunların 'indlerinde ma'nā-yı müveccehleri (5) vardır ki cümleden biri nefsinden 'ucub ve riyāyı ṭard itmekdir. Ehliniñ (6) ma'lūmıdır.

Bī-ṭāli'ī ki şekve nedāred ze rūzgār

Rūz-i siyāh-ı h'ış şeb-i 'īd mī-küned⁴¹⁹

Bir ṭāli'siz ādem ki rūzgārdan (8) şikāyet itmez kendi kara gününü bayram gicesi ider. Ya'ni bu uslūbda (9) bulunan içün ferc-i nehārīñ leyle ḳurbi gibidir. Zīrā şikāyet belānīñ (10) ṭūl-i müddetinden münzirdir ki henüz bu şikāyet şāḥibi ḥaķķında (11) teveccüh iden ve te'dīb-i ilāhī olan belā ḳatı çoķdur deyü. Ammā şikāyet (12) maḥv

⁴¹⁸ Tecrid davāsı güden bön kimse, tartışmasız, tecridin manāsından habersizdir.

⁴¹⁹ Zamandan şikāyet etmeyen talihsiz insan kendi kara gününü bayram gecesine çevirmiştir.

olunca ‘ināyetin̄ qurbünden haber virir ki te’dīb tamām oldı (13) deyü ve gāhice bir belādan şikāyet idüp durur iken şıķleti o kadar ref olur ki belān̄ zevāline alb rāzı olmaz. Bir ğarīb şüretdir, (14) lākin herkes fehm idemez.

Ez fikr-i zülf ü rüy-ı ānkes ki fāriğ est
Şeb rüz u rüz şeb be i ümmīd mī-küned⁴²⁰

O kimse ki seniñ (132a) (1) zülfün̄ ve yüzün̄ fikrinden ğāfildir geceyi gündüz ve gündüzi (2) gece ne ümmīd ile ider. Zīrā insān hūlyāya mecbūldür. Meşelā (3) ‘āşıķa göre gece geldikde bu sevād maħbūbuñ zülfidir ki (4) envār-ı cemāl zuhūr itmek bu zulmetin̄ inkişāfına tevaķķuf ider deyü (5) geceyi bu ümmīd ile gündüz ider ve nehār geldikde ğayrete düşüp (6) āyā maħbūb ne zamān zülfüyle envār-ı cemālin setr ider diyerek (7) gündüzi daħı geceye irişdirir. aldı ki taħmīnle hālet-i (8) cāzibeye kimse mālīk olmadıĝın bilürüz. Murād bir mişāl-i (9) cüz’idir ki külliyāt-ı daħı āna ıyās olunur.

Rüz-ı rüşende (10) ruħuñ şeblerde zülfün̄ fikrine
Düşmeyenler bilmedi leyl ü nehārın̄ (11) adrini

Herkes şafir-i hāme-i Şā’ib şenīdeest
Key ğuş ber terāne-i nāhid mī-küned⁴²¹

Her kim Şā’ib’in̄ ālemi şafirini (13) istimāf itmiş ise Zührenin̄ terānesine açan ulak tıtar? (14) Zīrā Zührenin̄ bi’l-münāsebe Şā’ib’in̄ tālī’inde münāsebeti var ise de maķşūdün bi’z-zāt ve netice-i kā’ināt ādemdir. (132b)

⁴²⁰ Senin saçının ve yüzünün fikrinden habersiz olan kimse geceyi gündüz ve gündüzi gece ne ümitle eder?

⁴²¹ Sâib’in kaleminin güzel sesini duyan kimse Zühre’nin nağmesine nasıl kulak verir?

Gazel 38

Ez şabūrī der güşād-ı kārḥā be güzīn kilīd
Ber netābed hīç kufī-i muḥkemī bā īn kilīd⁴²²

İşlerin fethinde şabırdan miftāḥ (3) ihtiyār eyle. Zīrā hiçbir muḥkem kilīd bu miftāḥa muḳāvemēt (4) idemez. Ya'ni elbetde açılır, zīrā şābirler ile bir ma'iyyet-i ḥāşşa-i (5) ilāhī vardır ki be-her-ḥāl intihā-yı emirlerinde gālib ve manşūr (6) olurlar. Ve ma'lūm ola ki şabrīn şartı şikāyeti bir ḥuşūşda (7) Mevlā-yı müte'ale ḥaşr idüp ebnā-yı cinsine izḥār itmekdir. Ve Allāh'a (8) şikāyet şabrīn a'zam şurūḥundandır. Ba'zı cehele ḳudretü'llāha (9) muḳāvemeti müşe'ar ḥareket-i küstāḥāneyi iltizām idüp (10) şabırda Allāh'a daḥı şikāyet itmez ve bu şikāyeti şabra muḥālif zann (11) ider. Te'emmül eyle ki Rabbü'l-ālemīn Ḳur'an'da bizlere 'ibādından (12) şikāyet ider. Ammā yine şabūr ismine ḥalel gelmez. Bir nefis mes'eledir. (13) Bizim daḥı kendine şikāyetimiz böylecedir. Ve cümle enbiyā ḥaḳḳında (14) “ve ce'alnā minhüm e'immeten yehdūnā bi'emrinā lemmā şaberū”^{XXXIII} buyuruldu. Ya'ni enbiyālar ḥaḳḳın (15) ezāsına ve bizim belālarımızı şabr itdiler ise anları muḳtedā (133a) (1) ḳıldık. Eger erbāb-ı zevḳden iseñ bu āyeti okuyup şabr eyle.

Bend-i dest ü pāst sāmān-ı cihān ammā be ḥod
Mītevān zīn bend-i āhen sāḥten çendīn kilīd⁴²³

Dünyā ḥāliniñ intizāmı āḥirete (4) sa'y itmede dest ü pānīn bendidir. Ammā bu bend-i āhendenden kendine insān bu ḳadar (5) miftāḥ yapmak mümkündür. Evvelā refāhiyyetiñ ve devletiñ ve sa'ādetiñ (6) insāna māni'-i ḳavī oldığını herkes nefsinde görmüşdür ve rütbesine (7) göre bilür ki levāzım-ı tabi'atden ḳudreti irişdigi ḳadar zevḳ ü

⁴²² İşlerin fethinde sabır anahtar seç. Çünkü hiçbir çetin kilit bu anahtara güç yetiremez.

⁴²³ Dünya hâlinin intizâmı el ve ayağa bağlıdır. Ama bu demir bağdan kendine bu kadar anahtar yapılabilir.

şafâdan (8) kendini alamaz. Ammâ bu hâletde muvaffak olup derdmendân ve bî-
çârelere imdâd ve i'ânet eylese (9) ebvâb-ı sa'âdât-ı uhreviyyeye niçe niçe yüz miftâh
tedârik itmiş olur ve belki 'âlim olup (10) niyyetinde ve hareketinde muktezâ-yı
şerî'ât üzre olur ise bilâ-şübhe âhiretde niçe fuğarâ şulehâlarına tevakkuf ider.

H̄'âb-ı gâflet perde ber çeşm ü dilet be nihâdeest
Ver ne ender âstîn-i tost ey miskîn kilîd⁴²⁴

Ġaflet (13) uykusu seniñ gözün ve qalbîn üzre perde komuşdur. (14) Yoksa ey
miskîn, miftâh seniñ hâzırındadır ve belâ (15) bunda ki refîkîn açık göz bulunur ve
sana miftâh şudur (133b) (1) diyemez. Zîrâ murâd sen senden bulmağdır ki o vaqıtde
rûhâniyyûn (2) ve cismâniyyûn miftâh-ı âşinâlar tebrîke ve tehniyete gelürler ve
derdmend (3) Nuşret dahı bilür gibi yazdı. Lâkin anladığım 'ilmidir yoksa (4) zevki
degildir. Hâşılı hilâfetu'llâh herkesde mevcûd ve ahkâm-ı (5) beşeriyette mestûrdur.
Ta bîr kâmilin terbiyesinde tetricî (6) rûhâ'iyet-i şer'iyeye peydâ itmedikçe bir kimse
miftâh elinde (7) oldığın bilmez ve bilse de anuñla bir kapu açılmaz. Siyyemâ
vaqtimizdeki (8) "el-müslimü men selime'l-müslimüne yedihî ve lisânihî"^{XXXIV} ta'rifî
şadık olur. (9) Bir âdem kûtb-ı menzilesinde halkdan ihtifâ itmişdir.

Mândeî çün halka bîrûn-ı der ez tedbîr-i 'aql
Reh neyâbî der derûn tâ güm ne gerded in kilîd⁴²⁵

Halka gibi kapunun taşrasında (12) kalmışsındır 'aqlın tedbîrinden, sen içeriye yol
bulamazsın, (13) tâ bu miftâh gâ'ib olmadıkça. Merhûm bir 'azîm mes'eleye (14)
işâret eyledi. Ma'lûm ola ki 'aqlın iki şıfatı vardır. Biri (15) bahs ve istidlâl şıfatıdır ki
mizânına tenzîl itmedikçe (134a) (1) bir hükmi kabûl itmez. 'Ulemâ-yı zâhirin âyât
ve ehadîsinin müteşâbihâtında (2) itdikleri te'vilât gibi ve bunlar dahı iki kısımdır.

⁴²⁴ Gâflet uykusu seniñ gözün ve kalbine perde koymuştur. Yoksa ey miskin, anahtar seniñ
gömleğinin yenededir.

⁴²⁵ Aqlın tedbiri yüzünden halka gibi kapının dışında kalmışsın. Bu anahtar kaybolmadıkça sen içeriye
yol bulamazsın.

Bir kısmı (3) Allāh ve Rasūl'ün murādı üzre İmān getirüp ma'nāsından (4) gāyet hāzır iderler. Gūyā lisān-ı hāl ile Allāh ve Rasūli (5) bir miqdār mu'ammā söyler. Ammā ma'nāsını bilmeyüz (6) dimeye çıkar ve bīhūde dimeye dahı İmānları mānī olur. Ve bir kısmı kendi 'aqlına münāsib (7) bir te'vīl ile ma'nā-yı mefhūmundan çıkarmadıkça İmān getirmez. (8) Bu kısmın muhātarası 'azīmedir ammā 'ulemā-yı bāṭın 'aqlın (9) kabūl şıfatıyla velā münāzara velā te'vīl kabūl idüp (10) "rahmeten li'-l-'ālemīn" ba's olunan zāt-ı muḳaddes ümmetini dālālete (11) ilkā itmez deyü hūsn-i zanna kemāl virirler. Ammā keyfiyyet be-her-hāl (12) mechūl ise de kemāl-i taḳvādan Mevlā-yı mütē'āl anlara (13) tefhīm ve ta'līm idüp bu maḳūle meşelā muḳaddisāta ıtlāk olunan (14) şıfatlar ḳadīme ne vechle nisbet olundığını bilirler. Saṅa (15) ḥallāk-ı cihān nefsinı ta'rīf idicek

Her ne söylerse (134b) (1) odur ḫaḳ sen anı eyle kabūl

Hāl olan müşkili te'vīl (2) ile müşkil itme

Böyledir rāh-ı sa'adet budur āyīn-i uşul

(3) Gerçi keyfiyyet-i nisbet saṅa mechūl ise de

Giderek keşf (4) olur erbābı isēn itme nükūl

'Aql-veş muhdeşe taḳlīd (5) ideniñ encāmı

Muḳaddesāt içre telefdır bulamaz dergāha yol

(6) Merhūmun gā'ib eyle deyü tenbīh itdiği miftāh-ı şer' şer'-i (7) şerīfe muḫālif olan

'aḳıldır ki nuşūşı vārid olan (8) şūreti üzre kabūl itmez. Şūfiyyeden birine itdigimiz taḳrīre (9) ḳā'il olanlardan biri suāl ider ki "ḥaleḳallāhu ādeme 'alā şūretihi"^{XXXXV}

(10) ḫadīşine te'vīl itmedikçe İmān nice mümkündür. Şūfī (11) buyurmuş ki ḫadīş-i şerīfde te'vīl idecek 'uḳde yoḳdur. (12) 'Alā şūretihi'deki zamīr ādeme rāci'dir. Ya'ni

Allāhu Te'ālā ādemi (13) oldığı şūreti üzre ḫaḳ idüp sizler gibi nuḳfeden, (14)

'alaḳadan, mażḡadan ḫaḳ itmedi. Ya'ni hemān çamurdan (15) bu şūret üzre ḫaḳ

eyledi. Münkir bu şūretten gāyet münbasat (135a) (1) olup şeyḫin ellerini taḳbīl ve

ināyet niyāz itmiş. Bu ḳışşadan (2) murādm böyle bir vaḳitte bir ādemi dālāletden

taḫlīş için te'vīlde (3) icrā vārid dimekdir. Ḥāşılı bir 'ālim Allāh kelāmı müṭāla'a

idince (4) ḫatırında bu müṭāla'a itdigim Allāh Te'ālā'nın kelāmıdır ve ḫadīş-i (5) şerīf

mütâla‘a itdikde bu ‘ibâret “vemâ yenîķu ‘ani’l-hevâ”^{XXXXVI} (6) şıfatıyla mevşûf olan hâtemü’l-enbiyâ kelâmıdır deyü (7) mülâhaza itmedikçe hıbt u ğalaţdan hâlî olmaz, belki (8) sâ‘ir nüşha derslerinin mütâla‘asında icrâ itdigi (9) baĥişler cümle hıatırına hıĥtūr idüp dergâh-ı ħabûlden (10) yüz fersah ba‘îd olur.

Der muşâf-ı saĥt-rüyân-ı cihân süstî mekûn
Ķıfl-ı âhen râ nemî sâzed kesî mûmîn kilîd⁴²⁶

(12) Cihânîñ yüzi peklerinin cihâdında za‘îflik itme. Zîrâ (13) kimse âhenden kilîde mumdan miftâĥ itmez. Belki timür (14) ħıfle fûlâd miftâĥ gerekdir ki fetĥ ola. Ya‘ni müdârânîñ (15) daĥı maĥalli vardır. Hemân şedîde şedîd görünmekden a‘lâ (135b) (1) ‘ilâc olmaz.

Bî-riyâzet mümkün nîst ‘ıķde-i dil vâ şeved
Nîst îñ ħıfl-ı girân râ ğayr-ı derd-i dîn kilîd⁴²⁷

Mümkün degildir (3) riyâzetsiz gönül ‘ıķdesi muĥall ola. Bu ħıfl-ı şaķîle dîn (4) derdinden ğayrı miftâĥ yoķdur. Riyâzetîñ ma‘nâsı hemân (5) rızâ dimekdir. Zîrâ riyâzetîñ şemeresi nefsi nefsi ħazâ ve ħadere (6) münâza‘adan zâhir ve bâtın ħıfz itmekdir ki nefsinden (7) aşlâ münâzî‘ ħiss olunmaya. Bu ise ħalbin hâlîdir (8) ve vâķî‘â bir âdemîñ ħalbi ħavâdiş-i kevnîyye vuķû‘unda ħareket (9) itmeyüp maķâm-ı rızâyâ muĥâlîf kelîmât ve efâlden hâlî (10) olsa böyle âdem bir ħapu ve bir kilîd ħalmaz, hep aña açılır. Lâkin (11) bu ħâlet ba‘zı âdemde ħulķî ve bî-tekellûf ve ba‘zısında on sene (12) riyâzetle ħâşıl olmaz. Beyt:

Dâr-ı ‘ıķbâda key (13) rızvân ile hemşehrî olur
Dâr-ı dünyâda olan bâb-ı (14) rızâ derbânı
Saña ħaddîñ gibi bir taĥt-ı muraşsa‘ olmaz

⁴²⁶ Dünyanın sert yüzlülerinin savaşında zayıflık etme. Ćunki kimse demirden kilite mumdan anahtar yapmaz.

⁴²⁷ Nefsi terbiye etmeden gönül düğümünün çözümlmesi mümkün değildir. Bu ağır kilite din derdinden başka anahtar yoktur.

(15) Çekme ey bende nizā'la ğam-ı şeytānı
‘Alemin̄ tavr-ı nizāmı (136a) (1) saña muhtāc degil
‘İlm ü hikmetle yürür kārgeh-i Rabbānī

Nīst āzādī ze bend-i āheneş der h̄āb hem
Her ki şebhā mī-güzāred der teh-i bālīn kilīd⁴²⁸

Rü'yāda dahı bend-i āhenden anīn̄ (4) h̄alāşı yoğdur. Her kim gicelerde yaşdığ altına miftāh (5) kor ise. Ekseriyyā tüccārın kārıdır, h̄azīnelerinin̄ ve (6) şandūklarının̄ miftāhını yaşdığ altına komadığça uyğusu (7) gelmez. Ve insān nevm ki ahi'l-mevtdir o h̄aletde her neye meşğul (8) olarak nevm varır ise elbetde āna müte‘allik rū'yālar gördüğinden (9) merhūm böyle nazm eyledi ki rū'yāda bile bu kārīn̄ şahibi (10) kendini dümür ile muqayyed görür. Vāqı‘ā ‘ālemin̄ ğaflet itdigi (11) bir muhātara-i ‘azīmedir. Defā‘atle müşāhede itmişüzdür ki (12) bir ādem ekser-i iştiğālī ne ise h̄alet-i intikālde anīn̄la uğraşır.

Perde-i gūş-ı turā kerdeest ğaflet-i āhenīn̄
Ver ne her dem halka ber der mī-zened çendīn kilīd⁴²⁹

Senīn̄ kulağın̄ perdesini (15) ğaflet āhenden itmişdir. Yoksa her nefesde bu kadar (136b) (1) miftāhlar kapu üzerinde halka çalar. Meşelā kufl-i ğafletīn̄ miftāh-ı (2) a‘zamı felān vefāt eyledi haberi, siyyemā akrānīndan ola ve (3) kuvvāların her birinden birer ‘illetīn̄ zuhūrı, bāhuşuş sinn-i (4) ihtādaki ‘illetler ki mevtn̄ haķīkatde mübāşirleridir. Lākin (5) ğaflet perdesinin̄ metāneti bu şadaları alup şatmaz ve meşrebine (6) muhālif semte gitmez.

Gerçi himmet mī-güşāyed kārhā-yı saht rā

⁴²⁸ Geceleri yasdığı altında anahtar koyan kimsenin rüyada bile demir bağdan kurtuluşu yoktur.

⁴²⁹ Senin kulağının perdesini ğaflet demirden yapmıştır. Yoksa her an bu kadar anahtar kapı üzerindeki halkayı vurur.

Ez dil şad çāk kün dendenhā-yı ın kilīd⁴³⁰

Himmet gerçi müşkil (8) ve muğlāk olan işleri feth ider ise de sen şad-çāk olan (9) gönülden olmak üzere bu miftāha dendānlar eyle. Merhūm himmetle şad (10) feth olan kufflerin dēdānını şad çāk olan gönülden eyle (11) deyü işāret ider ki esmā-ı uhişāile mütehallik olup (12) himmeti sa'adet-i ebediyye fethine şarf eyle. Yoksa nice kuffler (13) vardır ki himmeti ile feth iden ebedü'l-ābād nedāmetde kalur. (14) Zīrā yalnız himmet şalāha muvaffak degildir. Lākin şurūtı (15) tekmīl olduğda vākı'ā himmete dağlar tākat getürmez. (137a)

Nīst mümkin vā şeved dil bī-sūhanhā-yı laṭīf

Kez nesīm-i şubḥ dāred gonçe-i nesrīn kilīd⁴³¹

Laṭīf kelāmsız gönül (3) açılmağ mümkin degildir. Menşe-i i'tibār budur ki nesrīn (4) gonçesi laṭīf rūzgārdan miftāh dutar. Kezālik kalbin (5) şūreti daḥı gonçeye müşābih olduğu için infitāhi kelām-ı (6) laṭīfe ve nuṭḥ-i zarīfe tevaḥḫuf ider. Ya'ni vaqt ü ḥālīn (7) muḳtezāsı üzere şoḥbet kulūb-i mağmūmeyi feth (8) itmede şübhe yoğdur.

Ez kilīd-i āh her bendī ki bāşed vā şeved

Ḳufl-i bend-i ḥāne-i mā saḥtter şūd⁴³²

(10) Āh miftāhından her bir bağ ki ola açılır bizim ḥānemiziñ (11) ḳufl-i bendi bu miftāhdan daḥı ziyāde muḥkem oldu. (12) 'Ādetā bir kilīd miftāh-ı ma'ḥūdī ile açılmasa o kilīd (13) ile oynamışlardır. Merhūm daḥı gūyā böyle şikāyet eyledi ki (14) ḳalbimiz ḳuflī ile ābādi-yi bīgāne-i heves oynayup miftāhına (15) ūlfeti ferāmūş

⁴³⁰ Himmet her ne kadar zor işleri açsa da, sen yüz parça olan gönülden bu anahatra dişler yap.

⁴³¹ Tatlı söz olmaksızın gönlün açılması mümkün değil. Yabanī gül goncasının sabah yelinden anahtarı vardır.

⁴³² Āh anahtarıyla her olan bağ açılır. Bizim ḥānemizin kiliti (bu anahtar yüzünden) daha çok sağlam oldu.

itdirmişdir. Zîrâ havâtır-ı mezmûme albede (137b) (1) rusûh bulunca o albin fethi mûşkil olur.

Nîst yek mûşkil ki ne gûşâyed be âh-ı nîm şeb
Râst mî-âyed be her uflî ki bâşed in kilîd⁴³³

Bir kilîd yokdur ki nişfu'l-leylde âhla (4) açılmaya. Her ne gûne ufl olunsa bu miftâh râst gelüp (5) feth ider. Meger riyâzet-i şer'iyyede tekâsül idüp keşret-i (6) ahkâm-ı beşeriyetle bu miftâhın isti'mâline muvaffaq olamaya. (7) Zîrâ herkese nişfu'l-leylde lezzet-i nevmi terk idüp huzûr-ı (8) Rabbü'l-âleminde tezellüle ruşşât virmezler ve aql bir vechle (9) abûl itmez ki Mevlâ-yı müte'âl bendelerine du'âyla emr ide ve (10) kelâm-ı adîminde şûret-i ed'iyyeleri ta'lîm idüp benden (11) şu uslûbla aleb idin deyü ilhâh itdikden sonra abd-i (12) 'âciz uvvet-i îmân ile du'â ide ve abûl itmeye, hâşâ. Elbetde (13) abdin du'âsından dünyâda ya âhîretde abd râzı olacak (14) adar şemeresine nâ'il olmak muhâkka ve erbâb-ı keşfin meşhûdudur. (15) aldı ki aleb itdigi aleb itdigi hâcetin 'aynında icâbet nâdir (138a) (1) vâkıf olur. Zîrâ dâ'ire-i imkân 'ilm ü hikmete mebnîdir ve icâbetin (2) şuverî ve ma'nevî şûretleri atı çokdur. Meşelâ şu içdikde (3) ataşın zâ'il olması icâbetdir. Ve a'âm itdikde şeb' (4) gelmek icâbetdir. Ahbâbın birinden bir şey aleb itdikde virmesi (5) icâbetdir. 'Akâķir-i ayyibe isti'mâlinde zuhûr iden eşerlerin (6) cümlesi lisân-ı 'akâķir ile du'â ve âşârı icâbetdir. Zîrâ (7) müessir-i haķikî birdir, şeriki yokdur. İ'tikâdının tahtında (8) bunlar dâhildir.

Bâ girânân Şâ'ib ez râh-ı sebûk-rûhî der â
Bîşter ez çûb mî-dâred der-i sengin kilîd⁴³⁴

⁴³³ Gece yarısı âh ile açılmayacak bir kilit yoktur. Bu anahtar her bir kilite uyuyor.

⁴³⁴ Ey Sâib, ağırklar kimselere hafif ruhluk (hoş sohbet) youlundan nüfûz et. Çoklukla taş kapıların tahta anahtarı olur.

Ey Şā'ib, (10) sūkalāya sebük-rūhluk yolundan içerü gel. Dervāze-i i'tibār (11) budur ki ekseriyā taşdan olan çapular ağaçdan ya çūbdan (12) miftāh dutar. Anaṭolı'da vāқи'ā çaralarda, kāgīr binālarda çapularının (13) ağaçdan miftāhları olur. Merhūm irsāl-i meşeli sihr-i mübīne (14) ĩşāl ider ve tecrübe dahı şehādet ider ki mülāyemet ve hıffet (15) sūkalāya te'sīr itmesi görülmüşdür.

Gazel 39

‘Işk evvel be dil-i sūhte-i ādem zed (138b)

Māyever şūd ze dil-i ādem u der-i ‘ālem zed⁴³⁵

Maḳām-ı āşinā olan ehl-i (2) ‘irfāna göre bu maḳla‘ı tercemeden ise hemān okuyup ma‘nā-yı (3) şerīfin müṭala‘a ile kifāyet ider. Zīrā şerḥ (4) olunca bu leṭāfet verā-yı perde-i işāretde ihtimāldir ki (5) zāyī‘ ola. HVŞMDY ve liküllü maḳāmin maḳāl. Merḥūm buyurur ki (6) ‘ışk evvelā ādemīn yanmış gönlüne uğradı. Ādemīn ḳalbinden māyelü olup ‘āleme (7) uğradı ki ḥayvānāt ve nebātātāda ādemden şonra zuhūr eyledi. Ma‘lūm ola ki (8) ‘ışk muḥabbetīn ikinci derecesi ve benīādeme maḥşūşdur, melā‘ikede yoḳdur. (9) Zīrā merātibile teraḳḳī iḳtizā ider ve müte‘līkī dā‘imā ber devām olur ki vücūdı (10) mümkin ola. Ekşer ḥalḳ vücūdı mümkin olan maḥbūbununū mazḥarını (11) maḥbūb ḳıyās idüp ḳıyās idüp kime ‘āşık olduğın kendi daḥı (12) bilmez. Ḥayvānātāda zāhirdir ve nebātātāda daḥı işābet itmişlerdir. (13) Pes fehm olunur ki eczā-i kā‘inātāda müteferriḳ ve insānda cem‘ (14) olmuş ola.

Der dil ü cān-ı melek şūr-ı ḳıyāmet üftād

Zān nemek kez leb-i ḥod ber ciger-i ādem zed⁴³⁶

(139a) (1) Meleḡin dil ü cānına ḳıyāmet şūri düşdi. O tuzdan ki (2) ‘ışk kendi lebinden ādemīn cigerine urdı ‘ilm-i esmāya işāret (3) ider ki evlādlarında herkesīn kemāli esmā-ı ḥüsnāya intisābı (4) ve anīnla taḥalluḳı ve taḥaḳḳuḳı ḳadar zuhūr idüp ḥilāfete şāyeste (5) olurlar ve ma‘lūmdur ki melā‘ikede ḥilāfet yoḳdur (6) ve ba‘zı ‘ulemā buyurdı ki melā‘ike secde ile me‘mūr (7) itdiler. Ammā ḥilāfetīn eşerine muntazır oldılar ki ‘ilm-i esmā idi. (8) Beynlerinde ta‘līm ve te‘allüm vāḳi‘ olduğu gibi

⁴³⁵ Aşk önce insanın yanmış gönlüne uğradı. İnsanın gönlünde mayalanıp âleme uğradı.

⁴³⁶ (Aşkın) kendi dudağından âdemın ciğerine vurduğu tuzdan ötürü meleğin gönül ve cânına kıyâmet sūru düştü.

secdeye muḫtar (9) oldılar. Vāḳı‘ā tūrābdan bir ḳālīb taṣavvur olunup rūḥ nefḥ (10) olunup bu mādde-i keṣīfeden zuḥūr iden maḥlūk maḥz nūrdan (11) ḥalk olunanlara ‘ilm-i esmāyı ta‘līm ide. Melā‘ike niçe secde (12) itmesün. Şeyṭān ne gūne ḥased itmesün? Beyt:

Yed-i ḥikmetle (13) seni kārgeh-i ‘ālemde
Şōnra ḥalk eyledi Ḥaḳḳ cümleye taḳdīm itdi.
(14) Pederiñ mekteb-i ‘irfānda geḗen günlerde
‘İlm-i esmāyı melā‘iklere (15) ta‘līm itdi.

Ten-i ḥākī ki hemān dīd ze Ādem İblīs
Muṣṭ-ı (139b) ḥākīst ki ber dīde-i nā-maḥrem zed⁴³⁷

Ḥāke mensūb ten ki (2) İblīs Ādem’den anı gördi, “e’escüdu limen ḥalaḳte ṫinen”^{XXXVII} (3) deyü ‘adāvetini ve ḥasedini izḥār itdi ve rütbe-i ḥāke cehli (4) ve āṣār-ı esmāya ‘amāsı kendini varṫa-i helāke atdı, bir avuḗ (5) tūrābdır ki ‘ıṣḳ anı nā-maḥremiñ gözine urdı ve iṣābet (6) idüp nā-maḥrem kör oldu. Te’emmül eyle, yalnız zāhire muḳayyed (7) olup bāṫına iltifāt itmeyenlerin imāmı İblīs imiş. Zīrā (8) maḳṣūd delā‘il-i zāhire ile bāṫına ‘ubūr itmekdir ve bu sebebden (9) muḳtezā-yı şer‘ ile ‘āmil olmadıḗa sa‘adet-i ebediyyeyi mūcib (10) envār-ı bāṫına zuḥūr itmez ve zāhirsiz bāṫın ‘ilmini da‘vā itmek (11) ‘aksi gibi bāṫıldır.

Men hemān rūz ze āsāyiṣ-i dil şüstem dest
Ki ṣabā dest der ān ṫurre-i ḥam-der-ḥam zed⁴³⁸

Ben o günde gönül (13) rāḥatından el yudum ki ṣabā o ḥam-der-ḥam olan ṫurreye el (14) urdı. İḥām ider ki benim ḳalbim o ṫurreye müte‘allıḗ olduğından (15) o ṫurreniñ periṣānlıḗıñiñ ‘aynıdır deyü (140a) (1) yāḥud ḡayrete şarf oluna. Ya‘ni ben maḥrūm

⁴³⁷ İblīs’in Ādem’de gördüğü topraktan (hākī=müte‘avāzi) beden, toprak bir yumruktur ki (aşk onu) nā-maḥremiñ gözüne vurdu.

⁴³⁸ Sabah yeli o kıvrım kıvrım saḗa el vurduḗu gün ben gönül rahatından el ḗektim.

iken şabânîñ aşinâlığı (2) benim rāhatımı selb eyledi demek ola ve ğayret mecāzda şāyi^c ve haķīkatde (3) taşavvur olunmaz. Zīrā eger imkānda olsa yāhud bir maķbul şıfat (4) olsa enbiyālar ğayret idüp halkā evşāf-ı Bārī'den (5) bir kelime söylemezler idi. Belki eşref halleri hāliķi maħlūķa (6) ve maħlūķı hāliķa taķrīb itmekdir.

Çün gül-i sürh be hūn şüst hemān dem ruhsār
Be hoşī her ki dem çend der īn 'ālem zed⁴³⁹

(8) Hoşluk ve şafā-yı vaktle her kim bu 'ālemde birkaç nefes urdı (9) ise şubh güli gibi o nefesde yüzünü kanla yudı. Ya'ni bu 'ālem dār-ı (10) imtizāc ve televvünāt şāhibi olduğına lezā'iz-i nefsāniyye şer'ī (11) bile olur ise kederden hālī olmadığına şubhuñ hālī (12) şehādet ider ki bir iki nefes içinde tebessüm suķūt-ı mevsūmunuñ (13) cezāsıyla yüzi kanla yıkanmış gibi olur ve bir 'āķil bu 'ālem-i (14) fānīniñ bu hāliline kendi nefesinden vāķıf olmadıkça taşradan (15) biñ mazmūn bir aķçe itmez. Belki umūr-ı ittifaķiyeden 'add ider ki (140b) (1) şöyle bir şafā aķabinde böyle bir keder çekdik deyü. Ammā haķīkatde (2) umūr-ı ittifaķiyyeniñ vücūdı yokdur. Belki zerreden 'arşa dek (3) vāķi^c olan hālāt cümle 'ilm ü hikmet muķtezāsı taķdīr-i (4) 'Azīz 'Alīm iledir.

Bürd ez dest ü dil tā cevri-ān ğirāyī
Püşti-pāyī ki be devlet piser-i Edhem zed⁴⁴⁰

İbrāhim bin Edhem devlete (6) bir tepme urdı ki cümle pādişāhların ellerinden ve ayaklarından (7) kuvvet-i māsikeyi izāle eyledi. Ya'ni müteħayyir oldılar ki saltanatdan (8) a'zam ve ahlā ne buldı ki bu istiġnāyı izhār eyledi deyü. (9) Zīrā māl ü cāha olan ibtilādan taħalluş faķr u fāķe ile olan (10) ibtilādan ziyāde güçdür. Devlet ve 'izzet nefse mülāyim (11) ve maħbūb lākin faķr ve anıñla telezzüz yāhud

⁴³⁹ Bu ālemde her kim hoşlukla birkaç nefes aldıysa, sabah güli gibi o nefeste yüzünü kanla yıkadı.

⁴⁴⁰ İbrāhim Edhem devlete öyle bir tekme vurdu ki (bütün pādişāhların) ellerinden ve ayaklarından zabt edicilik kuvvetni götürdü.

taḥammül ıztırārī olur. (12) Yoksa ihtiyārī kabūl iden nādirdir. Bu sebebdan nāşī (13) devletini terk ve ʔarīk-i ilāhiye duḥūl idenler maʕdūd ve maʕlūmdur. (14) Fuḡarā da eger niḡayet-i şalāḡ dūnyāya teveccūh itse şervet (15) şāḡibi olacağı imkānda oldıgın bilür iken yāḡud bilā-ʔaleb (141a) (1) teveccūh itdikde iʕrāz itmek ḡadar olmaz. ḡaldı ki mecāzībīn aḡvāli (2) yine başḡadır.

Maʕnā ez daʕvā-yı ḡüftār ḡalem rā leb best
ʕĪsā ĩn mühr-i ḡamūşī be leb-i Meryem zed⁴⁴¹

Maʕnā tekellüm daʕvāsından (4) ḡalemiñ lisānını baḡladı. Söyler ammā daʕvā itmez. ḡazret-i ʕĪsā (5) bu sükūt mührini vālide-i ʕaffesi Meryem ḡazretlerinin (6) dudaḡına urup şaḡın benim keyfiyyetimden saña suāl idene (7) cevāb virme deyü tenbīh eyledi ki kendi maʕnā maḡāmında rütbe-i (8) nuḡḡdan dūr iken tekellüm itmesi ehl-i ihtişāşdan oldıḡına (9) biñ şāḡid-i ʕadlden eşrefdir ve ʕadetā daʕvā kemāli maḡv ider. (10) Lākin muʕcizede ziyāde ider. ḡavḡ-ı beşerden ḡāric oldıḡı için.

Şādī-yi bürd neyerzed be ḡarīf āzārī
Bīş bürd ān ki der ĩn dāʕire naḡş-ı kem zed⁴⁴²

Ġālip olmanıñ sürürü aḡrānını incitmeyi (13) degmez. Her kim bu dāʕirede noḡşān oynayup maḡlūp olur ise (14) o ziyāde yenmişdir. Yaʕni umūr-ı dūnyāda leyl ü nehār aḡrānımdan (15) ḡālib olayım deyü māl cemʕinde olanlar ʕibāduʕllāḡa müzāḡame (141b) (1) ve şıḡlet itmeden ḡayrı elbetde rızḡından ziyādesi vārişlerindir. (2) Ammā ʕaḡl-ı maʕāşı biraḡup dūnyā cihetinden maḡlūb olunca ḡarīben (3) ḡālib-i muḡlaḡ olur.

Der şikenceest ze şūr-ābe-i deryā dāʕim
Her ki çün dāne-i gevher ze yetīmī dem zed⁴⁴³

⁴⁴¹ Manā konuşma iddiası yüzünden kalemin dilini baḡladı. Īsā, bu sükut mührünü Meryem'in dudaḡına vurdu.

⁴⁴² Zafer sevinci akrānını incitmeye deḡmez. Bu dāirede az oynayıp yenilen fazlasıyla yenmiştir.

Her kim incü dānesi gibi (5) yetimlikden lāf urdı ise şūr-ābe-i deryādan olmak üzere (6) dā'imā şikencede ve zaḥmetdedir. Ya'ni deryā-yı vücūduñı tavr-ı ḥakīmānesi (7) böyledir ki inçü tatlu şu bulamaz ve güzīdegān-ı 'ālem herkes (8) ḥaddince ıztırābda olup rāḥat göremez. Ve bu ḥāletin (9) böyle olmasına bevā'is̄ katı çokdur. Lākin cümleden aḫheri (10) cennetin kıymetini bilmek içündür ki zātında ebniye ve eşkālī (11) ve ni'am-ı gūn-ā-gūn ve leṭāfet-i ḥālī beşerīñ ḥātırına gelmemiş iken (12) dünyāda bu kadar miḥan ve meşakḫatleri görüp encāmında merāret-i (13) mevti dadup maḫşerde daḫı dürlü dürlü ekdārdan ve mehālikden (14) ḥalāş 'aḫabinde var kıyās eyle ki cennet kāğıd-ḥāne olsa (15) benīādeme ne şūretde görünür. Beyt:

Rızāsı ile kimse ḳabre girmez, (142a)

(1) Muḫayyer olsa ādem dehre gelmez.

Gelür cebrī gider ḳahrı cihānda

(2) Mücerred 'aḳl ile bu sır bilinmez

Her ki ḳadd sāḫt dü tā pīş-i Ḥudā behr-i behişt

Būse ber dest-i Süleymān ze pey-i ḥātem zed⁴⁴⁴

(4) Her kim cennet eclinden Ḥudā'nın ḥuzūrunda rükū' ve sücūd ider (5) ise gūyā Süleymān 'Aleyhi's-selāmın elini ḥātem eclinden (6) öpdü. Ya'ni ecr mefhūmı 'amele mülāzımdır, iftirāk ḳabūl itmez ki (7) mülāḫaza ile zabṭ oluna. Lākin 'abd-i şādıḳa lāyıḳ olan (8) Rabbü'l-'ālemīnīñ kendi vücūdunda olan ni'metleri ki ta'dād (9) ḳabūl itmez eger fi'l-vāḳi' icrā olmasa da zāt-ı aḳdesleri (10) bu ni'metler muḳābilinde 'ibādete ve ḥuzūrunda tezelli'le lāyıḳdır (11) diyerek 'ibadet idüp mülāḫaza-i 'avaḫdan biri ola. (12) Merḫūmuñ murādı rütbeniñ a'lāsına terḡībdir. (13) Yoksa ecr ü ḥuzūz ve lezā'izden ḡayrı 'abdiñ naşibi (14) yoḳdur. Ve imānīñ aḳvā şāhidindendir ki

⁴⁴³ Her kim inci tanesi gibi yetimlikten söz ettiyse denizin tuzlu suyundan dāimā şikencededir.

⁴⁴⁴ Her kim cennet sebebiyle Tanrı'nın huzurunda eğildiye Hz. Süleymān'ın elini yüzük için öpmüş gibidir.

ecr ümīdi ile ʿabd (15) ʿibādete saʿy eyleye. Zīrā “bimā teʿmelūne bimā kesebtüm”^{XXXVIII} Böyle iktizā ider. (142b)

Şāʿib ez ʿışk çisān kāmēt-i hod rāst küned
Ki felek der teh-i ʿin bār-ı girān bes ham zed⁴⁴⁵

Şāʿib ʿışkdan kendi kāmētini (3) ne gūne rāst itsün ki felek bu ağır ve şakīl hamlin̄ altında çok (4) çoçundı. Murādı teklīf-i şerʿiyyedir ki Rabbüʿl-ʿālemīn ʿarz (5) tarīki üzre zemīne ve semavāta teklīf itdi. Havf idüp (6) taḥammül itmediler ve insān taḥammül ve kabūl idince iki şifata mübtelā (7) oldı. Biri zulūmdür ki o emānete hıyānetden ʿibāretdir ve biri (8) cehūldür ki o emāneti taḥammül zımnında vāşıl olacağı saʿādet-i (9) sermediyyeniñ kadrini bilmez. Beyt:

Virince ʿışka rızā Qaysʿa (10) söylemiş Leylā

Bu sırrı kimseye fāş itme kim emānetdir

(11) Cihāmı eyledi dīvāne kışşā-i Mecnūn

Şafāsı bunda ki Leylā dimez hıyānet

(12) Ne hüsne itdigini ʿāşık suāl eyler

Ne ʿāşıkın̄ günehi bāʿiş-i melāmetdir

(13) Şakın miyāne-i hüsn ile ʿāşıkā girme

Mizāc-ı ʿaqla muḥālif (14) bir özge ḥāletdir

Ve ʿışk bu emānet-i şerʿiyyeye şiddet-i temessükden neşʿet ider.

⁴⁴⁵ Felek (bile) bu ağır yükün altında ziyâdesiyle ezilmişken, Sâib aşktan nasıl kendi kâmetini düzeltsin.

Gazel 40

Şermî ki büved sâhte maḥlûb nebâşed
Şahbâz-ı nazar-dûhte (143a) maḥbûb nebâşed⁴⁴⁶

Bir hayâ ki ṭabîî olmayup sâhte ola (2) maḥbûl olmaz. Cenâh-ı i'tibâr budur ki gözi dikilmiş şahbâz (3) maḥbûb degildir. Zîrâ bir taraftan şaydîñ şadâsını istimâc (4) itdikde taḥrîk-i bâl ü per ile küstâḥâne mu'âmeleye şurû (5) ider. Sâhte şermîn şâhibi daḥî böyle oldığı için (6) maḥbûl olmaz. Merḥûmunñ ğarazı sâhte hayâya bir mişâl (7) tedârik itmek idi. Tamâm oldı.

Yûsuf-şifâtî ki Züleyhâ bürd ez râh
Pervâ-yı nazar-bâzî-yi Ya'ḳûb nebâşed⁴⁴⁷

Bir Yûsuf (9) şıfatlı dil-beri ki Züleyhâ yoldan çıkara, Ya'ḳûb'unñ nazar-bâzlığundan (10) ve rekâbetinden pervâsı olmaz. Ya'ni nefsinde bir maḥbûbuñ işmeti (11) olmayınca tenbîhât ve işâretinñ fâ'idesi yokdur. Muḳtezâ-yı (12) hevâsını icrâ ider. Bu mazmûn-ı kışsa-i meşhûrede güyâ (13) Yûsuf 'Aleyhi's-selâm Züleyhâ ile tenhâ ḳaldıkda peder-i emcedleri (14) Ya'ḳûb 'Aleyhi's-selâmı gördi ki kendine tenbîh ider deyü (15) yazdıklarına mebnîdir.

Ez çehre-i bî-şerm şevd 'ışḳ-ı (143b) heves-nâk
Zân ḥüsn be-perhîz ki maḥbûb nebâşed⁴⁴⁸

(2) Hayâsız çehreden 'ışḳ-ı heves-nâk olur. O ḥüsnden (3) ḥazır eyle ki maḥbûb olmaya. Merḥûmunñ bu pendî bir 'aşîḳa (4) göredir. 'İşḳdan murâdı mecâzı yüzünden

⁴⁴⁶ Sahte bir hayâ makbûl olmaz. Gözünü dikmiş doğan kuşu, sevgili olmaz.

⁴⁴⁷ Züleyhâ'nın yoldan çıkardığı Yusuf sıfatlı bir güzelin, Yakub'un murâkabesinden korkusu olmaz.

⁴⁴⁸ Utanmaz çehreden heves aşkı olur. Sevgili olmayan güzellikten sakın.

terbiye olarak (5) haķikate isti'dād kaydında ola. Yoksa murādı kaņtara-ı (6) mecāz olan derdinde nisbet dil-berin̄ hayāsızlığı kadar (7) bir devlet olmaz ve gāhice ḥabāsete meyl idenler dađı edebsiz (8) dil-berden ikrāh iderler. Zīrā hem keşret-i şürekāya sebep olur (9) ve hem 'ādetā nefis memnū'āta mā'ildir ve bu naşihatler muṭlaķ (10) mażmūn tedārik itmedir. Ve illā merḥūm da bilür ki bir kerre (11) 'alāķa müstahkem olduđdan şonra maḥbūbda 'ayb taşavvur itmek güç olur.

Derd-i heme kes bişter ez tāb tevānist
Der pelle-i ḥod kīst ki Eyyūb nebāşed⁴⁴⁹

Herkesin̄ derdi kendi tākatinden ziyādedir. (14) Kimdir ki kendi rütbesinde Eyyūb olmaya. Eger vāķi'ā şabr-ı (15) cemīle mażhar olup Rabbü'l-'ālemīnden ğayrıya şikāyet itmez ise (144a) (1) şābir bulunur ve rütbesinin̄ Eyyūb'ıdır. Yok her gördüğüne (2) gāh każadan gāh każıdan şikāyet ider ise (3) āhiretten kendini istikbāl itmiş 'azāb-ı elīmden 'add olunur. (4) Kaldı ki niçe 'alīller görülmüşdür ki müddet-i medīde bir (5) 'illete giriftār olup nefsi mevti dađı sevmez, leyl ü nehār (6) du'āda ve niyāzda iken yine eşer-i icābet görünmeyüp helāk (7) olur gider. Bu ne gūne sırdır deyü ḥātırā gelür ise (8) ma'lūm ola ki muķteżā-yı vaķt ü ḥāl-i 'ālem tebeddül (9) ve tağyir̄ kabūl itmez. Bu ḥastenin̄ ḥüsn-i ḥāli ve icābet-i (10) du'āsı ve şemere-i belāsı dār-ı cezāda herkesin̄ ve dār-ı dünyāda (11) erbāb-ı ihtişāşin̄ 'ayne'l-yaķin̄ ma'lūmlarıdır. Saña (12) vazīfe olan her ḥālde 'abd olmaķdır. Emr seyidiñdir, (13) niçe emr iderse öylece zuhūr ider. Pek zaḅt eyle ki (14) ekşer-i nufūs-ı mü'mine belālar cennet muķāta'asının̄ mu'accesesi (15) maķāmındadır. Zīrā çeledi nefisine zaḅmet virmez ve sa'ādet-i (144b) (1) ebediyye haķķında maḥtūm. Pes bu taŗiķ ile nā'il olur. Lākin (2) bu suāli idenler cennetin̄ haķiķatinden ğāfillerdir. Ve bilmek (3) lāzımdır ki cennetin̄ haķiķati a'māl-i şāliḥanın̄ İmāna (4) muķārenet ile mutaşavverāt ve mücessemātı dimekdir. Otuz (5) sene baḅş ve cidālden şonra bu ḥulāşaya mālik olduķ.

⁴⁴⁹ Herkesin derdi kendi gücünden ziyādedir. Kendi rütbesinde herkes Eyyüb'dür.

‘Ak̄lest hicāb keşîş-i ‘ālem-i bālā
Dīvāne nedīdīm ki meczūb nebāşed⁴⁵⁰

‘Ālem-i bālānîñ cezbesine mānî‘ (8) ‘aķıldır. Tīmār-hāne-i i‘tibār budur ki bir dīvāne görmedik (9) ki meczūb olmaya. Tehallūf itmeyen maẓmūnlardandır. Zīrā (10) her ne sebebden bir ādemîñ ‘aķlı zā‘il olsa elbetde (11) andan bir fi‘l-i hāriķ görilür ki meczūb kıyās olunur. (12) Pes mānî‘-i a‘zam olan ‘aķl imiş. Sebebi budur ki bir ādemîñ (13) ‘aķlı selb olduķda havāss-ı zāhire müte‘allikātından (14) ğaflet idüp şuver-i gūn-ā-gūn-ı havādişle mir‘āt-ı ķalbi (15) tekdīr idemeyüp mücellā ķalmasına sebep olur. Ve incilāsı (145a) (1) ķadar umūr-ı ğaybiyyeden mir‘ātına münṭabî‘ olduķda ifādesine (2) ķādir olduĝın söyler, dīvānelerde olduĝı gibi (3) ve ‘aķl bu ķadar ki ādāb-ı keşfe ri‘āyet eyleye ve eger bu ķadarca (4) ta‘lîl-i havāssa vücūd-ı ‘aķl ile bir ādem mālik olsa (5) ve nefsinde müteşerri‘ bulunsa mir‘āt-ı vāfire ķaṭ‘ itmiş (6) kibār-ı ehlu’llāhdan olur ve bu maẓmūn ile şūfiyyenîñ (7) kelāmı tefsīr olunur ki bizim ṭarīķimizde ‘aķlîñ fi‘lî (8) ve fā‘idesi shevātını def itmeden ğayrı yoķdur dirler.

Çendān ki çü gül gūş fikendīm der īn bāĝ
Harfî neşenīdīm ki dil-kūb nebāşed⁴⁵¹

Gül gibi bu baĝda ne ķadar ķulaķ bıraķup (11) dinledikse bir kelām işitmedik ki gönül dögücü olmaya. Evvelā (12) gül gonçe iken gönül şūretinde olur ve bir miķdār açıldıķda (13) ķulaķ şūretine girer ve giderek hazāne ķuruyup bi‘l-külliyeye yaşşı (14) olur. Gūyā bu şūretleri bir ādeme müşābih oldu ki bir meclisde (15) ķulaķ virüp dinledikde istimā‘ itdigi kelimātla ķalbi (145b) (1) münfa‘il olarak kendine bir za‘f-ı ṭarı olup haste-dil (2) olmuş ola ki murādı ‘ālemde müferrih kelāmîñ ķilletinden şikāyetdir.

⁴⁵⁰ Üst âlemin cezbesine engel akıldır. Meczup olmayan bir dīvāne görmedik.

⁴⁵¹ Gül gibi, bu baĝda ne kadar kulak kabartıp dinlediysek, gönül incitici olmayan tek söz işitmedik.

Sādeest çirā sīneeş ez naqş-ı dü ʿālem

Ṭālib eger āyine-i maṭlūb nebāşed⁴⁵²

Eger ṭālib maṭlūbuñ āyinesi (5) ve kemāl cemāl ve cemāl kemāliniñ mücellāsı olmasa niçün ṭālibiñ (6) sīnesi iki ʿālem naqşından sāde ve ḥālīdir. Yaʿni “ed-dünyā (7) ve'l-āḥiretü ḥarāmān ʿalā ehli'llāh”^{xxxix} ve ḳalbden ezyaḳ bir şey yoḳdur (8) demek ister. Zīrā ḳalb bir ḥuşūşa teveccüh-i ikbāl (9) itdikle maṭlūbundan ğayrı o ḳalbiñ ḥaḳḳında maḥv olur. (10) Murād olan ḥālet-i nefise budur ki kiminiñ kırık senede (11) kiminiñ otuz senede ve kimine cezbe ʿināyet olunup bir anda (12) ḥāşıl ola düşer ve maʿlūmdur. Meʿlūfāt-ı ʿādiyyeden (13) defʿaten insilāḥa ḳuvvet-i ḳudsiyyeye muḥtāc bir maʿnādır.

Bī-saḥṭī-yi eyyām başiret netevān yāft

Kūrest her ān reh ki leged-kūb nebāşed⁴⁵³

Şiddet-i eyyāmı çekmedikçe (146a) (1) başiret bulmaḳ mümkün degildir. Şahrāh-ı iʿtibār budur ki bir yol ki keşret-i (2) terādūf-i aḳdām ile çeynenmeye kördür. Pes eyyāmiñ şedāʿidi (3) bu iʿtibār burhāniyla başirete sebep olur imiş ve ṭarīḳa (4) göre kör taʿbīr eyledi. Zīrā aḥlāḳiñ ayaḳları ile sāʿir (5) zemīnden mümtāz olmayınca aʿmā ḥükmünde ḳalur. Yaʿni ne görür (6) ve ne gösterir. Ḥāşılı her kim beliyyāt-ı dehriyyede bulunup şedāʿide (7) giriftār olur ise yolundadır demek oldı.

Şāʿib dil-i ʿāşık be çi ümmīd şevved ḥūn

Ḥūn-ḥārī eger şīve-i maḥbūb nebāşed⁴⁵⁴

⁴⁵² Ṭālip eğer matlubun aynası olmasa, neden tâlibin sînesinde iki âlemin nakşından hiç iz yoktur.

⁴⁵³ Günlerin zorluğunu çekmedikçe bâsiret bulmak mümkün değildir. Ayakların çığnemediği bir yol kördür.

⁴⁵⁴ Eğer sevgilinin âdeti kan içicilik olmasa, ey Sâib, aşkın kalbi ne ümitle kan olur?

Eger maḥbūbuñ şīvesi an iicilik (10) olmasa ey Şā'ib, 'āşık albi ne ümmīd ile an olur? (11) Zīrā bi't-ab' ma'şūlar 'āşıklarını imtiḥān mevi'inde (12) o adar ezā ve meşakate giriftār iderler ki 'uşşāiñ gōñūlleri (13) anını ierler demek vāi'ī beyān bir maẓmūn olur. Lākin merḥūm (14) ümmīd ta'bīr eyledi ki 'āşıkıñ malūbı daḥı budur demek ola.

Gazel 41

Ne hemîn ehl-i hured âyine-i esrârend
Ze hod bî-haberân nîz (146b) haberhâ dârend⁴⁵⁵

Böyle degildir ki yalnız erbâb-ı ‘uqûl âyine-i (2) esrâr olup kendülerde şuver-i esrâr-ı hafıyye zuhûr (3) eyleye. Belki kendinden bî-haberler niçe haberlere mâlikdirler. (4) Nihâyeti ifâdeye kudretleri yokdur. Ya’ni ‘uqalâ dağâyık-ı (5) ‘ulûmı kuvvet-i ‘aql ile istihrâc itdikleri gibi bir tarîk-i (6) hağ dahı vardır ki ‘aqlı ve aḥkâm-ı havâssı ve bunlar ile taḥşîl (7) eylediği ma‘arifi âyine-i hâḫırdan bi’l-küllıyye maḥv ve Mevlâ-yı (8) müte‘âle şıdḫ ile teveccühden dürlü dürlü nefis ve şıdḫ-ı (9) maḥz olan ‘ulûmı İrâs ider ve ‘ulemâ-yı zâhirîñ üzerlerine (10) fazîletleri şu yüzdendir ki bu tã‘ifenîñ ‘ulûmı şek (11) ve şübhe ḳabûl itmez. Ḳur‘ân-ı Kerîm’den bu tarîḳa delâlet ider (12) âyet-i kerîme “vetteḳu’llâhe ve yü‘allimekümü’llâh” mefhûmı kifâyet ider. (13) Zîrâ mû-be-mû seyyid-i kâ’inâta zâhıren ve bâḫınen taḳlîd ile olur. (14) İmâm Ğazâlî buyrur ki böyle bir nefis tarîḳa heves itmez iseñ (15) bârî biz maḥrûm olduḫ ise de var imiş i’tiḳâd itmeñ (147a) (1) dahı ḡanîmetdir. Ve şeyḫ-i ekber efendimiz “mâ kün-te tedrî (2) me’l-kitâb vele’l-îmân”^{XL} âyet-i kerîmesi taḫtında yazar ki “yürîdû (3) ‘urru ve’l-maḫal” ya’ni mâsivâdan mir’ât-ı nebevîniñ şafvetini murâd ider. (4) “velâkin/veleknı ce‘alnâhu nûrân liken”, biz o maḫallîñ ‘arı olmasın bir nûr (5) ḳıldıḳ ki anıñla murâd itdigimize hidâyet ideriz dimek olur. (6) İşâret bâbından yine tarîḳ-i ma’hûde îmâ itmiş olur.

Noḳṫahâyî ki der İn dâ‘ire ferd âmedeend
Heme ḫayret-zede-i gerdiş-i İn pergârend⁴⁵⁶

⁴⁵⁵ Sırların aynası yalnızca akıl ehli değıldir. Kendinden habersizler de haberlere mâliktir.

⁴⁵⁶ Bu dâirede tek olan noktaların hepsi bu pergelin (feleğın) dönüşünden şaşkıındır.

Bir miqdār noktalar ki bu dā‘irede ferd ve mücerred gelmişlerdir (9) cümlesi bu pergār-ı eflākīn hayret urgunudırlar. Murādı (10) noktadan efrād-ı ricālu’llāhdır ki terk ü tecrīd üzre (11) mecbūl bu ‘āleme gelüp bu pergār-ı ilāhī olan eflākīn seyyārāt (12) ve burūc ve menāzil ve şevābitiniñ süfliyyāta rābıtası ve cümleye (13) aḥkāmınıñ sirāyeti ḥaḳḳında tefekkür iderek müteḥayyir olmuşlardır. (14) Ḥāşılı kendi ḥaḳlarında emīn iseler de yine ḥavf ve ḥaşyetde (15) sā‘irlerden efzūndurlar. Zīrā mavṭın-ı dünyāniñ sür‘at-i tebeddülātı (147b) (1) böyle iḳtizā ider.

Ānçi ez mā‘ide-i feyz ber ĩn nüh ṭabaḳest
Rızḳ-ı cem‘ist ki der perde-i şeb bīdārend⁴⁵⁷

Ol şey ki feyz (3) mā‘idesinden bu ṭoḳuz ṭabaḳīn üzerindedir o cemā‘atın rızḳıdır ki (4) perde-i leyde bīdārdırlar. Merḥūm ‘urūc-ı rūḥānī ve mücāhedāt-ı (5) nefsāniyye erbābını murād ider ki ‘ulviyyātın envār-ı füyūzātı (6) anlara maḥşūş envār-ı erzāḳ-ı ma‘neviyyedendir. Zīrā rızḳın merzūḳla (7) münāsebeti olmadıḳça intifā‘ taşavvur olunmaz. Belki mizāc-ı (8) nefse muḥālefetinde zarar muḥaḳḳaḳdır.

Ez sa‘y kār-ı ‘ıḣḳ şevēd ḥām bīşter
Pīçed be mürġ-i bāl-feşān dām bīşter⁴⁵⁸

Ḥalāş için (10) sa‘y ü ıztırābdan ‘ıḣḳın işi daḥı ziyāde ḥām olur. (11) Şebeke-i i‘tibār budur ki ḳanadlar saçup ıztırāb iden (12) ḳuşa dām ziyāde şarılır. Ya‘ni ‘ıḣḳın aḥvāli ‘aḳla (13) bi‘l-külliyeye muḥālif oldıġı için ‘aḳlın tebdīri aña ḥummā-yı (14) şafrāviyyeye bal şerbeti içürüp ḥarāretiniñ birini biñ (15) itmeye beñzer ki maṭlūb ‘aksini ifāde ider. Hemān ‘aşıḳa (148a) (1) ‘ıḣḳın muḳtezāsı üzre ḥareketden a‘lā ‘ilāc olmaz. (2) ‘Aḳl ile ‘ıḣḳa müdāvā etmek, āteşi neḫ ile itfā gibidir.

⁴⁵⁷ Bereket sorasında bu dokuz tabaġın üzerinde olan şey, gecenin perdesinde ayık olan topluluġın rızḳıdır.

⁴⁵⁸ Çaba yüzünden aşkın işi eğilir. Kanat çırpan kuşa tuzak daha çok sarılır.

Ez haṭ füzūd şūhī-yi ān çeşm-i pür-ḥumār

Der nev-bahār devr küned cām bīşter⁴⁵⁹

Haṭdan o pür-ḥumār olan çeşmiñ (5) şūhluđı ve mizāc-ı ‘aşıka keyfiyetiniñ sirāyeti ziyāde oldı (6) ve kıyās dağı böyle iktizā ider. Zīrā nev-bahārda bāde (7) cāmı ziyāde devr ider. Merḥūmuñ meşrebinde haṭ cemāl-i (8) mecāziñ nev-bahārı maḳāmındadır ve ‘adetā bāde-nūşlar nev-bahārda (9) cāmı ziyādece idāre itdikleri bu bezm-i cemālde dağı cārīdir (10) deyü mübālağa eyledi.

Pīrān telāş-ı rızık füzūn ez cevān künend

Hırş-ı gedā büved ṭaraf-ı şām bīşter⁴⁶⁰

Pīrler rızık telāşını (12) cevāndan ziyāde iderler. Mes’ele-i i’tibār budur ki sâ’illerin (13) aḥşama ḳarīb telāşları ve ṭama’ları ziyāde olur. Pīrleri aḥşama ḳarīb (14) sâ’illerin ḥāline teşbīh eyledi. Ya’ni ‘ömrüñ aḥşamı oldığından (15) bi’l-külliyeye ğaflet idüp zarūrī kendi ekl idemeyecegi (148b) (1) rızkıñ cem’ine sa’y iderler. Hırş-ı pīrān-ı heves sâ’il-i bī-‘ār gibi , (2) Cem’-i rızık itmede aḥşama gelince artar.

Ez evc-i i’tibār ne-y-üftend ehl-i ḥulḳ

Mest-i ğurūr üfted ez ĩn bām bīşter⁴⁶¹

Şā’ir-i belāgat-şi‘ār, (4) sāḥir-i ḥāme-süvār bu beytinde buyurur ki ḥüsn-i ḥulḳ (5) ehli evc-i i’tibārdan düşmezler. Ekşeriyā bu ṭamdan ğurūruyla (6) mest olanlar düşer. Vāḳı‘ā ricāl ve kibārdan ḥüsn-i ḥulḳa mālīk (7) olanlar nice fışk u fücūrı mürtekb iken ‘ömriniñ āhirine dek (8) aḳrān ve emsāl beyninde mergūb ve mu’teber geçüp i’tibār ve rifatine (9) bir vechle tenezzül gelmez. Ammā sū-i ḥulḳe ve kibre ve

⁴⁵⁹ Hat sebebiyle o mahmūr gözün şuhluđu arttı. İlkbaharda kadeh daha çok döner, devr eder.

⁴⁶⁰ Yaşlılar rızık için gençlerden daha çok çabalarlar. Dilencinin akşama doğru açgözlülüğu artar.

⁴⁶¹ Güzel yaratılışlı kimseler itibar zirvesinden düşmez. Çoklukla bu damdan gururuyla mest olanlar düşer.

ğurūra mübtelâ (10) olunca halkın degil belki kendi etbâ^c ve ‘iyâliniñ^c‘inde (11) bile i‘tibârî sâkıf olup şerrinden havf idenlerin (12) ikrâmını i‘tibâr vehm iderek helâk olduĝda luğatsiz zikri (13) kimseniñ^c lisânına gelmez.

Ez senghâ ‘aķık be hemvâreî ki dâşt
Taĥşîl-i nâm kerd der eyyâm bişter⁴⁶²

Taşlardan ‘aķık mâlik (15) olduĝı düzlüĝi sebebiyle eyyâmı taĥşîl-i nâmı ziyâde eyledi. (149a) (1) Ya‘ni nâma taleb kaydında olanlara bundan a‘lâ mihek-i i‘tibâr (2) olmaz ki hemvârlık nâm-dâr olmanîñ eşref esbâbındandır. (3) Zîrâ herkes ma‘lûbunun şüret-i isti‘dâdını taĥşîl (4) itmek ism-i a‘zam mâkâmına kâ‘im bir teşhîr-i ‘azîmü’ş-şandır ki (5) ‘aķıkden ma‘lûm olur.

Mû-yı sefid merhem-i kâfûrî-yi dilest
Bîmâr râ seher büved ârâm bişter⁴⁶³

“Şubĥî pîrî ber demîd ez kef meneh peymâne râ,
Merhem-i kâfur şüd mû-yı tu zaĥm-ı şâne râ” (Şevket)
Beyâz kıl kalbiñ (7) merhem-i kâfûrîdır. Ĥubb-i dünyâ ĥummâsından bir miĝdâr tebrîd ider. (8) Nabz-ı i‘tibâr budur ki ekşeriyâ ĥastanîñ râĥatı seherde (9) olur. Ya‘ni şaķal ağardıĝda âfitâb-ı nâtiķa maĝribinden tulû‘a (10) karîb olmak ĥasebiyle ve kuvvet-i îmânîñ mu‘âvenetiyle râbîta-i (11) ĥalbiyyeyi âĥirete ta‘lîķ itmek zarûrî olur. Ammâ şimdi (12) bu ĥastalar bu sehere vâşıl olduĝda ĥummâ-yı la‘îfeleri (13) muĥriķaya taĥvîl idüp bi‘l-külliyeye âĥireti ferâmûş iderler.

Mânend-i âb-ı çeşme ze kâviş füzûn şeved
Çendân ki mî-ĥorî gam-ı eyyâm bişter şeved⁴⁶⁴

⁴⁶² Taşlardan akik, sahip olduĝu düzlük sebebiyle eyyâmı daha çok ün kazandı.

⁴⁶³ Beyaz kıl kalbin kâfur merhemidir. Hasta seher vakti daha rahat olur.

⁴⁶⁴ Çeşme suyu gibi kazmakla çoĝalır. Günlerin gamını ne kadar yersen daha da çoĝalır.

Çeşme şuyı gibi kazmadan (149b) (1) ziyâde olur, eyyâmîñ ğamını ne kadar ziyâde yer isen. Hemân 'ilâcı her günün (2) ğamını o güne kaşır idüp belki şabâha dek mu'ammer oldıgım şüretde (3) yevm-i cedîdîñ şe'n-i cedîdi muhaqqakdır deyüp Vâcib (4) te'âlâya hüsn-i zan ile yanmaqdır. Levâzım-ı beşeriyye bir vakıtde (5) bir kimse için tekmiñ olmamışdır ve olmaz. Zîrâ olsa cennet (6) her ne diler isen hâzırdır dimekten 'ibâretidir. Bi-'aynihî bu sebebden (7) kibâr-ı ümmet bir vechle levâzım-ı dünyâya iltifât itmeyüp kârvân (8) ile nüzûl olunmuş hân-ı menzilesinde kondular ve göçdiler.

Ez reh merev be zâhir-i hemvâr-ı merdümân
Der hâkhâ-yı nerm büved dâm bişter⁴⁶⁵

Halkın mülâyim olan zâhirleri ile yoldan (11) çıkup aldanma. Zîrâ ekşeriyâ dâm yumuşak topraklarda (12) olur. Pes bi-ħasbi'l-ımkân ihtirâs lâzımdır ve mizâc (13) ve ahlâkıñı geregi gibi bilmedigîñ âdemîñ zâhir hâline i'timâd (14) ile mâl ü 'iyâli inanmak meşrû degildir. Nazar eyle, Rabbü'l-'âlemîn (15) bizim beynimizde olan mu'amelâtızda şühûd huzûrunda (150a) (1) olsun deyü tenbîh itdikden sonra bizlerin i'timâd idüp (2) şahidsiz halka mâlımız teslîm kabâhâti bilmem ne (3) rütbelere bâliğ olur ve belâ bunda ki işin evvelinde şerî'ata (4) ri'âyet itmez, encâmında işbâtında 'âciz olunca iki şahid-i (5) zür tedârikine düşer. Hâşılı zâhir ve bâtında şer'-i şerîf (6) ile hareket itmeyenler dünyâda ve âhiretde râhat görmezler.

Şâ'ib be-gîrye kûş ki ez dîde-i sefid
An Ka'be râst câme-i ihrâm bişter⁴⁶⁶

Ey Şâ'ib, bükâya sa'y eyle ki ekşeriyâ (9) o Ka'be'nin câme-i ihrâmı ve 'alâmet-i rûzgâr-ı istilâmı (10) beyâz gözdendir. Güyâ Ya'kûb 'Aleyhi's-selâm hâzretlerinin

⁴⁶⁵ Halkın doğru görünüşüne aldanıp yoldan çıkma. Yumuşak topraklarda tuzak ziyâde olur.

⁴⁶⁶ Ey Sâib, ağlamaya çabala. Çünkü çoğunlukla o Kabe'nin ihram elbisesi beyaz gözdendir.

(11) bu hâlet 'aķabinde ferzend-i celîlü'l-ķadrlerine vuşlatını îhâm (12) ider. Yâhud dîde-i sefidde murâdı mâsivâyı görmez (13) dimek ola. Rü'yet-i aġyârdan kör olmadıkça, bir gözün (14) pertev-i dîdâre bir vechle yokdur tākâti. Ve hâtıra huṭūr (15) ider ki kışsa-i Yūsuf da muḥabbetu'llâh da'vâsında olanlara (150b) (1) ta'rîz vardır ki bir beşere 'alâķa ile göz aġarınca (2) hâlik-ı beşere muḥabbetinizîñ şahidi ne olabilür deyü. (3) Vâķi'â 'acâ'ib körleriz, 'inâyet ola.

Gazel 42

Mebend dil be temāşā-yı ın cihān zinhār

Ber ā be çerh ez ın tīre-ḥākdān zinhār⁴⁶⁷

(5) Amān, ḳalbi bu cihānıñ temāşāsına rabṭ eyleme. Bu tīre-ḥākdāndan (6) eflāke yukaru gel, süfiyyetden ḥalāş ol (7) amān. Ya'ni sen nefis-i nāṭıka cihetinden melekūtī bir nefis (8) cevbersin ve bi'l-iḳtizā 'ālem-i 'anāşıra seni vālī eylediler ki (9) ḥālā mütelebbis oldıgın keyfiyetlere bu terkībsiz ṭarīḳ (10) olmadıgın bilüp kesb-i ma'ārif idesin, sen vardın (11) bu 'ālemıñ temāşāsına bu gūne meşğūl olduñ ki (12) ne için geldiñ diseler bir cevāb idemez olduñ. (13) Ve aḳrān ve emşālīñ cismāniyyetlerine rūḥāniyyet iksirin ṭarḥ (14) idüp uçdılar. Sen rūḥāniyyetini 'anāşıra mağlūb idüp (15) esfel-i sāfilīn-i ṭabī'atde ḳaldın.

Be-gīr dāmen-i ḥūrşid (151a) ṭal'atī çün şubḥ

Merev çü sāye be dūnbāl-i kārvan zinhār⁴⁶⁸

(2) Şubḥ gibi bir āftāb çehrelünün dāmenini ṭut, kārvan ardınca (3) amān gölge gibi gitme. Ya'ni 'ālem-i envāre tābi' olanların ḥālī (4) şubḥ gibi olur ki zıllı nūrda maḥv olup keşā'if-i ṭabī'iyeden (5) kendülerinde eşer bulunmaz. Ammā sāye gibi süfliyāta peyrev olanların (6) zulümāt-ı ṭabī'iyeleri muzā'afe olup bi'l-külliyeye nūrāniyyete (7) bīgāne olurlar. Ve ma'lūm ola ki iki şeyiñ beyninde min (8) külli'l-vücūh münāferet şābit oldıḳda birbiriniñ aḥkāmını (9) ḳabūl itmek muḥāl olur. Belki ittiḥādın miḳdārı münāsebet (10) ḳadardır. Meşelā şubḥun zātında nūrāniyyet olmasa āfitābın (11) zūhūrunda şābit olamayup zūlmāt-ı leyl gibi maḥv olur (12) idi ve fi'l-ḥaḳıka şubḥun nūrāniyyeti daḥı aşlında (13) āfitābındır. Lākin ḳurb u bu'duñ aḥkāmı 'ādet-i ilāhiyye üzre (14) cereyān itmeden ḥālī olmaz.

⁴⁶⁷ Sakın bu cihanın seyrine gönül bağlama. Bu kara topraklı yerden feleklere gel.

⁴⁶⁸ Sabah gibi bir güneş çehrelinin eteğini tut, kervan ardınca gölge gibi gitme.

Girift dāmen-i sâhil har ez sebük-rūhî
Girān mebāş der ĩn baħr-ı bĩ-kerān zinhār⁴⁶⁹ (151b)

(1) Sebük-rūhluğdan nāşî çör çöp sâhilin dāmenini tutdı (2) ve te-lam-elif-ayn-be-i eyādĩ-yi emvācdan ħalāş oldu. Amān bu kenārsız (3) baħrde şākĩl olma, zĩrā telef olmanĩ ĩllet-i müstaķilesidir. (4) Lākin ĩnāyetu'llāh bir ādemĩn ħaķķında der-kār olunca şıķlet-i (5) zāhire ĩalāķa-i mütekāşire ħalbine te'sĩr itmeyüp yine sebük rūħlar (6) ile menzide bulunur. Bu şıfatda bir ādem gördük. Keşret-i (7) ĩyāl ile bir mücerred dervĩşden ħafif idi. (8) Ammā bizim gibi serĩ'ul-ĩalāķa keşĩru'l-ĩyāl raķĩķu'l-ķalb (9) bulunanlara ġāyet-i cedĩdeye muħtācdır.

Ze hĩç ü pūç büved tār-pūd-ı mevc-i serāb
Merev ze rāh be ārāyĩş-i cihān zinhār⁴⁷⁰

Serāb mevciniñ tār u pūdı yel ile yoğdan (12) olur. Amān bu cihāniñ zĩnetiyle yoldan çıķma. Zĩrā (13) mevt ile intibāh geldikde benim aldandığım bu tılsım- bātıl (14) kāşķi aldanmaya şāyeste olaydı deyü cehennem-i (15) nedāmetde büryān olursun. Bir suāl gelir ki çünki (152a) (1) dũnyā hĩç ü pūçdan ĩbaretdir ya niçün bu ħadar ĩuķalā andan (2) nefislerini men' idemezler ve ednā te'emmül ile zıll-ı zā'il (3) olduğı ma'lũm iken? Cevāb iki cihetdendir. Evvelā insān (4) bi't-ťab ħāzĩra ĩaşıķ ve gelecekde olan ni'mete iltifāt (5) itmez. İkinci vechi Allāhu a'lem āħirete za'f-ı ĩmāndan neş'et (6) ider. Ammā kimse bu cevābı ħabũl itmez. Zĩrā herkes kendini (7) ħuvvet-i ĩmānda şādıķ-ı ekber bilür. Ve maħall-i imtiħānda (8) umũr-ı bāķiyeye kerem iden vehhāb-ı muťlak āħiretde (9) daħı kerĩmdir deyü ve niçe ĩzār-ı bātıla tedāriki mümkündür. (10) Ve bu şũretde āħiretiñ ħaķĩķatini idrākte cehli nũmāyān (11) olur. ħāşılı bu maķām çokluk baħşe gelmez. Hemān elden (12) geldiğı ħadar

⁴⁶⁹ Hafif ruhluluktan yayılan çör çöp sâhilin eteğini tuttu. Bu sâhilsiz denizde ağır olma, sakın.

⁴⁷⁰ Serap dalgasının tar-pudı yel ile yaktan olur. Dünyanın süsüyle yoldan çıkma.

a'ḳal-i nās olan enbiyā ve şulehānīn hālīne (13) nazār idüp dīde-i i'tibārī tenvīrden ḡayrī çāresi yoḳdur.

(14) Ḥaḳḳı inkār idemem sen de te'emmül eyle,
Aḥiret vār ise (15) dünyāya bu raḡbet çoḳdur.

Der āstāne-i 'ıṣḳest (152b) feth-i bāb-ı ümīd
Meber sücüd beher ḥāk-i āstān zinhār⁴⁷¹

(2) Feth-i bāb-ı ümīd 'ıṣḳ āstānesindedir. Amān her āstānenīn (3) ḥakine secde itme. Eger tevāzū' ve tezelliül ider iseñ bu dergāha (4) eyle ki fütūḥāt-ı ebvāb-ı ümīdīn mazḥarī budur. Ma'lūm (5) ola ki herkesde 'ıṣḳ-ı ilāhī merküz ve maḥfidir. Ammā şurūḫı (6) cem' olmadıḳça zūḥūr itmez. Hemān riyāzāt-ı şer'iyye ve (7) muḥālifāt-ı nefsanīyyenīn netīcesidir demek mümkündür. (8) Lākin ḳudretu'llāha rābıḫa virmek mümkün olmaz. Ekser (9) emirde böyle zūḥūr idegelmiş. Yoḳsa def'aten zūḥūr (10) idüp gāh meczūp ve gāh kāmīl ve gāh helāk itdiği (11) meşhūr ve mütevatirdir.

Çi ḥācetest kez ĩn ḳible ber nemīāyed
Mekün ze raḡne-i dil rū be āsmān zinhār⁴⁷²

Ḳanḳı maḫlabdır (13) ki bu ḳibleden ḥāşıl olmaya. Amān, gönül raḡnesinden (14) āsmāna teveccüh itme. Zīrā keyfiyyet mechül ise de (15) mü'min ḳulumuñ ḳalbīne şıḡdım vārid oldu. Eger ehl-i (153a) (1) İmāndan iseñ bu kifāyet ider. Hemān dā'imā sen sañā teveccüh (2) eyle ki senden ekmel mazḥar-ı esmā yoḳdur. Beyt:

Gönülden (3) ḡayrī yol yoḳdur Ḥudā'ya
Körüm dirsən bu revzenden (4) baḳ aya
Nedir bil māsivā ma'nāsın evvel
Başiretle nazār (5) ḳıl māsivāya

⁴⁷¹ Ümit kapısının anahtarı aşkın eşiğindedir. Sakın, her eşiğin toprağına secde etme.

⁴⁷² Hangi istek vardır ki bu kıbleden hāsıl olmasın. Sakın, gönül penceresinden yüzünü gökyüzüne çevirme.

Bilirse māsivā durmaz gönülde
İrenler (6) ‘ilm ile irdi şafāya
Gözet yolda rasūlūn~ naḡş-ı (7) pāyın
Hemīşe iḡtidā it Muştafa’ya
Şerī‘at gibi (8) bir mürşid bulunmaz
Ne şemse iltifāt eyle ne aya
Seni (9) buldum saña virdim seni ben
Bilürsen kıymetin minnet-i Hudā’ya

Ze şubḡ-ı şādık beşinās şubḡ-ı kāzib rā
Meḡor be cā-yı ṭabāşīr üstüḡ~ān zinhār⁴⁷³

Şubḡ-ı şādıḡdan şubḡ-ı kāzibi temyīz (12) ve fehm eyle. Amān, ṭabāşīr yerine kemik yime. ‘Ādetā kemikleri (13) yaḡup ṭabāşīr maḡāmında şatarlar. Ṭabīb olmayanlar (14) fehm idemeyüp yerler. Ma‘lūm ola ki insānın~ ibtidā-ı (15) sülūkünden kemāl farz olunacak maḡalle dek her ne ḡadar (153b) (1) envār-ı ḡudsiyye ve āşār-ı āyāt-ı āfāḡiyye ve nefsiyye var ise (2) anların muḡābilinde elbetde elif-be-lam-ya-nun-vav-sin sāḡirīn~ daḡı bir (3) maḡlaṡası vardır. Eger sālik şerī‘atde müstaḡīm bulunur (4) ise üstüḡ~ānı ṭabāşīrden ferḡ idüp düşmene maşḡara (5) olmaz. Yoḡ riyāzāt-ı ḡaḡīmāne ile sülūk ider ise (6) ‘ömründe ṭabāşīre muşadaḡa idemyüp üstüḡ~ānla (7) eyyāmı telef olup gider. Hidāyete muḡtāc bir i‘tinā idecek (8) mażmūndur.

Be ḡadr-i dāne dehed ārd āsyā bīrūn
Nebürde renc mecū kām ez āsmān zinhār⁴⁷⁴

Değirmen dāne ḡadar (10) ṡaşra un virir. Zaḡmet çekmedikçe amān, āsmāndan (11) murād ṡaleb itme. Zīrā āsyāb-ı vüçudūn~ ḡanunı böyledir. Ve bir ādem (12) irādetiyle kendini nevāfil-i ṡā‘āte mübtelā idüp mücāhededen (13) vāz gelse ve ḡāl bu ki

⁴⁷³ Yalancı sabahı gerçek sabahtan ayırıp tanı. Aman, hint hıyarı yerine kemik yeme.

⁴⁷⁴ Değirmen buḡday kadar dışarı un verir. Sakın, zahmet çekmedikçe gökyüzünden murād isteme.

kendiniñ sa'adet-i uhreviyyesi 'ilm-i ezeli'de (14) sebkat itmiş ola elbetde anı cebren sa'adet-i ma'hüdeye isti'dad kabül (15) idecek kadar belâyâ-yı gûn-â-güne mübtelâ iderler. Eger bu mes'elede şübhe olur ise (154a) (1) ekâbirîn-i âdemîñ aḥvâlini te'emmül eyle. Ma'lûm-ı şerîfîñ olur ki (2) bād-ı hevâ yoḡdur. Kaldı ki böyle deḡâyıḡ-ı mu'amelât-ı ilâhiyyeye (3) vuḡûf degirmende şaḡal aḡartma ile olmaz. Diḡkate muḡtâcdır.

Güşâd-ı 'uḡde-i rûzî be dest-i taḡdîrest
Mekün ze rızḡ şikâyet be İn ü ân zinhâr⁴⁷⁵

Rızḡ 'uḡdesiniñ (6) fütûḡı taḡdîriñ elindedir. Amân rızḡdan buña ânâ (7) şikâyet eyleme. Zîrâ şarâḡaten Raḡmân'dan merḡametsize (8) şikâyet 'abeşdir. Ve faḡîr görmüşümdür ki bir âdem şikâyet-i (9) ḡâl itdikde şâḡib-i ḡâne i'ânet niyetinde durur iken (10) taḡvîl olup i'âneti ḡat' ider. Zîrâ ḡazâ ve ḡader bildigini (11) ider ve küremânîñ ellerin baḡlar. Şikâyet iden aḡmaḡ böyle (12) maḡâmlarda biḡüde aḡlar. Bu marazîñ şabr u sükûtdan (13) a'lâ 'ilâcı yoḡdur. Eyyâm-ı seyâḡatimizde (14) gördigimiz 'acâ' ibât taḡrîr olunsa istimâ'a şâyân (15) bir 'ibretnâme olur ki ḡulâşası taḡrîr olunan 'ilâcdır. (154b)

Çü âb-rûy nebâşed güher çî kâr âyed
Be ebr hemçü şadef vâ mekün dehân zinhâr⁴⁷⁶

Çünkü yüz şuyı olmaya incü (3) ne işe yarar? Amân şadef gibi seḡâba aḡız açma. Ya'ni (4) âbrû gitdikden şonra ânâ mükâfî bir cevher yoḡdur ki maḡâm-ı (5) 'avaza işâl eyleye. Murâdı esbâba i'timâddan taḡzîrde (6) mübâlaḡadır. Muḡaddemâ taḡrîr olundığı üzre esbâbîñ (7) ma'nâsın fehm itdikde elbetde ânâ i'timâd ref olur. (8) Mâsivânîñ ḡâḡırdan bi'l-külliyeye ref olması mâsivâyı (9) bilmek ile ref olundığı gibi. Ammâ bu mişilli esrârı mürîde (10) şeyḡler söylemeyüp kendi nefislerinde bulsunlar

⁴⁷⁵ Rızık düḡümünü çözümlü takdîrin elindedir. Sakın rızıktan ona buna şikâyet etme.

⁴⁷⁶ Şeref olmadıktan sonra inci ne işe yarar? Sakın sedef gibi buluta aḡız açma.

deyü ketm (11) iderler. Zîrâ nüfûsün̄ habâset ve hîleleri erbâb-ı (12) terbiyenin̄ ma'lûmları olduğına da'vâ-yı kâzîbeden (13) mürîdi şıyânet-i lâzıma 'uhdeleridir.

'Inân-ı mevc be dest-i irâde-i deryâst
Mekün ze kecrevî-yi âsmân figân zinhâr⁴⁷⁷

Mevcün̄ 'inânı deryânın̄ irâdesi elindedir. (155a) (1) Amân feleğin̄ kec-revliginden figân itme. Zîrâ keşf-i ğıṭâda (2) bu hacâlete 'ilâc bulunmaz ve muvahhîde böyle cehl 'özr olmaz. (3) Qaldı ki esbâba ef'âlîñ̄ isnâdı me'lûf olduğumuz (4) 'âdet üzere şerî'atde daḡı vârid olmuşdur. Murâd, (5) i'tikâdı hıfz itmekdir ki müeşşir-i haḡıḡı her vechden (6) vâhiddir.

Künün ki şâhvârî nemânde der dñnbâl
Merev be ḡ'âb be dñnbâl-i kârvân zinhâr⁴⁷⁸

Hâlâ ki gerüde (8) bir şehvâr ḡalmamışdır, amân dñnbâl-i kâfilede uykuya (9) varma. Zîrâ e'âdî-i zâhire ve bātına müteraşşıd kemîn-i (10) fırsatdırlar. Ma'lûm ola ki füyûzât-ı ilâhiyye dâ'imâ (11) bir ḡarâr üzere tenezzülde ve istimsâk ve imtinâ' ḡabûl itmez. (12) Lâkin ḡabiliyyet ḡasebince taḡsîm olunur. Böyle murâd olunmuş. (13) Bu sebebden ḡâlâ zâhir ve bātını ma'mûr bir âdem herkesin̄ (14) ma'lûmı olmaḡ üzere emr-i ma'rûf ve nehy-i münkerde Allâh'dan (15) ġayrı mülâḡazası olmayup enbiyâlar gibi bu ḡuşûşda (155b) (1) bezl-i maḡdûr ider ḡalmadı ki ḡalkı ḡafletden iḡkâz eyleye ve (2) bulunan ricâl-i ma'dûda iḡtifâ itdiler. Zîrâ ḡalkın̄ i'tikâdı (3) bir âdem velî olduğu gibi Mevlâ-yı müte'âl ḡazâ'in-i ilâhiyyeyi aña teslîm (4) idüp bildigini ve murâd itdiginı itmeye ḡâdir bilürler. Bu ise ḡalaṭ şırf. (5) Pes merḡûm naşîhat ider ki himmetine zâhirde istinâd (6) idecek bir imâm dñm-dârlıḡ ḡizmetinde bezl-i maḡdûr ider (7) ḡalmayınca sen bir vechle iḡtiyâṡı elden bırakmayup kendi (8) kendin̄i dâ'imâ müteyakkız ve mu'arrâ ideḡör. Yoksa (9) helâk muḡarrerdir. Qaldı ki

⁴⁷⁷ Dalganın dizgini deryânın irâdesinin elindedir. Aman feleğin kötü tavrından şikâyet etme.

⁴⁷⁸ Geride bir büyük incinin kalmadığı şu anda sakın kâfilenin arkasında uykuya varma.

zamānemizde bulunan erbāb-ı (10) irşādîñ nefis ve şeytān ile mücāhedesi bi-‘aynihî hālā mübtelā (11) oldığımız Moskov seferine benzer ki mücāhedeleri ‘adem-i istikāmetlerinden (12) bā’iş-i hüsrān olmadadır. Kibārdan biri ki faķīrîñ ‘inde (13) şādık ve müstakīm ādemdir, ibtidā ordu-yı hümāyūn (14) Edrine şahrāsında nüzul ve ‘īd-i azhāda şalāt-ı ‘īd (15) için Şultān Selīm Cāmi‘i’nde yemīn eyledi ki ‘asākir-i (156a) (1) İslām’dan bir ādem namāza gelmedü deyü. Ammā seferlüye şalāt-ı ‘īd (2) lāzım olmasun, üç dört yüz bin ādemden te’emmül eyle (3) İslām’ın ğurbetine ki öte berüden me’lūf oldukları bayram namāzına (4) birisi ragbet itmemiş. Kaşda muķārın tahrīr eyledim ki bu seferde (5) aḫvālimiz şonra gelenler bilüp ehl-i İslām mağlūb olmuş (6) dimesünler.

Harīf-i sūzen-i elmās-ı intikām neī

Meşev be hiç cerāhat nemek-feşān zinhār⁴⁷⁹

İntikāmîñ elmās ignesine akrān ve ķahrına müteḫammil (8) degilsin. Pes bu cerāhate tuz saçıcı olma, kaldı tuz saçmayınca (9) teşennüc olur olsun, sen itme. Zirā ‘ilāc ile ezziyetîñ daḫı mükāfātı (10) der-kārdır. Var kıyās eyle ki şıf ezziyet kaş ideniñ hālî (11) ne rütbeğe vāşıl olur. Hemān kıyāmet kışāş-ı huķūķa maḫşūş (12) gibidir ve bu bābda teklīf ve ḫadd-i bulūĝ şart degildir. Ḥayvānāt (13) ve etfāl birbirinden ḫaķlarını kışāş iderler ve tuz saçma (14) kināyeye şarf olunur. Meşelā bir zālîmi aḫz olunmuş gördükde (15) rū-be-rū itdikleriñ bulduñ mu deyü yāresine tuz saçma (156b) (1) gibi ki bu şüretde daḫı vazīfesi olmadığına mükāfātdan (2) ḫazer olunur. Ḥāşılı ķıldan ince ķılıçdan keskin bir mu‘ameledir.

Besest rūḫ-ı za‘īf-i turā girānī-yi ten

Tu hem ze ḫāb mekūn bār-ı ḫod girān⁴⁸⁰

⁴⁷⁹ İntikāmın elmas iğnesine akrān degilsin. O halde hiçbir yaraya tuz saçıcı olma.

⁴⁸⁰ Senin zayıf ruhuna bedenin ağırlığı yeter. Sakın sen de uykuyla yükünü ağırlaştırma.

Senin̄ za'if ve cüz'î olan (5) rūhūna tenin̄ sıkl̄leti yetişür. Amān sen dahı uyğudan (6) kendi yükün̄i şak̄il itme. Murādı nevm̄in̄ bā'isi olan keşret-i (7) ekl ü şürbün̄ kılletine terğibdir. Zîrā ta'am geregi gibi olduğda (8) nevm terk olunsa bundan a'zam sıkl̄let olmaz. Ya'ni rūh (9) bedene ta'alluk sebebinden münfa'il ve za'if olmuşken bir taraftan (10) sen dahı aḥkām-ı hayvān̄in̄ keşretiyle za'fını muzā'af (11) itmeyüp rūḥāniyet evşāfını kesble cismāniyyet̄ine rūḥāniyet (12) virmeye sa'y eyle dimekdir. Zîrā rūh ile cism̄in̄ aḥvāli (13) aḡrab ḥālātındadır. Tedbîr ve taşarruf cihetinden dahı rūh cismde (14) müeşşir olduğu gibi mizāc cihetinden dahı cism rūḥa te'sîr (15) idüp aḥmaḡ ve cāhil ve süfliyyāta mā'il ider. Vāқи' olan (157a) (1) böylecedir.

Ḥarîf-i seyl-i ḥavādiş nemîşevî Şā'ib
Mesāz ḥāne derin̄ tîre ḥākdān zinhār⁴⁸¹

Ey Şā'ib, ḥavādiş (3) seyl̄ine akrān ve muḡābil olamazsın. Amān bu karanlık türāb-ḥānede (4) ev yapma. Zîrā hıfzı imkānda degildir, yıkılır ve sen (5) dahı altında ḡalursın.

Binā-yı ḥāneye şarf oldu himmetin̄ ḥayfā,
Yapıldı ḥāne yıkıldı gönül ḥarāb oldu.

⁴⁸¹ Ey Sâib, olayların seline akrān olamazsın. Sakın bu karanlık toprak yerde ev yapma.

Gazel 43

Ze āşinā be sühanhā-yı āşinā mī-sāz
Be b̄uy-ı p̄rhen-i ğonçe bā şabā mī-sāz⁴⁸²

Åşinādan āşinā söz ile geçin, (9) ğonçe p̄rāhenin̄ koķusı sebebiyle şabā ile geçin. Ya'ni (10) ğülşen-i 'ālemde ğonçe-i maṭlabdan ye'sin̄ şūreti yoķdur. (11) Meger ğāyet cehle mübtelā ola. Yoķsa ğonçeye vuşūl (12) mümteni' olduķda şabādan rāyihāsın almak mümkündür. Ve bir (13) āşināya mülākāt müte'azzir olduķda şöḫbeti vuşlatın̄ (14) bir nev'idir. Qaldı ki ğalb-i 'āşık ḳanā'at bilmez. Bir suāl-i (15) müveccehdır. Ekşer aḫvāle böyle suāllere nāçār lafzı cevāb-ı müfid olur. (157b)

Meger be menzil-i maḳşūd pey tevānī bürd
Ze destġirī-yi üftādegān 'aşā mī-sāz⁴⁸³

Ola ki menzil-i maḳşūda iz iletmeye ḳādir (3) olasın, düşmüşlerin elini ṭutucılıķdan 'aşā yap. (4) Ya'ni bu destġirī-yi üftādegān bir 'acīb 'aşādır ki her kimiñ (5) elinde bulunur ise her ḳanķı menzile varılsa bu 'aşān̄ (6) şāḫibi anda bulunur. Ma'ahāzā sen anı ḳāfile 'aḳabinde düşmüşler (7) 'inde biraķup geçmiş idiñ. Pes ma'lūm oldu bu 'aşāyı (8) kerem-i cibillī ve saḫāvet-i ḫilķī merḫamet-i 'amme şāḫiblerine (9) iḫsān iderler. Yoķsa her leim̄ mālīk olacaġı 'aşā (10) degildir.

Meşev çü dāne-i gendüm be pākī ez ḫod emn
Şüdü çü pāk ze ğiş ü berg āsyā mī-sāz⁴⁸⁴

⁴⁸²

⁴⁸³ Düşmüşlerin elini tutmak vesilesiyle aşā yap. Belki maksudun menziline iz bulursun.

⁴⁸⁴ Buğday tanesi gibi temizlik ile kendinden emin olma. Kin ve hileden arındıġında deġirmen tedārik eyle.

Dâne-i gendüm gibi pâklık (12) ile kendinden emîn olma. Çünkü gıll ü gışdan pâk olduñ (13) degirmen tedârikin eyle. Ya'ni maķâm-ı emniyyet 'azîzdir. Tâ cennete (14) duhûle dek tavırdan tavra her anda imtiḥânât-ı ilâhiyye ile (15) kâ'inât naķl itmededir. Şaķın ben pâk oldum deyü ve şadaķât (158a) (1) ve iḥsânım kemâlinedir. Baña bir każâ ve belâ gelmez i'tikâdında olup (2) fużülî maķâm-ı emniyyete kendinden duhûl itme ki bu ḥâlet bir (3) vechle kesb olunmaz. Meşelâ bu i'tikâd üzre iken bir każâya (4) uğrasa ya İmândan çıkar ye's-i küllî getürüp şeytana (5) maşhara olur. Ve ma'lûm ola ki ḥavf ve recâ 'ilme tâbî'dir. (6) Mişâli bir âdem fenn-i nücumı bilse ḥusûf ve kûsûfuñ 'illetlerin (7) fehmi idüp vâķi' olduķda aḥkâmına nazâr eyle, iktifâ ider. Ammâ (8) a'lem-i 'ulemâ ve aḥkem-i ḥükemâ ḥâtemü'l-enbiyâ şallallâhu 'aleyhi ve sellem (9) ḥâzretleri kûsûf olduķda ğâyet ıztıâba düşüp (10) 'alâ'im-i ḥavf vaḥşet ve âşâr-ı telâş ve dehşet sîmâ-yı (11) şerîflerinde nümâyân olup gâḥ du'â ve tazarru' ve gâḥ (12) şalavât ve ibtihâl ile münkeşif oluncaya dek mücâhede buyururlar (13) idi. Pes ma'lûm oldu ki müneccim efendiniñ 'ilminden ḥâric (14) bir bâ'is-i ḥavf var imiş. O ḥâletde ki ḥükemânîñ andan ḥaberleri (15) yok ve bundan aẓhar mişâli budur ki bir fıçı baruda bir âteş atma (158b) (1) ile bir bilmeyen âdeme emr eylesen bilâ-tevaķķuf atar. Ammâ âteşle (2) baruduñ ictimâ'ında zuḥûr iden ḥâleti bilene emr itsen (3) eger akrânîñ ise saña mecnûn dir. Yâḥud emriñ kendine (4) nâfiz bulunur ise fermân efendimizîñ, lâkin şimdilik sizler (5) falân maḥalle dek ba'îd olup ve bizler de şu tarîķ ile baruda (6) âteşi işâl idelüm, yoksa birimiz şerrinden ḥalâş idemeyüz (7) deyü izḥâr-ı 'aciz ider. Bu tatvîlden murâdım ḥavf ve emniyyet (8) herkesiñ 'ilmi ķadar olur dimekdir. Bu sebebden sa'âdet-i (9) dâreynimiz a'lem-i maḥlûķa taķlîde merbûṭ olmuşdur ki her ne (10) buyurdu ise şıdķ-ı maḥz ve vâķi'â 'ilm-i ilâhîdir.

Cemâl-i şâhid-i maķşûd râ şebâtî nîst

Hemân tu sa'y kün âyine râ şafâ mî-sâz⁴⁸⁵

⁴⁸⁵ Maksudun hâtırdaki cemâlinin sebati yoktur. Hemen sen çalışıp aynanı berraklaştır.

Maḫşūd şāhidi (13) cemālīnīn bir şebātı yoḫdur. Hemān sen sa‘y idüp āyineyi (14) şāf eyle. Şāhid, iştīlāḫ-ı ḳavmde maḫbūbūn ḫayālde (15) ḳalan şūreti oldıḡma o cemālīn şebātı yoḫdur. Mir‘āt-ı (159a) (1) ḳalbe cilā vir ki tenevvū‘āt-ı tecelliyāt ile mütelezziz olasin (2) deyü tenbīh eyledi. Mes‘elenīn fūrū‘ı ḳatı çoḫdur, velī maḫalli (3) degildir.

Kilīd-i ḳufl-ı ḫod ez cīb-i dīgerān meṭaleb

Çü ḡonçe ez gireh-i ḫod gireh-güşā mī-sāz⁴⁸⁶

Kendi ḳuflūn (5) miftāḫını ḡayrıların ḳoynundan arama. ḡonçe gibi kendi ‘uḫdeñden (6) ‘uḫde-güşā yap. Ya‘ni miftāḫı kilīdden tedārik eyle ki (7) uşūle muvāfiḳ çilingīr olasin. Bu ‘irfānda şā‘ir (8) gelmek muḫāl ḳabīlindendir. Lākin her fehm olunan murādı (9) ḳaleme gelmez. Ve vāḳı‘ā ḳalbin fütūḫı elbetde kendi isti‘dādı (10) ile vāḳı‘ olup ṫaşradan ḫarekātın bu ḳaḫiyyede (11) medḫali yoḫdur.

Künūn ki ḳadd-i tu gerdīd ḫalkā-i der-i merg

Tehiyye-i sefer-i ‘ālem-i beḳā mī-sāz⁴⁸⁷

Ḫālā ki seniñ (13) ḳāmetīn bāb-ı mevtīn ḫalkāası oldı, ‘ālem-i beḳā seferiniñ (14) tedārikin eyle ve seniñle berāber mu‘ammer olan ṫūl-i emel ve ḫırşīn (15) muḫteziyāt-ı vāhiyelerine aldanup beş ḡünlük ‘ömr (159b) (1) iḫün senelik ma‘īšet tedārikinde olma ve vāḳı‘ā (2) eger beniādem ḫubb-i dūnyā üzre mecbūl olmasa ‘ālem çoḫdan (3) ḫarāb olmuş idi. Zīrā ḳatı çoḫ vāḳı‘ oldı ki seksen sene (4) mu‘ammer olmuş zātlārın yigirmi sene rızḳ-ı ma‘lūmı var iken (5) benim ḫālīm niçe olsa gerek deyü vefāt idüp vārişler (6) şāfāsın sürdiler. ‘Aḳla muḫālīf bir ma‘nādır.

Eger çü serv ser-i sebz ārzū dārī

⁴⁸⁶ Kendi kilitinin anahtarını başkalarının koynunda arama. Gonca gibi kendi düğümünden düğüm açıcı yap.

⁴⁸⁷ Senin kâmetinin, ölümün kapısının tokmağı olduğu bugün ebedi âlem seferinin hazırlığını yap.

Ze cāme-hāne-i kısmet be yek abā mī-sāz⁴⁸⁸

Eger serv gibi hazānsız bir yeşil (9) baş ārzū ider iseñ kısmet cāme-hānesinden (10) bir aftānla geinüp elbise-i reng-ā-reng zīnete ‘āşık (11) olma. Ya’ni avā‘il-i ‘ubādan a‘-ı nazar şafā-yı hātır (12) ve behişt-i hāzır ittifā-ı ‘ualā üzre melbes ü me’kel ve meskende (13) itişār üzre olmadadır ki tecrübemiz müddet-i vāfire (14) seyāhatde bu siyā üzre mürūr eyledi. Ammā mecbūr olduğumuzdan (15) şafāsını cefā tahayyül ider idik. Zīrā aşda mebnī bu siyā (160a) (1) ve şūreti iltizām iden elbetde şāhib-i rütbe olur.

Der ā be mülk-i tevekkül ü hüsrevān be-nişīn

Ze āsmān ü zemīn bā u āsyā mī-sāz⁴⁸⁹

Tevekkül mülküne gel, pādişāhlar gibi otur. Gökden degirmen (4) ve yerden būsān yap. Ya’ni rız-ı mu‘ayyen eyle. Bi’t-abi‘ insāndan (5) rızın telāşı ref olduğdan şonra ekdār-ı sā‘ir kendine (6) oqlu te’şīr itmedii gibi ki mülükün şanı böyledir. Tevekkül-i tām (7) şāhiblerine daı bu hālet ‘ārız olup suāl itseler (8) esbāb-ı zāhireden āsmānı degirmen ve rū-yı zemīni būsān (9) itmiş gibi ki esbāb-ı zāhireye i‘timādın şūretidir hālını (10) ifade ider.

Eger hevā-yı şeker-h‘āb-ı ‘āfiyet dārī

Ze ferşhā-yı munaaş be būriyā mī-sāz⁴⁹⁰

Eger ‘āfiyet şeker-h‘ābının (12) ārzūsın ider iseñ munaaş dōşemelerden būriyā ile (13) geçin. Zīrā dūnyādan herkes ne adar az ider ise o adar (14) ekdār az demek anūn-ı ilāhiyedendir. Lākin uzadan te’emmül (15) ile far u anā‘atde olan rāhat idrāk olunmaz ve belki (160b) (1) şūretinden isti‘āze iderler. Ammā bir zamān

⁴⁸⁸ Eger servi gibi başın yeşil olsun istersen, kısmet mağazasından bir kaftanla geç.

⁴⁸⁹ Tevekkül mülküne gel, pādişahlar gibi otur. Gökten degirmen, yerden bostan yap.

⁴⁹⁰ Eger salıın tatlı uykusuna heves eder isen nakışlı dōşemelerden hasırla geç.

şebeke-i keşrete ve refâhiyyete (2) mübtelâ olup bir cāzibe-i kıdsiyye ile kanā'ate tenezzül itmiş (3) 'arife suāl olursa şekerh'ab-ı 'āfiyetin çāşnisin (4) ifâdeden 'aciz olur ve bu şüret nâdir olduğına faqrın (5) ıztırârîsi rızāya muķārın bulunur ise ihtiyârisinden (6) eşref olur.

Mebāş zîr-i siyeh-ḥayme-i felek Şā'ib
Berā-yı ḥ'ışten ze dūd-ı dil semā mî-sāz⁴⁹¹

Ey Şā'ib, (8) felek siyāh ḥaymesinin altında olma. Kendin için (9) gönül duḥānından bir semā yap. Ya'ni beher ḥāl zîr-i duḥāndan (10) istiḥlāşa çāre olmayınca bārî kendi duḥānına ilticā (11) ve anınla iktifā eyleyüp imtināndan münezzeh ol. Gūyā kıyāmetde (12) semavāt aşlına 'avdetle duḥān olmaların İhām ider ki bi'l-fi'l (13) kıyāmeti kendi kendine izhār eyle demek ister. Beyt:

Duḥān-ı āh (14) bālā-yı serimde.

Ḳıyāmet var aḥvāl-i dilimde

Ki ya'ni ḳabr-i ten (15) şakḳ oldu çıkdım

Ḳuruldu maḥşerim dīdāra bakdım. (161a)

(1) Ḳıyāmet intizārın çekmez 'aşık

Bu rü'yâyı görür ammā uyanık.

⁴⁹¹ Ey Sâib, feleğinin siyah çadırı altında olma. Kendin için gönül dumanından bir gökyüzü yap.

Gazel 44

Şoĥbet-i 'ışk u ĥired sâz negerded hergiz
Bülbül ü cuġd hem-âvâz negerded hergiz⁴⁹²

Aŝlâ 'ıŝkla 'aqlın şoĥbeti (4) muvâfaĥat ħabûl itmez. Bülbül baykuş ile aŝlâ hem-âvâz olmaz. (5) Ya'ni 'ıŝk, ma'şuĥuñ fikrinden mâ'adâ her ne var ise 'abeş ve (6) bîhûde 'add idüp bir vechle mürâ'atine şarf-ı fikr itmez. Ammâ (7) 'aql ĥâzıra mâ'il ve dâ'imâ umûr-ı ma'âşının suhûlet-i ĥuşûli (8) ħaydı ile muĥayyed ve esbâbına mürâ'ate mecbûl olup her (9) vechden 'ıŝka muĥâlif olduġıma 'ıŝkıñ olduġı (10) maĥalden zarûrî firâra mużtar olup şoĥbetinden nefret (11) ider. Ve 'aqlı baykuşa teşbîh itmesi ħalbi vîrân ve envâr-ı (12) ilâhiyyeden maĥrûm itdiġi vechdendir ki 'aql-ı ma'âşa (13) şarf olunur.

Men-i mey-ĥâre vü hem-râhî-yi zâhid heyhât
Şoĥbet-i seng ü sebû sâz negerded hergiz⁴⁹³

Men-i mey-ĥâre (15) ve zâhidle şoĥbet ve refâĥat ba'iddir. Taş ile destiniñ (161b) (1) şoĥbeti aşlâ sâz ve muntazam olmaz. Zîrâ beynlerinde inkisâr (2) mefhûmı ülfete mâni'-i a'zamdır. Lâkin merĥûm sâz olmaz ta'biri (3) ile îhâm eyledi ki zâhidle benim şoĥbetim bir âdem taşı destiye (4) urup sâz itmek murâd itmesine beñzer ki anlardan bir ĥoş (5) şadânın zuhûrı muĥâl gibidir deyü ve desti ki mey-ĥâre (6) teşbîh olundu taş ile münâsebet tedârikinde olsa (7) tarîķi şüretini ĥarâb idüp bir zamân ruĥûbetle 'acz itmeye (8) muĥtâc ki meşâkile vâşıtasıyla şoĥbet oluna. Bu ise (9) destiniñ ħurumuş ellerinden gelmez.

⁴⁹² Asla aşk ile aklın sohbeti uzlaşma kabul etmez. Bülbül sesi baykuş ile asla uyumlu olmaz.

⁴⁹³ Benim gibi bir sarhoşla zâhidin yoldaşlığı, heyhât!. Taş ile şarap testisinin sohbeti asla muvâfik olmaz.

‘Acz rā mühr be leb zen çü belā nāzil şüd
Be kemān tîr-i kaçā bāz negerded hergiz⁴⁹⁴

(11) Çünkü belā nāzil oldu ‘acziñ dudağına mühr ur. Zîrā ‘acizâne (12) feryâdın fâ‘idesi yokdur. Ve esās tesliyet budur ki tîr-i kaçā (13) aşlā kavse ‘avdet itmez. Ya‘ni ‘adetā oklardan sağ bulunanları (14) kemān-dār yine kemāna ‘avdet itdirir. Lākin kaçā kemānının oğı (15) girdiği yerde kalur. Beytiñ mefhūmı bu kadardır. Ammā ta‘lîl nākışdır. (162a) (1) Terbiye kabûl itmez.

Tā kesî gil nezened revzen-i bînâyî rā
Be ruheş rahne-i dil bāz negerded hergiz⁴⁹⁵

Tā bir kimse başar penceresin (3) çamurlayup hükümünü ibtāl itmedikçe anıñ yüzine aşlā (4) gönül rahnesi ya‘ni başiret ki çeşm-i dildir açılmaz. Kezālîk (5) havāssîñ cümlesi bu kaç‘idede mütesāviyedirler, tā ahkāmı (6) ta‘îl olunmadıkça havārîk maķūlesi maķsūsāt anlar ile (7) derk olunmaz. Ricālu’llāhıñ kibārına maķşuş hālāt-ı nefsiyelerdendir (8) ki bi-ħamdi’llāh te‘ālā nefsimizde mevcūd degil ise de (9) ‘ilm cihetinden bu huşuşların vücūdına yaķınımız vardır. (10) Bu kadar ādemden dirîğ olur fazîlet dehrde Sen hemān (11) şüretle ķāni‘ olma Nuşret ādem ol.

Kebk eger ħande-i bî-cā neküned men zāmin
Ki giriftār be şahbāz ne gerded hergiz⁴⁹⁶

Eger keklik (13) bî-cā ħande itmez ise ben kefîl ki aşlā şahbāza giriftār (14) olmaz. Ammā ħaķîkatine muħālifdir ki keklik gülmez diyeler. Murādı (15) ibtilāların ekşeri

⁴⁹⁴ Belā geldiğinde aczin dudağına mühür vur. Çünkü acizâne feryâdın bir faydası yoktur.

⁴⁹⁵ Bir kimse görmeklik penceresini çamurlamadıkça yüzüne asla gönül gediği açılmaz.

⁴⁹⁶ Eğer keklik yersiz gülmese asla doğan kuşuna av olmayacağına ben kefilim.

‘ibādîñ kesbine merbûť oldıđın ifâdedir (162b) (1) ki kemâl-i istiķâmet ile bile bir kimse için (2) maķâm-ı emniyet müyesser degildir. Beyt:
Güldi gül şonra gülâb (3) ile bükâsın gördük.
Ağladırılar seni bî-çäre hemân gülmeye gör.

Tâ tu Şâ’ib ze ĥis ü ĥâr neyefşânî dest
Şu’le-i âh ser-firâz negerded hergiz⁴⁹⁷

Ey Şâ’ib, mādâm sen ĥis ü (6) ĥârdan el saçup fidâ itmedikçe aşlâ âh şu’lesi (7) ser-firâz olmaz. Zîrâ âh muķtezâ-yı âteşdir, tâ sen çör (8) çöp maķûlesi olan dünyâyı elinden atmadıkça ‘alâmet-i (9) ziyâfet-ĥâne ‘ışķ-ı ĥaķîķî olan âh-ı sūznâk zuhûr itmez. (10) Bu maķâmı taĥrîr ider iken bedâheten bu beyt nazm olundu:
(11) Köhne dîbâ-yı beden sîm-i ĥaķîķat dâred
Lîk bî-sūhten (12) ân sîm neyâyed der kef
Ma’nâsı, köhne dîbâ gibi olan bedende (13) ĥaķîķat sîmi vardır, lâkin yakmadıkça çıķmaz. Bir güzel mazmûndur (14) ve ġâlibâ bıkırdır. Eger ‘anâşırda olan esrâr-ı ilâhiyye nuşuşun (15) te’yîdi ile tafşîl olunsa niçe a’mâları başîr ider. (163a)

⁴⁹⁷ Ey Sâib, sen çör çöpü saçmadıkça asla âh ateşinin başı dik olmaz.

Gazel 45

Şad gül be bād ref̄t ü gül-ābī nedīd kes

Şad tāk huşş geşt ü şerābī nedīd kes⁴⁹⁸

Yüz gül bāda gitdi, kimse bir gül-āb (3) görmedi. Yüz aşma kurı oldu, kimse bir şarāb görmedi. (4) Ya'ni gülden netīce gülāb ve tākdan netīce şarāb iken ekşerinde (5) taḥallūf idüp rütbe-i ūlāda telef oldılar. Murādı temşīliye (6) ʔarīki üzre benīādemīn ekşerinde kemāl-i ādemīyyet zūhūr itmedigine (7) irsāl-i meşeldir. Zīrā Ādem 'Aleyhi's-selāmīn ḥaqqında olan i'tinā (8) 'umūm iktizā ider idi ki zūrriyeti cümle şulbünde iken vāqīf (9) olan olup şonra ictibā dahil yalnız kendi ḥaqqında oldu. (10) Evlāda geldikde herkesde zellāt maḳāmına göre zūhūr (11) idüp sa'adet bir gürūh-ı mu'ayyene ḥaşr olundığı deḳâyık-ı (12) ḥükm-i ilāhiyyedir demek ister.

Bā teşnegī besāz ki der sāḡar-ı sipihr

Ġayr ez dil-i güdāḥte ābī nedīd kes⁴⁹⁹

Şusuzluḳ ile (14) geçin ve ūlfet eyle ki sipihrīn sāḡarında erimiş ḳalbden (15) ḡayrı kimse bir şū görmedi. Ya'ni şūretā şū deyüp içdigin (163b) (1) ma'nāda ḳulūb-ı müzābeden 'ibāretdir ve belki bu dār-ı ibtilānīn (2) cümle ni'metleri mevādd-ı menfūreden müstaḥīl şūretlerdir. (3) Bu sebebden erbāb-ı başīret ma'īšet-i dūnyeviyyeden farā'izi (4) edāya ḳādir olacaḳ miḳdār ile iktifā idüp istizāde (5) ḳaydıdan zāhiren ve bāḥinen ḳurtulmuşlardır.

Āb-ı ḥayāt mī-talebed ḥırş-ı teşne-leb

Der vādī ki mevc-i serābī nedīd kes⁵⁰⁰

⁴⁹⁸ Yüz gül yeke savruldu, kimse bir gülsuyu görmedi. Yüz bağ kurudu, kimse bir şarap görmedi.

⁴⁹⁹ Susuzluḡa alış, çünkü feleḡin kadehinde erimiş kalpten başka kimse bir su görmedi.

⁵⁰⁰ Kimsenin bir serap dalgasını görmediḡi bir vādide susuz dudaklı açgözlülük ölümsüzlük suyu ister.

(7) Bir vādīde ki kimse bir serāb mevcini görmedi şusuz şudaklu (8) hırş āb-ı hayāt taleb ider. Te’emmül eyle hırşīn bīhūde telāşına. (9) Vāķī’ā bu ma’nā ‘uķalā beyninde mücessemidir. Zīrā Mevlā-yı müte’āl (10) “leķad ḥalaķne’l-insāne fī kebedin”^{XL1} ya’ni ‘izzetim celālim ḥaķķı için biz insānı (11) meşakķatde ve miḥnetde ḥalk eyledik deyü ķasem itmiş iken insān ile bile (12) ķocayan ṭama’ bu miḥnet-ābādda āb-ı hayāt için ebedī ķalmaķ temennā ider (13) ve envā’-ı emrāz-ı müzminelere mübtelā iken ve ḥarekete mecālī ķalmayup bir ān rāḥatı (14) ķalmamış iken yine bu ḥalle beķāyı mevṭīn üzerine tercīḥ ider ve bu mertebe (15) ğaḫletīn sebebi ekşer nüfūs-ı ḥāzıra mā’il olup rūḥāniyyete (16) bīġāne olduġındandır.

Ṭayy şūd cihān ü ehl-i dilī ez cihān neḫ’āst (164a)

Deryā be teh resīd ü seḫābī nedīd kes⁵⁰¹

Cihān ṭayy olup (2) bitdi ve bir gönül şāḫibi cihāndan ķalkmadı. Deryā nihāyetine (3) irişüp kimse bir seḫāb görmedi. Murādı evvelki mazmūnı (4) te’yīddir ki ḥalkīn mizācı şūrābe-i hayāt-ı fāniyyeden (5) sīrāb olmayup içdikçe ‘aṭaşları müzdād şuşadıķça (6) yine bu şūrābeden istimdād itmedendirler ve bir kerre fikr itmezler (7) ki bu şūret-i istiķsā-yı ma’nāvī helāk itmezden evvel (8) seḫābīn deryādan nefreti şūretinde irtifā’ı gibi ālāyiş-i (9) dünyeviyyeden terfī’ idüp beyne’l-aķrān mi’rāc-ı himmetimi a’lādan (10) ideyim deyü ve ḥāl bu ki enbiyā ve ‘ulemā pey-der-pey gelüp bu istiķkānīn (11) ‘ilācı bu şudan ‘aṭaşdadır deyü tenbīhler her ‘aşrda vārid olmadadır.

Īn mātem-i diger ki der Īn deşt-i āteşīn

Dil āb geşt ü çeşm-i pūr-ābī nedīd kes⁵⁰²

⁵⁰¹ Cihan dürülüp kaldırıldı, bir gönül sâhibi cihândan kalkmadı. Deniz tükenip dibine erişti, bir bulut görmedi hiç kimse.

⁵⁰² Bu ateşli çölde bu da bir başka mâtemdir ki gönül eriyip su olduğu hâlde bir ağlar göz görmedi kimse.

Bu dağı bir başka mätemdir ki bu äteřlü řahräda göñül (14) eriyüp řu oldu ve bir ağlar göz kimse görmedi. Ya'ni 'adem-i бүкә kılllet-i (15) äbdan neř'et ider iken bu maķāmda şuyun keşretinden kılllet-i бүкә (164b) (1) zuhūr eyledi. Murādı dünyāda çekilen belā ve miğenden ķulüb eridi (2) lākin bu belādan dünyada iken emniyyetin țarīķi olmadığın idrāk (3) idüp 'aķıbeti fikr ve mevti zıkr idüp ağlar bir göz görölmediği (4) başka mätemdir deyü ķasvet-i ķulūbdan řikāyet eyledi.

Ez gerdiş-i felek şeb-i kütāh-ı zindeği
Zān sān be ser resīd ki ħ'ābī nedīd kes⁵⁰³

Felek devrānından ħayātın kısa gicesi (7) o uslūbdan 'acele ile tamām oldu ki kimse bir düř göremedi. (8) Murādı 'ömr her ne ķadar țavīl olsa encāmında rü'yāsız birķaç (9) daķıķa nevme varmaķ ķařırü'l-müdde görünmesinde mübālağadır. (10) Siyyemā "en-nāsü niyāmün"^{XLII} mefhūmı üzre 'alemi zıll ü ħayāl müřāhede (11) iden 'arif kem düř görmez.

Dār-ı bekāya rıĥlet idüp Nişlü (12) Muřtafā
Ķalması ehl-i ğaflete deyr-i o ya-nun-kaf-mim-sin-ya-nun

Ez dāniř ānçi dād kem-rızķ mī-nehed
Ķün āsmān dürüst ĥesābī nedīd kes⁵⁰⁴

'İlm ü ma'arifden her ne virdi ise rızķın noķřānına (15) vaz' ider. Zīrā bilā-řübhe 'ilm rızķın eşrefidir ki rūĥun ħayāt-ı (165a) (1) ebediyyesi 'ilm ile olur. Pes āsmān gibi bir dürüst ĥisāblu (2) ĥakīmi kimse görmedi. Ve ađleb aĥvālde rızķ-ı maĥsūs ile (3) ma'nevī cem' olmaz. Ve řā'ib merĥūm elbetde řā'irāne edādan (4) gāhice tařavvufi telef ider. Zīrā rızķu'llāh ki ferā'izi edā (5) idecek ķadar ķudrete sebep dimekdir. Böyle rızķ her nefsin (6) 'ömri tamām oluncaya dek ne munķaťı' olur, ne ĥarām

⁵⁰³ Feleğin dönüşünden hayatın kısa gecesi öyle çabuk sona erdi ki kimse bir rüyā görmedi.

⁵⁰⁴ İlimden her ne verdi ise rızķın eksiğine verdi. Ķünkü ĥiç kimse gökyüzü kadar doğru hesaplı birini görmedi.

olmak taşavvur (7) olunur. Zîrâ kefâlet-i ilâhiyyededir. Ammâ halk bu rütbeden ziyâde telezzüzât-ı (8) şehvâtiyyeyi dahı rızq-ı ma'hûde idhâl idüp hill ü hürmetinde (9) bahş ve kılletinden Şâ'ib gibi şikâyet iderler.

Beşiken tılsım-ı hestî-yi hod rā ki ğayr ez ĩn
Ber rû-yı ān nigār niķābî nedîd kes⁵⁰⁵

(12) Kendi vücūduñ tılsımını kesr eyle ki o nigārñ yüzi üzre kimse (13) bundan ğayrı bir niķāb görmedi. Tılsım-ı vücūdı kesr itmek iki tarîķ (14) ile olur. Biri mevt-i ihtiyārî ve biri mevt-i iztirārî. Ammâ merhūmuñ (15) naşîhati evvelki kısmına terğibdir ki henüz dünyâda iken ehl-i (165b) (1) cennetñ aĥvâline istişrâfa vesîledir. Tafşîle muhtâc (2) bir mazmūndur, lâkin merhūm zıkr itdikçe imkânı rütbe-i muķaddemen (3) taķrîr olunduğundan bu ķadarca ile iktifâ olundu.

Bād-ı ğurūr der ser-i ĥayrân-ı 'ışķ nîst
Der baĥr-ı ābgîne ĥabābî nedîd kes⁵⁰⁶

(6) 'ışķñ ĥayrân olan başında bād-ı ğurūr ve hevâ-yı kibir yokdur. (7) Mir'ât-ı i'tibār budur ki şîşe baĥrinde bir kimse ĥabāb görmedi. (8) Zîrâ ĥabāba sebep rîĥdir ki şunuñ arasında ķalup yüzünde (9) ķabarcıķlar zuhūr ider. Ćünkü āyine aşlında müteĥayyir ādemñ gözi (10) açılıp kapanmağdan münezzehdir. Ve şüretâ şuya müşābih olduğı (11) için baĥr tesmiye oldu. Ve vāķı'ā ĥabāb taşavvur olunmaz. Pes (12) 'ārife nisbet bir mişāl-i 'azîmü'ş-şān oldu ki 'aşķñ ĥayrân olan başında (13) ğurūr rüzġarı olmaz deyü ve fi'l-ĥaķîķa 'ışķñ kendüsi (14) rûĥānî olduğına her kimde zuhūr ider ise kibirden ve ğurūrdan (15) iz ķoymaz.

Ĥarfîst ĩn ki Ĥızır be āb-ı beķā resîd

⁵⁰⁵ Kendi varlığının tılsımını kır. Ćünkü o güzel yüzlü sevgilinin yüzünde bundan başka peçe kimse görmedi.

⁵⁰⁶ Aşķın hoyran olan başında gurur yeli yoktur. Şişenin denzinde kimse bir kabarcık görmedi.

Zî'n (166a) çerh-i dil-siyeh dem-i âbî nedîd kes⁵⁰⁷

Bu bir sözdür ki Hızır âb-ı hayâta (2) irişdi, bu kalbi kara çerhden kimse bir yudum şu görmedi. (3) Vâkı'î beyâna şarf olunsa ni' met-i ilâhiyyeniñ çerhe nisbetinden (4) tahzîre çıkar ki a'zam esbâb-ı kâ'inât semevât iken bir kimseye (5) bir içim şu virmeye kudreti yokdur dimek ola. Ammâ murâdı 'âdât-ı (6) şu'arâya iktidâ üzre çerhe zemm itmekdir.

Şâ'ib be her ki mî-nigerem mest ü bî-ḥodest

Her çend sâkî vü şerâbî nedîd kes⁵⁰⁸

(9) Ey Şâ'ib, her kime nazâr ider isem mest ü bî-ḥoddur. Her çend (10) bir sâkî ve şarâb kimse görmedi ise de. Sarhoşun evvel (11) ḥâtıra ḥuṭûr iden mefhûmı ḥayır ve şerrini bilmez dimekdir. Ekşer (12) maḥlûkât bu şan'atda müşterekdirler. Vâkı'a her ânda irtihâli imkânda (13) oldıgımı bilüp dünyâya dört eli ile teşebbüs iden derdmendler (14) mest ü bîḥod ve mecnûn u bengî degil de nedir.

⁵⁰⁷ Hızır'ın âb-ı hayata eriştiği bir kuru sözdür. Bu kalbi kara felekten kimse bir yudum su görmedi.

⁵⁰⁸ Ey Sâib, her kime baksam sarhoş ve kendinden geçmiştir, her ne kadar hiç kimse bir sâkî ve şarap görmediyse de.

Gazel 46

Ez dil-i āgāh der ʿālem hemīn nāmešt ü bes
Çeşm-i bīdārī ki dīdī ḥalka-i dāmešt ü bes⁵⁰⁹

(166b) (1) Āgāh gönülden ʿālemde hemān bu nām vardır, faqat bir uyanık göz ki (2) gördün ancak ḥalka-i dāmıdır. Vāqıʿā açık gözdür deyü ḥüsn-i (3) zanla ziyāretine vardığın zamāne meşāyihleri dām ḥalkası (4) gibi gözlerin açup züvvārın hediyyesine muntazırlardır. Mużinnelerin (5) zāhir ḥālleri böyle olunca āgāh gönüller ʿālemde bir nāmdan ʿibāret (6) olup erbābı zīr-i ḳubbe-i ihtifāda olduklarında şübhe yoktur. (7) Merḥūm daḥı bizim gibi şalāḥ ne olduğın fehm idüp ʿilme ḳādir (8) olmayınca zarūrī sersemāne ṭarīḳa dūnyāyı ḥalṭ ile sülūk (9) iden meşāyihleri begenmez ve mażmūn-ı müsāʿade itdikce hicv ider.

Rū be her ḥārī ki kerdem ḥāne-i şayyād būd
Her kef-i ḥākī ki dīdem perde-i dāmešt ü bes⁵¹⁰

Her ḳanḳı ḥāre teveccüh itdim ise şayyād ḥānesi idi. Her bir avuc (12) toprak gördüm ise ancak perde-i dām idi. Mażmūn-ı sābıḳın teʿyīdi (13) olmaḳ üzre İrād eyledi ki ḳande bu şūretde ḥār u faḳr u fāḳa ḥırḳasında (14) münzevī ādeme teveccüh itdim ise ḥāne-i şayyād olup beni ḳayd eyledi. (167a) (1) Ve hemān eczā-yı kāʿinātın müşahḥaşātı lisān-ı ḥālle “faḳirū ilallāh”^{XLIII} (2) āyet-i kerīmesin tilāvetle kendülerine iltifātdan taḥzīr iderler (3) dimekdir.

Çeşm eger pūşīde gerded dil nemīgerded siyāḥ
Bīşter dilgīrī-yi ĩn ḥāne ez cāmešt ü bes⁵¹¹

⁵⁰⁹ Āgāh gönün bu ālemde bir tek adı vardır, o kadar. Gördüğün bir uyanık göz sadece tuzak halkasıdır.

⁵¹⁰ Hangi fakire teveccüh ettiysem avcı yuvasıydı. Her gördüğüm bir avuç toprak ise ancak tuzak perdesiydi.

(5) Eger göz kapalı olsa gönül siyāh olmaz. Ekşeriyā bu gönül hānesinin
 karandıklığı (6) faḫaṭ cāmdandır ki sā'ir hānelerin 'aksine olmak üzere, ma'lūm ola ki
 (7) ḥavāss-ı bāṭına ḥavāss-ı zāhireye muḥtāc ve istiḫlālleri muḥāldir. Meselā (8)
 insān görmediği şeyi rü'yāda görmek olmaz ve farazā dört başlu (9) bir ādem
 görmüş, zāhirde his ile böyle bir ādem görmemiş ise de (10) lākin bu ādemīn eczālārı
 cümle 'ālem-i hisde gördüğü eşyālardır ve Rabbü'l-'ālemīni (11) rü'yāda görse ki
 beşer şūretinde rü'yāsı şahīḥ olur. (12) Ammā ma'nāda yine her dem gördüğü beşeri
 görmüş olur ki bu ādem (13) Rabbü'l-'ālemīni gördüm dise de şahīḥdir, görmedim
 dise de (14) şahīḥdir. Pes merḥūmuñ murādı gönül hanesi cāmdan karanlık (15) olur
 dimesi ya'ni māsivāya nazarla maḥsūsāt-ı ḥayāline munaḫḫaş (167b) (1) olmayınca
 bilā-şek āyinesi şāf olup, āşār-ı melekūtiyye zūhūruna sebep (2) olur dimekdir.
 Göreñ kim, gördüğü kim, māsivā kim,
 Bekā neyle olur, (3) mümkün-i fenā kim,
 Bu ma'nā 'ārife ma'lūm olunca,
 Bilür bīgāne kimdir, (4) 'āşinā kim.

Ser-nivişt-i berg-berg-i ĩn çemen rā ḥāndeem
 Ḥāşıl-ı naḥl-i temennā mīve-i ḥāmest ü bes⁵¹²

Bu çemenīn yaprak (6) yaprak başına yazılanı, ya'ni yāftaların okumuşumdur.
 Temennā naḥlinīn (7) meyvesi ḥāmdır. Faḫaṭ gūyā cümle ma'nevī ve şuverī eşcārīn
 (8) meyvelerinden bir vechle intifā' mümkündür. Bu naḥl-i temennādan ḡayrı (9)
 dimekdir. Zīrā taḥayyülāt-ı beşeriyye irāde-i ilāhiyyeye muvāfaḫat idüb, (10) ṭūl ü
 dirāz eskār-ı emeliyyelerin zūhūrı nādir vāḫi' olur. Hemān (11) 'āḫil olan ḫazā ve
 ḫaderīn ḫükmüne ḫanā'at idüp kendi me'mūr (12) olduğı ferā'iz ve sünenden ḡayrınīn
 fikrinde 'ömrini telef itmez.

⁵¹¹ Eğer göz kapalı olsa gönül kararmaz. Genellikle bu gönül evinin karanlıklığı kadehten olur.

⁵¹² Bu çemenin yaprak yaprak alın yazısını okumuşumdur. Temennā hurmasının meyvesi hamdır.

Tā ze ḥod bīrūn neyāyī ḥīṣ rā netevān šināḥt

Rāh-ı ın vīrāne-i der-beste ez bāmeṣt ü bes⁵¹³

(15) Kendinden taşra gelmedikce kendini bilmek mümkün degildir. Bu der-beste (168a) (1) vīrānenin kapusu ancak tamdandır. Yoksa gayrı tarīki yoktur. (2) Bu maẓmūn mükerrer sebkat itmiştir. Lākin aḥbābdan biri (3) bu beytīn şerhine bakmak murād itse izāḥ olunmayup (4) bu kadar ile iktifā olunınca şübhesi zā‘il olmaz. Bu (5) sebebden tercemelerimizde mükerrer çok vāki^c olur. Ḥālā (6) merḥūm “men ‘arefe nefsühū ‘arefe Rabbühū”^{XLIV} mefhūmuna işāret (7) olup buyurur ki eger nefsini bilmek ister iseñ aḥkām-ı (8) beşeriyet ve kıyūd-ı tabī‘at ki esfel-i sāfilindir tadrīcī (9) taḳlīl idüp bām-ı rūḥāniyyete ‘urūc itmeyince muḥāldir. (10) Zīrā böyle rabṭ olunmuş ve sülūk didikleri kânūn bu (11) ma‘rifet için tedbīr-i kāfidir.

Der girifārī büved cem‘iyyet-i ḥātır-ı merā

Rište-i şīrāze-i bāl ü perem dāmeṣt ü bes⁵¹⁴

(13) Benim cem‘iyyet-i ḥātırım giriftārılıḳda olur. Benim bāl ü perimin şīrāzesi (14) ipliḡi ancak dāmdır. İnsānın bāl ü peri ḥavāss-ı zāhire ve bāṭınalarından (15) ‘ibāretdir ki bunların cümlesi vahdet üzre bir emre teveccüh (168b) (1) eylese elbetde ḥuşūle gelüp sa‘adet dārını bu cem‘iyyetde bulur. (2) Lākin havāss-ı zāhire ve bāṭınanın cem‘iyyeti İrād ile ve manşab ile ve (3) ‘āfiyet-i dā‘ime ile ve nuḳūd-ı vāfire ile olmak muḥāl kabīlindedir. (4) Ammā bir dām-ı belāya giriftār olup Mevlā’dan gayrısı o belānı izālesine (5) kādır olmamıycaḡın taḥḳīḳ idince tamām-ı cem‘iyyet gelüp leyl ü nehārda (6) on bin kerre “yā Allāh” dimeye mecbūr olur ki merḥūm böyle bir ḥāleti (7) temennā ile cem‘iyyete mālīk olmak murād eyledi. Ve bu ḥālet herkesin (8) ma‘lūmıdır.

⁵¹³ Kendinden dışarı çıkmadıkça kendini tanımak imkânsızdır. Bu kapısı kitli harâbenin girişi ancak dāmdandır.

⁵¹⁴ Benim gönlümün toplu olmaḡı esirliktedir. Benim kolumun kanadımın şīrāzesinin ipliḡi ancak tuzaktır.

Her ki rā dīdīm puhte mī-gūyed suhan
Der miyān-ı ehl-i ma' nā fikr-i mā hāmešt u bes⁵¹⁵

Ey Şā'ib, (10) her kimi gördün̄ ise sözi puhte söyler, ehl-i ma' nā arasında (11) ancak bizim fikrimiz hāmdır. Murādı bîgāne ma' nā bulmasında temeddühdür.

⁵¹⁵ Ey Sâib, her kimi gördüysen sözü pişmiş söyler. Manâ ehli arasında ancak bizim fikrimiz hamdır.

Gazel 47

Mîkûnem seyr-i girîbân-ı gül ez çāk-ı kafes
Nabz-ı gülşen rā be dest āverdeem ez hār u hīs⁵¹⁶

(14) Çāk-ı kafesden gül yakasını temāşā iderim. Hār u hīsden olmağ (15) üzre gülşenîñ nabzını ele getürmüşümdür. Ya'ni riyāzāt-ı şer'iyye ile (169a) (1) beden kafesinîñ çākından gülzār-ı beğāyī seyr idüp 'anāşır-ı hār (2) u hīsîñ esrārına vākıf olma ile 'ilel-i müzmine-i nüfūsa 'arīf (3) ve 'ilācına ma'cūn-ı ilāhī tedārik itmeye kudret hāşıl itmişimdir (4) demek ister.

'Andelîbî rā ez gül bā hıyāl-i gül hoşest
Hiç bāğ-ı dil-güşāyī nîst çün çāk-ı kafes⁵¹⁷

(6) Bir 'andelîb için ki gülden gülün hıyālî ile hoşdur, o 'andelîbe (7) çāk-ı kafes kadar bir dil-güşā bāğ olmaz. Zîrā 'ālem-i hayāle duğulden (8) sonra o bülbülün hağğında fuşul-ı erba'a cümle bahār ve kendinîñ (9) āşyānesi kenār-ı gülzār olup bir vechle gülden müfārağati tevehhüm (10) olunmaz ve ma'lūm ola ki hıyālden etemm ve eşref bir 'ālem yokdur. (11) Hattā qalîl ve keşîr herkesîñ 'irfānı bu 'āleme duğulî ve intisābı kadar (12) olur ve icmālen şerefine bu kifāyet ider ki hiss-i müşterek 'ālem-i hıyāl-i (13) munfaşıldan bir cüz' iken ānda ya'ni rü'yāda Rabbü'l-'ālemîni görmek (14) mümkündür. Lākin 'uqālā-yı 'avām hıyāl-i fāsiddir deyü kendi kendini (15) ifsād ider. Dermend bilmez ki māsivānîñ cümlesi hıyāl ender hıyāldir. (169b) (1)

Mîşevved şem'-i ümîdeş rüşen ez bād-ı şabā

⁵¹⁶ Kafesin aralığından gülün yakasını seyredirim. Çör çöp vesilesiyle gülün nabzını ele geçirmişimdir.

⁵¹⁷ Gülün hayālî ile gülden hoş olan bir bülbül için kafesin penceresi kadar gönül açıcı bir bağ yoktur.

Her ki der rāh-ı taleb çün lāle mī-sūzed nefes⁵¹⁸

(3) Her kim taleb tarīķinde lāle gibi nefesini yakup mücāhedeniñ kemāline irer (4) ise anıñ şem‘-i ümīdi şabādan rūşen olur. Ya‘ni şadāķat (5) bir iksīrdir, māni‘leri mu‘ayyen ve ‘adūları zahīr ve nāşır ider. (6) Zīrā ‘adetā şabā şem‘i itfā ider. Lākin şem‘ini rūşen (7) idüp hāriķ-ı ‘ade şūretinde āb u tābını ziyāde itdigi (8) herkesiñ meşhūdıdır. Ve lāleniñ dāğı yanmış nefes maķāmında (9) taħayyül olundu ki sīnesinde ħabs olunup kalmış gibidir.

Nāle-i dil zindegī rā māni‘-i ta‘cīl nīst

Kārvānī rā nesūzed be feryād-ı ceres⁵¹⁹

(12) Qalbīñ feryādı ‘ömrün ‘acelesine māni‘ degildir. Yine eyyām-ı zindegī seyrinde (13) ber-ķarār olup gider. Tarīķ-i i‘tibār budur ki ceresiñ feryādına ehl-i kāfileniñ (14) göñli yanub, şu derdmendiñ feryādı için tevaķķuf idelim, dimezler. Ya‘ni (15) insān, “ömrüm gitdi, bir ‘amel idemedim” deyü şikāyet itmek ‘abeşe (170a) (1) iştiğāl ve ašlā bir fā‘ide virmez. Ve bu şikāyet ešnāsında (2) daħı birkaç nefes zāyi‘ olup gider. Pes ‘āķil olan böyle bihūde (3) kelimātın yerine birkaç tevĥīd ve tesbīh idüp şeytānını hūsrāna (4) ilkā ider. Lākin ekşeriyā böyle şikāyetler umūr-ı dünyeviyyeden birine (5) nizām virmeniñ muķaddimesi olur. Yoķsa āħirete imānı (6) böyle ħaltıyyāta şarf itmek ba‘īd ma‘nālardandır.

Ehl-i ma‘nā dil be ma‘nā ez cihān hoş kerdeend

Bülbülān rā nīst cüz feryād-ı ħod feryād-res⁵²⁰

⁵¹⁸ Her kim talep yolunda lāle gibi nefesini yakarsa ümidinin mumu sabah yeliyle parlar.

⁵¹⁹ Kalbin feryādı ömrün acelesine engel değildir. Kervandaki yolcuların gönlü çanın feryādı için yanmaz.

⁵²⁰ Manā ehl-i cihāndan gönüllerini manā ile hoş etmişlerdir. Bülbüllerin kendi feryādlarından başka feryādlarına yetişen yoktur.

(9) Ehl-i mā'nā cihāndan göñli ma'nā ile hoş itmişlerdir. (10) Bülbüllerin kendi feryādlarından gayrı feryāda yetişici yokdur. (11) Ya'ni herkesin tesliyeti kendi hālının münāsebetiyle olur. Meşelā (12) bāğa mā'il olana bāğ ile, şehre mā'il olana şehir ile tesliyet (13) geldiği gibi 'andelibe dahı feryādı feryād-res maqāmına kâ'im (14) ve anıñla mütesellī ve mestāne na'rasında dā'im olur. (170b)

Nīst cüz bād BRVT ez 'ışk zāhid rā naşīb
Sāhil ez deryā çı dāred gayr-ı müştī hār u his⁵²¹

(3) Zāhidin 'ışkdan naşibi bād-ı BRVT ya'ni lāfdan gayrı yokdur. (4) Baħr-ı 'itibār budur ki sāhil deryādan bir avuç hār u hisden (5) gayrı tutmaz. Gevher ise ka'r-ı deryāda olur. Vākı'ā bey'atsiz (6) kendi başına 'ibādete meşgūl olanlara elbetde bir gurūr (7) ve 'ucub 'arız olur ki her ne kadar müeddeb ve 'ālim olsa yine şöhetinde kendüden gayrı cennete duhūl için kimseye (8) ruşşat virmediği ma'lūm olur ve şulehādan biri ki şehrin (9) halkı ana ittifaq üzere hüsn-i zann iderler iken ešnā-yı şöhetinde (10) kırk senedir bi-ħamdi'llāh üzerime fecr tulū' itdiği yokdur deyü (11) taħdīs-i ni'met iderek söyler imiş.

Serv-i cennet mī-şevved çün kerd tağyīr-i libās
Her dilī ki imrūz şüd āzād ez kayd-ı heves⁵²²

(13) Her bir göñül ki bugün kayd-ı hevesden āzād oldu çünki tağyīr-i libās (14) eyleye cennet servi olur. Çünki servin meyveye ve etrafında (171a) (1) bulunan eşcāra sā'ir ağaçlar gibi ta'alluqı olmadığından āzād (2) lafzı ile mevşūf zıkr olunur. Bir göñül ki bu şıfatda buluna (3) tağyīr-i libās 'anāşır itdikde şübhesiz behište sezā bir serv-i (4) ra'nā-yı kudsī olur deyü merhūm terk ü tecrīde, kılllet-i 'alākaya (5)

⁵²¹ Zāhidin BRVT yelinden başka aşktan nasibi yoktur. Sāhil, denizden bir avuç çör çöpten başka bir şeye sahip değildir.

⁵²² Heves zincirinden kurtulan her bir göñül, elbisesini değıştirse cennet servisi olur.

tergîb eyledi ammâ bu şürete kalbi ifrâğ itmek cā-be-cā vuḳū⁵²³ olmasa (6) muḥâldir demek be'îd degil idi. Zîrâ bu ḳayda düşmeyenlere (7) tefhîmi müşkildir.

Ber nemî âyed be ḳāni⁵²³ zūr-bāzū-yı ḫarîş
Ez li'âb-ı 'ankebūtî mî-şevved 'aciz meges⁵²³

Ḥarîşin zūr-bāzūsı (9) ḳāni'a muḳābele idemez. Şebeke-i i'tibār budur ki bir 'ankebūtî (10) li'âbından meges 'aciz olur. Bir ḡarîb mes'eledir, lâkin kimse iltifât (11) itmez. Meşelâ ḳāni'in biri ḡuşe-i ḫamûl ve 'uzletde kendi 'ibâdetine (12) meşḡûl ve ceht-i mâ'âşdan bi'l-küllîye ḡâfil iken elif-ha-sin-elif-dal-nun (13) biri cānından ziyâde 'azîz tutdğı nuḳûd ve eşyâsını o zâhîde (14) ḳapdıрмаḳ cānına minnet bilür ve sırrı budur ki derecâtla insānî (15) ednâsı a'lāsına teshîr-i ilâhî ile musahḫardır ve teḫallûf ḳabûl (171b) (1) itmez. 'Acâ'ib şüretlerin görmüşüzdür.

Çeşm-i taḫsîn nîst Şâ'ib râ ez în ḡüftârhâ
Ez 'azîzân-ı cihân dâred du'â-yı mültemis⁵²⁴

Şâ'ib'in bu sözlerden (4) taḫsîn ümîdi yoḳdur ki “ne güzel ḡazel söylemiş, mâşâallah” (5) disünler. Zîrâ bu rütbeye merḫûm muḫtâc olmadığını bilür. Pes (6) murâdı, cihānî söz añlar 'azîzlerinden bir du'â iltimâs ider. Mevlâ-yı (7) müte'âl taḫşîrâtın 'afv idüp dâr-ı rızâsında maḳâmın 'âlî eyleye, âmîn.

⁵²³ Açḡözlünün zorbalığı kanaatkâra üstün gelemez. Bir örümcek ağı karşısında sinek aciz kalır.

⁵²⁴ Sâib'in bu sözler için övgü ümidi yoktur. Cihânın sözden anlayan büyüklerinden bir kayıran dua (isterim.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞERHİN DİVAN ŞİİRİ SÖZLÜĞÜ

‘Acem sitâresizdir: ‘felân bî-bahtdır dimektir.’ 122b/3-5

Acı bâdem: ‘acı bâdemi tuzlu şuda nağ^c iderler, tatlu olur. Lâkin on sene şekerde dursa dahı ifsâd idüp halâvet kabûl itmez.’ 22b/14, 23a/1

‘Āşık-ı şâdık: ‘âşık-ı şâdık odur ki dâ‘imâ ma‘şûkuna taqlîd idüp ma‘şûk ola.’ 130a/7-8

‘Aşk: ‘İşķin rütbesi tadrîc ile terakķî tutar.’ 68a/1

Fütühât-ı ebvâb-ı ümîdîñ mazharıdır. Herkesde ‘işķ-ı ilâhî merkûz ve mahfîdir. Ammâ şurûtı cem‘ olmadıkça zühür itmez. Hemân riyâzât-ı şer‘iyye ve muhâlifât-ı nefsanîyeniñ netîcesidir demek mümkündür. 152b/2-8

bahâ küvend: ‘bahâ küvend” lafzınıñ ma‘nâsı şatalar demek ola’ 65a/8

bağ-ı mey: ‘Bir büyük bâdiyeye şarâbı taldurup üzerine kadehleri bırakınca kazların şudaki üzdiği şûretde (2) oldığıçün kadehe bağ-ı mey dirler. 7b/ 15, 8a/1

baykuş: kalbi vîrân ve envâr-ı ilâhiyyeden mahrûm itdiği vechden ‘akıl, baykuşa teşbîh edilir. 161a/11-12

Bend-i lisân: ‘her görülen söylenmez ve belki söylenmek murâd olunsa ta‘bîre gelmez.’ 89a/14-15

Beyâz: ‘İşķilâh-ı ‘Acem’de beyâz mecmû‘aya ıtlâķ olunur.’ 33b/13

Büyük: ‘Büyük odur ki türâb üzre bulut gölgesi gibi ancılayın gide ki qarıncayı incitmeye.’ 111b/11-12

Bîd: ‘Bîdden murâdı ma‘ârif-i ilâhiyyeden hâlî hayvâniyyetine meşgûl olan benîâdemlerdir.’ 129a/2-4

Bîdâr olma: ‘gice bîdâr olmanîñ acılığına şabr eyle ki hürşîd-i cihân-tâb gibi şubh vaķtinde şeker çineyesin.’ 54a/15, 54b/1

cehennem: ‘cehennem dârü’l-cehldir.’ 125a/14

Cezbe: ‘Cezbesiz sâlikîñ sa‘yı bir yere irişmez.’ 85b/7

cilve: ‘esmā ve şifātda āşārı cihetinden şiddet-i zuhūrı kâ‘ināta muhîtdir.’ 101a/ 12-13

Çerh: ‘Çerh̄ altında her kime nazar ider isem dilḡir ve mükedderdir.’ 35a/8-9

Çeşm-i şūr: ‘Çeşm-i şūr Fārsī’de işābet iden ‘ayne dirler ve şūr ma‘nāsında bahre göre tuzluluk mülāhazasıyla buyurur ki bir kimse bahr-ı cihānda sālīm bir muşibete uğramamış niçe çıksun? Zīrā bunda eger ḥabāb̄iñ çeşmi ise de şūrdur ve ‘adem-i selāmet merrātıyla der-kārdır.’ 7a/ 12-15, 7b/ 1

Dünyā: ‘dünyā ervāḥ-ı ‘unşuriyyeniñ kafesidir.’ 4a/ 14-15 ‘Dünyā shehevāt-ı fāniyyeden ‘ibāretidir’ 34a/10 ‘Dünyā’niñ kubḥı ve çirkīnligi nākışlara ma‘lūm degildir. 26a/ 15 ‘Dünyāniñ bir ismi ümmü’r-ruḫūbdur.’ Anne, evladını nasıl kıskanırsa dünya da evladını ahiretten öyle kıskanır. 26b/4

Ehl-i kelām: ‘Ehl-i kelām̄ benim kemālim var diyecek izhār dudağı sākittir.’ 33a/1

Ehl-i nazar: ‘Seni ol zamān ehl-i nazardan ḥisāb iderler ki bayḫuşı taşarrufla hümā itmeye kādır olasın’ 82b/1

Eyyām-ı ḥazān: ‘eyyām-ı ḥazānda şular şāf olur’ 67a/9

Faḫr u ihtiyāc: ‘Faḫr u ihtiyāc nefsi ‘āciz idüp istikāmete muḫṭar ider.’ 48b/14

Felek: ‘felek ve muḫtevil̄ oldığı seyyārāt ve sevābit ve burūc ve menāzil yed-i kazāda ser-gerdān ve me’mūr oldukları ḥidemāt-ı mu‘ayyenelerini edāya şitābāndırlar’ 54b/8

Furū-tenlik: ‘Kemāle irişmişleriñ ‘alāmeti furū-tenlik ya‘ni tevāzu‘dur’ 59a/ 13

ğazab: ‘ğazab daḫı bir āteş-i ma‘nevīdir’ 62b/8

Gözi kara şū olmak: ‘kara şū ta‘biri ya‘ni dünyādan bir gūne kör olmuşlardır ki bir daḫa görmek ihtimāli yoḫdur demek ister. Zīrā kara şuya ‘ilāc olmaz.’ 96b/ 8-11

Gül şebnemi: ‘Eger gül şebnemi gibi reng ü būyı terk ider iseñ ḥurşid̄iñ gözi içinde yer idebilürsin.’ 80a/ 1

Ḥaḫīkat yolu: ‘Ḥaḫīkat yolu āfitābdan ziyāde rūşen ve münevverdir.’ 103/11-12

Ḥāne: ‘Ḥāneden murādı ḥāne-i bedendir’ 5a/ 4-5

ḥār u pırhen: ‘Çünkü iştilāḥ-ı Farsda ḥār u pırhen rāḫatsızlık ve bir ḥafī ḥāletden kināye olduğün ‘andelīb-i (9) Tebrīz buyurur ki cāmesin pāre pāre idüp ṭavr-ı mecnūnāne göstermek bir sebebsiz degildir. 94b/7-11

havāss-ı zāhire ve bātına: İnsanın bāl ü peri havāss-ı zāhire ve bātınalarından ʿibāretdir ki bunların cümlesi vahdet üzere bir emre teveccüh eylese elbetde huşūle gelüp saʿadet dārını bu cemʿiyyetde bulur. Lākin havāss-ı zāhire ve bātınanin cemʿiyyeti ʾirād ile ve manşab ile ve ʿāfiyet-i dāʿime ile ve nuḳūd-ı vāfire ile olmak muḫāl ḳabīlindendir. 168a14-15,168b/1-3

ḫayā şebnemi: ʿGül-ʿizārlarin ruḫsārını ḫıfz ve ḫırāset için ḫayā şebnemi uyanık gözdür ve küstāḫların dırāz-destliklerine māniʿ-i aʿzamdır.ʼ 29a/ 8-9

Ḥayret-i dīdār maḳāmı: ʿḤayret-i dīdār maḳāmında ḫarf u şavt yokdur.ʼ74b/11

Hümā-yı ḫoş-nişin: ʿHümā-yı ḫoş-nişinden murād devletdir ki bir alay derdmenān ve bī-kesān anin sāyesinde rāḫat iderler.ʼ 2b/ 10-13

ʿibādet: ʿgençlik kārıdırʼ52b/9

iḫtiyārlik: ʿiḫtiyārlik nefsi denāʿetden çıkarmaz.ʼ49a/7-8

insān: ʿāḫir-i mevcūdāt ise de maḳşūdun biʿz-zāt oldığı cihetden semevātın sebep-i vücūdı olmak taşavvurıyla deverānına bāʿiştir.ʼ 66b/12-15, 67a/1

ʿʿArif-i Rūm yaʿni Mevlānā buyurdı ki sen cihānin nāzeninliğini ḳande idebilürsin. Yaʿni insān nāzenin ʿālemdir.ʼ84b/10-13

ʿinsān anin şūretidir, müşkil olan ʿuḳde ḳalb ʿuḳdesidir.ʼ51b/6

insān-ı kāmil: ʿʿabd-i maḫzölup esmā-ı ilāhiyyenin cümlesiyle ḫālen ve taḫḳiken müteḫallik olana dirlerʼ68a15, 69a/1-2

insān-ı ḫayvān: ʿinsān-ı kāmil ile ancak şūretde müşterek olur ki merḫūmun sebze-i bīgāne ile kināye itdigi bunlardır.ʼ 69a/2-4

Kehrübā: ʿBizim ʿindimizde muḫaḳḳak olan kehrübā şamanı cezbde müstaḳil degildir. Belki şamanın daḫı bir miḳdār fiʿl-i cezbın kendinde eşeri zuhūr idecek ḳadar ʿalāḳadan tecerrüdi lāzımdır.ʼ44a/1-5

Kelām: ʿmaḫallinde bir kelām bir maḫlaba vesīle olur ki huşūl-i muḫāl rütbesinde görünür idi.ʼ56b/8

Kemāl-i maʿnevī: ʿkendini (3) yok bilüp riyāzāt-ı dīniyye ile cismāniyeti ve cismāniyet-i muḳtezaları terk itmededir.ʼ 60b/2-5

Külâhı gūşesin kırmış: ‘ya⁶ni külâhını bir tarafa egüp sürür ve neşâatını izhâr itmiş.’92b/8-10

Lisân-ı sâkit: ‘İcâbet kuflunun miftâhı lisân-ı sâkitdir.’83b/15, 84a/1

Mâh ki ğubâr altındadır: ‘Murâdı nefis-i nâtıktır.’93a/9

Mâh-tâb: ‘mâh-tâbın mizâcı bârid ratb olmağla bi⁷t-tab⁶ celb-i nevm ider.’ 16b/4

Ma⁶nâya irişmek: ‘ya⁶ni elfâz-ı kâ⁶inâtın ma⁶nâsını yaqın üzre idrâk itmektir.’66a/10

Mu⁶âmelât-ı ilâhiyye: ‘mu⁶âmelât-ı ilâhiyyeden murâd her ânda bîn cihetden muhtâc olduğu mucîdinin ni⁶metlerine i⁶tirâf ve şükr ile dâr-ı kerâmetine istihkâk hâşıl itmektir.’ 118b/6-8

Muhabbet: ‘muhabbet aşk rütbesine gelinceye dek mübtelânın kanını ihrâk idüp sevdâ-yı mücessem ider.’111a/14-15

Mürîd: ‘... mürîdlerin a⁶zam iştiğâlleri tabi⁶atin hükümünden çıkup hâkim olmanın esbâbına meşğûl olmağdır.’98B/ 7-9

Müsâfir: ‘müsâfirden murâdı vâridât-ı ilâhiyyedir’ 5a/5

Naḥl-i mâtem: ‘Naḥl-i mâtem deyü râfîzîlerin yevm-i ‘aşûrâda tezyîn idüp etrâfında feryâd u figân itdikleri naḥildir ki İmâm Hüseyin Efendimizin cenâzesi maḳâmında anı görenler yâ kendini (11) helâk iderler yâ başlarını taşla yaralar. 30a/ 7-12

Nazar: ‘Eger zemîn dil-berlerinden nazarın sedd eyler iseñ semâ perdesinde olanlara nazar itmeye kâdir olursın.’ 80a/15, 80b/1

Naḳş: ‘Zîrâ naḳş çünki ziyâde oldı bed çeşm ziyâde olur.58b/3

Naḳş-ı murâd: ‘Eger kendi bisâtini büriyâ itmeye kâdir olur iseñ âsitânında naḳş-ı murâd ferş olur.’ 81a/9-12

Nefes teli: ‘Zikirsiz nefes teli zünnâr ipliği olur.’51a/12

Nefs-i nâtıq: ‘nefis-i nâtıka dahı bedene ‘arız olan havâdisden münezzehdir ve haberi olmaz.’31b/10-11

Nevbahâr: ‘nevbahâr ehl-i i⁶tibâra göre kıyâmetin âyinesidir ki her nebât ve her şükûfe lisân-ı hâl ile “men be⁶aşenâ min merḳadinâ”Ziz feryâdın iderek revâ‘ic-i tayyibe ve elvân-ı müferriḥa şâhibleri aḥvâl-i merâtib-i şa⁶dâtı ve bunların ‘aḳsi cezâ-yı a⁶mâli eşkıyâyı göstermedirler.87b/2-6

Pergār-ı havādiğ: ‘Bu havādiğden murādı kendi nefislerini meyyit hükmünde idinceye dek çekdikleri muhālifāt-ı nefis ve riyāzāt ve mücāhedāt-ı ihbāriyyedir ki netīcesinde ezel ve ebed ahkāmına vākıf olup ahtāba mahşūş olan esrār-ı edvāra muṭṭali^c olurlar.’ 96a/4-10

Pevdā: ‘sevdānıñ mizācı bārid-yābisdir ve sevdāya nisbet bāde hār-raṭb (11) demek mümkündür ve tamām ‘ilācıdır 7b/ 9-11

Püş-t-i ser hārīden: ‘Püş-t-i ser hārīden kināyedir. Bir işde ‘āciz olmadan ve ‘ādetā ‘ukdeler tırnağ ucıyla hāl olagelmiştir.’ 113a/6-8

Rāh-ı dūr: ‘Rāh-ı dūrdan murād ṭarīk-ı āhīret ve bu ṭarīka muhālif her neye iltifāt olunur ise yüzini gerü çevirüp envā^c-ı muhāṭaralara ta‘arruzdur ki ednāsı aqrānından gerü kalmaktadır.’ 2b/ 3-5

Rüşen-dil: ‘Rüşen-dil ve şāf-derūn olanlar pīṭābdan çāre bulamazlar.’ 36a/8 ‘Rüşen-diller mevtden hāzer itmezler’ 32a/8

Reg-i gerden: ‘İlm-i kıyāfede bir ādemıñ gerdni ṭamarları gālīz ve zāhir olsa mağrūr ve ‘inād ve bī-edeb olmasınñ ‘alāmetidir. 36b/2-5

Rengīn-libās: ‘İrān’da nişāne itdikleri ṭablaları rengīn ve münakkaş iderler’ 4b/4-6

Rızık ğamı: ‘Rızık ğamı tevekkül ile cem^c olmaz.’ 44a/6-7

şadākat ğonçası ve tevḥīd ravzası: ‘Ġonçe gibi bir kimsenin ki ḳalbi lisāniyla doğrı ve müttehid ola, ey Şā’ib, āfāk anıñ rāyiḳa-i ṭayyibesinden mu‘aṭṭar olur. Zīrā bu şūretde olan kimseye şadākat ğonçası ve tevḥīd ravzası demek şāyestedir.’ 42b/13-15, 43a/1

şahv: ‘ālem-i hisse duḫūlüne şahv dirler’ 71b/4

Sarhoş: Sarhoşuñ evvel hāṭıra huṭūr iden mefhūmı hayır ve şerrini bilmez dimekdir. Ekşer maḫlūḳāt bu şan^catda müşterekdirler. 166a/10-12

Sedd-i İskender: ‘Sedd-i İskender’den murād beden-i insāndır.’ 70b/12

Sefer: ‘Sefer hoşdur ki ihtiyārsız zuhūr ide.’ 23a/11

Sekr: ‘Lākin bu isti‘dādı (2) taḫşīl itmek mevtd-i aḫmerden on fersah öte ṭarafda oldığıçün (3) herkes ṭarīkata sülūke cesāret idemez ve bu ḫālete sekr dirler.’ 71b/3

semâ^c-ı ilâhî: ‘semâ^c-ı ilâhî budur ki bir âyet-i kerîmeden ya bir hadîs-i nebeviyyeden bir ma^cnâ fehm idüp yâhud hüsni-şavtdan hâlî işitdikde kendine bir hâlet-i zâ^cide irâş ider ki gâhîce ‘âlem-i hisden çıkarır.’130b/6-9

Ser-çeşme-i hayvân: ‘Ve ser çeşme-i hayvândan murâd ‘ilme’l-yağındır ki bir ‘arife haşıl olduğdan sonra yeryüziniñ ‘uçalası edille-i muhtelifle ile muğâbele itseler aşlâ yağınine hâlel gelmez.’96b/10-11

Söz: ‘Söz mağallinde olunca mağâmı bülemlendir.’56a/13

Şubh-ı tecellî: ‘Şubh-ı tecellîden murâdî lisân-ı muhbîr-i şâdîkdan mazbûb olan eşrâ-ı sâ^catdır ki (5) bu tevcîhe göre âfitâbın magribden tulu^cı tecellîye temsil oluna.’122a/3-5

şüfiyye tâ‘ifesi: ‘şerî‘atle muqayyed ve ‘âmil olanların her ‘aşrda (4) ekmeli ve eşrefidirler’70a/3-4

şâhid: ‘şâhid deyü maḥbûbı gördükden sonra hayâlde mürtesem olan şüret meşelâ itlâk olunur.’123a/14-15

İştîlâh-ı kavimde maḥbûbuñ hayâlde kalan şüretidir, bu yüzden o cemâlîñ sebâtı yokdur. 158b/14-15

şîşe-i pür-kejdüm: Yıldız dolu gökyüzü, akrep dolu bir şişeye benzetilir. 29b/3

ṭabâşîr (hint hıyarı): kemikleri yaqup ṭabâşîr mağâmında şatarlar. Ṭabîb olmayanlar fehm idemeyüp yerler. 153a/12-14

ṭaleb: ‘ṭaleb ta‘bîri sülûke maḥşûş Mevlâ-yı müte‘âlî ṭalebe itlâk iderler.’ 2b/1-2

tîğ-i zebân: ‘tîğ-i zebânı kendi hükümünde değil ise ‘âkıbet şemşîr-i zebân mağtûli olur.’ 68a/13

taşavvuf: ‘taşavvuf şerî‘atîñ a‘lâ rütbesiyle ‘amel dimekdir’ 81a/2

taḥammül: ‘Çok taḥammül âdemi vaqarsız ve hafîf ider.’58a/10

ten-perest: ‘ten-perestler ki âb u dâne zâyî‘ itmededirler kâ‘inât ravzalarında sebze-i bigânedirler ki akreb mazarratları meyve-dâr ağaçlara zarar itmektedir.’ 68b/12-14

Tevâzu: ‘Tevâzu‘dan gerden-keşânîñ rütbesi noğşân olmaz.’49b/12-13

Vahdet ve keşret: ‘Vahdet ve keşretten şaşılma ki bir nürdür, gicede yıldız ve gündüzde âfitâb olur.’63b/13-14

Vecd: ‘Eger vecd tāziyānesiyle kendinden çıkar isen ‘ālem-i bī-müntehāya sefer itmeye kâdir olursın’ 79b/5-6

Zāhir ismi cihetinden bakanlar: ‘Zāhir ismi cihetinden ya‘ni eşerlere müessir hayāliyle ve esmā uşūliyle nazār idenlerin naşibi revāyiḥ-i ṭayyibe-i ‘irfān olup zāhir-bīnler gibi taşra kapuya mülāzemetden ḥalāş olurlar.90a/8-12

Zan perdesi: ‘Zan perdesi ṭarīḫ-i vaḥdetiñ sedd-i rāhıdır.’ 73b/14

Zerrīn-ḥabāb: ‘Zerrīn-ḥabābdan murādı nücūmdur.’ 15b/ 3

SONUÇ

Osmanlı şiir geleneğinde önemli yer tutan şerhlere edebi bakışın yanı sıra disiplinler arası bir perspektifle yaklaşıldığında Türk kültürü için büyük kazançlar elde edileceği fikrindeyiz. Osmanlı şiiri denildiğinde bu şiirin beslendiği kaynaklar göz ardı edilerek bu devasa şiir geleneğinin hakkıyla anlaşılamayacağı kanaatindeyiz. Sâib Dîvânı'nın Nusret Efendi tarafından şerh edilmesi gerçekte İran ve Türk kültürlerinin şiir gibi son derece yüksek entelektüel bir sahada mukayesesini de gündeme getirmiştir. Başka dillerde yazılan bazı büyük eserlerin anlaşılması gereksinimi bazı şerhlerin yazılmasını zorunlu kılmıştır. Sâib Şerhi de bu tür bir ihtiyacın sonucudur. Tasavvufî ıstılahların sık sık kullanıldığı bu şerh, edebiyat sahasına ışık tutacak birçok mühim teferruatı haizdir.

Şarihin asıl metni bırakıp kendi zihnindeki şablona göre metinleri şerh etmesinin yanı sıra kendisinin de şair olması metinlerde aşırı yorum olarak nitelendirilebilecek bir takım unsurları beraberinde getirmiştir. Bu kusurlar dahi edebî hassasiyetler incelendiğinde bunların bir kazanca dönüştürülebileceği inancını taşımaktayız.

BİBLİYOGRAFYA

- Aliakber-i Dihhoda, *Lugâtnâme*, Tahran 1993-1994.
- Bilgin, Azmi, “Eski Türk Edebiyatında Şerh”, *Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni: Bildiriler*, c. I, Kayseri 2001, s. 169-173
- Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, Matbaa-i Âmire, c. III, s. 240.
- Ceylan, Ömür, “Edebî Şerh Geleneğimiz İçerisinde Tasavvufî Şiir Şerhleri”, *Türkler*, c. V, Ankara 2002, s. 894-895
- Çiçekler, Mustafa, “Fars Şiirinde Uslûplar”, *Sözde ve Anlamda Farklılaşma – Sebki Hindî*, Turkuaz Yayınları, İstanbul 2006, s.13-33
- Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugât*, Ankara 1970,12. baskı.,
- Dilçin, Cem, “Fuzûlî’nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi”, *Türkoloji Dergisi*, c. IX, Ankara 1991, s. 43-98
- Doğan, Muhammed Nur, *Eski Şiirin Bahçesinde*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2002, s. 9.
- Emîrî-yi Fîrûzkûhî, *Külliyât-ı Sâib-i Tebrîzî*, İntişârât-ı Kitap-fürûşî-i Hayyam, Tahran 1957, s. 4-5
- Fatin Efendi, *Hâtimetü’l-Eş’âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Rauf Yekta Bölümü, nr. 310, s. 407-408.
- Hüseyn Hasan-pur Âlâstî, *Sebk-Şinâsî-yi Gazel-i Sebki Hindî*, İntişarat-ı Sühan, Tahran 1384 hş., s. 199-247
- Kamer Aryân, “Vîjehîhâ ve Menşe’-i Peydâyiş-i Sebki Meşhûr Be-Hindî der-Seyr-i Tahavvül-i Şi’r-i Fârsî”, *Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyât ve Ulûm-i İnsânî-i Meşhed*, sy. 2, Meşhed 1973, s. 361-397
- Kanar, Mehmet, *Kanar Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 2000, Deniz Kitabevi.,
- Karatay, Fehmi Ethem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazma Eserler Kataloğu*, c. II, İstanbul 1961, s. 215.
- Koçak, Aynur, “Hoca Nusret Efendi ve Dîvânı”, *Dünyü ve Bugünüyle Harput - Sempozyum: 24-27 Eylül 1998 Elazığ*, c. I, Elazığ 1999, s. 471.
- Kortantamer, Tunca, “Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, sy. 8, İzmir 1994, s. 1-10.

- Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, İstanbul, t.y., Matbaa-i Âmire, c. IV, s.554.
- Mengi, Mine, *Dîvân Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s. 75-79.
- Muhammed Hüseyin bin Halef Tebrizî, *Burhan-ı Kâti'*, Tahran 1341, İntişârât-ı Emir Kebir.
- Muhammed Muîn, *Ferheng-i Muîn*, Tahran 1382, Neşr-i Sürâyiş.
- Saraç, M. A. Yekta, “Şerhler”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. II, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., s. 121
- Steingass, F., *Comprehensive Persian-English Dictionary*, Beirut 1975, Librairie du Liban.
- Şükûn, Ziyâ, *Farsça-Türkçe Lûgat: Gencîne-i Güftâr: Ferheng-i Ziyâ*, İstanbul 1944, Maarif Matbaası.
- Zeynelâbidin Mu'temen, *Güzîde-i Eş'âr-i Sâib*, Neşr-i Bünyâd, Tahran 1348 hş., s. 5-69.

-
- I Neml Suresi, 27/88
II El-Mü'minun Suresi,23/53
III Secde Suresi, 32/24
IV Al-i İmran, 3/27
V Bakara, 2/40
VI Al-i İmran, 3/191: Onlar ayakta iken, otururken, yan yatarken Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler: «Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın, Sen münezzehsin. Bizi ateşin azabından koru»
VII Kehf, 18/49: İşlediklerini hazır bulurlar.
VIII Hadisi kudsî
IX ?
X Tevbe, 9/93: Allah kalblerini mühürlemiş.
XI Kudsî hadis: Bilinmeyi istedim.
XII Her ilim sahibinin üzerinde bir alim vardır.
XIII Mü'minûn, 23/44: hepsini birer efsane yaptık.
XIV ?
XV İlm-i İlahîde eşyanın ezelden beri sâbit olan sûret ve hakikatları. Mevcudat-ı ilmiye.
XVI Muhakkak ki ben Allah'ın bir kuluyum.
XVII Târık, 86/11-12: Andolsun o dönüşlü göğe, o yarılp çatlayan yere.
XVIII En iyisini Allah bilir.
XIX Cariyenin efendisini doğurması.
XX ?
XXI Yâsîn, 36/52: Yattığımız yerden bizi kim kaldırdı?
XXII Râd, 13/4: hepsi de aynı su ile sulanan...
XXIII İstedüğümüzde..
XXIV Ma'na şairin karnındadır.
XXV İşitmek nice görmeye denk olsun?
XXVI İkiside ehlullaha haramdır.
XXVII Âraf, 7/143: Sen Beni göremezsin.
XXVIII Râd, 13/11: Bir millet kendini bozmadıkça Allah onların durumunu değiştirmez.
XXIX Allah için öfke duyarlar ve Allah için severler
XXX Necm, 53/39: İnsan ancak çalıştığına erişir.
XXXI Tahrîm, 66/8: Işıkları önlerinde ve defterleri sağlarından verilmiş olarak yürürler.
XXXII İşlerin tamamı ona döner.
XXXIII Secde, 32/24: Sabredip ayetlerimize kesin olarak inanmalarından ötürü, aralarından, onları buyruğumuzla doğru yola götüren önderler yaptık.
XXXIV Müslüman Müslümanların einden ve dilinden emindir.
XXXV Allah ademi kendi suretinde yarattı.
XXXVI Necm, 53/3: O, kendiliğinden konuşmamaktadır.
XXXVII İsrâ, 17/61: «çamurdan yarattığına mı secde edeceğim?»
XXXVIII ?
XXXIX Dünya ve ahiret ehlullaha haramdır.
XL Sen kitap nedir iman nedir bilmez idin.
XLI Şüphesiz biz insanı ızdırıp içinde yarattık.
XLII İnsan uykudadır.
XLIII Allaha muhtaç
XLIV Kim kendini tanırsa rabbini tanıır